

A DIADALMAS FORRADALOM KÖNYVE

A NÉPKORMÁNY TAGJAINAK,
A FORRADALOM SZEREPLŐINEK ÉS
75 MAGYAR ÍRÓNAK ÖNVALLOMÁSA

A FORRADALMI NAPOK
HITELES KRÓNIKÁJA

SZERKESZTETTE: GELLÉRT OSZKÁR

LÉGRÁDY TESTVÉREK KIADÁSA, BUDAPEST

JASZI OZKAN
MURATLI, MURATLI

NURİ DİNCEL
MURATLI, MURATLI

CEVAT ENGİN
MURATLI, MURATLI

LOVÁSZ MÁRTON
kormánybiztos

BATTHYÁNY TIVADAR
belügyminiszter

BERINKEY DÉNES
közvetlen miniszter

DARTHA ALBERT
hadügyminiszter

Károlyi Mihály miniszterelnök és külügyminiszter:

Gyerekkoromban

sokat hallottam beszélni a 48-iki forradalom egyes részleteiről. Élénk színekkel ecsetelte előttem nagyanyám Batthyány Lajos grófnak, az első magyar felelős miniszterelnöknek elfogatását. Sokat hallottam nagyatyám, Károlyi István gróf fogságáról. Többször elmondták nekem, hogy az 1849-hen házukba bekvártélyozott Haynau miképp viselkedett.

A sok-sok érdekes részlet erősen izgatta. Matal fantáziámat és gyerekkoromban legélénkebb vágyam volt, *mi volna ha, én is átélhetnék egy forradalmat?!*

Λ gyerekfantázia, vágyakozása, lassan-lassan elmosódott, s ezek a múltban kialakult képzetek csak október végén kezdtek újra revelálódni agyamban.

A forradalommal agy voltam, mint a világháborúval. Nem is az események és a tények logikus következtetésével, hanem szinte maternaiikai és fizikai kényszerűséggel megállapítottam és biztosra vettem a háború bekövetkeztét. (Ezért próbáltam meg mindent ennek az elkerülése érdekében és ezért agitáltam már 1912-bena német katonai imperializmus és annak túltengése ej len s próbálkoztam, hogy nem lehetne-e valami desinteressmentei megteremteni az európai; egyensúlyi, akkor biztosítani látszó négyes entente és a hármasszövetség között.)

Tehát, ismétlem, vártam, a háborút, tudtam, hogy be fog következni, és mégis, mikor kitört, hihetetlennek látszott előttem az egész, mindaddig, míg fogságba kerültünk. Akkor realizálódott előttem a háború tényleges beállta.

Bárminő különös, de úgy van, hogy én, aki leginkább éreztem a háború bekövetkeztét, mégis magam csodálkoztam a legjobban akkor, amikor az tényleg kiütött.

Ugyanígy voltam a mostani forradalommal is.

Öt éven keresztül mindig azt hangoztattam: néha a nyilvánosság előtt is, de magántársaságban állandóan, hogy a jelen világháború csak egy óriási kataklizmával, egy világforradalommal végződhetik be.

Kasszandrának tartottak, de én konokul kitartottam a meggyőződéseim mellett. Hiába cáfoltak rám ideig-óráig az események, akkor is, mikor Vilmos császár katonai hatalma teljes dicsőségében, Hindenburg győzelmi népszerűsége tetőpontján állott, változatlanul fentartottam meggyőződésemet.

Pesszimistának tartottak, sok ellenségem támadt még a barátaim között is, hazaárulónak is kikiáltottak — igaz, hogy csak félig, — de én rendíthetetlenül vártam a kataklizmát, hittem az eljövételét és mikor tényleg bekövetkezett, úgy voltara, mint a háború kitörésével, megdöbbsentem.

Hogy tulajdonképpen hol és mikor kezdődött a forradalom, arról igazán nem tudnék számot adni.

Örökké emlékezetben marad előttem az Astoriának az a három kis szobája, ahol napokon keresztül nagy sürgés-forgás volt. Ott szövődtek és csinálódtak az események. Akkor a lázas órákban nem is sejtettük, hogy mire virradunk és hova jutunk! A börtön, avagy a királyi vár kapuja nyílik-e meg előttünk? Lehet, hogy amikor még csak arról beszéltünk, hogy mikor fog kiütni a forradalom, akkor már régen benne voltunk, a nélkül, hogy észrevettük volna.

A történetíró talán meg fogja állapítani a forradalom kezdetének nemcsak napját, de még óráját is, de én, aki benne éltem, nem tudnám ezt meghatározni.

Az egészeről nem is tudnék egy áttekinthető képet adni, inkább csak epizódokat, mert valósággal azok maradtak meg élénkebben az emlékeimben. Hihetetlen, de így van, hogy a mozgalmas órákban egyáltalán nem volt tiszta képünk a helyzetről. Megesett, hogy ugyanakkor, mikor körülöttünk lövöldöztek, erre a zajra oda se figyeltünk, viszont ugyanakkor egy téves telefonösszeköttetés a kísértetek egész raját zúdította felénk és pánikot keltett — amint utólag látszik — alaptalanul.

Drámai epizódot se tudnék most felidézni. Inkább csak két — azokban a zavaros órákban is komikusnak tetsző — jelenet kerül elélem.

Az egyik a Várkonyi városparancsnok „elfogatása.”

Szerda éjjel 1 óra után jelent meg az Astoria-szállodában Várkonyi városi parancsnok három tiszt kíséretében és *megadta magát nekem*. Bármilyen döntő fontossági! volt e percben a katonai parancsnoknak az Astoriában történt megjelenése, alig tudtam megőrizni komolyságomat, annyira komikus volt a helyzet...

Hirtelen becsaptak egy ajtót. A nagy zajban felvillant Várkonyi szeme. *Megszólalt egy ágyú?*

Én tudtam, hogy csak egy ajtó csapódott be, de Várkonyi azt hitte, hogy az őt kiszabadító katonák kezdtek munkába és eldördült a helyőrség egyik ágyúja, ha jól emlékszem, maga is mondott olyasmit, mikor vitássá lett az ajtó becsapódásának hangja, hogy ez ágyúlövés volt, mert az ő gyakorlott füle nagyon is jól ismeri az ágyú hangját.

Tényleg: csak egy ajtó csapódott be..

Hazamentem az Egyetem-utcába, hogy megnézzem, nincs-e baj otthon? Nyugodtan visszatértem az Astoriába és mikor a szálló előcsarnokában lévő forgóajtóba beléptem, hirtelen lövés hangzott el.

A tömeg nekirontott a forgóajtónak. Mindenki egyszerre akart bejutni a szállodába és így, mert a forgóajtót jobbról és balról is nyomták, az nem tudott megmozdulni és én ott rekedtem a forgóajtóban.

Odakint tovább dolgoztak a puskák.

Az Astoria előcsarnoka, olyan erősen és furcsán visszhangozta a lövéseket, hogy azt hittem, hogy kívülről a szálló csarnokába lőnek he — a forradalom leverésére kivonult csapatok.

Ott álltam percekig a forgóajtó egyik rekeszében. Se az ajtó, se a tömeg nem mozdult se előre, se hátra.

Néhány perc múlva kiderült, hogy az egész lövöldözés — félreértésen alapult. Egyik katona jókedvében kilötte a fegyverét, ami nagy riadalmat keltett. Azt hitték, hogy megjöttek a forradalom ellenségei és azok sorából hangzott el a lövés. A mellettünk felsorakozott tömegeből többen nyomban viszonozták a lövéseket — minden ok nélkül.. Sajnos, egy súlyos és több könnyebb sebesülés történt...

Négy órakor újra hazamentem, megnézni, nincs-e baj otthon. Az egész Egyetem-utcai ház ki volt világítva, katonák táboroztak az előszobában, az egész házamnépe talpon volt. Mikor visszaindul-

VIII

tam, *a feleségem is velem jött.* Hiába kértem, hogy maradjon otthon, nem tudtam rávenni. Visszajött velem együtt az Astoriába.

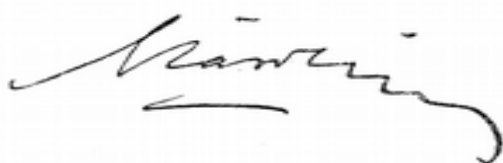
Még akkor teljesen sötét volt az utca. A tömeg, amely az éjjeli világosságnál nagynak látszott, a hajnali sötétségben összezsugorodott. Esett az eső.

Sejtelmünk se volt, hogy mire virradunk. Reggel 6 órakor magához kéretett József főherceg.

Többen elkísértek. Gróf Hadik János miniszterelnök is ott volt, slafrokkban. Gyűrött ingekben, gyűrött ábrázattal tárgyaltuk az eshetőségeket, aztán visszatértünk az Astoriába.

Mire világos lett, a helyőrség velünk volt és az egész főváros.

Ezek az én impresszióim ma. Lehet, hogy holnap, lehet, hogy holnapután, vagy talán csak hetek múlva egy tisztán átfogó kép alakul ki előttem az egész mozgalomról. E percben még azt sem tudnám megmondani, hogy hol és mikor kezdődött. Úgy gondolom, hogy a repülőgép pilótája, mikor a gépével a földről elindul, a rettenetes lendületben nem is veszi észre, hogy mikor gurul és mikor repül, hogy mikor szakad el a földtől és mikor kerül a levegőbe. Így voltunk mi is, akik az előkészítő órákban egyáltalában nem is sejtettük, hogy melyik volt az a pillanat, amikor elszakadtunk a régi világtól és belekerültünk az újabb, tisztább levegőbe.

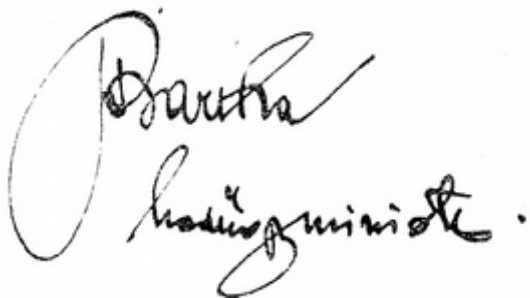
A handwritten signature in cursive script, likely reading 'Károlyi', written in dark ink on a light background.

Bartha Albert hadügyminiszter:

Oktober utolsó felében.

Budapesten jártam. Tájékoztattam barátaimat és tájékoztam magam is. Csak néhány órára jöttem fel, katonával csak az utcán találkoztam, harmadnap mégis megtudták, hogy itt voltam Budapesten s hogy nem titkoltam a véleményemet. Valaki följelentett, valaki beárult. Visszatértem Temesvárra, ahol a régi uralom Militárkommandójának vezérkari főnöke voltam. Tudtam az elkövetkezendőket. Tudtam, hogy a népmilliók vágyának, törekvéseinek igazsága, az igazság rettenetes erejével minden pillanatban széttörheti a háború és az oligarchia kovácsolta béklyókat.

Meghitt barátaimnak megvallottam, hogy hiszek a felszabadulásban, hogy hiszek Károlyi Mihályban s hiszek a szenvedő dolgozók és elnyomott nélkülözők igazságában. S ami¹ azután következett, diadalmenete volt az, eszmének. Ugyanaz éjjel, amikor Budapest hősei proklamálták az ország népei szabadságát, a Bánátnak Temesvárott egymásra lelt testvérei kikiáltották a köztársaságot. Izgalmak felejthetetlen éjszakája volt. A szabadság, a megértés, a felszabadulás és testvérisülés nászát ülték magyarok, románok, szerbek és svábok, hűséget fogadva a területnek, amelyen születtek és éltek.

Bartha
Hadügyminiszter.

Batthyány Tivadar belügyminiszter:

Fehér forradalom.

Közös ügy. Német szövetség. Ezek voltak kútforrásai a reánk szakadt veszedelemnek. A nehéz rablánc, amely a volt Ausztriához fűzött bennünket, meggátolta szabad mozgásunkat, megbénította gazdasági életműködésünket, demokratikus fejlődésünket. Közösség volt a neve e természetellenes összeköttetésnek, de valóságban nem volt egyéb reánk nézve a legíalászóbb rabszolgaságnál. A német szövetség a volt Ausztriával való közösségünk révén szakadt a nyakunkba. Semmi érdekünk sem fűződött ehhez a szövetséghez, amelynek valódi célja az volt, hogy bennünket a most már por hullott német imperializmus és militarizmus szolgálatába állítson.

Háborúba keverték bennünket olyan célokért, amelyek az egész világ előtt gyűlöletesek. Így váltak ellenségeinkké azok a kulturnemzetek, amelyek azelőtt a legnagyobb rokonszenvvel kísérték minden lépésünket,

A népakarat egy éjszaka gyökeresen végzett a régi berendezéssel. Ma már csak szomorú emléke él lelkünkben a sötét múltnak.

Ha az elnyomatás letűnt korszakára száll vissza gondolatom: igen nagy lelki megnyugvást szerez nekem, hogy azt a politikai irányt, amelynek én is mindig híve voltam, semmi felelősség sem terhelheti a reánk szakadt nagy katasztrófa felidőzésében. Hiszen mi évtizedek óta szakadatlanul küzdünk Magyarország önállóságáért és állandóan követeltük intézményeink demokratizálását. Ellenzői voltunk mindig a Németországgal való szövetségnek, mert meg voltunk róla győződve, hogy ez reánk csak veszedelmet hozhat. Ehelyett az összes nemzetekkel való megértést hirdettük, követeltük és kerestük már akkor, amikor — ha hallgatnak intő szavunkra — még idő és mód lett volna a fenyegető veszedelem elkerülésére.

De a régi rendszer urai nein hallgattak reánk. Fölényes kézlegységgel tértek napirendre komoly aggodalmaink felett. Különcködésnek minősítették, nevetségessé tenni igyekeztek az ország megmentésére irányuló törekvéseinket. Fanatikus elvakultsággal bíztak a német számítások csalhatatlanságában.

Nem volt elég erőnk ahhoz, hogy megakadályozzuk a háborút, amelyben nekünk semmi keresni valónk sem lehetett. De előre láttuk, hogy ebben a háborúban mi csak veszíthetünk. Dacára a terrornak, amely a háború alatt a szabad véleménynyilvánításnak gátat vetett, megragadtunk minden alkalmat arra, hogy legalább sietessük e szerencsétlen háború befejezését. Hiába sorakoztattuk fel a meggyőző érvek tömegét, lekicsinyelték, üldöztek, sőt — többé-kevésbé burkoltan — hazaárulóknak minősítettek bennünket.

Az események igazolták aggodalmainkat, politikánk helyességét. Minden józanul gondolkodó ember előtt az lett volna természetes, ha ezek után mi kerülünk az ügyek élére. Nem így történt. A gyászos véget ért irány — noha tisztában lehetett azzal, hogy itthon hitelét veszítette, ellenfeleink pedig nem is állnak szóba vele — utunkba állott még akkor is, amikor minden perc elprédálása úgyszólván testünk egy-egy darabjába kerülhetett.

Ezt már nem tűrhette a nép, amely ötödfél éven át szótlanul vérzett, sanyargott idegen, gyűlölt célokért. Vért, idegeket, létérdekét áldoztak milliók a háború ördögének. Most az ország testét; is odadobják áldozatul? Ez a gondolat forrásba hozta mind nyájunk vérét, A lelkekben úgyis ott gyűlt már régen az elfojtott indulatok robbanó anyaga. Csak egy szikra kellett, hogy egy szempillantás alatt levegőbe repüljön a régi korhadt, bűnös rendszernek népámitásra, terrorizmusra alapított hatalma..

Amikor már végsőkig feszült a húr és nyilvánvalóvá vált, hogy a régi rendszer végpusztulásba dönti ezt a sokat szenvedett országot: nem várhattunk tovább. El kellett dobni a szikrát, amely a szent lelkesedés lángját magasra lobbantotta.

A nép egyetlen mozdulattal lerázta magáról a rabláncot. Az éveken át felgyülemlett keserűség elemi erővel tört ki azon a kellemetlen októbervégi éjszakán, És megszületett az önálló, a demokratikus, az új Magyarország! Fehér őszi rózsák voltak a jelvényünk, — mint a vértelen forradalom symboluma. Mert a népakarat e hatalmas megnyilvánulása abban is páratlan, hogy

– úgyszólván véletlenül viharzott le. A vidéken előfordult sajnálatos atrocitások nem írhatók a forradalom számlájára.

Joggal nevezhetjük tehát a népakarat e diadalmas, nagyszerű erőpróbáját *fehér forradalomnak*. És mindnyájunknak kötelessége megőrizni a mi forradalmunk tisztaságát. Le kell törni minden törekvést, mely e történelmi napokra a legkisebb árnyékot vethetné. A *fehér forradalom* éjszakáján kilobbant fény-sugár zavartalan ragyogással világítsa be jövőnket, melyet az állami függetlenségért, a népjogokért, a népjólétért küzdő nép akarat gyönyörű diadala teremtett.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Bán' with a long, sweeping underline.

*Berinkey Dénes igazságügyminiszter:
A forradalom napja.*

Nagy mozgás az utcán, gépkocsik rohannak . . . Kiugrom az ágyból, kinézek az utcára . . . egyszerre megértettem mindent! Megértettem, hogy a reformáció emlékünnepe Magyarországon az államhatalom visszaszállott a népre s hogy a kis fehér virágok, ott díszelve mindenki ruháján, nem egyebek, mint szilánkjai a magyar szent korona drágaköveinek. Évszázadokon át a nemzet minden hatalmát összpontosítva képzeltük el a szent koronában, abban aludt csendesen minden erő s most mintha csak ebbe az ékszerbe zárt varázslatos hatalom szétrobbant s égő fehér virágok mécslángjában mindenki szívére hullott volna, . . .

Eszembe jutott az a mondat, hogyha a forradalmakat kivágjuk valamely nemzet történetéből, azt, ami ott marad, alig lehet érteni s hogy ép a forradalmak a legjelentősebb mozzanatai minden nemzet életének. Megpróbáltam szemeim elé idézni a magyar történelmet s a gondolat gépkocsijával végigrohanva azon, igyekeztem meglátni, mit jelent ez a forradalom a nemzetnek. De beleszedültem ebbe a gondolatba. Közben az utcán robogtak a gépkocsik, fegyver dörrent, egetverő ujjongás rázta az ablakomat. Éreztem, hogyan viaskodik a nemzet évszázados, évezredes bilincseivel. Éreztem a robbanó erő küzködését. Eladva vártam, mikor jön újabb robbanás,

Nem bírtam tovább.

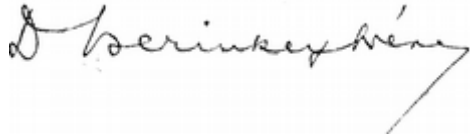
Gomblyukamba tűzött fehér virággal lementem az utcára s az utcák forradalmi mozgalmassága mellett is igyekeztem nyugalmat erőltetni magamra, igyekeztem hidegen megfontolni a forradalomnak következményeit. De csakhamar újra be kellett látnom, hogy ezzel a feladattal nem bírok. Erre megpróbáltam kisebb térre szorítani vizsgálódásaimat. Ha a nemzet életének egészében nem is

tudom megítélni a forradalom hatásait, talán az igazságügy terén sikerül ezt meglátnom.

Sok csendes órán, baráti körben beszélgettünk arról, mit lehetne tenni az igazságszolgáltatás érdekében. Telve voltunk tervekkel, csak a szebb jövőre vártunk, amely nem akart elkövetkezni. Most itt új korszak köszöntött be. Meg lehet-e most ezeket a terveket valósítani?

Amint átfutottam ezeken a terveken, amint láttam, hogyan söpörte el a forradalom ezek megvalósításának akadályait, megértettem, mit jelent a forradalom hazánk igazságszolgáltatásának nézve. Jobb és gyorsabb bíraskodást, jobb megélhetést a bírának az igazságszolgáltatás minden tényezőjének s lehetőséget a továbbfejlődésnek . . . Boldog az az ember, gondoltam magamban, akit a sors Magyarország igazságügy miniszterévé tesz . .

Engem tett azzá a sors, most azt látom, hogy csak az a boldog ember, aki ezeket a terveket már meg is valósíthatta.

A handwritten signature in cursive script, which appears to be "István Székely". The signature is written in dark ink on a light background.

Búza Barna: földművelésügyi miniszter:

Amit én láttam a forradalomból.

Csendben és nyugodtan szüreteltem az én kis tolcsvai szőlőmben. Ragyogó, édes, szép idő volt, a legszebb, legnaposabb őszt, amit életemben láttam. — Tiszta, meleg, halaványkék ég. Mögöttem kedvesen emelkedő szelíd hegyek, előttem az Alföld finom kék peremmel szegélyezett sima, messzesége. — Körültem az őszi virágok és levelek ezer tarka színe.

A síkság egy rengeteg nagy kifeszített festővászon, amit az Ister keze terített szét a teremtés napján s amire a legnagyobb művész, a természet, fest hónapról-hónapra változó színes képeket. — Az ég egy nagy sima halaványkék lepedő, amit örök sábornak vont a teremtés a nagy festővászon fölébe.

És mindenütt felséges, csodálatos, nagy, pihenő nyugalom és hallgató csendesség. — Egy nagy szelíd, kék pihenés az ég, álmodó, boldog, napfényes nyugalom a föld. — A szállószedő lányok nótája szól csak, de az nem zavarja, még csak derültebbé és kedvesebbé teszi a természet mosolygó, csendes nyugalmát. —

Tavasszal nevet a föld az ébredő gyermek nevetésével, nyáron kacag sugárzó és égő kacagással, ősszel mosolyog, az emlékezés és a megnyugvás csendes mosolygásával. — Ez a mosolygás, ez talán a legbájosabb. —

Soha se volt olyan hallgató nyugalom a természetben, mint most. — Soha se volt olyan forrongó nyugtalanság a lelkekben, mint most, —

Soha se volt körültem szebb, nyugodtabb és állandóbb pihetés, mint most. — És soha se készült körültem nagyobb, zajosabb és mindenhatóbb felfordulás, mint most. —

Érdekes, megkapó, szépséges ellentét: a legnagyobb nyugalomból egyszerre sodródtam bele a legnagyobb nyugtalanságba, a

természet örök állandóságának csendes élvezéséből egyszerre kerültem az emberi élet forradalmi változásának zajongó forgatagába. —

Kint a vidéken az a megnyugvásom is megvolt, hogy csak harmadnap kaptáin az újságokat és így a legriasztóbb újsághírek is kisebb izgalmat keltettek bennem, mintha azon frissen olvastam volna őket. —

Az október 23-i tragikus képviselőházi ülés híreit is csak október 25-én reggel olvastam. — Erre már nem tudtam nyugodtan maradni. Otthagytam a színpompás, nyugalmas, gyönyörű hegyaljai őszt, feljöttem Budapestre. — A szüret szelíd, finom hamvas lyrájából a forradalmi élet rohanó, vad, kegyetlen drámájába kerültem. — Mintha a természet változatlanul nyugodt örökkévalóságából utaztam volna át a történelem lázasan tolongó változandóságába.

25-én, pénteken este érkeztem Pestre. Szombaton már csupa izgalom, amerre jártam.

Vasárnap este jött Károlyi haza Bécsből. Kint voltam a pályaudvaron. A roppant tömegből kivergődve, mellékutakon jutottam fel a függetlenségi pártkörbe. Károlyi beszélt a Gizella-téren álló tömeghez. Utána én álltam az ablakba. Megszédültem a látványtól. Vidéki népgyűlések arányaihoz volt szokva a szemem, ilyen tömegét az embereknek még sohase láttam együtt, Mintha az Alföld rónájának a nagyszerűsége terjedt volna megint előttem. Egy messzenyuló rónaság, amely csupa emberfélékből áll.

Kis terület a Gizella-tér, de az esti világítás és az izzó hangulat óriásira sokszorozta a képét a lelkemben, úgy éreztem, hogy az emberfejeknek ez a nagy rónasága is valami kéklő messzeségbe nyúlik, úgy, mint a Hegyaljáról a nagy alföldi síkság. Csakhogy az alföldi róna a legszelídebb nyugalom volt, ez pedig a legzajlóbb és legküllámzóbb nyugtalanság. Egy széles rónaság, amely hirtelen viharos tengerré elevenedett.

Avval kezdtem: „Ő felsége, a magyar király, ma délután kinevezte miniszterelnökévé gróf Hadik Jánost. Ő Felsége, a magyar nép, pedig ma este kinevezte miniszterelnökévé Károlyi Mihályt. Előre mondom, hogy a nép kinevezése lesz érvényes.”

Úgy történt.

Vasárnap este azzal oszlattuk el a tömeget, hogy másnap este fogjuk kihirdetni a Nemzeti Tanács határozatait. Gondoltam, másnap este, mint rendszeren szokott történni, vagy senki sem jön már

el, vagy legfeljebb egynehány ember. A magyar közéletben így tapasztaltam ezt mindig. —

Csakhogy ez már nem közélet volt, hanem történelem. Itt már minden másképp ment, mint ahogy rendszeren történni szokott. — Másnap még több ember volt a pártkör előtt, mint vasárnap. — Megint beszéltem én is hozzájuk. —

Azt is mondtam többi közt: „A mágnások azt hiszik, hogy ez is csak olyan politikai kártyajáték az ő számukra, mint az eddigi válságok voltak, s a régi módi cselszövésekkel kevergetik most is a kártyát. Pedig vigyázzanak, mert lehet, hogy ez is kártyajáték, ferblíjjáték, de olyan, ahol *korona a vizi*. S koronát veszít el, aki elveszti a játékot.”

Bizony elvesztette a koronát.

Egy darabig csak hallgatták a beszédemet, nevettek a tréfákon, de egyre nyugtalanabb lett a tömeg s ingerülten kezdték kiabálni, hogy most már nem beszélni kell, hanem tenni. —

Fényes Lászlót kértem, nyugtassa meg egy kicsit a népet.

Fényes, aki ezekben a napokban szemlátomást nőtt meg forradalmat vezető nagysággá, próbált is beszélni, de az ő szavai se tudták megnyugtani a nagy tömeget.

Azt mondtam Fényesnek, vezessük el a népet Budára, ott menjen be egy küldöttség József főherceghez, ő valószínűleg tesz valami megnyugtató kijelentést, s attól talán helyreáll a nyugalom.

Fényesnek aggodalmai voltak. Azt mondta, hogy katonaság és rendőrség van felállítva s lőni fog a népre.

Míg a pártkör zsúfolt termeiben nagy izgalommal tanácskoztunk erről, Friedrich István az ő fiatalos hevülékenységével hirtelen az ablakhoz ugrott s elkiáltotta a jelszót: „Testvéreim, megyünk Budára!”

Menni kellett. Lementünk; az utcára s a nagy tömeggel együtt elindultunk.

Soha szebb, fegyelmezettebb, intelligensebb tömeget nem láttam. Lassan, nyugodtan hömpölygött a menet a Dunapert felé. A Himnuszt és a Kossuth-nótát énekelték.

Egy darabig Fényes László mellett mentem. Mutattam a rendben, nyugodtan haladó menetet:

Látod, nem lesz itt baj, hisz olyan szép és nyugodt ez a tömeg.

Fényes ezt felelte:

— Lehet, hogy sikerül. De félek, hogy feltartóztatnak. S akkor baj lehet. Nagy felelősséget vettél magadra!

Nem tudtam válaszolni rá.

A Vigadóval szemben állt a korzón az első katonai kordon. Láttam, hogy lövésre készen tartják a puskáinkat. De csak pár szó kellett, felemelték a puskát, félreálltak és engedték tovább a tömeget.

Mégis már kavarodás és torlódás támadt, s én egy ilyen kavargó tömegbe sodródtam. Mentünk előre, vagyis engem már csak vitt az áradat.

Pár perc múlva a Lánchíd mellől több tompa lövés, aztán sortűz, akik már előbbre voltak, riadtan futnak visszafelé, köztük s a hátulról nyomuló tömeg közt örült torlódás támad.

Merre és hogyan vitt ez a kavargó emberáradat, ma se tudom. A Bristol-szálló előtt tudtunk megállani. Bementeni, inert azelőtt ott szoktunk vacsorázni, de nem találtam senkit,

Nehezen sikerült a futó tömeg közt visszajutnom a Gizella-térre s felmennem a pártkörbe.

Iszonyú látvány volt. A párt kör kórházzá lett. Asztalokon, székeken sebesültek feküdtek. Hirtelen előtalált orvosok és ápolók kezelték, kötözgették őket. Volt vagy 12—14 sebesült, köztük egy-néhányról már azt hittem, hogy haldoklik.

Különösen egy kézre emlékszem, egy sebesült férfikarra. Egy fiatalember ült egy széken, s mereven, egyenesen felfelé tartotta a meztelen, bekötözött jobb karját. Biztosan így rendelte neki az orvos. Ezt a felfelé emelt véres férfikart mindig látni fogom, amíg élek. Olyan volt, mint egy égrekiáltó keserű vád. Mintha az Isten-nél akart volna panaszt tenni a felemelt jobb kezével.

Sohasem láttam ilyet, Sohase volt ilyen irtózatosszerű érzésem. A belső szobában leültem egy székre s kábultan hallgattam a jövőkmenők izgatott és zűrzavaros beszédét. Ott volt már Friedrich István is, s elmondta, hogy vele mi történt. Alig értettem, hogy mit mond. Mindig csak a Fényes László szava csengett a fülemben: Nagy felelősséget, vettél magadra!

Bizony nem vagyok forradalmi temperameutum. Nem lenne belőlem jó forradalmár. Érzem, hogy nem lehetett másképp tenni, hogy igyekeztem csillapítani a tömeget s hogy ez a tömeg akkor is elindult volna Budára, ha én nem vettem volna fel ezt a gondolatot. Mégis irtózatosszerűen kínozott s halálomig fog kínozni az a szem-

rehányás, Hogy valami részben talán én is okozója voltam három ember halálának és ártatlanok vére omlásának.

A pártkörből az Astoriába mentem. Elmondtam Károlynak, ami történt. Ő is roppant nyomott hangulatban, volt.

Nagy tömeg gyűlt fel az Astoria előtt. Garbai beszélt hozzájuk. Utána én mentem ki az erkélyre. A tömeg mozgalmas képe felrázott a kábultságomból. Azt mondtam: „Két temetés legyen. Temessük el a vérontás ártatlan áldozatait a nemzet kegyeletébe és temessük el ezt az egész átkozott, gyilkos kormányrendszert a gyalázat és megvetés temetőjébe.”

Azóta megtörtént mind a két temetés.

Hazamentem, lefeküdtem és nem aludtam reggelig.

Másnap hozzánk állt a rendőrség. A pártkör ablakában odaállt mellém Dudok Pál közrendőr. Átöleltem s úgy beszéltem a néphez. Utánam Dudok Pál beszélt, sokkal egyszerűbben és sokkal, nagyon sokkal szebben, mint én. Lent a téren katonatisztek kivont karddal esküdtek hűséget a független Magyarországnak és a Nemzeti Tanácsnak. Szépséges, csillogó, álomba való látvány volt.

Még mindig nem tudta senki, hogy mi történik tulajdonképeti, senki se sejtette, hogy milyen közel van s milyen szédületes gyorsan be fog következni a legnagyobb átváltozás, amely 1000 esztendő óta végbement Magyarország történelmében. Még mindig nem sejtettük, hogy a reánk következő éjszaka a magyar forradalom diadalának éjszakája lesz.

Annyira nem sejtettük, hogy én — megvallom egész őszintén — elkéstem az egész forradalomról.

Ártatlanul, akaratlanul, véletlenül történt, de valósággal úgy történt velem, hogy magát a forradalmat, a nagy forradalmi éjszakát átaludtam.

A pártkörből átmentünk egynéhányan az Astoriába, ugyanaz a lázas és izgalmas élet folyt; ott, mint az előbbi estén, Emberek jöttek-mentek, hírekkel, jelentésekkel, üzenetekkel, a Nemzeti Tanács tanácskozott, a nép zajlott lent az utcán, időnként kiállt egyik-másik az erkélyre s beszédet mondott. Én, már beszélni se uatam, teljesen el voltam rekedve a szabad és hideg levegőn való sok dikciózástól.

Tíz óra után mint a csendesült volna az utca. Fent is kevesen voltak már. Azt hittem, megint szépen hazamegy mindenki s reggelig csend lesz, mint az előtte való éjszakákon. Fáradt vol-

fám, kábult és álmos, mert három éjszakán át nem aludtam jóformán semmit. Gondoltam, egyszer végre megpróbálom kialudni magamat. Hazamentem a Magyar-utcai lakásomra s lefeküdtem.

Nem tudtam elaludni. Zúgott a fejem a sok izgalomtól. Olvas-tam egész 1 óráig, akkor eloltottam a lámpát.

Fél kettő tájban még mindig ébren voltam. Lövéseket hallok a Kossuth Lajos-utca felől. Sűrű, erős puskaropogás, több sortűz is egymásután. Rögtön utána lábdobogás, menekülő futás, zűrzava-ros kiabálás a Magyar-utcán. Megriadt, kiabáló, jajgató tömeg szalad a Kossuth Lajos-utca felől.

Kihajoltam az ablakomból s lekiáltottam, hogy mi történt?

— Löttek a népre a Rákóczi-úton!

Pár perc múlva elhallgatott a lárma, kiürült az utca, újra teljes, nagy csendesség lett.

Azt hittem, vége mindennek. A térparancsnokság biztosan idegen katonákat hozatott, talán bosnyákokat, vagy horvátokat, azok most szétverték az Astoria előtt álló tömeget, megszállják a várost, s holnap kezdődik a katonai rémuralom.

Kínzó, rossz érzésem volt.

Egészen bizonyosra vettem, hogy reggel már jönnek engem is letartóztatni. Ez a legkevésbé bántott. Hisz a fogsághoz én már alaposan hozzá vagyok szokva. Ha meg agyonlövetnek, vagy felakasztanak, az úgy se fog sokáig fájni.

De kínzott, hogy visszajön, megint a gabszág és örület uralma, s mi már nem menthetünk meg semmit. Izgatottságomnál is nagyobb volt a kimerültségem. Valahogy mégis elaludtam.

Gyötrő hangulatban ébredtem fel reggel s végtelenül szomorú és nyomott érzéssel mentein ki az utcára, Olyan élénken állt előttem a rémkép, ami az éjszakai jelenet után kínzott, egy legázolt és katonai uralom alá hajtott városnak a rémképe, hogy mikor a Magyar-utcán mentem a Kossuth Lajos-utca felé, még mindig azt hittem, valóban ezt a képet látom magam előtt.

A Kossuth Lajos-utcán eszméltem fel a nyomasztó kábultság-ból. Ott már nagyszerűen ragyogott, zajlott, ujjongott a másik kép, az igazi kép, a diadalmas forradalom képe. Óriási tömeg az Astoria előtt, civilek, katonák, rendőrök, éljenezve, nevetve, hangosan és lelkesen beszélgetve. Zászlók, szalagok, virágok egész tarka özönnel.

Lányok állítják meg az utcán a katonatisztekét, elkérik a sap-

BÉDY-SCHWIMMER RÓZA
a Nemzeti Tanács intézőbizotts. tagja.

MÜLLER ERNŐNÉ
a Nemzeti Tanács intézőbizotts. tagja.

VÁRPAI ZSÉNI
a „Népszó” fenn tartásáért viselt érdemű.

GARAMI és KUNFI
Egyes művelődési családi körben.

kájukat, letépik róla a Károly király rózsáját s fehér őszi rózsát tűznek a helyére. És minden katonasapkán őszi rózsza fehérlik, piroslik a K betű vagy, a régi F. J. betű helyén. Soha nem fogja ezt elfelejteni, aki látta.

Gyalog mentem a Rákóczi-úton, az Erzsébet-körúton át a Teréz-körútra, a Magyarország szerkesztőségébe. Ez volt a legszebb és legélvezetesebb gyalogút, amit életemben tettem. Ugyanaz a kép mindenfelé, tarkán ismétlődő százféle változatban.

Katonai autók rohantak végig az utcákon, telisteli katonákkal, csendőrökkel, zászlókkal. Csupa virág minden automobil és őszi rózsza minden katonának a sapkájánál. Egy-egy óriási úszó virágkosár mindenik gépkocsi, sűrűn telítüzdelve emberfejjel, virággal és zászlóval. Fej, zászló és őszi rózsza: ez volt a díszítés mindegyiken, ennyi látszott az egész robogó nagy kocsiból. — És az ilyen kocsik jöttek-mentek folytonosan, nyolc-tíz egymásután és körülük, mögöttük ujjongó, zászlós, diadalmas emberek csapata. —

Ez volt a legszebb az egészben. —

A szerkesztőségben még mindig csak azt tudták, hogy forradalom van és hogy diadalmasan halad a forradalom. Hogy a király már meghajolt a forradalom előtt, arról még nem érkezett hír. Leültem s írtam egy forradalmi vezércikket.

A nép feltámadásáról, a zsarnok örület végső pusztulásáról.

Igen kevés szép dolgot írtam életemben, de körülbelül ez volt a legszebb, amit eddig írtam.

Félkettő tájban lettem készen a cikkel, s akkor csupa, kíváncsiságból elmentem a Városházára a Nemzeti Tanácshoz, megnézni, hogy mi történt. Bemegyek, egynéhányan elembe jönnek s gratulálnak a miniszterségemhez. Fogalmam sem volt semmiről, nem értettem semmit, az hittem, tréfálnak.

Benyitok a szomszéd szobába, ott ül már Károlyi, Batthyány, Lovászy, Kunfi, Jászi, Nagy Ferenc, Károlyi elembe jön s azzal togad:

Kérlek, vállald el a földmivelésügyi tárcát a minisztériumomban.

Kezdtem a valóság tudatára, ébredni.

A forradalom győzött, a népkormány ki volt nevezve, most már megnyugvásra kellett kérni a népet, nem a forradalom folytatására. Mi győztünk, de az én szép forradalmi vezércikkem megbukott, elévült, tárgytalanná vált.

Sajnáltam a vezércikkemet, sajnáltam, hogy nem jelenhet meg úgy, ahogy megírtam.

Ez volt az első érzésem a diadalnak és a kineveztetésemnek hírül vétele után.

Azon módon sietve vissza kellett mennem a szerkesztőségbe, leültem, s egy másik vezércikket írtam a diadalmas forradalomról. Ez már századrész olyan szép se volt, mint az első.

Ezt láttam és ezt éreztem a forradalomból. Szép volt, igazán szép.

Sötétség előttünk a jövő, kegyetlen, borzongató, fekete sötétség. Ha sejtünk is itt-ott villanni egy kis fényt, nem tudhatjuk, csillagsugár-e, vagy csak lidérc-lobbanás. Előttünk sötétség. De mögöttünk fényesség van. Az elmúlt napok fénye, a nép nagyszerű forradalmának a fénye.

Gyönyörű forradalom volt, eszményi szépségű, méltóságos és tökéletes forradalom. Soha nép nagyobb, erősebb és fenségesebb nem volt, mint a magyar nép ebben a forradalomban. Szinte vér nélkül, szinte rendzavarás nélkül tudott megdönteni egy ezer éves királyságot és egy négyszáz esztendőös vérivó zsarnokságot. Szinte a fél kezével, szinte a lehellétével döntötte meg a világ egyik legnagyobb és leghatalmasabb uralkodóházának rettentő uralmát.

Sötét a jövő, de bevilágít a sötétségbe a nemrég múlt napoknak ez a nagyszerű fényessége.

A handwritten signature in cursive script, likely belonging to P. Z. Csabai, the author of the text. The signature is written in dark ink and is positioned in the lower right quadrant of the page.

Garami Ernő kereskedelemügyi miniszter: Még két hete sincs

és máris mintha valahol a messzi-messzi múltban volna az az éjszaka, amelyen megszületett a forradalom akaratából az új Magyarország! Azóta minden nap, minden óra az eget-földet rázó események olyan haragos áradatát: zúdította a világra s itt mellett-em és fejem felett erre az, országra, hogy hullámainak az ereje a szó szoros értelmében kimosta, emlékezetemből annak a nagyszerű éjszakának és a reá következő napnak összefüggő történetét s bár kellő közepében állottam a forgatagnak, mégis — vagy talán épen ezért — ma már csak színfoltszerű képek villannak elém. Bárhogy erőltetem agyamat, hogy emlékezzék mindenre: megtagadja a szolgálatot és csak kiszakított jeleneteket vetít elém, mintha valami rossz film a gyorsan pergő eseményeknek csak minden tizedik, huszadik képét dobná vakító fénnel a fehér lepedőre.

Később, nyugodtabb napokban, pihentebb idegekkel talán majd sikerül munkára kényszeríteni ellenszegülő agyamat, talán sikerül összefüggő képét rajzolnom mindannak, amit láttam, hal-lottam, aminek részese voltam. Most meg kell elégednem azzal, amit emlékezetem önként nyújt.

Hogyan is kezdődött?

Kormányválság volt, A levegő telítve volt villamossággal. Mindenki feszült idegességgel leste, várta a megoldást. Mindenki tudta, hogy valami újnak, valami másnak kell következnie, hogy végének kell szakadnia a háborúnak s vele mindörökre az eddigi magyar politika-csinálásnak. Amit mindenki várt, aminek elkerül-hetetlen szükségességét mindenki tudta, az — nem következett be! tárgyalások, súgdolódások, kulisszatologatások, intrikák, kihallga-tások hosszú sora következett s ezalatt a látóhatár szélén mind feke-tébbre sűrűsödtek a közelgő viharfelhők. A nyíltszeműek már látták a messziről cikkázó villámokat, fülüket már megütötte a távolból haragva gördülő menydörgés és mégis: azok, akik a dolgokat intéz-

ték, mintha süketek és vakok lettek volna, — tovább folytatták apró játékaikat s nem készültek a közlgő égháborúra. Lassú semmittevésben teltek a napok, de egyszerre csak eljött az a szombati nap, amelyen a király Gödöllőn kihallgatáson fogadott vagy harminc politikust, köztük először két szocialistát is. Erre az estére egész Magyarország bizonyossággal várta Károlyi Mihály kinevezését, mint az egyedüli, utolsó lehetőségét annak, hogy Magyarország forradalom nélkül léphessen át az új kormányba és megmeneküljön az elvesztett háború borzalmas következményeitől. De az este nem hozta meg, amit mindenki várt, nem hozta meg, noha másnap délutánra Budapest népe óriási tömegdemonstrációra készült, amelyről mindenki tudta, hogy igen könnyen lehet az a villamoszikkra, amely felgyújtja! a lőporos hordót. A király nem nevezte ki, de nem is utasította el Károlyit, hanem magával vitte Bécsbe s így keltette ügyesen azt a látszatot, mintha még mindig róla volna szó. Ezzel a ravaszsággal akarták elérni és érték is el azt, hogy Budapest népe másnap hatalmasan, de csak csendesen tüntetett. Estére azonban már kiderült, hogy a király Károlyit elejtette, hogy az egész bécsi kirándulás Budapest népének a kritikus napon való megnyugtatót szolgálta. Mihelyt ez nyilvánvalóvá vált, azonnal beállt az ellenhatás: az izgalom, a feszültség a végletekig fokozódott. Ettől a vasárnap estétől kezdve minden pillanatban várni lehetett a forradalom kirobbanását. Ezt mindenki tudta, látta, érezte, csak azok nem, akiknek Magyarország sorsa le volt téve kezeikbe. József főherceg, mint a király kiküldöttje, reggeltől késő estig tárgyalt a régi szabású politika régi csinálóival s ezek az urak még ekkor is, a tizenkettedik óra utolsó másodpercében, mindent elkövettek, hogy megakadályozzák az azonnal való béke kötésének és a demokráciának felesküdt kormány létrejövetelét.

Hétfőn este voltunk József főhercegnél teljes órahosszat Kunfi és én. Minden tőlünk telhetőt elkövettünk arra, hogy megérezzük vele, hogy mi történik künn az utcákon, gyárakban, műhelyekben, mi történik a nép lelkében, mindent elkövettünk arra nézve, hogy tisztán és világosan lássa: elkövetkezett a legutolsó óra és ha; gyorsan, rögtön, azonnal rá nem szánja magát a király új politikai irányzat hatalomra juttatására, akkor órák múltán már sokkal többről lesz szó, nemcsak arról, legyen-e rögtön béke s legyen-e azonnal demokrácia!

Szavunk a pusztába kiáltott szó maradt, a kiváltságos politika

kiváltságos intézői, még ebben a pillanatban is felülkerekedtek taktikájukkal és másnap estére József főherceg a király nevében gróf Hadikot nevezte ki miniszterelnökké . . .

Hogy a most következő órákban, egészen másnapig, szerda estig, mi történt, arra alig emlékezem. Ez már a még ki nem tört forradalomnak csendben lappangó, de mégis lenyűgöző erejű készülődése volt, amelynek viharai, a beavatottak szívében, lelkében tomboltak! egyelőre.

A Nemzeti Tanács, amely ekkorára már elismert mellékkormányra nőtt s amely köré magunkat is megdöbbenő gyorsasággal tömörültek a társadalomnak legkülönbébb rétegei, a Károlyi« palotából az Astoria-szállodába tette át székhelyét. Mint hangyabolyban, úgy zsüzsögtek itt a jövő-menő ajánlkozók, utasításokat vivő, segítséget hozó, tanácsokat adó emberek. Feszült munkában, szakadatlan tanácskozásban telt az idő, amelynek khaotikus zűrzavarából csak az az egy maradt meg emlékezetemben, hogy gróf Hadik meghívására külön-külön mind így válaszoltunk: csak akkor tárgyalunk vele, ha a Nemzeti Tanáccsal, mint ilyenrel óhajt tárgyalni s ha a Nemzeti Tanácsnak, ebből a célból kiküldött delegátusait hajlandó fogadni.

Így következett el az este, majd a korai éjszaka, amelynek során már mind több és több katona, közlegény és tiszt jelentkezett a maga és bajtársai nevében, felajánlva erejét, vérét, életét a Nemzeti Tanácsnak a nagy felszabadító munkában. Azokban a pillanatokban mindenki, aki ott jelen volt, tudta, hogy a forradalom most már dübörgő léptekkel közeledik, de senki sem hitte és senki sem akarta, hogy munkáját még azon éjjel megkezdje. Elhatározásunk az volt, hogy tovább folytatjuk az erőgyűjtést, a szervezést, főleg a hadsereg szervezésének munkáját. Elhatározásunk az volt, hogy amíg a forradalom sikerét teljesen biztosítottak nem vehetjük, addig minden tőlünk telhető erővel visszatartjuk kitörését.

Mi terveztünk, a tömeg, elsősorban a fegyverben álló tömegek, végeztek.

Amikor a késő esti órákban, kapkodva elfogyasztott vacsora után és holtig csigázva visszatértem az Astoriabeli négy szűk kis szobába azzal az elhatározással, hogy mindent elkövetek a magam részéről is a forradalom kitörésének két-három nappal való elhatalosztására és amikor belépve ezt az elhatározásomat Kunfival közöltem, akkor csodálkozva nézett reám, mintha más világból való

volnék, azután a szomszéd szoba ajtajára mutatva csak ennyit mondott: „Már késő.”

Kern értettem a dolgot. A szoba zürzavaros, iszonyatos lármájában nem akartam kérdezősködni, egyszerűen benyitottam a szomszéd szobába, ahol nagy álmélkodásomra egy öreg tábornok urat láttam néhány fiatal tiszt társaságában. Meghajlással köszöntöttük egymást, azután visszatértem és felvilágosítást kértem. Így tudtam meg, hogy azok az urak a Nemzeti Tanács foglyai, hogy a forradalmi katonaság elfoglalta a tél-parancsnokságot, elfogta az ott parancsnokló tiszt urakat és elhozta őket az Astoriába a Nemzeti Tanács foglyai gyanánt!

A kocka el volt vetve, már gyorsan pergett és szorongva néztük: — melyik oldalára fordul?

Gyors egymásután jöttek most már a jelentések: megszálltuk a főkapitányságot! A rendőrség tisztikara és legénysége hozzánk csatlakozott! A főkapitányt megfosztottuk hivatalától, a mi emberünk rendelkezik a rendőrséggel! Tíz perc múlva: megszálltuk a főpostát, a posta és távírda kezünkben van. Megint egy jelentés: Megszállottuk az egyik telefonközpontot, megállítottuk az egész telefonforgalmat, csak az előre megszabott jelszavak segítségével lehet a vonalakon beszélni! Valahonnan jelentik, hogy intézkedés történt a másik telefonközpont hasonló megszállására. Újabb hír: megállítottuk az összes vonatokat, nehogy ellenforradalmi csapatokat hozhasson Pestre . . .

Fellelegzünk. Az első ütközetet megnyertük. Kezünkben a posta, távírda, vasút, telefon, rendőrség. Közben pedig, mintha a föld alól teremnének elő, minden irányból katonák és katonatisztek érkeznek az Astoria elé, akik letépik sapkarózsájukat, fehér virágot tűznek helyébe és ott a szabad ég alatt esküsznek fel a Nemzeti Tanácsnak, az új, szabad, demokratikus Magyarországra. Sohasem felejttem el azt a 3—400 tisztet, akik a Kossuth Lajos-utcában, óriási néptömegbe beékelve, ég felé emelt villogó kardokkal kezükben esküdtek hűséget annak a Magyarországnak, amelyen a nép uralkodjék. A Nemzeti Tanács ebben a pillanatban már forradalmi kormány volt, rendeleteket és parancsokat adott ki, jelentéseket fogadott és — készült a további harcra, mert abban a pillanatban még senki sem hitte, hogy az ütközet eldőlt. Tudtuk, láttuk, hogy a helyőrség legénységének és tisztikarának nagy része mellettünk áll, de senki sem tudta, hogy mi van a helyőrség ama részével,

amely még nem jelentkezett, amely még távoli kaszárnyákban aludt, vagy amelyet talán éppen ebben a pillanatban vertek fel riadóval, hogy rohamléptekben vezessék az Astoriában székelő forradalmi tanács ellen. Tudtuk, hogy Lukachich tábornok, a helyőrség parancsnoka, 70—80,000 főnyi olyan katonaságot rendelt Budapestre, amelyet külön oktattak ki már napok óta a forradalom legyőzésére. Hol vannak ezek a katonák, hol van vezérük és mire készül a híres Lukachich báró?

Ezekben az izgalmas, minden képzeletet felülmúlóan túlfűtött helyzetben a Nemzeti Tanács elhatározta, hogy Lukachichot felszólítja, csatlakozzék egész helyőrségével a már-már győzedelmeskedő forradalomhoz. Károlyi Mihályt és engemet bíztak meg azzal, hogy rögtön keressük fel a tábornokot és szólítsuk fel a csatlakozásra, A megbízást elfogadtuk és útnak indultunk.

Óriási tömeg, polgár és katona zsúfolódott össze az Astoria előtt, de amire nekünk volt szükségünk, kocsit vagy autót, hogy Budára vigyen Lukachich-hoz, az sehol sem volt látható. Gyalog neki vágni az útnak lehetetlen volt, ezért elhatároztuk, hogy a Károlyi-palotába megyünk és onnan valakivel kerestetünk magunknak valamilyen alkalmatosságot. Gyalog mentünk át a Károlyi-palotába, önkéntes testőrül hozzánk szegődött néhány fegyveres katona, akik őrizték lépteinket. Ezeket kértük azután meg, szerezzenek gyorsan kocsit, hogy Budára mehessünk. Hamarosan volt is egy autó, de abban a pillanatban, amikor be akartunk szállani, elénk toppant egy izgatott, rossz magyar beszédű tengerész-katona és közölte velünk, hogy valahol Újpest felé az egyik monitort a parancsnok Bécsbe akarja szöktetni és hogy ezt mindenáron meg kellene akadályozni. Adjunk neki erre irányuló parancsot. Helyes: megparancsoltuk neki, kövessen el mindent a monitor itt-tartására. De a parancs végrehajtására valamilyen alkalmatosság kellett neki, hogy kijuthasson Újpestre. Mit volt mit tenni, átengedtük neki az autót és elhatároztuk, hogy visszamegyünk az Astoriába, ott majd inkább sikerül kocsit szereznünk. Mire az Astoria elé értünk, a bejáratot már nagyszámú forradalmi katona szállotta meg. míg fel nem ismertek minket, addig be sem engedtek, azután utat nyitottak, de alig: tettünk két lépést a hallban, amikor kint gyorsan pergő sortűz dördülési hangzottak el. Az ajtóban álló tömeg ijedten tódult be egymás hegyén-hátán, egymást súlyosan legázolva. Károlyitól elszakítottak s a betóduló tömeggel együtt szaladtam fel az eme-

letre s néztem az ablakból: mi történt! Onnan láttam, hogy katonáink annak rendje és módja szerint rajvonalba felfejlődve lövöldöznek valamely számomra láthatatlan ellenségre. Vagy tíz percig tartott ez az, ütközet a nyílt utcán, a Kossuth-Lajos-utca és a Rákóczi-ut találkozásánál, miközben katonáink gépfegyvert állítottak fel lázas sietséggel az Astoria erkélyén és helyeztek készenlétebe.

Mindenkinek az volt abban a pillanatban a meggyőződése, hogy; komoly ellenforradalmi csapatok érkeztek és hogy ime megindult a harc a forradalom és az ellenforradalom katonái között. Sápadt és súlyos sebből vérző emberek, letiport asszonyok szaladgáltak és jajgattak az Astoria előkelő, szőnyeges folyosóin, elszánt katonák készültek a végső harcra s a Nemzeti Tanács együttlevő tagjai készültek arra, ami most már a legközelebbi pillanatok döntésétől volt várható: a győzelemre vagy a bukásra ...

Egy negyedóra múltán elült a harci lárma és kitűnt, hogy vagy csak egy egészen kis, megszalasztott ellenséges sereg, vagy talán csak vaklárma; okozta az egész vészes lövöldözést. Az izgalom elült és a forradalom főhadiszállása folytatta tovább munkáját. Egyre-másra érkeztek a jelentések újabb és újabb katonai csatlakozásokról, egyre-másra mentek ki az újabb felhívások és proklamációk. Egyre-másra jöttek a vész hírek is, amelyekkel lihegő, halál-sápadt hírnökök állítottak be: egy ezred bosnyák katona közeledik rohamléptekben felénk, Lukachich jön seregével, a rendőrséget visszafoglalták tőlünk . . . Ilyenkor, ha lehet, még fokozódott a feszültség ... de a vész hírek csakhamar valótlanoknak bizonyultak mindannyiszor . . .

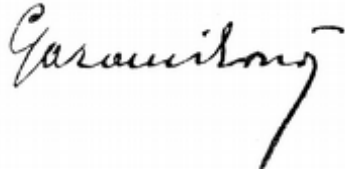
Hajnali négy óra felé járt már az idő. A főhadiszálláson csupa elcsigázott, a fáradtságtól sápadt forradalmár ült, akikben csak az izgalom ereje tartotta a lelket. Eszembe jutott, hogy a csatát nem lellet a mai éjjelen végleg megnyerni, eszembe jutott, hogy az igazi, a döntő ütközet másnap reggelre és délelőtre vár! ató és féltem, hogy akkorára a szakadatlan izgalmas munkától összeroppan mindenki, akire a döntő órában szükség lehet, A főhadiszállás szörnyű lárájában addig magyaráztam, kiabáltam ezt mindenki fülébe, ígig egynehányan csakugyan elszánták magukat velem arra, hogy 8-4 órára lepihennek, erőt gyűjteni a döntő reggelre.

Így jutottam ki a hajnali órákban az utcára Hatvany Lajossal, Bíró Lajossal és másokkal, így mentem haza lassan, bámészkodva és megbámulva Budapest utcáit, amelyeken akkor már min-

den nagyszerűségével rajtaült a forradalom képe. Katonákkal meg-
rakott teherautók száguldoztak mindenfelé, gyalogos csapatok
vonultak szerteszéjjel, nagy tömegek kísérték őket . . . éljenzés,
zaj, láрма és sok-sok fehér virág töltötte meg csütörtök hajnalán
Budapest utcáit.

Korán reggel felvert a telefon. Valaki közölte velem, hogy
ellenforradalmi csapatok még mindig nem mutatkoztak, hogy a
munkásság sztrájkba, állt és tódul a város felé, hogy József főher-
ceg és Hadik gróf tárgyalni akarnak a Nemzeti Tanácssal, siessek
Károlyihoz, aki vár. Siettem, de mégis elkéstem. Mire a főhadi-
szállásra értem, már ott tudták: Hadik lemondott, Károlyi a minisz-
terelnök . . . győzött a forradalom!

Este letettük József főherceg kezeibe a miniszteri esküt (ott
a palotában jutott el hozzánk Tisza István halálának hire), de
huszonnégy órával később már kezünkben volt az eskü alól való
feloldás. Attól a pillanattól kezdve, ha formailag nem is, de valójá-
ban igenis . . . köztársaság volt Magyarország! . . .

A handwritten signature in cursive script, likely belonging to Garai István, the author of the text. The signature is written in dark ink on a light background.

Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter:

Úgy gondolom,

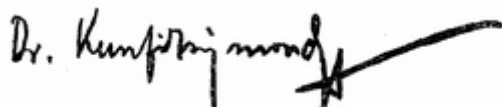
nem jött el még az ideje annak, hogy a forradalomra *visszaemlékezzünk*. A forradalom ma még nem tekinthető a történelem egy lezárt szakaszának: ma még kellős közepében vagyunk azoknak az égető cselekvési kényszerűségeknek, melyeket a régi Magyarország rombadőlése állapít meg számunkra. A munkának ebben a mai forró, izgalmas atmoszférájában, amikor mindnyájunknak valamennyi idegszálunk megfeszítésével a jövőért kell dolgoznunk, nem érzem magamat képesnek arra, hogy az elmúlt hatalmas napok élményeit emlékezetemben összefüggő egészzé alakítsam.

Kunfi Zsigmond munkásügyi és népjóléti miniszter;

Én azt gondolom,

hogy most már eljött az az idő is, amelyről a magyar forradalom nagy költője, Petőfi Sándor beszélt, amikor azt mondta, hogy eljön az a nap, amikor minden rabszolganép jármát megunva, síkra lép. Pirosuló arccal áll künn ma minden rabszolganép a világ színpadán. Ezelőtt a világ ebben a négy esztendőben a gyásznak, a nyomorúságnak fekete színébe öltözött és ez volt az az internacionálé, amelynek színében angol és francia, német és magyar egyaránt járt. Én hiszem, hogy Petőfi prófécijának az? a második része is be fog válni és betelőben van, amely azt mondja, hogy nemcsak pirosuló arccal, de piros zászlókkal is ki fognak állni a népek egymásután és egy hatalmas szimfóniában fogják elzengeni a világszabadság hatalmas dalát.

Linder Béla miniszter

Hogyan lettem forradalmár?

Nos, ez az átváltozás gondolkozásomban és érzésemben nem máról holnapra történt. Másfél év óta láttam ennek a szörnyű háborúnak teljes céltalanságát, másfél év óta tudtam, hogy ezt a harcot mi nem nyerhetjük meg többé. Kínlódva és kétségbeesve néztem az embervér hiábavaló, bűnösen könnyelmű pocskolását és láttam a fronton és láttam idehaza, hogy ez a makacs és felelőtlen tömeggyilkolás a hirt a végsőkig feszíti, hogy ez a háború nem kell már sem a katonának, sémi a polgárnak, hanem csak a nagyurak félelmes hadijátéka, amelynek nem mernek, vagy nem akarnak véget vetni. A harctérről súlyosan sebesülten kerültem haza, két héten át ott lebegtem a halál szakadéka fölött s utána három hónapig feküdtem fájdalmas mozdulatlanságban: volt időm gondolkozni, volt időm számot vetni a magam lelkiismeretével, volt módom végigszenvedni egy részét a háború emberfölötti kínjainak. És egyre jobban szilárdult, egyre jobban hevült bennem a meggyőződés és a hit, hogy ez így nem mehet tovább. Arra gondoltam, hogy ha én, mint törzstiszt, ennyit kínlódhatom, milyen szörnyű, milyen elviselhetetlen lehet ez a szenvedés annak a szegény, és rongyos közbakának, akit nem gyors autón szállították a kórházba, hanem rázós szekéren, fagyban és hóban, vérében és könnyében magára hagyva.

A csapatoknál voltam, mert a parancsnokságok fülledt közepkori levegőjét nem bírtam ki és nem voltam hajlandó a tömegeknek arra a szörnyű mészárlására, amelylyel a hadsereg vezetőség elsősorban az én véreimet, a magyarokat, tékozolta megbocsáthatatlan féktelenséggel. És láttam magam körül a katonák ezreit, akik kétségbeesett vágyódással várták a békét, de volt alkalmam látni azt is, hogy mennyire nem volt őszinte egyetlen békelépésünk sem, mennyire ügyetlen és félszeg, gyöngé, de ravasz kísérletek voltak a mi békeakcióink, amelyek ép oly kevésbé nézték a nép lel-

két, mint a katonai vezetők a katonáét. A vezető urak ebből a háborúból egyszerűen kikapcsolták az országot és kikapcsolták a frontot, nem törődve semmi mással, mint a maguk kis köreivel és nem hódolva semmi másnak, mint a felsőbbség kénye-kedvének.

Amikor az orosz forradalom összetörte az imperialista Romanovok trónusát s az autokrata Oroszországot, abban a percben megszűnt a szüksége és jogosultsága annak, hogy mi ezt a háborút tovább vigyük, mert az a veszély, amely ellen védekeznünk kellett, mindenkorra, megszűnt. Megdöbbenve és elszörnyedve láttam azonban, hogy a monarchikus politika tovább rohan a háború borzalmas lejtőjén. A magyar politika pedig nem a magyar nemzet hadicéljait állítja föl: a függetlenséget és az önállóságot, hanem bekötött szemmel halad egy úton a kamarilla esztelen uszításával. Az ország ekkor már a kimerülés szélén volt, a fronton pedig a bomlás tünetei mutatkoztak. Ekkor — másfélév előtt — Arz vezérkari főnökhöz fordultam, elmondtam neki mindazt, amit láttam és azt mondtam neki:

— A királyságnak meg kell mutatnia most, hogy jobb és tökéletesebb államforma, minden másnál. Ha ezt nem tudja, úgy át kell térni a köztársaságra.

Arz megígérte, hogy erről jelentést tesz a királynak s majd értesít. Megemlítette-e tényleg a legfelsőbb helyen, nem tudom, én visszamentem a harctérre és máig sem kaptam értesítést róla. A fronton a bomlást a piavei offenzíva indította meg. Nem volt többé fegyelem, nem volt többé bizalom, láttuk és tudtuk, hogy ez az emberfal, amely eddig minden csapást nagyszerűen fölfogott, most a leggyöngébb lökésre egyszerre össze fog dűlni és félő izgalommal vártuk az olaszok támadását. Minderről jelentést tettem illetékes helyeken, meghallgatták s ad acta tették. Ilyen állapotban találta szeptemberi békeajánlatunk a hadsereget s attól a pillanattól kezdve a békevágy visszatartózatlan erővel ébredt föl minden egyes katonában. Óráról-órára remegve vártuk a megváltó táviratot, hogy vége a háborúnak. Szörnyű volt, hogy ez a várt hír egyre később és egyre jobban éreztük, hogy megint becsaptak minket. A front izgalma tetőfokra hágott, az embereket alig bírtuk tartani. Közbejött a bolgár vereség és a különbéke, csapataink gyors visszavonulása a Balkánról, a magyar határok veszélyeztettsége. Lehetetlen volt bírni a legénységgel. Én elmentem egyik előkelő illetékeshez és kérve-kértem, csináljanak valamit, mert baj lesz.

— Ne szavalj! — ez volt a felelet.

Ekkor már láttam, hogy ez a régi rendszer a veszébe rohan és nemi sajnáltam, többé. Láttam, hogy a hatalom urai süketek és nemi hallják sem az országok ordítását, sem a front hörgését, láttam, hogy a dinasztia kapkodva a maga egyéni politikáját csinálja és láttam, hogy Magyarországon játszanak a függetlenség, az önállóság eszméjével, amelyet taktikázva tolnak ide-oda. Éreztem, nemcsak a város hangulatán, a magam szívében is éreztem, hogy el kell és el jön föltartóztathatatlanul jön az összeomlás, mert itt az idő teljessége. Mast már nem is figyelmeztettem az illetékes helyeket, hanem vártam a napot, amikor a visszafojtott erők kirobbannak. És elkövetkezett.

Október 30-ikán a Pannóniában vacsoráztam és onnan indultam haza. Az Astoria előtt megpillantottam a mámoros, elszánt, hatalmas tömeget és megéreztem, ez nem tüntetés többé, — ez már a forradalom. Tudtam, hogy ebből nagy veszedelmek lehetnek, mégis megkönnyebbülten lélegzettem föl, mert éreztem, vége a háborúnak, vége az öldöklésnek, vége a gyilkoló imperializmusnak, vége a hódító nacionalizmusnak, ez a forradalom meghozza a békét, a nemzetek testvériségét, a népszövetséget, mindazt, amiről hónapok óta átvirrasztott éjszakákon vívódtam, töprengtem, álmodoztam. A korhadt militarista rendszert régóta halálra ítéltnek éreztem és gyűlöltem azt a látkörnélküli korlátoltságot, amelybe miniket neveltek, de amelyet mintegy hályogot, lefoszlattak a szememről, az emberi szenvedéseken kiperdülő könnyek.

Két tiszt és egy pár katona elém lépett és megkért, vegyem le a sapkarózsámat. A sapkámat odaadtam, ők szépen lefejtették róla a K betűs aranygombot és visszaadták. Nem sajnáltam már. Hazamentem és másnap reggel végigjártam a forrongó, fehérvirágos utcákat. Meglepett az a rend, az a fegyelmezettség, amelyelyel a tömeg és a katonaság nagy része gátat vetett a szenvedélynek. Ekkor éreztem, hogy ezt a forradalmat nem lehet leverni. Sőt. Ehhez a forradalomhoz minden becsületes embernek oda kell állni. Megkínáltak a hadügyminiszterséggel, — elfogadtam. Addig én nem tárgyaltam a Nemzeti. Tanácscsal.

Tudtam, hogy nekem mindennél elsőbb kötelességem azonnal véget vetni a harcnak. Az olaszok már áttörték a frontunkat, ott lenn már semmit sem lehetett menteni, de ezzel a katonasággal nem is lehetett volna. Nyolcvanezer ember volt összponto-

sítva a fővárosban. Másnap reggelre végigjártam a kaszárnyákat, alig találtam embert, ha a forradalmi kormány ezekben az órákban azt mondja a katonaságnak, hogy helyes, megcsináltatok a forradalmat, most pedig menjetek vissza a kaszárnyába és vegyétek válla tokra újra a fegyvert, legyetek újra olyan katonák, mint tegnap, akkor mi is a Kerenszki sorsára jutottunk volna. Elsöpört volna bennünket az azonnali békét akaró katonatömeg creje. A végsőkéig feszített, a szétrobbanásra -hevített indulatot le kellett vezetni. Nem volt más anód erre, mint letenni a fegyvert. Azonnal és mindenütt, idehaza és a frontokon. Ezt átgondolni és kimondani könnyebb volt, mint végrehajtani. Az Armeoberkommandóval vívott háromnapos küzdelmünk egy külön fejezete lesz a béke történetének. Nem mondhatom el most, de ismételtelen kijelentem, hogy a világ előtt meg kell bélyegezni azt az aljas aknamunkát, amit a magyar nemzet ellen akkor folytatni merészeltek. Végül is rájuk kényszerítettük akaratumkat, Győzött a béke.

Tudom, hogy a fegyverletétel felelősségteljes tény volt, de abban a pillanatban nem volt más választás. Együgyű mese, hogy mi a front katonaságától féltünk. Ha a Kövess-hadsereg ellenünk vonult volna, én, egy szál ember, meg tudtam volna állítani, mert nincs hadsereg, magyar hadsereg, amely a békét hozó magyarországi forradalom ellen puskát emeljen. Le kellett tenni a fegyvert, nemcsak a belső állapotok miatt, hanem azért is, hogy példát mutassunk a világnak a lefegyverezésben.

Igenis, vallom ma is, hogy ezután a háború után nem akarok látni többé szoldateszkát. A hadseregnek mai rendszere végleg megbukott ebben a háborúban. Be kellett látni, hogy az előzetes kiképzés nem ér semmit, mert a háború új és új harcmódokat teremt önmagának és beigazolódott a nagy Jaurès híres könyvének igazsága és megbukott a porosz militarizmus tökéletesen és minden vonalon. De a háború után már a milícia sem fog létezhetni úgy, amint az még a háború előtt lehetséges lett volna és ahogyan már egy évtized előtt át kellett volna alakítani Európa valamennyi hadseregét, ma már ez is túlhaladott álláspont. Ma már a népszövetség kell, ez a nagy és gyönyörű internationale, amely nem a hazafiságnak és a faj szeretetnek a megszüntetése, hanem a fajgyűlölet és az imperializmus fölött való örökös győzelem. A népszövetségnek nem fog kelleni sem katonaság, sem milícia, a népszövetség fegyvere

nem az ágyú lesz, hanem az igazság, testvériség, a szabadság és az emberszeretet.

Amit én mondtam, az a forradalom diadalmas parancsa volt: le a fegyverekkel, ne lássunk többé katonát — föl a szívekkel, csak embert akarunk látni!

A handwritten signature in cursive script, reading "Linauerzila". The signature is written in black ink on a light-colored background.

***Lovász Márton vallás- és közoktatásügyi miniszter:
A magyar forradalom***

a túlfeszített húr elpattanása volt. Az előző kormány tétlensége és bűnös mulasztásai és a király vonakodása attól, hogy azt a kormányt állítsa az ország élére, amely azt megmenteni egyedül alkalmas, olyan izgalomba hozták a közvéleményt, hogy a kirobbanás elkerülhetetlen volt. Hogy az átalakulás forradalmi úton, robbanás útján történt, annak megvannak az előnyei és hátrányai is. Hátránya az, hogy az átalakulás nem ment simán, hanem súlyos zavarok között, amelyek, hál Istennek, most már lecsendesedtek; hátránya továbbá az, hogy a nagy problémák egyszerre szakadtak a kormányra és az országra és ennek következtében azokat sok tekintetben hevenyészve vagyunk kénytelenek megoldani. Előnye: hogy a helyzet tisztázódott és az átalakulás teljesen gyökeressé lett, az ország gyorsan áttérhetett a köztársasági formára és végleg megszabadult a monarchikus államformával járó nyűgöktől.

— jövőt illetőleg a mi legfőbb feladatunk a békét megkötni, a nemzetiségi problémát megoldani és az ország területének épségét megővni. Ezekhez a feladatokhoz sorakozik egy főfontosságú feladat: megmenteni az országot a bolsevizmus veszedelmeitől. Magyarország van hivatva arra, hogy a bolsevizmus terjedésének gátat vessen és én nagyon szerencsés körülménynek tartom, hogy ebben a tekintetben teljes az összhang Magyarország és az entente között. Bízom is abban, hogy az ország területileg is épségben fog kikerülni a béketárgyalásokból, mert az ententének nem lehet érdeke az, hogy itt egy ezeréves országot széttörjön és odadobja martalékul felforgató törekvéseknek.

Lovász Márton

HOCK JÁNOS
a Nemzeti Tanács elnöke.

BOKANYI DEZSŐ
a Munkástanács képviselője a Nemzeti Tanácsban

FENYVES LÁSZLÓ
a Nemzetőrök kormánybiztosai.

POGÁNY JÓZSEF
a Katonatanács kormánybiztosai

PERSIAN ÁDÁM
a kath. egyházi ügyek kormány-
biztosai.

DINÉR-DÉNES JÓZSEF külügyi államtitkár.

BÖHM VILMOS hadügyi államtitkár.

HALÁSZ LAJOS min. tanácsos, sajtófőnök

DRASCHE-LÁZÁR ALFRÉD? külügyi n. államtitkár

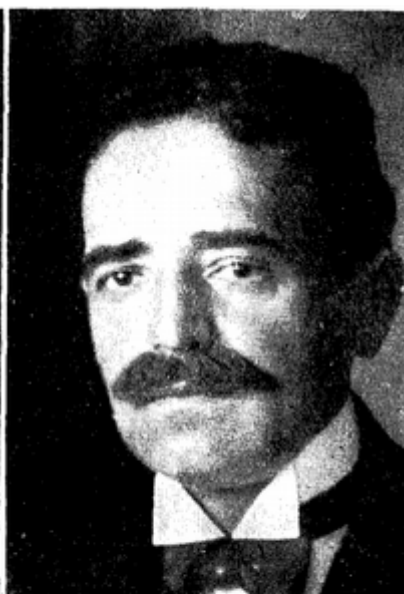

Ujságírók a forradalomban :

Fent MAGYAR LAJOS és HATVANY LAJOS, a középén KÉRI PÁL és PURJESZ LAJOS,
alul FŐK ÖDÖN, CÁBOR ANDOR és GÖNDÖR FERENC.

VASS JÁNOS
közélelmezési államtitkár.

ÁBRAHÁM DEZSŐ
igazságügyi államtitkár

RÁCZ GYULA
min. tanácsos

SIMONYI HENRI
min. o. tan., Károlyi volt magántitkára.

PALÁGYI MENYHÉRT
a tanárság vezetője.

Dr. Nagy Ferenc közéleti ügyi miniszter:

A forradalomban,

ha ez alatt csupán az október 30-iki éjszaka lázas eseményeit, értjük, akkor szerepem kevés volt. Részt vettem ugyan a Nemzeti Tanács megalakulását megelőző tárgyalásokon, annak első tanácskozásán, hiszen szívvel-lélekkel mindig a most diadalmaskodó eszmék harcosa voltam; de a forradalom sikere tőlem másirányú működést kívánt. Azokban a napokban, mint államtitkár én vezettem az Országos Közéleti Hivatalt, kezembem futott össze az ország közéletének minden szála s a forradalom ügyét előkészítő barátaim úgy vélték, hogy hasznosabb szolgálatot teszek ügyünknek, ha helyemen maradva, mindent megleszek, hogy a bekövetkező nagy átalakulás sikerét közéleti zavarok ne veszélyeztessék. Minthogy azonban a Nemzeti Tanácshoz való tartozásom köztudomású volt, helyzetem tarthatatlanná vált s október 30-ai hivatalomban összehajtam, hogy azt másnap reggel végleg elhagyjam. A virágos forradalom miatt minden más-ként történt.

Október 31-én a tisztviselői kar élén jelentkeztem a Nemzeti Tanács előtt s a Tanács felszólítására azonnal átvettem a közéleti ügyek vezetését.

Munkámat megkönnyíti, hogy az közélet terén a szociális reformokat már előzőleg előkészítettem s annál nagyobb kedvvel fogok most a régi tervek megvalósításához. Hiszem, hogy a minden oldalról tornyosuló nehézségeik dacára sikerül a közéleti zavarok fenntartását fentartanunk, ami egyik főfeltétele annak, hogy a forradalom vívmánvai megszilárduljanak.

Szende Pál a pénzügyminisztérium vezetésével megbízott államtitkár:

Remény és kétségbeesés,

lelkesedés és csüggedtség, túlradó öröm és névtelen félelem: ez volt a forradalom éjszakájának a hangulata..

Hogy a forradalom jönni fog, tudtuk, csak éppen két-három nappal későbbre vártuk. De azon az éjszakán megértettük, hogy többé tétovázni nem lehet. A kocka el volt vetve. Mindnyájan éreztük a történelem sodrát. Jöjjön, aminek jönni kell!

A forradalom győzelmét az utolsó két napon már előre lehetett látni. De, hogy vértelenül győzött, ez mutatja legjobban, mily korhadt volt az osztályuralom épülete. Kártyavárként omlott össze néhány óra alatt.

A handwritten signature in cursive script, reading "Szende Pál". The ink is dark and the handwriting is fluid and somewhat stylized.

Ábrahám Dezső

igazságügyi államtitkár:

A „forradalmi műszak”

szerény tagja voltam, de magam sem tudtam, melyik percben tűnt el a múlt és valósul meg a jelen.

Mindenre el voltunk készülve, de a vértelen megújhodást alig-alig reméltük.

A forradalmat megelőző napokban a Károlyi-párt szűk kis helyisége a Gizella-téren úgy festett, mint egy zsúfolt villamos, kevesen voltak benne az állandó bérletjegyetek, de annál többen a reménykedő kirándulók, akik a felhők mögül kivillanó napot várták.

Megalakult már úgyszólván az egész Nemzeti és Katonatanács. Ekkor avattuk modern Pilvax-szá az Astoriát. Nem is tudtuk, hogy már ilyen közel van a forradalom, bár meg voltunk győződve, hogy az események rohamosan közelednek. Már készen volt a Nemzeti Tanács és az alakulandó új kormány programja. Éjjel-nappal munkában voltunk; a hajnali 3 óra még tanácskozásban telt el, hogy reggel 9-kor újra munkába fogjunk.

A Gizella-téri körhelyiség utolsó estéjén a forradalmi szociáldemokraták egyik kiküldöttje jelentkezett nálam, hogy a haditengerészek löni fogják a várat és a miniszterelnökséget, ha mi ma elhatározó lépést nem teszünk. Ekkor még Hadik János volt a félnapos miniszterlenök. Nehezen sikerült lecsillapítani a túlcsigázott kedélyeket.

Az események oly gyorsan követték egymást, idegeink annyira túl voltak feszítve, hogy az elmúlt órák egymásutánjára alig emlékszem.

Azt tudom, hogy hol egyikünknek, hol másikunknak állandóan beszélnie kellett a néphez. Inkább csillapítani, mint izgatni. Az emlékezetes lánchídi felvonulás is a tömeg megmásíthatatlan; akarata volt, pedig jórészt főiskolai és egyetemi hallgatók tábora volt az.

Itt kezdődött a rendőrség gyűlöletes szerepe, hogy másnap mindent jóvátegyen a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozással.

Ez indította meg és biztosította a forradalom sikerét.

Mikor Szentkirályi Béla egy pár társával, október 28-án este a Nemzeti Tanácsnál jelentkezett, engem szemeltek ki, hogy a rendőrséggel az érintkezést felvegyem. El voltunk rá készülve, hogy nem látom viszont a Nemzeti Tanácsot, letartóztatnak.

Elismeréssel adózom azonban a volt főkapitány úrnak, dr Sándor Lászlónak, aki előzékenyen intézte el a felfüggesztés alá került tisztviselők és a már megtartandó gyűlés ügyét is.

Ezzel szabad kezet nyertünk s a vérengzés elkerülhető lett.

Még a forradalom éjszakáján, október 30-án éjjel 11 órakor a Mária Terézia-laktanya előtt beszéltem a szervezetlenül felvonult katonákhoz, és polgárokhoz, mert láttam az egyenlőtlenséget köztük és a velünk szemben álló, akkor még nem forradalmár katonák között, a dolog azonban már eldőlt, jelentették, hogy a térparancsnokságot megszállták s én kimerülve hazamentem, hogy reggel 7 órakor egyik hírlapíró barátom telefonhírére a forradalom kitörését és sikerét üdvözölhessem az Astoriában, a magyar köztársaság bölcsőjében.

Diner-Dénes József

külgügyi államtitkár:

Huszonöt éve küzdöttem azokért az elvekért, amelyek most diadalra jutottak. Huszonöt esztendőn keresztül mindig ellentálltam a csábításuknak, melyekkel a régi rend elveimtől el akart téríteni. Pedig azok az elvek akkor még az ideálok felhőiben lebegtek. Mikor a világháború kitört, éreztem, hogy most következik a megvalósulás. Most már hittem és bíztam a megvalósulásban. Tudtam, hogy az nem Németország, hanem nyugat felől jön. S ez a tudat adott erőt nekem s velem mindazoknak, akikkel egy táborban küzdhettem, hogy elszenvedjük a világháború minden szenvedését s azokat a nem egészen jelentéktelen megpróbáltatásokat, melyekkel a régi rend életünket és munkánkat megkeseríteni próbálta. Vártam, hittem és bíztam az új rend eljövételében, a hatalom erkölce után az erkölcs hatalmában. Most bekövetkezett. S ami még következhetik, az számomra már csak utójáték,

Dr. Juhász-Nagy Sándor

vallás- és közoktatásügyi államtitkár:

Mi, akik benne voltunk

a forradalom lázában, nehezen tudjuk az eszményeknek reális képét adni. Egészen hideg és tárgyilagos szemlélő előtt azonban a forradalom külső utcai képe nem tűnhetett fel valami rendkívülinek. Kívülről olyanforma volt az egész, mint egy nagyméretű, szokásos magyar képviselőválasztás. Az Astoria-szállóban a pártirodát lehetett sejteni, ahol a nemzeti tanács néhány szűk kis szobájában, roppant zűrzavarban tolongtak az emberek. Mindenik hozott valami hírt, mindnek volt valami indítványa és

.mind cselekedni akart valamit. Künt az utca saráiban állott a tömeg, késő éjjel is és hajnaltól kezdve vonultak fel a csatlakozó katonák csapatai, nemzeti zászlók alatt, mint ahogy a vidéki választásokon jönnek csoportosan a szavazók. A siker, a diadal mámorától már a kora reggeli órákban ujjongtak az őszi rózsával felékesített emberek.

Tehát nem voltak barrikádok és nem folyt a vér. Ami mégis szokatlanná tette az utca képét, az a katonák részvétele volt. Ez a forradalom, lényegét tekintve, katonaforradalom. Tegyük hozzá: és rendőr-forradalom. A fegyveres oró gyönyörű békés tüntetéssel néhány óra alatt kivívta a győzelmet.

Ezt a forradalmat pár héttel előbb is meg lehetett, sőt szerintem meg kellett volna csinálni. Károlyi Mihály érezte ezt. ő az egész mozgalomnak nemcsak formai, de valóságos irányító szellemi vezére volt. Károlyi igazi forradalmi ember, telve elszántsággal. Csodálatos, szinte tulfinomult intuitív lélek. A bolgár különbéke után már másnap meg akarta teremteni a nemzeti tanácsot. Nem rajta állt, hogy ez csak később sikerült.

Én magam is mindig a forradalom mellett voltam. Talán két héttel előbb, midőn Wekerle még virágjában volt, a képviselőház folyosójának egy kis fülkájében tervet terjesztettem elő az ott tanácskozó Károlynak és Garami Ernőnek. A terv ez volt: általános sztrájk, százezernyi ember ki az utcákra, Wekerlét, ha kell fegyverrel is kényszeríteni a lemondás aláírására s aztán a hirtelen megalakuló néptanáos nyomban vegye át a kormányt. (Még akkor a király letételére nem gondoltunk.) Ez a terv akkor kétségtelenül nagyobb nehézségbe ütközött volna. Két hét múlva, a forradalom napján, magától ment minden. De vajjon az a két hét nem jelentett volna-e sokat?

Minden meg volt érve a forradalom napjára. Wekerlét a képviselőházban nyolcunk-tízünk kiabálása megbuktatta. Az utcát megmozdította egy pár lelkes egyetemi hallgató, kik megelőzőleg sokat tanácskoztak velem, mint a párt megbízottjával. Egy-két utcai tüntetés hozzánk csatlakoztatta az államrendőrséget. Ezzel eldőlt a kérdés. A katonaságot már néhány elszánt fiatal tiszt és katona könnyen ragadta magával.

Felemelő volt a csapatok maguktartása. A forradalom utáni napon engem bízott meg a nemzeti tanács a 32. gyalogezred felesketésével. A városház udvarán, az építkezés folytán keletkezett nagy földhányás sáros tetejéről kellett szólni a zászló alatt, zenekarával felvonult ezredhez, melyet csupán három fiatal főhadnagy és hadnagy vezetett. Három fényes kard repült a levegőbe, midőn zúgott az eskü és a felharsogó magyar himnuszt zuhogó esőtől vert felhevült fedetlen fővel énekeltük.

De mégis csak az volt a forradalom legfönségesebb jelenete, midőn november elsején, este 6 óra tájban, a városházán, a nemzeti tanács hatá-

rozataként, Károlyi Mihály a független Magyarországot proklamálta és az új kormány a nép kezébe letette az esküt.

Az ónodi és a debreceni országgyűlés kifejezetten megfosztotta trónjától a királyt. Itt ilyen kifejezett trónfosztás nem történt. És mégis érezte mindenki, hogy november 1-én este, a halottak ünnepén, eltemettük a Habsburg-dinasztiát.

Laehne Tflugő

földművelésügyi államtitkár:

A diadalmas forradalom.

A forradalom kitöréséhez nagyban hozzájárult azon körülmény, hogy Károly király, mint osztrák császár egy manifesztumban felszabadította Ausztria összes nemzetiségeit s őket úgyszólván független államisággal ruházta fel. Magyarország teljes önállóságáról és függetlenségéről pedig ugyanakkor nem volt szó, sőt Károlyi Mihály gróf eziránti javaslatát a képviselőházban leszavazták és a miniszterelnök ezt megelőzőleg olyan beszédet tartott, amelyből sejteni lehetett, hogy Magyarország teljes önállóságáról és függetlenségéről a vezető körök tulajdonképpen még mindig nem akarnak komolyan tudni. Wekerle miniszterelnök például, midőn a függetlenségi indítvány tárgyában az akkori kormány álláspontját kifejtette, többek közt mondotta, hogy Ausztriával a kiegyezés 1919. év végéig érvényben van, tehát már azért sem lehet addig Ausztriától teljesen különválnunk és híre járt, hogy a bécsi körök számítanak arra, hogy a külügyek a jövőben is közösek lesznek Ausztriával, amely híresztelést azután október 23-án éjjel, Andrássy Gyula grófnak közös külügyminiszterré történt kinevezése megerősített.

Közismert tény, hogy október 23-án este, amikor Wekerle Sándor miniszterelnök a fiumei esetek hatása alatt a Ház nyílt színeén megbukott, kész volt a megállapodás az ellenzéki pártok és a parlamenten kívül álló két párt, nevezetesen a szocialisták és a polgári radikális párt között egy oly kibontakozási tervre nézve, Károlyi Mihály gróf vezetése alatt, amelyben nevezett pártok mind részt vettek volna és amelyben gróf Andrássy Gyula a külön magyar külügyminiszterséget töltötte volna be. Ekkor történt, hogy éjjel a király megérkezvén Debrecenből, magához kérette gróf Andrássy Gyulát és őt, valószínűleg herceg Windischgrätz Lajos tanácsára is, közös külügyminiszterré nevezték ki. A parlamenti pártok baloldali koncentrációja a parlamenten kívül álló két párt képviselőivel együtt október 23-tól 24 ére éjjel írókor értesült Andrássy Gyula gróf közös külügyminiszterré történt kinevezéséről s erre a szocialisták voltak az elsők, akik

minden tárgyalást megszakítottak és jelentették, hogy ilyen körülmények közt nekik nincs többé mit tárgyalniuk. Tehát a nemzetközi szociáldemokrata-párt nemzeti alapra helyezkedett, sakra szállott Magyarország függetlenségéért és Károlyi Mihály soha el nem múló érdeme éppen az, hogy ő neki sikerült az ő tervezett szövetségével ezt elérni s keresztül vinni.

Vass János

közélelmezési államlilkár:

Forradalom!

Milyen büszkén, milyen diadalmasan hangzik ez a szó; új csengéssel, varázsló erővel. Ez a szó, melyet eddig kiejteni szentségtörés volt, pedig lélekváltságot jelent, amely eltemetett egy fekélyes múltat, de kivirágoztatta a boldogabb jövő táját. Csodálatosan szép napok; feledhetetlen» emlékek. Boldog, kit megihletett forró lehelletük. Százszorosan boldog, ki az új világ forrongásának, kialakulásának, küzdelmeinek nek magával! ragadó hatását, a nagyfókuszban élt; érezhette a tömegező egyetemesség összeforrasztását, melyben már felolvad az egyén. Nagyszerű a tömegek lelki megmozdulása, cselekvősége. Tökéletesen emberi; annyira, hogy szinte egy gigantikus egyénnek látszik. Olyan volt ez a tengernyi forradalmi nép, mint egy hatalmas atléta, aki mély lélegzetvétellel széttörte a köréje font acélláncokat. Azok az esti tüntetések, melyek a pártkör előtt lefolytak, mintha a lélek és az izmok erőinek jeladásai lettek volna. A lánchídi felvonulás a mellkasnak roppant nekifeszülése. A forradalmi éjszaka a láncszemek elpattanása; a következő nap azerökifejtéstől megrengett szervezet lihegése s az öntudat gyönyörködése; a köztársaság proklamálása a helyzet uralásának manifesztációja, melyben már benne volt a jövő vetített képe. Bizton hiszem, hogy az az energia-kutató, mely évszázadok titkolt reménységeinek valóra váltását kivívta, kiapadhatatlan forrása lesz a demokratikus kor produktivitásainak, megtermékenyítője az igazi emberszeretetnek.

Dr. Halást Lajos

min. tanácsos, sajtófőnök:

Szombaton október 26-án,

este félhétkor Károlyi autón kimegy Gödöllőre. Fél tízkor jön a hír, hogy a király felajánlotta neki a miniszterelnökséget és bizonyos kérdés tisztázása, végett felviszi magával Bécsbe.

Reggel nyolckor utána utazom, kettőkor Bécsben a Bristol 167. számú szobájában találok Károlyit egymagában.

— Mi történt? Ki van nevezve?

— Szó sincs róla, reggel óta itt ülök, senki felém sem nézett. Telefonon érdeklődtem, hogy mi lesz, mert háromkor visszautazom Pestre. Az a válasz jött Schönbrunnból: utazhatom, a vasútnál találkozni fogok József főherceggel, a további elhatározásokat ő közli.

Bécestől Marcheggig Károlyi együtt utazott József főherceggel, onnantól Budapestig velem. Tárgyaltuk az eshetőségeket. Éreztük, hogy a király tétovázása túlfeszíti az ország idegeit.

Károlyi az étkező kocsiban vacsorázott. Szóba került a spanyol járvány.

— Mondja Halász, mi ez a spanyol járvány?

— Hát eddig nem érdeklődött utána?

— Nem én. Egy sort se olvastam róla.

— De hisz az képtelenség, mikor naponta 80—100 ember hal meg spanyolban és mikor a lapok egyébbel sem foglalkoznak, mint a spanyol elleni védekezéssel, akkor a gróf úrnak is jó volna egy kicsit dezinficiálódni.

(Mutatom, hogy egyik zsebemben valami szappan, lysoform, a másik zsebemben pedig egy mentholés víz van öblögetésre.) Károlyi nevetni kezd. Megkérdem:

— Hát maga nem fél a spanyoltól?

— Nem én. Fatalista vagyok.

(Imponált nekem a gróf végtelen nyugalma, melyet talán utólag ma már nem is méltányol az a közönség, amely két héttel ezelőtt még valószínűleg reszketett a spanyol bacillusoktól, viszont azt is éreztem, hogy olyan emberrel ülök egy asztalnál, aki komolyan nem fél a haláltól.)

Károlyi Érsekújvárnál lefeküdt és egész Budapestig aludt.

(Ezen megint csodálkoztam, mert tudtam, hogy Budapesten száz-
ezreket izgat a kérdés, hogy miniszterelnök lesz-e, vagy nem, ő pedig egész nyugodtan aludt, amíg az állatkertnél fel nem ráztam azzal: Gróf úr, várja az egyetemi ifjúság.)

A pályaudvaron nemcsak az egyetemi ifjúság, hanem sok tízezer ember várta, A diadalordítás betöltötte a pályaudvar egész környékét.

Sándor László főkapitány odajön a vagon elé és ijedten kérdi, hogy hol a *kegyelmes* úr?

— A méltóságos úr — még nem kegyelmes — itt van. Azonban a vonat végén van a főherceg: szalónkoesija.

Sándor László arrafelé siet.

József főherceget átviszik a pályaudvar indulási oldalára, hogy feltűnés nélkül juthasson fel a várba; Károlyit a népek ezrei lelkesen éljenezve kísérik a pártkörbe.

Hétfőn sok tanácskozás volt. az Astoriában. Jövés-menés, sűrítés,

Délben a függetlenségi párt termében megjelentek a matrózok, akik mindjárt be is kvártélyozták oda magukat. Nagyon jól érezték ott magukat.

Este a Lánčuিদnál rálóttek a tüntetőkre. A forradalom első vére gondolkozóba ejtett, de nem volt megállás. (Többek közt két katona is könnyebben megsebesült a Lánchíd körül, azok beköltöztek „sebesülten” a Károlyi-palotába, hír szerint még ma is ott vannak. Állítólag azért nem tudnak elmenni, mert valaki ellopta a köpönyegüket. (Nincs kizárva, hogy kölcsönösen dugták el az egymását.)

Károlyi éjjel háromkor József főherceghez ment.

Az est folyamán több fiatal gyerek jött fel az Astoriába. Félrevonulnak hol az egyik, hol a másik szobába, sokat suttoztak, s lassanként elterjed róluk a hír, hogy „*a katonatanács tagjai*”

Kedden reggel tízkor újra a főherceghez kísérem Károlyit. Tanácskoznak jobbra, tanácskoznak balra, de Károlyit még mindig nem hajlandó megbízni a király. A délutáni órákban kinevezik Hadikot. Este a Nemzeti Tanácsban *Szentkirályi* rendőrtanácsos megjelenik és *bejelenti a rendőrség csatlakozását*. Ez döntötte el szerintem a mozgalom sonsát. Ettől a perctől kezdve nem volt rendőr Budapesten, aki utunkban állott volna.

Károlyi egész nap talpon szinte megszakítás nélkül tanácskozik a legkülönbözőbb rangú és rendű emberekkel. Bámulom a fizikai türelmét, amelylyel képes mindenkit — beszélje az illető bár a legképtelenebb szármarságokat — csodálatos stoikus nyugalommal végighallgatni. Este 11 órakor telefonhoz hivatja a felesége, aki ép akkor érkezett, haza egy napi bécsi tartózkodásából.

— Nem mehetek haza!

— Fogalmam sincs, hogy hány órakor!

— Lehet, hogy háromkor, lehet, hogy ötkor.

— Ne nyugtalankodj, én nem félek semmitől, mindenre el vagyok készülve.

Csak a gróf válaszait hallottam, de könnyű volt belőlük megérteni, hogy az Egyetem-utcában a szerető hitves aggódása szól bele a kagylóba.

Jelentik, hogy a katonatanács egy pár tagját letartóztatta Lukachich.

Nagy katonai őrzület jelenik meg az Astoriában. Megáll a mi szobánk ajtajánál, az őrség parancsnoka, egy alezredes, megkérdi, hogy *van-e katona a teremben?*

— Nincs! — kiáltom harsány hangon, pedig ott ült a katonatanács több tagja civilben.

Az alezredes nem igazoltat senkit, elhiszi amit mondok s ezzel a társaság nyugodtan tárgyal tovább. Az alezredes nevét nem tudom, de neki is jelentékeny szerepet tulajdoni tok az eredményben. Az Astoria ablakai alatt állandóan lelkesen tüntet a tömeg.

Szerdán reggel beállít hozzám egy jogász, hogy két menetszázad visszajött a ferencvárosi pályaudvarról, a reáliskolába szállásolták, *kerítsek nekik élelmet*, mert este óta nem ettek semmit. Rögtön átláttam, hogy a forradalom előkészítésének egyik legjelentékenyebb előkészítő tényezője az élelmezésről való gondoskodás. (Etetni kell a forradalmat.) Derék matrózaink eddig az Astoriából kapták az élelmet, az azonban már nem képes ennyi embert ellátni. Fényes László élelemért a főváros-hoz fordul, meg is kapjuk onnan az élelmezés kisegítését.

Hadik egész nap próbálkozik kabinetet alakítani, József főherceg állandóan tanácskozik a pártvezérekkel, a mi munkánk szakadatlanul folyik. Egyre több és több nép és tömeg jön az Astoriához. Este nyolckor egy csomó katona, tisztekkel az élén-, elindul fölfelé a Rákóczi-úton és minden szembejövő katonát, tisztet úgy, mint közlegényt, felszólítanak, hogy álljanak be a sorba. Valamennyi engedelmeskedik. Mire a menet az Astoriától kiér a Keleti pályaudvarig, 300 katonából áll a csapat, visszafordulnak és mire az Astoria elé érnek, 800 főből áll a csapat. A tisztek kivonják kardjukat és úgy esketik meg a legénységet.

Este tizenegykor vonulnak fel a postások. Levett kalappal esküsznek. Kergetik egymást a legkülönbözőbb rémhírek. A Mária Terézia kaszánya körül lövöldöznek. A Szimplon kávéház körül lövöldöznek.

Szakadatlanul szól a telefon. újabb rémhíreket közölnek és utasításokat kérnek. Aki legközelebb áll, az odamegy a telefonhoz, kiadja az utasítást a Nemzeti Tanács nevében. Vakon teljesítenek és hajtanak végre minden parancsot.

Izgatottan rohannak fel a Nemzeti Tanácsba a fiatal tisztek. Ajánljak, hogy elmennek, elfogják Lukachichot. Szervezkednek, hogy elmennek a Conti-utcába, hogy elfogott bajtársaikat kiszabadítsák. Hajnalban megjelenik Várkonyi városparancsnok.

Négy óra felé a legfantasztikusabb hírek valóra válnak.

A menetszázadok, amelyről regéltek, megjelennek. Katonai fogházakból kiszabadítják a foglyokat. Laktanyákból egymásután kivonul a legénység, s mire polgári társadalom nyolc órakor az utcára lép, teljes pompájában kivirágzik a forradalom.

József főherceg magához kéreti Károlyit. Kinevezik miniszterelnöknek, Károlyi pedig kinevez engem sajtófőnöknek.

Öt perccel később én ordítom legjobban, hogy a zavargó elemeket le kell csendesíteni és el kell távolítani, mert *a fő: az állam biztonsága.*

Dr. Rácz Gyula

min. tanácsos:

Hogyan jött?

Október közepén a „Világ” szerkesztőségében tartott megbeszélésen — Károlyi Mihály gróf, Jászi Oszkár dr., Bíró Lajos, Szende Pál dr., Purjesz Lajos, Diner József és e sorok írója — minden vonatkozásban megvitattuk a politikai helyzetet. Számba vettük a német hadsereg szakadatlan és megállás nélküli visszavonulását és folytonos vereségét. Vártuk, bizonyosra vettük az olasz frontról fenyegető offenzívát. Mi tudtuk azt, hogy az osztrák és magyar hadsereg fegyelme felbomlóban van. a fronton álló magyar, horvát, német és egyéb katonaság a legnagyobb lelki izgalmakban vergődik az Ausztriában bekövetkezett lengyel, délszláv, cseh, német külön államok kialakulása és a Magyarországot délről fenyegető támadások következtében.

Az olasz határon levő magyar csapatoktól tömegesen érkeztek *A* levelek és a katonatisztek nagy számmal jelentkeztek, mind sürgetve, hogy tegyünk valamit a már nyilvánvalóan reménytelen háború beszüntetésére és főként a magyar csapatoknak a veszélyben, forgó Magyarországra való sürgős visszahozására. Egy baloldali politikai centrum — a későbbi Nemzeti Tanács — megalakítása volt a legközvetlenebb cél, hogy abban jegecedő pontja és irányító szerve legyen a sokfelé néző s anarchia felé hajló csoportok izgalmának, cselekvési vágyának.

A hadseregben és tisztikarunkban részben a háború fáradtsága és céltalan vérontása; részben a minden oldalról ellenséges betörés által fenyegetett haza védelme volt a vezető motívum, mely mindkettő egész tisztaságában állott ekkor már előttünk.

Hónapok óta több alkalommal beszélünk róla, de ezen az értekezleten részletesen megtárgyaltunk, hogy ha az olasz fronton nem sikerül a sokféle nemzetiségű katonákat még bomlás előtt, a várható áttérés előtt *külön-külön magyar, cseh, horvát, német, lengyel, bosnyák cser^patestekre szétválasztani; ka nem sikerül a magyarokat zárt katonai kereteik és a katonai fegyelem fenntartása mellett idejében hazahozni; ha a vert hadsereg részei felbomlott bandákban fognak hazajutni: úgy az anarchiától, a belső rend felbomlásától semmi sem fog bennünket megmenteni.*

Mi már vulkánt éreztünk talpunk alatt, a hivatalos körök, a képviselőház, a „vezető politikusok”, a gutgesinnt hírlapok a pesti- zsidvá-sárról és a nyugodt falukról beszéltek, írtak.

A baloldali pártok centrumának — ekkor még erről volt szó — megalakítását késleltette Károlyi Mihály bécsi királyi kihallgatása, amely nem hozta meg a várt kibontakozást.

Ebben *AZ* izzó levegőben, október 23-án a képviselőház egyik külön termében — a fentebb említettek kiegészítve Kunfival Garamival

és Lovászyval, elhatározták, hogy lehetőleg még aznap megalkotják a Magyar Nemzeti Tanácsot. Ez elhatározó, lépést sürgössé tették részben az ausztriai események, részben a poli likai pártok — Apponyi-, Andrássy-, Bizony-csoportok — izgatott hangulatai: liiogy „végre történjék valami”. Ugyanezen napon utolsó kísérlet történt, hogy a Károlyi-radikális-szocialista csoporthoz hidat találjanak a középső pártok; alakuljon egy Károlyi—Jászi—Kunfi—Garami-kormány, mely belső politikájában teljes politikai szabadsággal és elveinek teljes fönntartásával vállalja a. kormányt, rögtöni fegyverszünetet köt, esetleg fegyverletétel árán is; *magyar* külügyminisztere Andrássy Gyula gróf lett volna. Andrássyval kedvezően indultak meg a tárgyalások — bár a szocialistapárt igen kemény feltételeket szabott Andrássynak — és az események is kedvezően alakultak a Károlyi-kormány megalakulása szempontjából, melyet ekkor már az egész ország közvéleménye komolyan sürgetett. Este u. i. megbukott a konok Wekerle—Tisza-uralom.

Éjjel 11 órakor a Károlyi Mihály lakásán a radikálisok, szocialisták, továbbá Batthyány Tivadar, Hock János, Fényes László, Abraham DeziSO, Harrer Ferenc, Nagy Ferenc — tanácskoztunk a Nemzeti Tanács megalakításáról és Károlyi Mihály másnapi király/audienciájáról. Közben éjjel *%1* órakor kaptuk a hirt, hogy Andrássy külügyminiszterré nevezette ki magát, mielőtt a vele folyamatban levő tárgyalások bezártak volna. Ez a fait accompli, mely a királynak és környezetének is frontváltoztatását jelentette Károlyival szemben, megindította az a becsutelen intrükát a király és tanácsadói köreikben, mely egy hétig akadályozta az új miniszterelnök kinevezését és végül lehetetlenné tette Károlyinak és csoportjának kormányalakítását.

A Nemzeti Tanács megalkotását halogatni tovább nem lehetett. Az események rohamosan torlódtak és cselekvésre szorították a baloldali pártok vezetőit, megalakult október 26-án éjfélt után Károlyi Mihály lakásán a Nemzeti Tanács.

A királyi audienciák és egyéb események már a nyilvánosság előtt is ismeretesek, kivéve azt a eck alattomos gáncsvetést, melyet a király körüli politikusok az utolsó napokban — az ország örök szerencsétlenségére — elkövettek.

Hadik gróf azzal vállalkozott: „ha valakinek bele kell pusztulni, ám legyen ő”.

Október 30-án éjféltkor *még* fogalmuk sem volt, sem Hadiknak, sem kinevezendő új minisztértársainak arról, hogy mi van az Astoria előtt és főként, mi történik a kaszányákban.

Károlyi Mihálynak és a Nemzeti Tanács intézőbizottságának minden csillapító erőfeszítése hiábavalónak bizonyult; a forradalmi láz explozióját megakadályozni többé nem sikerült. Megtörtént október 31-ike.

Bíró Pál

min. o. tanácsos:

Hadik és a forradalom.

A Wekerle-kabinet utolsó óráit valamiféle kísérteties csend ülte meg. A viharelőtti levegő van telítve a csendnek ilyen fojtogató atmoszférájával. Mindenki ai vihar kitörését várja, mindenki érzi, hogy ez atmoszféra nyomásától csak egy égháború szabadíthat meg.

Ebben a légkörben vállalkozik kabinetalakításra Hadik János. Carlyle tüzével, színeivel és lelkével lehetne méltóan ecsetelni aat az éjjelből hajnalá vált magyar történelmet, amelynek küszöbére Hadik bátran odaállt. A történetíró, ki ennek az éjszakának minden részletét ismerni fogja, lesz hivatva megállapítani, hogy Hadik vállalkozása nem a forradalom megállítása volt, hanem a forradalom mederbe vezetése. Ez a becsületes magyar politikus tiszta szándékkal, a régi bűnökből a megtisztulásba akarta átvezetni a nemzetet.

A nemzet azonban ekkor már nem volt vezethető. Ő maga akart vezetni. Mégis a nemzet (szerencsecsillaga világított azon a küszöbön, amelyre Hadik rálépett. Hogy ez a forradalmi éjszaka vértelenül volt olyan győzedelmes, amilyen győzedelmesnek csak a legvéresebb forradalmak szoktak lenni, ez azért volt így, mert Hadikot lélekben egy gondolat vezérelte a forradalommal. Csak a tempója lett volna más. Hadik a vihar kitörése percében a zsilipek felnyitásainak munkáját végezte, A nemzet forradalmi elszántságának sodró áráját a zsilipek felé hömpölyögni látván, nem engedte, hogy véres áradattal boríttassék el az új világ első hajnala . . .

Milyen hajnal volt ez! Még izzott az éjszaka kéjétől, de már a ki-elégiettség nagyszerű nyugalmában lélekezett, midőn az új élet első reggelén rózsával hintette meg az új vezér útját. Ez volt a forradalom költői hangulatának megnyilvánulása. Az oknyomozó történetíró Hadiknak is pálmát fog nyújtani. A ma már köztársasággá izmosodott forradalom vérnélküliségeért a magyar girondistákat megillető pálma öt is megilleti ...

Pikler Gyula

egyetemi tanár:

(A szociáldemokrata, munkásságon kívül álló, polgári radikális tábor megalakulása Magyarországon *Pikler Gyula* egyetemi tanításával és különösen *A jog keletkezése és fejlődése* című munkájának megjelenésével (1897) kezdődött, A radikális párt vezeterei mind *Pikler* legközelebbi tanítványainak köréből valók. 1912-ig *Pikler*-maga volt a radikálisok vezére a politikai életben is; akkor visszavonult és hosszú ideig

Svájcban tartózkodott, hogy zavartalanul élhessen lélektani kutatásainak, amelyeknek eredménye a nagy *Sinnesphysiologische Untersuchungen* című munka forradalmat is csinált az európai tudományban.

Pikler radikális tanításaival teljesen elszigetelve állott tanártársai között és a hivatalos közvéleménnyel szemben és folytonos üldözéseknek volt kitéve. Különösen két ízben csapott ez az üldözés magasra. 1901-ben a konzervatív sajtó és a klerikális egyetemi ifjúság támadásai után gróf Zichy Aladár interpellálta meg a képviselőházban *Wlassics* Gyula minisztert *Pikler* tanításai ügyében. *Pikler* akkor nyilatkozattételre szólított fel és kijelentette, hogy tanait tovább is „félelem és a legkisebb engedmény nélkül” fogja hirdetni. Ekkor a miniszter *Pikler* tárgyát, a jogbölcseletet, a második alapvizsgából törölte, és ez a rendelkezés mindmáig fennáll. Később, gróf Apponyi Albert közoktatásügyi minisztersége alatt, mikor *Piklerre* került volna a dékánúság sora, az egyetem őt átugrotta. A második alkalom, amikor *Piklert* még hevesebb támadások érték, a szabad tanítás ügyében Pécsen 1907-ben tartott kongresszus volt. Itt *Pikler* nagy előadást tartott, melyben egész közoktatásügyi programot adott. Élénk vitát folytatott *Prohászka* püspökkel, *Giesswein* kanonokkal és másokkal. E kongresszuson működtek először együtt a radikálisok a szociáldemokratákkal, akik igen nagy számmal jelentek meg. A haladó-csoport úgy tárgyalásainak színvonalával, mint a kongresszus határozataiban nagy győzelmet aratott. Ekkor az országnak összes törvényhatósági bizottságai és felsőoktatási intézetei *Piklerrel* szemben rosszalásukat, gróf Apponyi Albert közoktatásügyi miniszter iránt pedig bizalmukat fejezték ki, és *Pikler* ellen az egyetem megindította a fegyelmi eljárást megelőző vizsgálatot, mely azonban kellő alap híján fegyelmi eljárásra nem vezetett.

A következőkben *Pikler* említett könyvéből egy részletet közlünk, mely *Pikler* „belátásos elméletét” röviden összefoglalja).

Az első fejezet végén azt találtuk, hogy azok a sajtószzerű érzelmek, hajlamok és felfogások, amelyekből az ösztönszerűségi iskola a jogot magyarázza, tényleg fennállnak és hogy a jog tényleg azokból látszik eredni. Mindazonáltal azt állítottuk ott, hogy a jog intézményei mégis az emberek azon belátásából származnak, hogy azok szükségleteiket kielégíteni képesek, és hogy a behatásos iskola részén van az igazság.

A jelen fejezetben ezen állítást igyekeztünk bebizonyítani. Lélektani elemzés segítségével kimutatni iparkodtunk, hogy ama sajtóságos, az intézményeket parancsoló érzelmek, hajlamok, amelyekre az ösztönszerűségi iskola a jogot visszavezeti, az intézmények hasznosságának belátásából erednek, és hogy e belátás ily érzelmek és hajlamok formájában rejtőzik el. Feltüntetni törekedtünk különben, hogy e tény csak egyik esete azon

általánosabb törvénynek, hogy valamennyi magasabb rendű érzelmünk, hajlamunk, indulatunk, cselekvésre vivő eszméleti állapotunk, bizonyos cselekvések hasznosságának belátásából ered. Sőt rámutattunk arra is, hogy legalacsonyabbrendű vágyainkban is van ily belátásos elem, és hogy azok egy részére, vagy azok bizonyos speciális konkrét formájára az emberiség kétségtelenül ily belátás alapján jutott.

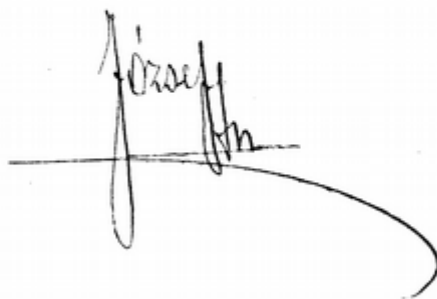
Ebből folyólag kitüntettük, hogy az érzelmek és hajlamok ama koronkénti változása, amelyre az ösztönszerűségi iskola a jog fejlődését visszavezeti, voltaképp onnan ered, hogy az emberek ismeretei arról, hogy szükségleteiket hogyan elégíthetik ki, változnak, fejlődnek, gyarapodnak; hogy tehát e változás lényegében nem érzelmi változás, hanem értelmi fejlődés, egy szükségszerű része annak az egyetemes értelmi fejlődésnek, amelyet az emberek tapasztalatainak folytonos gyarapodása létrehoz, époly értelmi fejlődés, mint a technika, a gazdaság vagy a tudomány fejlődése.

Nyomatékosan mutattunk rá e tény azon oldalára, hogy — az ellenkező látszat dacára — a szükségletek, amelyek az embereket a jog megváltoztatására, javítására viszik, a jog fejlődésének e folyamán keresztül mindig ugyanazok; vagyis, hogy a jog fejlődése egyirányú fejlődés. Evvel kapcsolatban kifejtettük, hogy a jog javítása folytonos és természetes feladat szükségleteinek lehető legjobb kielégítése céljából. Utaltunk az emberek azon hajlandóságára, hogy a létező szenvedéseket könnyen természeteseknek és elháríthatatlanoknak tekintik és ezen hajlandóságnál fogva annál is fontosabbnak láttuk azt az igazságot, amit az előző mondat kifejez. A létezőnél jobb jogot találni pedig, úgy láttuk, ellentétben a történelmi iskola tanításával, az egyes ember értelmi feladata éppen úgy, mint például jobb ipari technika feltalálása.

Habsburg-Lotharingiai József tábornagy:

Att gondoltam, hogy csak akkor győzhet
a forradalom igazságján az igazság, ha nem folyik ártatlanok vére!

Budapest 1848. II. 9.

 A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'József', with a long, sweeping flourish extending to the right.
Habsburg-Lotharingiai József Ferenc:

Az erős népeket, hatalomukban csak
ideig — öröig lehet játolni, de megállítani
őket nem lehet!

 A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'József Ferenc', with a long, sweeping flourish extending to the right.

Költők és írók, akik a forradalom előkészítésében részt vettek.

ADY ENDRE
a forradalom költője.

BABITS MIHÁLY

PIKLER GYULA
egyetemi tanár

„A József-telep és
fejődése” c. munkája
megjelenése idejében
(1897.)

MÓRICZ ZSIGMOND.

BIRÓ LAJOS külügyi államtitkár.

HABSBURG-LOTHARINCIAI JÓZSEF (István)

HABSBURG-LOTHARINCIAI JÓZSEF FERENC.

Ady Endre:

Elégedetlen ifjú panasza.

(Hadköteles évszázadunk elején.)

Paris, Peking... London vagy	Ki bírja még e szürkeséget,
Róma?	Ki hazugokat tündököl?
Be unalmas város ez a Föld	Már jöjj. Ököl:
Egyazon város és falu: semmi.	Boruljon föl e nem jó Élet
Már menni	jöjjön a Halál, e nagy orvos,
Sehova se érdemes:	a Halál után ébredések,
Valami más, ..	Borzalmak,
Valami nagy riadal vóna.	S jöjjön valami más,
	Óh, forradalmak miért késtek?

Vér. vér. Vér.
Be meg fog szépülni az Ember,
Ha vérben jól megmosdik egyszer
S be megjavul.
Oh jöjj, trombitás angyaloddal
Föltámadás
Óh, jöjj milliónyi hadaddal
S ifjítsd meg ezt az unalmas
Golyóbist,
Jöjjön a megváltó fegyver.
Amen.

Ábányi Emil:

Emléksorok.

— Egy cár albumába. —

A rablógyilkost felkötik.	Te trónon ülsz, bíbort viselsz,
Mert egy embert megölt.	És szent vagy, mint az oltár,
És átkozott, ahol pihen.	pedig te koronás zsvány.
A dudvás, pusztá föld.	Nemzeteket gyilkoltál!...

Babits Mihály:

Fortissimo.*)

Haragszik és dül-fül az Isten
vagy csak falán alszik az égben
aluszik vagy halott is épen —
ki költi őt föl, emberek?
Anyák, sírjak hangosabban:
 akit föl nem ver annyi ágyú,
rezzenti-é gyenge sírástok?
És ne is könnyel sírjak
mert a könny mind csak földre hull:
hanggal sírjak föl az égre
 sírjak irgalmatlanul :
ne oly édesen, mint a forrás
ne oly zenével, mint a zápor
 ne mint a régi Niobék:
hanem parttalan mint az árvíz
sírjak vagy a görgeteg
lavina, sírjak jeget,
tűzet sírjak, mint a láva!
A drága fiuk hullanak
vérben a bóra napra-nap.
Ne hagyjak aludni senkit:
ki ma csöndes, gonosz vagy gyáva

de érdemes-e félni még?
és érdemes-e élni még?
Ó mért nem hallani hangotok?
Menjete a piacra sírni
sikoltsatok a templomokban
vadak asszonyai, vadakká
tanuljatok őrlítő, őrlt
imában!

És ha hasztalan
ima. sírás: — mi káromolni
tudunk még, férfiak! Ma már
hiszünk káromlani-érdemes
alvó magasságot a Sorsban.
Hányjuk álmára kopogó
bestemmiáknak jégesőjét!
Mért van, ha nincs? Mért nincs, ha
Tagadjuk őt, falán fölébred! [van?
Cibáljuk őt, verjük a szókkal!
mint aki gazda horkol égő
házban — a süket Istenét!

Süket! Süket!...

o ma, mily en jó
volna süketnek mint az Isten!
Süket a föld, nem érzi hátán
hadak alázó dobogását.
Jó volna süketen esi rázni
mint virághagyma Föld alatt :
minden síiket, földben, Istenben
csak az ember szakadt ki a
süket Istenből iszonyokra
kikelt belőle féreg-módon.
Isten férgének, viszkető
nyüzsgésre, fájni — meri ami
nem süket Isten: fájdalom
míg az Istenbe visszahal!

* Ez a vers mindeddig nem jelenhetett meg és csupán kéziratban vált ismeretessé.

Barta lajos:

A gondolat a hídon.

A zászló a hid fölött állt. Éppen a Lánchíd pesti nyílásának a közepén. Nagy tömeg ember fölött nyúlt föl a zászló. A tömeg előtt rendőrök sűrű sisakjainak ezüstje villogott. Ez félelmissé tette a dolgot. Azontúl nyüzsgés, kavargás, sűrűség, láрма, emberi fejek bukducsolása, mint mikor hullámok dobálnak valami tárgyat. És a sokaság fölött a hid nyílásában állt a zászló. Egy nemzeti színű zászló. Nem ünnepélyes, már eső- és idő-mosta egyszerű lobogó. Egyenesen, meredeken nyúlt ki a tengerből a zászló. Mert az arcok nem látszottak. Az egész egy tenger volt, ki a téren, a palotákig. A zászló rúdja magasra nyúlt, a végén aranyos lándzsa csillogott a napon. A nap szelíd, őszi, finom nap volt! 1918-ban volt ez, október 28-án . . . Jöttem a Lánchídon át Budáról gyalog és messziről látom a zászló rúdját, tetején aranylik a lándzsa. A magasban az aranylándzsa; mit akar ott, miért nem mozdul, mit jelent ez? Megyek és ott állnak a rendőrök és ott az ember tenger és fönt a lándzsa és nem mozdul. Miért jött oda a zászló és hova akar menni? És ha menni akar, miért nem mehet a Lánchídon át egy nemzeti színű zászló 1918. október 28-án? Megyek a bidon és a zászlórúdon az aranylándzsa nem mozdul. A magasban állt, mint egy kicövekelt gondolat, mely nem tud megmozdulni! . . . Miért nem mehet át Budapesten a Lánchídon az a gondolat, mely oda van a levegőbe szögezve, annak a mozdulatlan arany lándzsa -nak a formájában? . . . „Nem! Nem!” — mondja a rendőrök sorfala, és pajzsba bujtatott fejükkel olyanok, mintha tankok lennének. Ez a zászlórúd aranyozott vége és a gondolat, mely abban odafönt tüntet, csak áll a magasban és nem tud mozdulni! Arany- és ezüstgalléros főrendőrök sürgönek-forognak és nem eresztik át a magyar zászlót a Lánchídon. Budapest 1918. október 28-án . . . „Uraim! Egyetemi polgárok! Menjünk most haza, ne hívjuk most ki a karhatalmat! Délután négy órakor a parlament előtt! — „Mi ez?” — „Kik ezek?” — „Hova akarnak menni?” — „Hiszen ezek a diákok!” — „Igen, ezek a diákok!” — „Az egyetemi ifjak!” — „És miért nem eresztik őket?” — „Mert félnek!” — „Mitől félnek?” — „Csak félnek!” — „Na de ilyen ostobák!” — „Jaj de buták!” — „De milyen ostobák! — „Budára akarnak menni!” — „Miért akarnak Budára menni?” — „Hallani akarják a királyt.” — „Azt akarják, bogy a király beszéljen nekik és mondja meg, mi lesz Magyarországgal!” — „És ezért nem eresztik őket?” — „Nem eresztik őket!” — „A régi bornírt-ság. — — „Uraim! Egyetemi polgárok! Ne hívjuk ki a karhatalmat...!” — A mozdulatlan arany-lándzsa megmozdul! A zászlórúd lendül. A könvökök megvetődnek! A testek nekilódulnak! Hatalmas zűrzavar! Hatal-

mas láрма! Éljen és láрма és zúgás és már mozog a zászló! Az ifjúság, a zászló és a gondolat, mely benne van: — áttörte a rendőri kordont . . . Két órával később Budán, a Szentháromság-téren, kicsiny, tépett maradék-csapat vitte a maga élén ezt a zászlót. A rúdját a rendőrök kardja kettétörte. Az a fiatal ember, aki a zászlót jobb kezében vitte, bal kezében fénylő kardot vitt:

— Uraim! Ennek a kardnak a tulajdonosa tartotta ezt a zászlót!

— Egy honvéd-tiszt!

— Karddal levágták!

— Mert nem adta ki a zászlót.

— Megmentettük a zászlót!

— Megmentettük a kardját!

— Isten áldd meg a magyart! . . . — Az utca harsog, az emberek leveszik kalapjaikat.

— Meg akartak bennünket ölni!

— Véresre kaszaboltak bennünket!

— Ezt tették a magyar ifjúsággal!

Elöl csüggedten, ünnepélyesen és szenten megy a zászló, mely félórával ezelőtt pár percre a királyi vár falán függött . . .

A menet előtt egy mezítlábas fiú jár, olyan eksztázisban van, mint Munkácsi „Ekce Homo”-jában az elődje, az a mezítlábas fiú, aki két karját kitérve, látja az Idők eljövételét . . . e-- a mczu-iulus liu mint kifos kiáltoz:

— Le a kalappal! Le a kalappal!

És az emberek leveszik a tört nyelvű zászló előtt a kalapjukat.

Alig haladt le a menet a Halászbástyáról, lovasrendőrök jönnek vágatva . . .

Így volt ez Budapesten, 1918. október 28-án, délután két órakor. A kiontott vérrel ekkor kezdődött az aktív forradalom . . . Azóta hova jutott az a gondolat, mely hiába kéretőzött át 1918. október 28-án a Lánchídon. Azé a gondolaté ma az egész ország, mert az a gondolat egy része volt az emberiség legnagyobb gondolatainak. És most az övük lesz a világ! . . .

Bán Ferenc:

Nógrádverőce.

Azzal kezdem, hogy Nógrádverőcén lakom. Csütörtök délután kibalagtam az állomásra, hogy bejőjjek Budapestre, mint rendesen. Kis cédula hirdette a pénztár ablakában: „A 118., 119. számú vonatok nem közlekednek”.

— Mi történt? — kérdem az állomásfőnököt.

— Kiütött a forradalom! — mondta sápadton.

— A forradalom?

Én is elsáppadtam, de nem hittem.

Ténferegni az állomáson!? Ennek nem volt célja, legokosabb lett volna megfordulni és hazamenni, de a nagy hír odakötött az állomás Köveire. A korlátnak dőlve beszélgetett: a segédjegyző, a fakereskedő, az uradalom jószágigazgatója, az állomásfőnök, három vasúti bakter és néhány lerongyolódott napszámos. Demokrata kaszinó volt, szabad ég alatt; beálltam tagnak magam is.

A fakereskedő imént érkezett Budapestről, ő vitte a szót:

— Rémség az kérem! — legyintett és elhallgatott.

— No! — mondták a türelmetlenek.

— Hát! (a „hát” fenéig keserűség volt). Hát a nyugotitól egész Újpestig minden vaggont kifosztottak, a mozdony liszten, rizsen, kávé, cukron gázol, a kocsik összetörve szanaszét. És az a temérdek fa, amit elhurcoltak vagy fölgyújtottak! Körül égnek a gyárak!

Az emberek háta végigborsózott és összebújtak.

— És odabenn? A városban? — kérdezte valaki.

— A városban?! Azt kérdi, hogy a városban mi van? A tisztek sapkájáról leszedik a rózsát, letépik a csillagokat ... A nyugatin már egy vasutas se viseli a koronát, — mondta az állomásfőnök felé.

A főnök legyintett . . . messze van Budapest!

A fakereskedő folytatta:

— De ez mind semmi. A körúton, az Andrássy-úton, a Rákóczi-úton az egész városban lövöldöznek az emberek. Előkapják a puskát vagy revolvert és puff! bele, akibe talál, a kirakatok betörve, az üzletek kifosztva! Rémes, mondom rémes! Jajj nekem, ha kifosztják a raktárait.

— Lődöznek! — mondták az emberek és megremegtek.

— Utcai harcok folynak! Ömlik a vér! — erősítette a fakereskedő és még kalapja alatt is égnek meredt minden hajaszála.

— Utcai harcok?! Az emberek eltántorodtak.

Nem hittem, de jött egy vonat Pestről. A katonák sapkáján őszirózsa az I. F. J. helyén.

— Le a koronával! — ordítottak százan az állomásfőnökre. Két katona belelőtt a levegőbe. A főnök eltűnt és mire visszakéri, a lapkája megkopaszodott.

— Hallották a lövéseket? Hallották? — kérdezte a fakereskedő némi ujjongással, mert igazolva érezte magát.

Pozsonyból megjött a vonat. Fölültem.

— Bemegy? Most? — kérdezték és tartottak, sőt búcsúztak tőlem a szemükkel.

Így jöttem Pestre. A Teréz-körút csatagos volt, az eső halkán per-

gett, az ívlámpák égtek, de mégis sötét volt. A boltok mind bezárva, mintha éjszaka lenne. Se kocsi, se villamos. A város néma. Az élet, a régi, megállt! Lestem a szembejövők arcát. Melyik ránt revolvert? Nem, senki. Végig a körúton egy lövés se pukkant. Néztem az aszfaltot. Nem, itt cseppnyi vér se folyt! Az emberek mosolyognak. Nézem őket. Mind, mind mosolyog.

Teherautók dübörögnek szuronyos katonákkal. Őszirózsa a gomb helyén. Egy közlegény előttem szedi le egy alezredes sapkarózsáját. Az alezredes mosolyog hozzá és kezét fog a bakával. Odább cilinderes úr magyaráz egy suszterinasnak.

Ó, semmi kétség, a forradalom járt itt. De pirosarcú leány volt, nem szutykos peronőr, őszirózsával borította el az emberek fejét és kacagást ültetett szíveikbe.

Banda Jenő:

Testvériség?

A nagy nap-ok alatt legemberibb örömöm volt az, amikor azt láttam, hogy a forradalom első mámorában azok a népek, amelyek addig gyűlölködő és egymást öldöklő ellenségek voltak, legalább pillanatnyi időre ráeszméltek arra, hogy egy testvérek. Ódon patinás és egyben hivalkodóan modern Prága városában kemény fejű, józan magyarok megtagadták az engedelmisséget s nem lőttek a cseh főváros szabadságot követelő népére. És erre a csehek, akik eddig az elnyomó zsoldosoknak kijáró alattomos gyűlölködéssel nézték a köztük levő magyarokat, a mi katonáinkat végig éljenezték az utcán s. virágot szórtak a lábuk elé. Ázsián Budapesten: szerdán még a bosnyák csapatokban volt a reakcionárius elnyomó uralom minden reménysége. És piros csütörtökön, amikor már az egész főváros részeg volt a vértelen forradalom fölött érzett örömben, ugyanezek a bosnyákok boldogan, lelki, testi rabszolgaságból felocsúdva özönlöttek a pályaudvarok felé, hogy hazamenjenek és útközben a magyarokat, a magyar forradalom sikerét éltették. Végül a csehek, akik vidéki városokban búcsúztak tőlünk és a magyar hinmuszsal kísértették magukat a vasúti állomásokra. Ők is azt a forradalmat éltették, melynek az elnyomása lett volna a kötelességük és szeretettel, megértéssel voltak az iránt a Magyarország iránt, melyet nyomorult szolgáltságban kellett volna megtartaniok.

Akkor, az első mámorban úgy látszott, hogy a volt monarchia területén, ahol örökösnek látszott az egymás mellett élő népek gyűlölködése, véget ért ez a szomorú játék. Amint elűzték azt az uralkodó családot

amelyik közös szolgátságban tartotta valamennyi népét, a népek rögtön testvéreik lettek. „Divide et impera!” — így -szólt az ő jelmondatuk, mely mint családi bölcsesség szállt egyik Habsburg uralkodóról a másikra. Gyakorlati nyelvre lefordítva ez a jelmondat azt jelentette, hogy az osztrák nemzetiségekkel szolgátságban kell tartani a magyarokat, a magyarokkal állandóan fenyegetni kell az Ausztriában szabadság felé tö/ekvő népeket. Ebben a szegény, nyomorult kettős monarchiában minden nép lángra fűzött szolgálta volt és egyben a többi nép lánctartó porkolábjá. Mind ez egy család, a Habsburg-ház kedvéért. A láncrengető népek évszázadokon keresztül, mint egy súlyos vasgolyót cipelték magukkal a világ leggőgösebb uralkodó családjának legmagasabb dinasztikus érdekeit.

Olyan szép volt az a gondolat, hogy a Habsburg-család alkonyával ennek a rendszernek is vége, hogy az addig gyűlölködő népek a szabadság első szél fuvallatára egyszerre megértik és testvérek elfogadják egymást!

Azóta ez az örömünk elromlott. Az első mámorral elmúlt a testvériség. A gyűlölet újra éledt. Horvátországból elmenekülnek a magyarok. Szlovének, horvátok, osztrák-németek egymással versenyeznek abban, hogy kifosztják és meggyötörjék az olasz frontról hazatörekvő magyar katonákat. Galiciában egymást gyilkolják a lengyelek és az ukránok. Erdélyben román tenger közepén állandó rettegés a magyarság élete. A csehek kapzsi szerző vágygyal fegyveres erőt küldenek Magyarország földjére. Ebben a pillanatban úgy látszik, hogy a monarchia minden népe háborúban áll a monarchia minden más népe ellen és valamennyi mind együtt szövetkeznek a magyarság megbontására.

Mit jelent ez? Azt-e, hogy még mindig rajtunk a régi átok, hogy hiában lettünk szabadok, vérgőzös ködben borul ránk tovább is a Habsburg-dinasztia évszázadot hagyománya? Ha így van, jaj nekünk! Akkor balkáni vérbosszú országa lettünk, ahol hiában minden béketárgyalás, európai határozat, népeknek kijáró önrendelkezési jog: a szemet szemért, fogat fogért, vért vérért kegyetlen elve száll majd nemzedékről nemzedékre. Vagy mindez csak azt jelenti, hogy a fiatal szabadság, mely egy rövid pillanatra megmutatta a maga varázserejét, még túlságosan rövid életű ahhoz, hogy kifejtse a maga nevét és fölszabadító hatását? A fiatal szabadság befolyásánál ma még mindig eresebb a régi szolgátság megszo-kása. A ma kitörő gyűlölködés azonban már nem más és nem több, csak a régi indulatok egy reflexhatása.

Ezt kell hinni. Ezt kell remélni. Mert különben kétségbe kell esnünk afölött, hogy akár királyság, akár köztársaság, akár szolgátság, akár szabadság ezen a földön embernek mindig ember marad a legkegyetlenebb farkasa.

Berkes Imre:

EGY szerkesztőség a forradalom alatt.

— Majd meglátod, itt orosz, dolgok lesznek. — hallottam már napokkal azelőtt, hogy a forradalom kitört. Nem tudom, ki súgta ezt a fülembé a szerkesztőségi asztal mellett, amant napi munkámban elmerülve sokszor kábultan, sokszor föl-fölserkenve elmerülésemből tépelődtem afölött, hogy valóban bekövetkezhetnek-e itt minálunk is az orosz szörnyűségek, a bomlás, a feneketlen káosz, a forradalom minden véres rémülete és keserű borzalma. Ilyenkor arra eszméltem, hogy nem is mondta senki, hogy itt orosz dolgok lesznek, talán csak én mondtam önönmagamnak, oly halitt orosz dolgok lesznek, talán csak én mondtam önönmagamnak, de oly halkán, annyira mormolva, súgva a bensőmnék, hogy senki meg ne hallhassa.

Október vége, hétfő, kedd, vagy szerda egymásba torlódó, egymásba vesző napok — most már alig tudom őket egymástól megkülönböztetni, alig tudom az események sorrendjét megállapítani, hogy mikor mi történt, de hisz ez nem is fontos. De valóban a szerkesztőség ekkor egészen más volt. ez a viharvert, a négy és fél esztendő háborús kínlódásban kimerült és földhöz sújtott, súlyos idegéletet élő embercsoport ezekben a napokban mintha kiemelkedett volna az utolsó hónapok szörnyű letargiájából: Valami történik, valaminek történnie kell. ez így nem maradhat tovább . . . Eszembe jutott, hogy a háború kitörése előtt egy újságírónak majdnem állandó szava-járása ez volt: „Nem lehet már tovább kibírni ezt a feszültséget ...” Ez jutott eszembe. Akkor — szerinte — nem lehetett kibírni az akkori feszültséget, most meg nem lehetett tovább elviselni a tehetetlen lomlia:-ágot. a meddő várakozást, a szikkadt áhítozást. hogy valaminek jönni; keit, valaminek történnie kell!

És akkor szaladgáltak a szerkesztőségi folyosón az emberek és kiabáltak és ordítottak és egymást túlharsogták és senkisémet nyúlt a munkához, a telefonok sikoltoztak, idegen emberek jártak-keltek közöttünk, ajtókat csapkodtak, újra csilingelt, sírt. zúgott, reszketett a telefon szünetlenül, mint valami vészes, szomorú jajveszékülés. vagy valami bátor kürtrivalgás: „Hallgassatok meg. most érdemes rám hallgatnotok, most ujat mondok, olyant, amit mindig vártatok, amit biztosan reméltetek, de amire hangosan sóba gondolni nem mertetek . . .” Künn pedig már folyt a vér a Lánchídfe előtt és nyögtek a legázolt emberek, de ellenálló elértükben újra fölemelték görcsös ujjait és újra a köztársaság éljenzése szakadt ki torukból . . . Ez alighanem az első nap volt, vagy az első este, amikor már éreznünk és tudnunk kellett, hogy vége a régi rendnek, Budapest utcáin nem fog polgárvér folyni, a katonák nem fognak löni tüntetőkre . . . Én mindebből nem láttam semmit, én nem vol-

tam a Lánchídfőnél és később nem voltam a kifosztott katonai raktárak közelében, amikor, a szabadjára eresztett emberi indulat a csapavert rumos hordók részegítő gőzében tobzódott és egyúttal öntudatlanul fékezte magát, nem láttam Tisza István Hermina-uti villáját a tragikus est vizenyős félhomályában, amikor jöttek a katonák szuronyosan, halálra szántan, mint ahogy azt a harctéren megszokták, jöttek bátran, rettenthetetlenül, mintha rohamra indultak volna és megölték Tiszát, mint egy félelmetes idegent, mint ahogy a harctéren idegen volt nekik az ellenség, ott is az életüket védték a gyilkolással, itt — hitők szerint — az életüket kellett megvédeniök . . . Én nem láttam a Kossuth Lajos-ucái nagyszerű jeleneteket, a zendülést és lázongást, a lelkek fölszabadulását, elfojtott, szívek mélyén lappangó érzések tüzes kilobbanását, nem hallottam a katonák szabadsághimnuszát, nem láttam az öreg reszkető tábornokot, amint meghajolva, megtörten, tehetetlenül adta át hatalmát a Nemzeti Tanácsnak, nem hallottam a megrendítő „Éljen-t és veséig ható Himnuszt, amikor az új népkormány a köztársasági államforma mellett foglalt állást, engem tisztem a szerkesztő asztala mellé állított ezekben a forrongó napokban és erre az asztalra mint sokágú, fenyegető, háborgó deltából toroklott a nagyszerű események viharos fürgetege.

Ennél az asztalnál, sajnos, keménynek kell lenni, éles, energikus arcot kell mutatni, itt nem szabad elérzékenyülni, nem szabad megijedni, mert aki itt megroppan, akinek a gerince itt megtörik, az aztán képtelenné válik arra, hogy a sok érzés, a sok háborgás, a percről-percre változó események egymásba; csapódó tüzeiben észrevegye és megállapítsa a világos soroknak és mondatoknak azt a tiszta egymásutánját, amely másnap a lapot jelenti és amelyből sok százezer embernek kell megtudnia, hogy tört ki Magyarország a forradalom.

Mégis valljuk be, hogy ezekben a sorsdöntő órákban mások voltunk, mint aminők azelőtt, vagy mint aminőknek azelőtt látszottunk . . . En sokszor szerettem volna könnyre fakadni, de talán nedves is lett a saernpillám, talán a fiúk is sírtak titokban szobáikban elbújva, kézírataik fölé hajolva, a villanyos lámpa halottsárga káprázatában, én egyiknek a könnyét sem láttam, de a magam elérzékenyülésén át mindegyiknek a szemébe odaképzelttem azt a könnyet, amelyre ilyenkor minden férfi büszke lehet. Mindezekről oly keveset tud az olvasó, az újságíró belső, izgalmas, tépő életéről az olvasónak rendszerint hamis és elfogult képe van, legtöbbször ellenszenvesen gondol azokra az emberekre, aki néki napról-napra a szellemi táplálékot szállítják . . . De hisz ez most annyira lényegtelen, csak azért jut eszembe, hogy mégis milyen furcsa és különös végzet ez. más ember lát valamit, belekavarodik valami esemény kellős közepébe, aztán otthon lélekszakadva, dadogva, önkívületben recitálja el azt, ami vele történt, rendszerint olymód, hogy környezete alig tudja megérteni, talán száz ember között alig akad egy, aki a nem mindennapi iz-

galmakból kilépve, azokról hidegen és fölényesen tud gondolkodni és beszélni, de az újságírónak nemcsak hogy nem szabad a fejvesztettség és zavart kapkodás hibájába, belesülyednie, néki azonnal tollat kell ragadnia, hogy közöljön, magyarázzon, informáljon és világot gyűjtsön . . . Egy szerkesztőség a forradalom alatt ugyanolyan, mint maga a forradalom, izgalmi, lázasa fellobbanó, ideges, emésztő és kínlódó . . . Csak aki belélatott már az emberek idegéletébe, aki közel tudott férkőzni a mások szívéhez, aki a felrebbenő szemeken át eljutott már a lélek titkos rekeszéig, csak az tudja igazán megérteni ezt a gyönyörű képet, rohanó kaleidoszkópot vagy lázas panorámát.

Hisz itt most nem fontosak a nevek, egyik ember épp úgy teljesíti a kötelességét, mint a másik, egyik ember épp úgy robog a szerkesztőségi folyosón, mint a másik, lázasan lendítve meg futtában nedves kéziratát, mint egy diadalmi zászló, egyformán fontos mindegyiknek e napok minden története, a történetnek minden kirobbant részlete, hívó lázas emberek cselekedete, az egész ország most már el nem titkolható hite, amely elsőnek a magyar fővárosban ülte úgyszólván vértelen diadalai, mindenki reszketve csodálattal és szokatlan elragadtatással gondol a katonákra, a nagy, az egyetlen erőre, amely eldöntötte ezt a harcot, mert talán tegnap, tegnapelőtt, talán az elmúlt órákban még csak gyéren akadtak laktanyák bűzös, ronda vacskaiban elcsigázott legények, akik hitték ezt, ha remélték is és most mégis kitortek, kirohantak, kitérték a mellüket, mint annyi sokszor a harci izgalmak őrzítő pillanataiban, amikor nem kellett volna megtenniök . . .

Körülöttem elsápadó és fel-felviruló arcok, el-elbágyadó és kitüzesedő szemek, reszkető és erősen kifeszülő karok, ijedt, összegabalyodott hangzavar és világos gyújtó szavak, halk kérdezősködések és rivalló magyarázatok, valami gyötrő félelem és a félelmet letipró föllélekzés és semmi humor, amely máskor a cinizmust szokta enyhíteni és semmi cinizmus, amely máskor a humort szokta elsikkasztani: — a szerkesztőség most egészen más volt, mint ahogy más volt odakünn az utca, más színe lehetett az égboltnak, másképpen lobogtak az ünnepi fáklyák, más muzsikája volt a feltörő hangnak és másképp lobbantak meg a gyönyörű zászlók az enyhe október friss szellőjében . . .

És közben elkészültek a lapok, még nedvesen párologtak a zúgó, fáradhatatlan gépek festékétől és forró gőzétől és már forgattuk és lapoztuk a gyér oldalakat és nem vettük észre, hogy most épp olyan kicsiny a lap, mint amilyen kisterjedelmű volt az utolsó háborús hónapokban, most óriási volt a lap, ahogy kitágult, bámuló szemmel révültünk bele és megdöbbsent lélekkel szívtuk újra magunkba a betűket, amelyek a mi agyunkból csöpöpenlek és olvadtak bele élő gondolatokká, most óriási volt a lap, mert fele volt minden sora, minden cikke, minden oldala az élet himnuszával, a magyar forradalom friss eseményeivel, zakatolt, lázított és vérzett az új

lap, mint ahogy zugot szenvedett és véresen vonaglott odakünn a [orradalomban megfogant új élet.

És ekkor már a hajnali órák nehéz, fárasztó kimerültségében csendesen, alig-alig váltva egy-egy szót, ültünk egymás mellett, fázósan és megborzongva, mii hoz a holnap, megmaradnak-e a nagyszerű vívmányok, nem mozdulhat-e meg újra a letiport, sárba taposott régi .rend, annyi bűnnek, feledhetetlen szenvedésnek, irgalmatlan nyomornak és sötét kétségbeesésnek fertőzött méhű szülője!

És teltek a napok és éjszakák és valamennyi az első forradalmi éjszaka fölemelő lendületében szárnyalt tova, jöttek a rémhírek és pillanatok alatt elsatnyultak, hírét vettük az ország megmozdulásának, annak, hogy a feltörő fénybe piszkos, fekete füstök uszálya csavarodott bele, megdöbbsentünk annak hallatán, hogy itt is, ott is a bomlás valóban orosz példái törtek felszínre, de bizalmunk továbbra is rendíthetetlen maradt, lehetetlen, hogy a józan, bölcs, sokat szenvedett, millió vihart látott magyar nép most csak olcsó, hitvány prédázásra és portyázásra használja fel a zavart napok még el-elboruló óráit és pillanatait ...

Ilyen volt-e az élet másutt is? Nem tudom. Így éreztek-e az emberek más földél alatt is? Nem tudom . . . Ilyen volt az élet a Pesti Hírlap szerkesztőségében a forradalom első napjain és éjszakáin.

Béldi Izor:

A Marseillaise — a M. kir. Operaházban.

A világra szóló, örökké nevezetes események közül csak egy epizód-ról akarok itt megemlékezni; arról, mikor a magyar „királyi” operaházban felhangzott a világszabadság himnusza, a Marseillaise. Abban az operaházban, melyet a magyar; adófizető nép pénzéből tartanak fenn, de amelyben mindig aulikus, a bécsi udvarral kacérkodó intendánsok parancsolgattak. Itt eljátszották és elénekelték, a szombati díszelőadáson, a szabadság és egyenlőség forradalmi dalát, a Marseillaisét.

Nem először hangzott el forradalmi ének az operaházban. Huszon-négy évvel ezelőtt, Kossuth Lajos halálakor, dacára az országos gyász-nak, az akkori intendáns, Nopcsa Elek parancsára, előadást akartak tartani. A Szent Erzsébet legendáját akarták adni; Erkel Sándor vezényelt és már meg is kezdte a nyitányt. De akkor a mindenható nép áttört a kordonon, bevonult az operaház nézőterére és betiltotta az előadást. Egyetemi polgárok és újságírók, felejtethetlen: emlékü Hollósy Géza vezetésével, fölsiettek az udvari páholyba és ott kitűzték a Kossuth Lajos halálát gyászoló fekete zászlót -- azt a gvászlóbogót, melyet az intendáns Bécs ked-

véért nem engedett kitűzni az operaház homlokzatán — azután elénekelték a Kossuth-nótát és velük énekelt a közönség is.

Most szombaton pedig elénekelték az operaházban a Marseillaiset. Csudás dal ez; csudás a keletkezése és terjedésének története is. Húsz esztendő, fiatal francia szapórtiszt írta, azaz inkább rögtönözte, egy vacsorán, Dietrich strassburgi polgármester házában. Soha azelőtt, sem azután nem írt többé se verset, se zenét. S amit akkor lázas mámorában írt és komponált. Chant du Rhin, — dal a Rajnáról — címmel: Már egy hét múlva Franciaország délvidékén ének!elte azt Barbarousz ötszáz marséillei önkéntese, akik Paris felé vonultak, hogy romba döntsék a királyságot. S ahol elhaladtak, az új dalt énekelve, mindenütt velük énekelte a nép — és szállt az ének szájról-szájra és csakhamar ez lett Tuillériák ellen vonulók csatadala és a királyság halotti éneke. Majd két évtized múlva már a nép legértékesebb eleme, a munkásosztály fogadta el a munka világhimnuszának — és ahol fölhangzott riadó szózata, olt a szabadság és egyenlőség bontogatta lobogóját.

A Rouget de l'Isle strassburgi Rajnai énekét a marseilleiekről nevezték el; amint Amerika is, nem a felfedezőjéről, hanem első ismertetőjéről kapta a nevét. Nem fontos a cím, az elnevezés. Ma már fogalom a Marseillaise: jelenti a szabadságot, testvériséget és egyenlőséget, — a zsarnokság ledöntését, az osztályuralom és a születésen alapuló kiváltságok alkonyát.

Ezért nevezetes epizódja ez örök emlékezetű napoknak, hogy a m. „királyi” operaházban énekelték, „hivatalból” rendezett díszelőadáson. Máskor operaházunknak ilyen díszelőadásain a nézőtér en udvari jólakájok és kotillonos hopmesterek terpeszkedtek; most pedig a munkásság, a dolgozó középosztály és a világ legvitézesebb katonaságának képviselői énekelték a Marseillaiset.

Bíró Lajos:

A Nemzeti Tanács nem tervezte

szerda éjszakára a forradalom kilobbantását. Egészen pontosan talán így kell mondani: a Nemzeti Tanács nem szerda éjszakára tervezte a megmozdulást. A forradalom mégis kilobbant szerdáról csütörtökre virradó éjszaka körülbelül éjfél tájban. Miért?

A forradalom kilobbant és felcsapó lángja hosszú órákig hánykolódott fűrtösen, tüzesen, kormosán- ide-oda. Az egyik negyedórában úgy látszott, hogy mindent megnyertünk, a másik negyedórában úgy látszott, hogy mindent elvesztettük. Az egyik negyedórában a katonák elfoglalták a térparancsnokságot és fogolyként hozták a Nemzeti Tanácsba Várkonyi

tábornokot, a másik negyedórában jött az a hír, hogy bosnyák csapatok rohamlépésben sietnek át a Lánchídon ellenünk. Az egyik negyedórában azt jelentették, hogy a főkapitányságot visszafoglalták tőlünk, a másik negyedórában egyezzerre hosszú tigrisugrással fiatal főhadnagy toppan be az Astoria szűk szobájába:

— Forgó főhadnagy jelenti a Nemzeti Tanácsnak: elfoglaltam a telefon-központot.

Volt egy csomó bátor és elszánt ember. Azután volt egy csomó meghökkenő, ijesztő és elcsüggedt részlet. Néha úgy látszott, hogy mindent megnyerünk, néha úgy látszott, mindent elveszítünk. Végül a forradalom ragyogóan győzött. Miért?

Soha olyan világos nem volt számomra, mint mo-t, hogy a történelmet nem emberek csinálják. Nem az emberek irányítják a történelmet, hanem a történelem irányítja az embereket. A történelemben van egy immanens akarat: annak engedelmeskedünk valamennyien. A legtöbb, amit tehetünk, az, hogy igyekszünk felismerni ezt az akaratot, becsülettel engedelmeskedünk neki és hűséggel szolgáljuk.

Csetétiyt József:

Ttlikor kitört a bábom,

az ujjongó öröm magával ragadta az egész országot. Magával ragadta az öröm az én szerkesztőségemet is. Mindenki el volt telve bizakodás-al. Engem a háború kitörése szomorúsággal töltött el. Azt mondtam — ha egyáltalán beszélnem lehetett —, hogy a kettős monarchiát véresen szét fogja zúzni ez a háború. Kérdés, ép bőrrel kilábolunk-e mi magyarok a széttört birodalomból? Kezdetől fogva én voltam a szerkesztőségnek és társaságomnak legnagyobb „pesszimistája”. A pesszimista jelző ellen mindig tiltakoztam, mert Magyarországot a győzelemtől féltettem legjobban, a német-osztrák vereségben ellenben bizakodtam, mert ettől vártam Magyarország teljes függetlenségét. Számomra a világháborút nem az 1914-iki szerajevói merénylet idézte fel, hanem a német imperialista célokat szolgáló vámpolitika, amely hivatva volt a kelet-római császárságot Berlintől—Bagdadig megteremteni. Sok cikkben mutattam rá, hogy ebben az imperiumban Ausztria és Magyarország csak az országút szerepét töltheti be és amíg ki nem alakul ez a német világhatalom, addig állandóan tart a mi kritikus helyzetünk, amely vagy világháborúra, vagy a német világhegemonia megteremtésére vezet. A mi végzetünk az volt, hogy a német imperialista célokhoz való alkalmazkodásban a kellenél tovább mentünk. Ez az alkalmazkodás eredményezte a Balkánnal való feszültségünket úgy, hogy tíz év előtt irtani: Németország számára a Balkán az az archimedesi

pont, amely a Habsburgok birodalmait sarkaiból kiemelheti. Mi elfogadtuk a német agrár elzárkózást és a nyomást gépiesen tovább adtuk és végül azt hittük, hogy a mi érdekeink ütköztek össze a balkán népek érdekével. Ezzel öntudatlan úttörőivé váltunk a német keleti törekvéseknek és szövetségi viszonyunk alárendeltségi viszonyra fajult, amelyből csak egy világonkonfláció szabadíthatott ki bennünket. A forradalom első napján úgy éreztem, hogy kiszabadítottuk magunkat a német és osztrák alárendeltségből egy csapásra. Az első órákban ennek az érzésnek átadtam magam teljesen. Azután sorra meg kellett felelnem magamnak az elém tóduló aggodalmakra: vájjon képesek leszünk-e meggyőzni ellenfeleinket arról, hogy mint független ország be tudjuk itt tölteni egyensúlyozó szerepünket, amire mint kettős monarchia képtelenek voltunk; vájjon az új politikai és gazdasági rend élére megtaláljuk-e a megfelelő erőket, hiszen a közösség letűnt rendjét szolgálta minden „neves” emberünk; vájjon azt a gazdasági felsőbbiséget, mellyel az osztrák népek rajtuk uralkodtak, tudjuk-e ellensúlyozni és nem terítik-e ránk a vizes lepedőt, mielőtt végleg kisiklanók kezeik közül? Nem minden aggodalomra tudtam magamnak megnyugvós választ adni.

Elek Artúr:

A Vérmező felől

Sötét reggel. Nyirkos mozdulatlanság és csöndesség az én vároldalba ásott kis utcámban. A pesti viharnak ide a szele sem jutott el. Tunya és bizakodó, szorongó és kétségbeesett álomban aludta át a ház a vajúdás éjszakáját.

Apró pöffenések, hegyes kis dörrenések rezgetik meg a levegőt. Nem szokatlan zaj itt, a bosnyákok kaszárnyájának tövében, a Vérmezőközeleiben. Valahol a szomszédban mégis kíváncsian kinyílik rá az ablak. Női hang kacag ki az utcára: mint a gyermek örül az országos nagy rákét adurrogatásnak. És jönnek a hírekkel a ház gyermekei, a hirtelenében felkokárdázott és szalagozott fiúk. Forradalom! Az utcán szuronyos katonák lekopasztják tisztjeikről a díszet. Fölbokrétazott nehéz gépkocsikon fegyveres hadak száguldoznak. Egy riadal az utca.

A fehéres, sűrű levegőt a mámor piros párázata festi rózsaszínűre.

Forradalom, szabadság, testvériség, egyenlőség! Gyermekkorom szent igéi, mért olyan kintől széjjel mart az arcotok? Hová lett róla az öröm pirossága?

Messze, messze, száz meg száz mértföldre innen, vizeken és begyeken túl testvérek ölik a testvéreinket. Minden út tele vonszolódó testükkel.

Mint az eltévedt és remektől kergetett gyermekek igyekeznek hazájuk felé. Összetört, halálra fáradt hadak ... A múlt emlékéé vagy a jövő fenyegetése jajgatásokat? Nincsen előle menekvés. Az álom csendessége, az öröm zsvajva mind el van némítva. — — — — —

Lesznek-e még boldog emberek ezen a földön, lesz még új virág, lesznek-e még madarak? ...

Feleky Géza;

Epizódok.

Három sötétvörössel kárpitozott hotelszoba a Nemzeti Tanács helyisége. Az egyiknek ajtaját, karcsú fiatal ember őrzi, ünnepélyes, hosszú Ferenc József-kabátban, vállán Mannlicher-puskával. Itt ülnek együtt a tanács tagjai. Éppen az új térparancsnok veszi át kinevezési okmányát, amikor belépek. Két sor az egész dekrétum, alatta Magyar Lajos aláírása. Budapest térparancsnokát tehát egyik újságíró-kollegánk nevezte ki. Kalappal fején, felöltőben, nyakán elegáns szürke selyem sállal áll a falhoz támaszkodva Kéri Pál. Hozzám nincsen szava, csak az asztal felé kiált:

— Még egy kinevezést írni. Feleky a térparancsnok civil-adlátusa.

— De nem tudom, mi történt és mi történik.

— Akkor ülj le és várj!

Így lettem tanúja és szereplője a forradalomnak.

Csöndesen, nyugodtan beszélgetnek a Nemzeti Tanács tagjai és csak amiatt aggódnak, hogy nem lehet majd kikerülni a véres összeütközéseket. A forradalom hadvezérei nem emlékeztetnek a front tábornokaira. Itt szent minden egyes emberélet és a vérontás lehetősége nyomasztóbb snlylyal nehezedik mindenkire, mint a vereség gondolata.

Jászi fogadja az őrségek által előállított tiszteket, Mindig feláll, mindegyiküknek elébe megy néhány lépéssel, bemutatkozik és halkán, udvariasan kéri az érkezőket, hogy csak akkor tegyék le a fogadalmat, ha meggyőződésük úgy parancsolja.

Két zászlóalj bosnyák közeledik a Rákóczi-úton, jelenti a telefon. A Nemzeti Tanácsot most nem őrzi több mint tizenöt-húsz katona. Az asztal mellől izgatottan állunk fel néhányan. Az ajtóban pedig hirtelen megjelenik Rippl-Rónai érdekes művészfeje, az elmaradhatatlan széles karimájú barna kalap alatt.

— Szervusz Oszkár! — szól Rippl-Rónai Jászi felé. — Tegnap este feleségeddel vacsoráztam. Kellemes, szép este volt. Kár, hogy nem voltál velünk.

Ez a néhány ázó igazán szép példája a művészi imposszibilitásnak.

A hidak, majd a pályaudvarok megvizsgálására küldenek ki engem — egymagamban. A keleti pályaudvart elfoglalhatná akár tíz katona, De a Nemzeti Tanácsnak ekkor nincsen tíz embere sem, pedig Fényes, Landler és Szántó Jenő ugyancsak takarékosan bánnak a tartalékokkal. A pályaudvar érkezési oldala mögött megpillantok egy őrjáratot. Megállítom őket. A szakaszvezető elolvassa a Nemzeti Tanácsítól kapott nyílt parancsot, kibetűzi az aláírást: „Kunfi, Fényes ... A Fényes képviselő úr derék ember, de mi nem tartunk a forradalommal. Szalutál, tovább megy. Most veszem észre, hogy néhány lépésre tőlünk, három csendőr áll. Ezek elfordulnak, nem akarják meglátni, hogy orruk előtt dolgozik egy „forradalmár”.

Visszamenet eszembe jut, hogy a Nemzeti Tanácsnak nem csupán a katonái fogytak el, hanem a cigarettái is. Az Otthonban szerzek kétszázat. Amikor jelentéssel és a cigarettákkal ismét felérek a Nemzeti Tanács szobájába, éppen az új jelszót adják ki: „Vér nélkül. . .”

Ma éjszaka a forradalomnak még sok más epizódját és kis kulisszatitkát jegyeztem fel, íróasztalom fiókja számára. Majd eljön az az idő, amikor mindent el lehet mondani a nyilvánosságnak. Aki végigcsinálta ezt az; éjszakát, az más szemmel fogja nézni ezentúl a világtörténelem híres, nagy forradalmait. És aki szerdán éjjel látta „dolgozni” az osztrák-magyar tábornokokait: az egyszerre megérti, hogy miért hozta Magyarország számára a vereségek hosszú, gyakran szégyenletes sorozatát a háború ötvenegy hónapja.

Füst Milán:

Naplórészlet.

1918 X/30. — A magános ember, aki istennel alkuszik: bocsásson meg néki, hogy káromolta.

Az ébredő: — takarójával ismét magára húzná még álmát. — Oly hidegen állasz, mintha a jeges, naptalan világűrben bolyonganál. — Éjszaka: forradalmi kép. A gróf palotájának kiskapuja nyílik s egy fehér fejkötős szobaleány csókok közt bocsátja útnak bakáját.

Schlaf Kinderle, schlaf — Du wirst ein kleiner Graf — éneklik a gyerekek, — erre sírni kezd. Nein! kiáltja. — Also ein Demokrat! — csitítják mosolyogva. Nein! kiáltja újból. — Also? kérdik. — Ein guter Bubi! feleli. — Talán jó útmutatás mindnyájunknak. — Felmegy a gyerek a templomhoz és visszajövet jelenti: Dort sind zwei Gräber! — Ja,, dort schlafen arme Soldaten, mondják néki. — und was hast Du ihnen gesagt? — Gute Ruh — musst Du ihnen wünschen. Felmegy a gyerek és bek-

kiáltja a sírokba: Gute Ruh arnie Soldaten! Gute Ruh! (E. Bobi két éves korában.)

X/31. Az asszony bejön reggel — „végünk van, — tessék felkelni, — forradalom van! Nem hallotta a trombitálást? — úgy dobog a szívem, majd kiszakad. Lőnek mindenfelé! Kimegyünk P.-vel. Isteni szépségek: általános, nagy, üvöltő felszabadulás. (— Már az éjszaka is megváltozott a tüntető tömegek kiáltása, — valami vészujjzó ululálássá vált.) Mihelyt e szót hallom: forradalom, — a képzelt halálos veszély közelségétől valamf mondhatatlan boldog könnyelműség, jókedv és mámor fogott el. Táncolni kezdtem és hangosan nevetni az utcán. Nem mosdottam, — csak úgy sebtiben. öltözködtem s egy jó fütykóst a kezembe . . . Katonai csapatok az utca tömegeivel kézenfogva, fellobogózva és felvirágozva, énekelve járták be a várost. (Hát lehetséges^ valóban lehetséges-e. hogy a *gondolat* oly erőssé lehessen, hogy a fegyvereket kicsavarja az emberek kezéből? — A szuggesztióknak mily nagy építménye, milyen kártyavár az egész államépület, királyával együtt! A szuggesztió-lánc egy helyen elszakadt — és vége! Mi védte eddig az uralmon lévő? — A képzelet, hogy parancsának engedelmeskedni kell.)

A változás nagy, mámoros perceit élte a nép, — bár egy kis aggodalom élt a szívek mélyén: épp ezért később boldog és megnyugtató, lelkesítő érzés volt, egy-egy tisztjeik vezetése alatt menetelő, rendes, -reguláris csapatot látni: a rendet a nagy zűrzavarban. — A törvények felfüggesztésének nagy pillanatai voltak ezek: általános nagy felsóhajtás azoknak, akiket a törvény elnyom és aggodalom a megvédetteknek. — A Nemzeti Tanács felhívott mindenkit, hogy kicsapongás, rablás esetén *rögtön ítélkezzék*: egy kis front-érzést izleltünk. — „Amit eddig szereztünk, annak vége!” — ezt tudta mindenki. — „újból és ezentúl kell majd megszerezni mindent” — s mint aki felvágta ereit: oly mámoros könnyűség emeli a lelkeket. (Valóban el kell dobnod mindent, mindent, lim-lomot, vacakot — csak meztelen tested maradjon meg — és légy szabad!) — Az emberek már csókolózni kezdtek az utcán. — (Persze a többéves fokozott fegyelmet nem bírta már ki a nép-idegzet.) — P.-vel elképzeltük falun a lassú parasztot, mint ébred benne a forradalmi láz, mint csillannak meg szemei — s mint indul meg lassan, gyilkos-fekete szemmel ölni. — Kérőbb kifáradtunk s megcsömörlöttünk az általános nagy harmóniától, — egy kis undort keltett az általános szeretkezés. — A fegyverraktárakat kirabolták s a csőcseéket felfegyverezték: nagy rablások és gaztettek lesznek az éjjel. Az A.-utcán féldisznóval hátán cipekedik haza egy tagbaszakadt legény: már kezdődik a rablás. — Mily nagy az élmény-vágy az emberekben, talán még nagyobb az élet-vágyánál is. (ugyanazon nóták, mint a háboru első napjaiban, ugyanaz az ujjongás.) Az elfojtott, poshadt életerők fellángoltak. S a nők, hogy felszabadultak: két kis úri-leányt látunk az utcán kokottok módján viselkedni; — a szüzek lelke mélyén

biztosan megdobbant valami: vége a nagy kényszerű fegyelemnek — vége minden rendnek, — itt a szabadság. Sok exaltált önfelvedkezés lesz az éjjel. — Tegnapelőtt fenntjártam a Nemzeti Tanácsban: X. igen boszankodott. hogy ellopták az esernyőjét. — „Ellopják a Nemzeti Tanács esernyőjét” — dörmögte ellágyulva, szomorúan, gyengén, aggastyánosan. — „Mi? — Mit mondasz?” — kérdezte aztán kísérőjétől mohón, mint egy gyerek.

Az emberek persze nem tudják, hogy ily nagy felszabadulást, bánat követhet, — nem nézik meg a koldusasszonyt gyerekével az utcasarkon: aki örömben fogant s most a nyomorúság szimbóluma. — Kinn fekszik revolverem, amíg írok, — leptek kopognak benn is egy-egy lövés dördül az éjszakában. — Meg kell védenem magam, ha betörnek. — Mindent azonnal feljegyzek, — nékem ez a legfőbb s legfontosabb — s most; igazán nem lehet tudni, mi lesz holnap. (Valóban: mit is rejt az idő nyüzsgő, villódzó sötét mélye: belül egészen sötét, csak ahol a perc születik, ott foszforeszkál valami veszélyes fény.) — Baj lesz holnap! — Teljék egyedül és elhagyottan! — Rabindranath Tagoret fogom olvasni.

Gábor Andor:

Nyilvános rendes professzora

a forradalomnak nem vagyok, legföljebb magántanári minőségben vettem részt öbenne, még így is habilitáció nélkül. Ha finoman akarom magam kifejezni, akkor így mondom. De ugyanez konyha-nyelvre lefordítva ekként hangzik: mindenes voltam három József mellett. Hogy hogyan jutottam bele: nem tudom. Senki sem küldött és senki sem hívott, de ott voltam és igyekeztem hasznára lenni az ügynek, Ha vannak dolgok, amiket nem jól intéztem el, szolgáljon mentségemül, hogy majdnem egészen praxis híjján dolgoztam, mert a megelőző mozgalmakban, sem a negyvennyolcasban, sem az ezerhétsházkilencvenháromban, más-
oldalú elfoglaltságom miatt, részt nem vehettem, s így csak társaim szűk-
szavú utasításaira és a magam belátására voltam utalva. Általában hiányos előkészültségűnek érzem magam arra, hogy a történelem ítélőszéke elé áll-
hassak, mert sohasem hittem, hogy erre sor kerülhet. Hogy mégis sor ke-
rült rá, annak nagyon-nagyon örvendek, mert a forradalmi éjszakát meg-
előző állapotokkal, sőt úgy is mondhatnám: világrenddel, nem túlságosan
voltam meglegedve. Azt láttam — nehogy teoretizáljak — hogy az ostoba-
ság uralkodik a józan ész fölött, s minden tizedik-huszedik esztendőben
enged át egy-egy talpalatnyi területet az előbbi az utóbbinak, de közben
nemcsak az átengedett területet foglalja vissza egy-egy nekilödulással, ha-

nem még meg is szaporítja, a saját területét; az előbbi, kérem, nem (az utóbbi. Hogy hátralévő-életemben most már jól érzem-e majd magam, tisztán attól függ, hogy a fentebb irt helyzet megszűnik-e? Ha, bárminő címen, tovább is az ostobaság lesz uralmon, tovább is elégedetlen leszek, s tovább is részt próbálok venni minden olyan munkában, amely megkísérli a józan észet ahhoz a hatalomhoz juttatni, amely megilleti. Meggyőződésem, hogy ez végül, — lehet, hogy csak igen nagy idő múlva, — sikerülni fog. Párthoz nem tartozom, egyéb programom nincs, csak ez: szeretnék boldogan élni, és szeretnék minden embert olyan boldoggá tenni, amilyen én magam lenni kívánok. Lakat, hogy et holoiiidsá^-, de azéc hoLondsAs;., talán, érdeme« élni is érte; meghalni biztosan érdemesebb, mint mindazokért az ideálokért, amiket eddig rajongva vagy bárgvuan meghalásra érdemeseknek hirdettek. Nem folytatom, mert nagyon &ok mindent kellene még elmondanom, s most, úgy érzem, lesz idő és mód íá, hogy az ember elmondhassa a mondanivalóját. Visszatérve a forradalomra: a forradalomban keveset lehet aludni s ez káros az egészségre. Az ember arra is született — többek közt — hogy, amíg tud, addig jól kialudja magát. Remélem, hogy, ha kell is még éjszakáznom vagy nem-aludnok ezentúl, nem forradalmi teendők miatt fog kelleni.

Gellért Oszkár:

***Csatadal**)**

Ládd-e testvér, ott a föld már füs-	Végítélet, én vagyok az angyalod,
	[tölög, Proletárnak föltámadást kürtölök.
Arra menjünk csatát víni? Nem	Angyalod _kürtölök:
Nem csalog ~ füstölög: [csalog-	,Meghalok, de nem ölok.
.Meghalok, de nem ölok.	

Két nap óta marsolok és böjtölök-	Mondhatjátok, gyenge aki andalog,
Ezer éve böjtölök és marsolok.	Mégis hiszek, mert az Ige mind-
Marsolok — böjtölök:	Andalog — mindörök: [örök.
Meghalok, de nem ölok.	Meghalok, de nem ölok.

Béke, béke, harsanjon fel szent dalod
 S fehér zászlód véres rongy a szív fölött.
 Szent dalod — szív fölött:
 Meghalok: de nem ölok.

*) Ez a vers még 1917 júniusában íródott, de nem jelenhetett meg.

Gellért Oszkár:

A szent korona tan bukása.

Az alább következők szó szerinti idézetek egy cikksorozatból, amely jó tíz éve jelent meg s amely miatt a szerzőt a budapesti egyetem némely katedrája s a konzervatív sajtó némely íróasztala felől akkor és azóta a gúnyos lekicsinylés és a hazaárulás vádja érte:

A szent korona nemcsak szimbólum, de „közjogi fogalom”. Királyt és nemzetet *együtt megillető főhatalom* „birtokosa”. Minden jog és hatalom „forrása”. Viszont a szent korona „birtokosa” a király; a törvényhozási lehetősége, az országgyűlés működése is tőle függ. A szent korona „eszmei személy”, a felségjogok belőle „szállanak át a királyra”; a magyar nemzet állami élete a szent koronával „áll vagy bukik”. Az állami orgánusok belőle nyerik „éltető erejüket”. Az alattvalói hűség” í3 csak a koronázási határidőnként megszabott „hat hónapon belül áll fűhű”. A király iránt való hűség „a szent korona iránt való hűség”; a király iránt lehetűnk hűtlenek, a szent korona iránt nem. A szent koronában király és nemzet „egy testben egyesűl”. És így tovább. Nem szükséges e tan formulázásának bővebb ismertetése, annyira közkeletű az.

. . . Van tehát egy elméletűnk, a szent korona tan. Ezzel takarjuk, hogy nincs erűs, igaz magyar alkotmány.

De Magyarországon alkotmányos ország akar lenni s nem Bluntschli-féle ideokrácia maradni, hol a szuverenitás végsű fokon nem az államot alkotó népben, de egy megszemélyesített tárgyban él. Fejedelmeink régóta más államok fejedelmei is; ha velűnk racionális egységben össze nem olvadhatnak, mi haszna a szent koronában lakozó transcendentális egységnek? Ez egységben nem jelentheti a fűt a király, mert a test többi tagja korántsem ennek a fejnek akarata után indul, mert a korona nem is olyan fűt díszít, melynek módjában volna egyedűl a mi fejűnkkel gondolkozni; g mert mikor ez a király a koronázási dombon a Szent István kardjával észak, kelet, dél és nyugat felé suhint, jeléűl annak, hogy minden támadástól megvéd bennűnk: őnmaga felé nem suhint, az osztrák császártól nem is védheti meg a magyar királyt.

A szent korona tana útjában van, nehezíti, hátráltatja azokat a törekvéseket, melyek a népszuverenitás alapján álló új magyar alkotmány felépítésére irányulnak; a szent korona elmélete támogatja azt a valóságot, hogy a király egyenlű jogű a nemzettel, tehát vétűja korlátlan s ez jól van így; a szent korona elmélete táplálja azt a valóságot, hogy a korlátlan vétűju királlyal szembe η a korlátlan adó- s újoncmegajánlási jogára hivatkozható nemzet passzív ellenállásokkal erűtleníttesse őnmagát; a szent korona elmélete erűsíti azt a valóságot, hogy Magyarországon, nincs miniszteri felelűsség, sem jogi. sem politikai értelemben — mert a korlátlan

házfelosztó joggal bíró király a vád alá helyezést bármikor megakadályozhatja, másrészt a nemzetre a végtelenségig appellálhat; a szent korona elmélete tűri, hogy király és nemzet, mint egymással harcoló, békét kötő, szerződő jogalanyok, felek állhassanak szemben, elősegíti azt a máeik hazug hitet, hogy Magyarországnak és Ausztriának semmi közük egymáshoz, szerződésre nem ők léptek egymással; a szent korona elmélete tünteti fel — harmadik hazug hitként — a koronázást legnagyobb alkotmánybiztosunknak. A szent korona tan hazugságai így szövik, itatják át az egész magyar alkotmányt. Elsőbben is e hazug ideokráciából kell kibontakoznunk, az elmélet forradalmát kell jó előre hirdetnünk, ha a magyar alkotmány reformját becsülettel el akarjuk végezni.

Van-e egyáltalán osztrák-magyar szövetség?

Mióta a szerencsétlen mohácsi csata vízbefult királya megcsinálta a hidat a két állani között a maga ledőlt tetemével: közel négy évszázad telt el és ez a kérdés még mindig tisztázatlan. Valójában azt sem tudjuk, mi is történt 1723-ban, 1848-ban és 1867-ben.

Amit tudunk, mindössze az, hogy 1723-ban részünkről megvolt a teljes hajlandóság arra, hogy az osztrák tartományokkal kössünk szerződést a közös védelemre nézve, de ez a hajlandóság megtört a császár ellenkezésén; — hogy 1848-ban ugyanaz a Kossuth Lajos, aki kimondotta a tételt, hogy két korona egy fejen inkompatibilis, aki tehát tiszta perszonális unióban sem talált elméletileg megnyugvást, a 48-as törvényekkel nem tartotta szükségesnek számúzni az Ausztriát s Magyarországot egy kalap alá. vevő ezt a gyakori kifejezést: „birodalmi kapcsolat”; — s hogy 1867-ben ugyanaz a Deák, aki Magyarország és Ausztria viszonyában pusztán perszonális uniót látott, többször viszont a legnyomatékosabban tartotta szükségesnek hangsúlyozni, hogy Magyarország 1723-ban nemcsak királyával szerződött, de, bár hallgatagon, az örökös tartományokkal is.

Mi történt tehát?

Királyunkkal léptünk csak szerződésre, avagy Ausztriával is, avagy csak Ausztriával? — mivelhogy alkotmányos állam saját királyával nem szerződhetik, csupán törvényt alkothat. Perszonális unióban élünk-e Ausztriával, avagy reális unióban, avagy inkorporatív unióban? — mivelhogy Magyarország, mint egy egységes birodalom, mint a Széchenyi-féle közálladalom kiegészítő része még 48-as törvényeinkben is kísért. Mind E kérdések közt hánytorgunk s nem merünk arra a biztos alapra lépni, hogy itt két állam kötött szövetséget egymással, hogy védje egymást harmadik államokkal szemben közös uralkodó alatt; 15 mikor e közös uralkodó rendőr-hadjáratokban támadásra használja föl kettejüket egymással szemben, akkor az egyik, úgy látszik, szívesebben viseli el a lázadó jelzöt, a lealjasítást, semminthogy a szerződészegés vádjá érje fejét, ami pedig csak a jogképeség bizonyítéka.

Inkább azt hazudjuk a szent korona tan nagyobb dicsőségére, hogy saját királyunkkal szerződünk s csinálunk hozzá olyan elméletet, hogy az 1723-ban uralkodó királynak joga volt az összes utána következő királyok nevében is szerződni.

1723-ban Magyarország, jogilag legalább, a magáé volt, az osztrák tartományok ellenben a császár patrimoniumai voltak. 1723 és! 1713: egy egész világ különbsége e két dátum, melyeknek elseje egy magyar alkotmányos törvény, másodika csak az uralkodó család házitörvényét jelenti.

1848-ban az alkotmányos Magyarország parlamenti küldöttségét, mely avégből ment Bécsbe, hogy az osztrák parlamenttel a két állam alkotmányának, függetlenségének kölcsönös biztosítása végett érintkezésbe lépjen: ugyanez az osztrák parlament, mely pedig alkotmányos törvényekkel nem igen ajándékozta még meg Ausztriát, két állam nemzetközi érintkezésének fölébe helyezte az alkotmányos törvényeket? ... nem, csak a házszabályokat, mert azok nem engedték meg azt, hogy a bécsi parlament színe elé küldöttségek járulhassanak.

S 1867-ben, mikor Magyarország a közös ügyek kezelési módját törvényileg akként szabályozta, hogy azok életbelépését egyenesen az osztrák teljes alkotmányosság életbelépésétől tette függővé: 1867-ben az osztrák 1867 csak az októberi diploma s a februári pátens átdolgozott kiadása vol, mely szerint Magyarország maradt továbbra is a birodalom kiegészítő része.

Sohasem értettük meg egymást teljesen.

Egyetlen egyszer, 1606-ban, bukkanunk csak kivételre, mikor az örökös tartományok átíráttal biztosítanak bennünket: arról, hogy semmit sem fog cselekedni, ami a szomszédság jogát sérthetné, miután mi biztosítékot kértünk királyunktól arra, hogy a velünk kötött bécsi békét nemcsak ő, de tartományok is sértetlenül megtartják, garantálják s magukat a magyar kormányzásba beleártani nem fogják.

Deák megkísérelte, hogy visszatérítse Ausztriát ehhez a kivételhez.

1848-ban hadait: indított Magyarország ellen az osztrák császár. Ausztria is? Ausztria akkor még teljesen egyet jelentett császárával, az abszolút monarchiák közé tartozott. S Magyarország 1867-ben békére lépett királyával. Ausztriával is? Azzal is, mert az alkotmányos Ausztria azidőtől volt megszületendő. Kellett, hogy Deák így gondolkozzék: tiszta perszonális unió hosszabb ideig fenn sem állhat a mai nemzeti államok közt s egy király esküjénél s egy állam törvényeinél is sokkalta jobban biztosítja ennek az államnak az alkotmányait- oly kétoldalú szerződés, melyet a közös uralkodó alatt; élő másik alkotmányos államinál köt. Az ő kikötése, hogy csak alkotmányos Ausztriával alkuszunk — szabad osztrákokat, hogy a mi szabadságunk biztosabb legyen, — abból a gondolatból sarjadhatott, hogy az alkotmányos Ausztriának csak annyival kell majd távolodnia abszolút császárától, amely távolság elegendő lesz ahhoz, hogy

a magyar királyt és államot ugyanannyival hozza közelebb egymáshoz. Mintha a Habsburgod bevált devide-elvét akarta volna ő Ausztria és császára ellenében alkalmazni.

Ami 67 óta máig történt, azt bizonyítja, hogy Deák tévedett. Maga a 67-es frigy gem volt már tisztességes szándékkal kötött mindkét oldalon. Mi úgy indultunk az életnek, hogy itt két független állam lépeti szövetségre. s Ausztria gondolata még akkor is az összbirodalom eszméjétől volt titokban terhes. Bizonyos, hogy e frigy csak a házassági jogi error qualitatatis legsúlyosabb esete árán jöhetett létre.

Ma a tény az, hogy Európában közös uralkodó alatt két állam éj, akár kötöttek kifejezetten egymással szerződést; akár nem, szoros szövetségben egymással; s inert szövetségük együttérzés hijján valóban hazugnak tűnik föl, csinálnak hazug elméleteket e szövetség tagadására; egyik olyat, hogy 1723-ban — a szeent koronában — ennen királyával szerződött, feledvén, hogy e szerződésben egy idegen, azóta alkotmányossá is vált állam polgárait rótt kötelelességeket; másik olyat, hogy amint egy a monarcha, egy itt a monarchia is, s abban Magyarország, mint-érdekes jogtörténelmi múltal, de gyatra kultúrájú s államgazdasági jelennel bíró terület csak nagyobb autonómiát élvez.

Hazugságokkal, hazugságok közt élünk. A világtörténelem egy érdekes fejezetét csináljuk: mikorra igazságra ébredünk, úgy lehet, már nem lesz többé szükségünk reá; az eszközöket; megtaláltuk, a célt veszítettük el; isten hírével szétválhatunk.

„Valójában azt sem tudjuk, hogy mi történt 1723-ban, 1848-ban és 1867-ben.” De hogy mi történt 1918-ban, azt, hála az égnek, már tudjuk. A szent korona tan megbukott. A szent korona múzeumba kerülhet. És a régi Ausztria területén támadt új államokkal végre találkozhatunk majd a népek szövetségében.

Gerő Ödön:

Mindig a történelmi katasztrófa elméletet

vallottam. A világ változásának útján a nagyszerű katasztrófák az állomások. Csakis ők irthatnak ki régi rendet, világtörvényt, dogmatikus éleifölfogást, társadalmi berendezkedést, gazdasági rendszert, A világháború; is ezzel a meggyőződésemmel értékeltem. Azokkal szemben, akik kétségbeesetten azt jósolták róla, hogy a reakciót a világ urává teszi, írásaimban azt fejtegetem, hogy a világot balfelé tereli. A háborúban ugyanis nem *u* kultúra csődjét, hanem a kultúra akaratát láttam. A kultúra nem érhetette be az evolúció törvényességével, ebbe a törvényességbe nem fért bele az élei tehetetlenségén érzett elkeseredés és kétségbeesés. A kultúra megérett a föl-

forogató katasztrófára. A kultúrában mindenhatóvá lett a megváltozás akaratára. Talán szükség volt még rá, hogy a lelkek csordultig megteljenek szenvedéssel. A néplélek ezekből a sokaknak szenvedéseiből tevődik össze: kellett, hogy a háború a szenvedést a világon eluralkodtassa. így támadt a világháború és így lett a forradalom. Nem visszafelé jóslás ez, hanem meg-látások és,átérzések mondatták ezt velem.

A nagyszerű katasztrófa alaposan végigsuhint az evolúció és revo-lució szójátékon. Ez a szójáték a szabadelvűségnek egyik legkedvesebb játéka. Nagy megváltozásokhoz az elemek széthullása, a folytonosság föl-, borulása szükséges. Az akaratnak kell érvényesülnie s meg kell szűnnie a világgá! való pusztá történésnek. A nép részére kegyetlen, elviselhetetlen rabság lett a folytonos vele való történés. Most felülkerekedett az akarat. Most fölszabadult a népakarat. A világháború katasztrófaérlelése ösztönö- ket, vágyakat, sejtéseket, mohóságokat váltott ki a néplélekből: ők annak a fergetegnek alkotói, amelylyel a népakarat végigseper a régi renden. A nép megelégette, hogy az élet vele történjék, most ő intézi a történést. A forradalomnak ez a mivolta. A legnagyobb forradalomnak, az élet-meg- hódításának kezdete.

Igenis, a nagy megváltozásokhoz az elemek szétmállása szükséges. Csak széthullnának a régi erkölcsi relativitás elemei is! Csak ő följük is valami hatalmas, abszolút, forradalmi akarat kerülne, amely a tisztaságot és jóságot, az emberséget és igazságot tenné meg új rendnek! Csak megújul- hatnának maguk az emberek is, nemcsak a társadalmi és állami rendszerek! Csak diadalmaskodhatna a forradalom magukon az embereken is!

Göndör Ferenc:

Voltunk néhányan,

akik hosszú évek óta hittünk a magyar forradalom eljövételében és szerény erőnkhez mérten dolgoztunk azért, hogy ez a tisztító és fölsza- badító forradalom elkövetkezzék. A munkások voltak minálunk is a leg- elsők és legtöbbet üldözött magvetői a forradalmi átalakulásnak és kitűnő szövetségeseink volt .nekik, része a sötét magyar reakció, élén Tisza Ist- vánnal. Mert a magyar reakció olyan gögös dölyfös, elbizakodott és zsarnoki volt. hogy kihívta maga ellen a lázadást és sietette azt, ami most azután elkövetkezett. Ami itt történt, olyan a,z egésiz, mint egy álom. A legizgalmasabb mozikép tempóját is túlhaladják a magyar forradalom gyönyörű jelenetei.

Hogy én miben vettem részt? Hát rohantam a rohanókkal és lelke- sedtem a lelkesedőkkel, olyan nagyon a kedvemre való volt az, ami itt történt. A magyar sajtóban talán senkinek sem volt annyi baja a rend-

őrséggel, mint nekem, engem évek óta folyton nyomoztak, kerestek, kergettek és hajsztak a pesti rendőrök, akikről annyi gorombaságot nem vetett papírra soha senki, mint én. Sajtópörök özönét zúdították rám, a pesti rendőrség emberei és a forradalom éjszakáját megelőző délután, amikor a Gresham kávéházban tartott rendőrgyűlésre elfogódottan bementem, engem, akit idáig úgy utáltak a Zrínyi-utca táján, engem egész komolyan és viharosan megéljeneztek a pesti rendőrök. Gondoltam magamban, hogy ennek az egész világnak át kell változnia akkor, ha én már kibékültem a pesti rendőrséggel. És már ott is álltam a szónoki emelvényen és a magam rapszodikus módján beszédet, mélyen átértzett, meghatott üdvözlő szavakat mondtam a rendőrökhöz. Azután elkövetkezett az este és felviharzott Budapest utcáin a győzelmes forradalom. Katonák és polgárok tömegében rohantam szívdobogva és ámulva végig az utcákon, vitt, sodort magával az ár és lihegve rontottam be a Károlyi-pártkörbe, majd onnan föl az Astoriába. Az emlékezetes Kossuth Lajos-utcai pergőtűz idején az Astoria erkélyén állottam és mintha meghaltak volna az idegeim, nem is tartottam olyan borzasztónak, hogy odalent az utcán lövöldöznek.

Egy sereg mámoros katona megindult, hogy elfoglalja a Platz kommandót. Utánuk rohantam. A kapu előtt tolongó katonák lövöldöztek és olyan volt az egész, mintha formális ostrom volna a Platzkommando ellen. Azután hamarosan benyomultak a forradalom katonát és elfoglalták a Platzkommandót. És elvittük föl az Astória-szállóba a Nemzeti Tanács elé Várkonyi tábornokot, két törzsisztjével. Mámoros percek voltak ezek. A Nemzeti Tanács azt parancsolta nekem, hogy Heltai főhadnaggyal, mint polgári parancsnok menjek el és hivatalosan vegyüt át a Platzkommandót. Autón robogtunk oda, ahol ekkor már elcsittult minden és szétszéledtek a mi katonáink is. Néhány fegyveres ör cirkált a kaszánya homályos udvarán és sötét folyosóin. Bementünk az egyik szobába, ahol egy alezredes, két kapitány és két főhadnagy és egy hadnagy volt. Fölszólítottuk őket, hogy csatlakozzanak a Nemzeti Tanácshoz és tegyék le a mi kezünkbe az esküt. Csak a hadnagy csatlakozott, a zord alezredes, a kapitányok és a főhadnagyok ellenben kijelentették, hogy ők nem csatlakoznak és nem tesznek esküt. Erre a tiszteket foglyoknak jelentettük ki és azt a parancsot adtuk, hogy szobáikat nem hagyhatják el. Bevallom, hogy forradalmár létemre, régen voltam úgy megijedve, mint ezekben a percekben. Nem kellett nagy stratégiának lennem ahhoz, hogy átlássam a harctéri helyzetet, amely e pillanatban vigasztalan és reménytelen volt a mi számunkra. Fegyveres erőink teljesen elszéledtek és a város más pontjain léptek akcióba, két-három katonánk cirkált a dohos, sötét folyosókon és arra kellett gondolnunk, hogy ha most csak egy szakasz katona érkezik ellenünk vagy ezek a letartóztatott tisztek észbekapnak és föllázadnak, akkor el vagyunk veszve a Platzkommandóval együtt. A hideg futott végig a hátamon, ami-

kor arra gondoltam, hogy ha egy kis segítséget küld ide Lukachich, mit fog velem csinálni ez a zord alezredes, akit most letartóztattam és mit fognak csinálni ezek a többi kardos tisztek. Mondhatom, hogy nagyon bizonytalan hangulatban és a levegyesebb érzésekkel bandukoltam a sötét kaszárnyában, a sötét szobák és a csügged, homályos folyosók során. Nem nem volt biztos és derűs a pillanatnyi szituáció. Amikor minden fontos intézkedésében támogattam a Nemzeti Tanács nevében Heltai főhadnagyot és úgy éreztem, hogy a helyzet most már mégis csak megszilárdult valahogy, a reggeli szürkületben elhagytam a Platzkommandót és városparancsnoki tisztemet lettem a Nemzeti Tanács asztalára. Ezen az asztalon ekkor már annyi minden hevert. A többek között a régi rend csontváza is.

Harsányi Kálmán:

Légy büszke ifjúság!

Légy büszke ifjúság, tiéd a holnap,
A nagy jövőnek véres hajnala!
Légy büszke ifjúság, a te korodnak
Erőre mása nem vyolt még soha!
Oh higyjetek a költő jóslatának,
Mely töletek jó, bárha benne támadt
Nagy kor közéig, s valóra váltva[mind,
Betölti végre égi álmaink.

A véres hajnalt már közeigni látom,
S lázas gyönyörtől lelkem megre-
[meg);
Megálmodám, és tiéd vagyok nagy
[álmom,
Vagy élnék még, ha, nem volnék tied?
A költő álma az, mit népe érez;
Milljók .szívéből vág utat szívéhez
A néma ajkról elszálló ima, —
Mert benne kell szózáttá válnia.

Nagy kor közéig. — légy büszke
[ifjúságom,
Hogy benne élsz és végig küzdhe-
[ted!
Ma még a béke leng egész hazánkon,
De holnap tán a föld már megreped,

S ha megrepedt: a Curtiusok ezre
Versenyt rohan felé, halált esengve,
S nem éli túl, ki nem hullhat bele,
A meghasadt föld hőssel lesz tele.

A hárm-as-hegynek ezredéves bérce
Egy nemzedéknek lesz tán sirjele,
De szabad nép borul majdan fölébe,
S nem bír meg többé a bakó vele.
Légy büszke ifjúság!... te léssz a

[fáklya,
Mely átvezetsz a szabad Kánaánba.
S bár csonkig ég a fáklya, véle még
Meggyújtod ott a szent oltár tüzét.

Légy büszke ifjúság!... szent
[munka vár rád.
Szentebb e földön nem volt még
[soha!
Virradni kezd ... a szabadság oltá-
[ra

Elöntő már a hajnal bíbora . . .
Oh lásd meg hát és törj .feléje bát-
[ran,
Vessz el dicsőn, ne vessz el szolgál-
ságban.
Tiéd a holnap, oltár vár reád,
Küzdj, s halj meg érte büszke ifjú-
[ság!

* Ezt a verset 1913-ban — amíg kinyomatni senki sem merte — az egetemi ifjúság kéziratos sokszorosításban terjesztette,

Hatvany Lajos:***A telefonos kisasszonyok***

már akkor csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz, mikor ügyünk meg igen rosszul, bizonytalanul állt. A lekapcsolt telefon tette lehetetlenné Lukachich intézkedéseit. A férfiak forradalmát nők nyerték meg. Rosszul fizetett leányok, a társadalom mostoha gyermekei, akik mindenüket koe kára lettek.

Ez a feminizmus legnagyobb és legteljesebb jogcíme.

Herczeg Géza:***Károlyi és Franchet amikor farkasszemet néztek egymással.***

Belgrádban, a Srbska Krtina-szállodában, a magyar béke-delegáció szállásán, a füstös, sötét, gyertyákkal gyérem világított kocsmai étteremben kelt ez a pár sor írás. — 1918 november 7., este 10 órakor — frissen ahogyan és nyomban, amikor történt, ahogy közvetlenül följegyeztem magamnak. Hogy sohase felejtsem el. Ezt a jelenetet nem szabad elfelejteni, ami g csak exisztálunk elkeseredett, árva, megtaposott, de meg nem tört m agyar ok.

A magyar béke-delegációnak Franchet d'Esperey tábornoknál való fogadtatású közben ez történt:

— Mindenki tud itt franciául? — kérdezte a francia tábornok, mielőtt Károlyi memorandumárik felolvasása után válaszába fogott.

Előbb együttesen kérdezte, aztán külön-külön:

— Ön is?! Ön is?! Ön is?! — kommandírozott. Bokányi Dezső azt válaszolta, hogy ő nem tud tökéletesen. Espereyi Franchet erre Hatvany Lajosra mutatott, ahogy ő elmondta, szinte belébökött, beledöfött az ujjával:

— Ön tud franciául. Ön lefordítja magyarra, amit olvasok. *Akarom, hogy a munkások vezére meghallja!* Mert ez elsősorban a szegény embernek szól. Az nem utazhatik el Svájcba, ha baj van, mint — *le comte Karoli* ...

Izgalmas jelenet. Károlyi Mihály, aki az eddigi izgalmas negyedórától szinte elfáradva és fejét meghajtván állt a jobb szélen, szemben a tábornokkal és tőle öt lépésnyire, dacosan, gögösen, férfiasan, szinte vakmerően, majdnem provokálóan, bátran fölütötte a fejét. Komolyan, ahogyan mindig beszél, de keményen, ahogyan még nem hallottuk, szólt, Franchet szemébe nézve:

— *Ha baj van, én a helyemen maradok!*

Franchet ránéz Károlyira. Meglepetten, megütődve előbb, aztán ke-

ményen, aztán megenyhülve, aztán csillogva, mint ahogyan az néz, akinek valami nagyon tetszik. Fél percig farkasszemet néztek egymással Franchet és Károlyi. Két szomorú, de vakmerően bátor és elszánt magyar szem nézése belefűrődött a tábornok diadaltól csillogó, mámorosan gögös szemeibe. Fél percig tartott, de a hosszú memorandumban, a Franchet válaszában, a négy és félórás tanácskozásban nem volt ennyi, mint ebben a félpercben, amikor Franchet és Károlyi farkasszemet: néztek egymással.

Mindössze ennyi történt és ez a félperc — éreztem — a történelemé. Károlyi méltónak mutatkozott a katasztrófájában talán még büszkébb magyar nemzethez. El voltunk ragadtatva tőle. Én a magam részéről, szívem dringend táviratával azonnal és örökre beléptem a Károlyi-pártba.

Herczeg Ferenc:

Minden embert

annyi élvezet illesse meg, amennyi munkát végez. — A politikusokat ne a szavaik, hanem a tetteik után értékeljük. — Előkelőség legyen köztünk, aki hasznára van a köznek. — Hős, aki embertársaiért szenved. — Vezér legyen a legtehetségesebb és legönzetlenebb.

Forradalmi program ez? Akkor éljen a forradalom!

Kabos Ede:

Széljegyzet egy letépett kalendáriumi lapra.

Letéptem a kalendáriumról az utolsó októberi lapot. Egy pillanatig arra gondolok, hogy átfestem rajta a számot pirosra, de nem teszem. Babonából. Elég volt a piros színből. Minden piros színből. Bár a forradalom is követné példámat és nem használna piros színt. Az a pár ember, aki az első napon elpusztult, beleszámítva Tisza Istvánt is, nem haladja meg a legszürkébb hétköznapi halandóság egyenlegét: ez még nem számít. De vér ne tapadjon a huszadik század kulturforradalmához, tömegek vére ne fertőzze meg az új Magyarország bölcsőjét. Babonásan ismétlem ezt magamban és szeretném, ha úgy tudnék hinni, mint azok a katonák, akik autókön száguldva járnak be a várost, a levegőbe lövöldöznek és rekedten kiáltják, hogy éljen a forradalom. Ha tudnék olyan erősen hinni! Ilyenkor terhére van az embernek az intelligenciája. Érzem, hogy a vén Föld is csak olyan, mint a többi alkoholista: ha öt esztendőn keresztül a cinkotai nagy itcából itta a vér alkoholját, marói-holnapra nem lesz absztinens. Neki is kellene átmenetek, még ha meg is volna

benne a jóakarát, hogy leszokják az alkohorról. És a vér, melynek hőmpölygését látom, irtózatossá harsogását hallom: elveszi a perceim örömet. Visszaszáguldok negyvennyolcra és a Talpra magyart szavaló Petőfit már ott látom a kozák lándzsájától átdöfve, Kossuthot török földre menekülve, Batthyányi golyótól átfúrva, Damjanichot a bitón és nagy Magyarországot keserű szolgaságban. Gyalázatos intelligencia, mely megmérgezi ujjongásomat a történelem tükrének mutogatásával. Nem akarok emlékezni, örülni akarok. És kapacitálom magam, hogy az idők folyamán se lehet kétszer ugyanazt a hullámot elérni: ami volt, másként jön, ha még egyszer jön is. Lám Tisza István milyen stílusosan zárta le a maga tragédiáját: „ennek így kellett jönnie!” Akik fölött átgázol a forradalom, valamennyien ugyanezzel a tragikus sóhajjal búcsúzzanak: ennek így kellett jönnie. Igen, így kellett jönnie, így kellett jönnie! A népek nem maradhatnak rabszolgaságban, a szabadság az elemük, mint a halaké a víz. Persze, persze — mondja bennem megint valami. A népek eleme a szabadságig, mint halaké a víz. De mennyi víz? És a halak se egyformák. A pisztrángnak egy kis hegyi patak elegendő, a cethal talán a tengert is csak nagyobb pocsolyának érzi. Az én kedves Göndör Ferenc kollégám holnapután talán már a legteljesebb sajtószabadság tengerében is panaszkodni fog, hogy az isten verje meg azt a sok tekintetet melybe az ember pennája beleütközik, ha véletlenül a barátairól vagy a barátainak barátairól kell írnia, viszont a kedves Londesz Elek, mint egy öregedő pisztráng, talán a hegyi patakot is hidegnek fogja találni. Mennyi szabadság elég egy népnek? Minden népnek egyenlő adagra van szüksége a szabadságból? És a kevesebb miatt vérét önti, a több miatt esetleg szintén? Pffj, ezek a tolakodó kérdések, ezek az elzavarhatatlan őszi legyek! Nem akarok gondolkozni, hinni akarok magasabb történelmi erőkben, melyek nem karkötős órákon nézik az időt és nem autókon járnak az utakat, hanem a népek megérett lelkében figyelik az idők érkezését és a viharok szárnyán érnek oda, ahol cselekedni, aratni és szüretelni kell. Ezek a magasabb történelmi erők még sohasem tétettek Magyarországgal fölöslegest vagy haszontalant. Véren és szenvedésen át elértünk mégis odáig, hogy a magyar irodalom, a magyar kultúra túlnőtt geográfiai határainkon és jelentőségünkön. Pedig mostanáig csak a kevesek irodalma és kultúrája volt, maga is üldözött, meghajszolt vad az oligarcha vadászok puskacsővel előlt. Ha most ez a magyar irodalom s ez a magyar kultúra diadalmaskodik és a sokaké lesz: olyan új Magyarország mehet a népek szövetségébe, melynek területi nagysága és szellemi nagysága nem lesznek megfelelő arányban egymással. A világ ámulva fogja nézni., hogy ez a kicsi Magyarország milyen nagy. Igen, hinni akarok a nagy Magyarországon: a kultur-Magyarországon. És már nem irtózom úgy a vértől sem, akármilyen undorító ital is. Az első nap elmúlt és a forradalom az úr az egész országban. Nem félek. És a holnaptól, a holnap-

Az egész városban sehol semmi nyoma a forradalomnak, csak a munkásság tudta, mi készül, polgári klubokban és kávéházakban a Nemzeti Tanács névsorától nem látták az eseményeket. Engem százan is megkérdeztek, hogy Garami zsidó-e, s hogy Müller Ernőné kicsoda, s hogy miért nem elégszenek meg a radikálisok Hadik gróffal, aki igen derék ember. A Fészekben vacsoráztam, oda vártam Lukachich tábornok üzenetét, hogy még akkor este ajánlja, fel szolgálatait a Nemzeti Tanácsnak. Én ugyanis Lukachichcsal kapitány korában ösmerkedtem meg, igaz, hogy azóta nem láttam, de akkor erős magyarézésű embernek ösmerem. úgy éreztem akkor, hogy ha sikerül a helyőrséget egészéiben a forradalom mellé hozni, az első bajokat egy szervezett katonaság segítségével ei lehetne kerülni. A tábornokkal nem tudtam beszélni, a kísérlet nem sikerült, éjfélt után indulóba voltam, hogy ezt Jászinak tudomására hozzam.

Elindultunk Jámbor barátommal a Dob-utcán át az Astoria felé. Az utca sötét és kihalt volt, egyes lövések hallatszóttak, beljebb a Klauzál-utca tájékán egy sarokbolt ajtajához lapult két szuronyos baka, később tudtam meg, hogy ezek már a forradalom katonái voltak előőrson. Az Astoria előtt száz főnyi ember, egy pár kokárdás katona és tiszt, a balkonról egy matróz szavalt, két huszárönkéntes a lépcsőházban fel akarta mindenáron emelni Károlyit a vállára és éltette a köztársaságot

Az emeleten, a 107-es szoba előtt izgatott emberek tartóztattak fel. nehezen tudtam Jászi elé jutni. Elmondom, hogy kísérletem nem sikerült a Militarkommandánsal, s ekkor, ebben a pillanatban, Jászi klasszikus nyugalmán és elszántságán láttam, éreztem, hogy az események túlvannak a krízisen. Pedig a feszültség ott, akkor, kulminált, az arcok sápadtak és izgatottak, a Militarkommandáns neve hallatára haynauai víziók, s mégis Jászi válaszából éreztem ennek az egész régi világnak az össze-znhanását. Eddig ugyanis a forradalomnak nem volt katonája, holott a siker ezen múltott. S ekkor válaszolt Jászi: „Károlyom, már úgyis kész csapataink elfoglalták a Platzkommandót, a tábornok foglyunk, négy menetszázad hozzánk csatlakozott, a főposta is a mienk.”

Lent, a Kossuth Lajos-utcában katonák, lányok, önkéntes járőrök, villanyos kalauzok puskával lézengtek, tulajdonképen az utca itt is igen kihalt és csöndes volt, egy kis népgyűlés a Klotild-palota előtt. Három után fáradtan megyek a néma Gizella-térről a Szabadság-téren és Falk Miksa-utcán át haza, a kaszárnya előtt egy fiatal tiszt, kokárdás sapkával áll a lámpa fényében. A kapu kinyílt s egy század bosnyák suhant ki rajta csöndesen, a kokárdás hadnagy élükre ment s mentek a város felé.

Reggel 8 órára, mire újra az utcáin kerültem, az egész város a forradalomé volt.

Az Astoria és a Városháza előtt százezzrel az emberek.

Kosztolányi Dezső:

Bús pesti nép.

Ó én szeretem e bus pesti népet,
mely a külső-Józsefvárosba tépett
ruhákba jár vasárnap délután.

És ámolyogva, szédelegve hallja,
hogy döng a tükrös kávéházak alja
s a mozi-reklámokra néz tunyán.

Sokszor úgy érzem, szinte-szinte
[vétek,

hogy csöndben élek, nem nézek felé-
[tek,

s az álmok lenge fodrát fodrozom,

Ilyenkor aztán, elhagyott vasárnap,
kis görbe közein
vezeklön járok, az utcáton.

Itt élnek ők, a kedveskék, e járdán,
letaposott cipősarokkal, árván,
kávémérésbe bújva hallgatag.

Éhes leányaik, kiket szeretnek,
kopott árvácskák, fáradt vézna
[szentek,
gázláng alatt sötétben állanak.

Ki nézte meg, mit rejt szobájuk ár-
[nya?

Ki leste meg, van-e ágyukba párna?
Ki látta, hogy mi a bus, pesti nép?

Én láttam a munkást és lázra buj-
[tott,

sápadt arcát, hogy rossz szívarra

[gyújtott,

Én láttam a föld vérző szívét,
a téli sárnak

Bármerre mennék, ide visszatérnék,
bármerre szállnék, átkozott, szé-

[gény nép,

a gondodat kiáltaná a szám.

Mert bánatkövei van utcád kirakva,
szemed a bánat végtelen patakja
s jaj, ez a föld, e bus föld a hazám.

Kosztolányi Dezső:

A vörös panoráma.

A forradalom igazi hősei a tengerészek voltak.

Sohase felejttem el, milyen komor, biztos és nagyszerű hatást gyakoroltak reánk, szegény szárazföldi patkányokra a matrózok, az első bátor lázadók, akik sötétkék blúzukban, arcukon ezer viszontagság fanyar emlékével, kezükben egy zord forgópisztolylyal, ültek az Astoria egyik szobájában. A szálloda hallja és étterme ezen az éjszakáin egy óceán járóhoz hasonlított. Ők vigyáztak rá, ezek a nagyszerű és mindenre elszánt férfiak, akik kisfiús ruhájukkal és pubis szalagocskájukkal régi, boldog

gyermekkorunkat, első zubbonyunkat és pántlikás sapkáinkat idézték vissza az általános zűrzavarban. Azt lehetne mondani, hogy ebben a forradalmi hullámjárásban többé-kevésbé mindenki tengeri betegséget kapott, csak ők nem. Edzetten, sötéten nézték az eseményeket. Más viharokat is láttak.

A tenger végtelenségét, a szabad óceánok leheletét hozták ennek a hitetlen, rab városnak.

*

A forradalom után pár nappal bementem egy belvárosi üzletbe, ahol ezelőtt a kirakatban állottak Habsburgi Károly (azelőtt IV. Károly) és Pármai Zita (azelőtt Zita királyné) életnagyságú olajjal festett arcképei. Mindig meg szoktam állni ilyen arcképek előtt, a háborúban is. Semmi sem áraszt a lelkemre olyan mélységes, majdnem állati szomorúságot, mint efféle mázolmányok, melyek a hivatalos helyiségek, reménytelen légkörében a szigort, a halált és a pusztulást hirdetik, itt pedig — művészet és ízlés híján — a szellemi szegénységet.

Kértem egy ilyen képet. A segéd zavartan az irodába ment, hívta a boltost, a tulajdonos újra megkérdezte, mit parancsolok, azzal eltűnt és a leányát küldte, aki szinte fülembe súgta, hogy sajnálatukra nem szolgálhatnak velem, mert mind elfogyott.

Azt kell hinnem, hogy a forradalmárok vásárolták össze, az utolsó huszonnégy óra alatt.

Mikor kezem a kilincsre tettem, a boltos, a leánya és a segéd, ijedten tekintettek utánam. . .

Bizonyára azt gondolták, hogy titkos rendőr vagyok vagy örült.

*

Sohase siessetek, írók. Egyik kedves, okos és művelt barátom 1918 október 29-én elutazott Zürichbe, hogy — mint mondta — „élményeket szerezzen”. Október 31-én sokat gondoltam rá, a puskaropogásban, a budapesti tömeg mámoros diadalordításában. Szegényke! . . .

Hóbor Tamás:

Ilyenkor szoktak jönni a bölcsek,

hogy előre láttak mindent. Nem láttak semmit előre, de való igaz, hogy láthattak volna. Utólag ez oly természetes.

A forradalom azért oly vértelen és vívmányai azért állandók, mert egészen szervesen az előzményekből fakadt. Voltaképen nem is az új erők támadása tette, mint a régiek összeomlása.

Kár tünődni rajta: mi lett volna, ha Károlyi Mihályt idején nevezik ki. Ha az utolsó válságnál nem történik annyi végzetes baklövés. Az egyesek ártatlanok s kicsi volna ez a világunk, ha sorsa egyes fogásoktól függne. Azon a babonán túll vagyunk, hogy ha Cleopatrának pisze orra van, akkor a világ másképp alakult volna. Az orrok mindig olyanok, amilyenek a történelemnek kellene.

Elébe mentünk a végzetnek. A nemzet elbír egy korhadttársadalmat, ha győzelme kárpótolja. Elbír egy veszített háborút, ha derék, öntudatos és önzetlen társadalma van. De korhadttársadalommal egy veszített háborút elbírnem nem lehet.

Itt mindenki csak magának élt. A politikusok, a mezőgazdák, a kereskedők, a gyárosok. S valamennyi fölött a hadi uzsora. A háború nyomorúságait nem viseltük, hanem áttoltuk a szomszéd vállára. Vigasztalásunkra mondhatjuk: másutt is így volt. Ha nem győznek, most odaát csinál a veszített háború forradalmat.

Meg kellett jönnie, hogy meghozza azokat az erkölcsöket, melyek mellett a veszített háborút el lehet viselni.

Krúdy Gyula:

A forradalom, amíg a messzi távolból

mutogatta vészpiros szemét, úgy tártuk ki felé karunkat, mint az elkárhozottak. Most itt van, s a mindennapi élet oly nyugodalmasan mendegél a magja útján, mintha nem is lett volna forradalom.

Az arcok, a szemek, a hangok a városban: a régiek. Az emberek szürke unalommal vonják a megélhetés igáját. Sehol egy boldogabb, megelégedettebb arcot nem látni a tegnapiaknál. A forradalomnak nem volt nótája, nem volt zenéje. Olyan természetesen jött, mint keddre a szerda. Senkit sem kellett meggyilkolni, de még csak megpofozni sem. Sehol egy ellenvélemény nem hangzott, senki se merte kinyitni a száját, begy a tegnapot védelmezze. S ezért lesz hosszúéletű a forradalom, mert magától jött. Megérett, túlérett. Halk koppanással hullott le a gyümölcs a történelem fájáról az emberek kalapjára.

S nem is lehet csodálkozni az embereken, akik csendes megnyugvással fogadták a történelem új fejezetét. Annyi minden történt négy esztendő alatt, — mindenkivel történt valami, — hogy többé senki sem gondolhatta, hogy a régi világ még egyszer feltámadjon. Azt bizony agyonverték alaposan az idő csatlósai. Ott maradt az országúton, mint a Sylvester, ha belép az új esztendő.

Senkinek sincs oka sóhajtani, mert mit sem veszítettünk a halottal.

Elballagott a régi idő. Az újszülött még sivalkodik, nyugtalankodik, de majd megemberesedik és még sok örömünk telik benne.

Pár sorban nem is lehet azt megírni, hogy miért diadalmaskodott Magyarországon oly játszi könnyűséggel az októberi forradalom. Egy tudós alapos munkája, egy emberélet reászántása és egy mindentlátó költő fantáziája kell ahhoz, hogy a forradalom hallatlan diadalmát megérthessék azok, akik nem élték át az- utolsó negyedszázadot Magyarországon.

Lakatos László:

Pest.

Ki volt a magyar forradalom Brutusa, Robespierreje, Trockija? Ki volt a legfényesebb génusz? Ki volt a leghatalmasabb tehetség?

A magyar forradalom vezére, tehetsége a nép volt. A pesti nép, a pesti utca, a pesti kávéház, a pesti piac, a józsefvárosi katona, az óbudai matróz, a hírlapíró az Otthonból és a Gallileista-diákok. Ez a forradalom nem volt nagyképű, nem utánczott senkit, nem plagizálta sem a latinokat, sem a franciákat, sem az oroszokat. Ez Pest volt az ideges szívverésével, a csúfondáros észjárásával. Megmondjuk: itt a pesti vics győzött, az ötletesség, a szatíra, az a tiszteletlen és senki és semmi által meg nem főzhető, tiszta racionalista észjárás, amely már tíz-húsz éve dolgozik itt sajtóban, kávéházban, kabaréban, színházban és felszabadította és forradalmosította az emberek gondolkozását.

Nil admirari... A pesti embert semmi meg nem lepi. Nincs olyan hatalom, ami a pesti gyereket arra bírná, hogy ijedt és ájult álmélkodással, merev és buta és gondolkodás nélkül való tiszteletben lecsücsüljön. Nem hagyták magukat megfőzni (— hadd beszéljek azon a pesti argot-n, amit a pesti forradalom klasszikussá avatott —), a háború elején dobták a Höfert, azután dobták a cenzúrát és végül dobtak az egész háborús dicsőséget.

Pármai Károly — aki ha pár nappal előbb kinevezi Károlyit, forradalom helyett őszi majálist kap — mit tudott szembe állítani ezzel a diadalmas, fölényes észjárással? Generálisai nagyképűségét, aktákat és ordókat, kitüntetések és haüparanosokat, száz esztendő óta savanyodó értelmetlenségedet. Azzal szokták csúfolni a pesti embert, hogy okosabb akar lenni mindenkinél. Nos hát most okosabb volt tábornoknál, minisztereknél és hivatalos, hazafias történetírásnál. Az egyszerű tiszta pesti ész győzött, a pesti csúfondarosság megölte mindazt a sok kegyetlen és ostoba Hazugságot, azt a rettentő sok gyilkos nagyképűséget, ami ötvenegy hónapig halálos álarcot vont a világra. Ha ő íven egy hónappal ezelőtt csináltak volna? Ha akkor nem ragasztjuk tele a kávéházak kirakatait Ferenc

József és Vilmos arcképekkel, ha nem akarjuk magunkkal elhitetni, hogy a dadogó Conradnak több esze van egy pesti főpincéernél, ami különben is legvakmerőbb hazugsága volt a háborúnak, mert egy pesti főpincéernél senkinek nincs több esze. Ha akkor nem énekeljük indián ütemre, hogy: Vesszen Szerbia. Te jó Isten, ha nem vesztettük volna el azt a jó pesti flegmánkat 1914-ben, július végén ...

Most, hogy — végre! — ráeszméltünk magunkra, milyen könnyen is ment mindent. Vicc volt az egész. Egy fricskával végeztünk a háborúval. Leráztuk magunkról az egész monstrumot, mint egy utálatos kis senkit. Legyőztük a háborút és könnyen ment, tréfásan, mintha csak arról lett volna szó, hogy a Szterényi Jóskát nyomjuk félre.

Lánczi Jenő:

Egy polgári szocialista jegyzeteiből

Egy zsarnokság megdöntése még nem jelenti, hogy új szabadság született. De megadja a lehetőségét ennek, ha abban a rétegben, mely a vezetésre hivatottnak érzi magát, a mérséklet lesz úrrá.

Éppen most jövök egy gyűlésről, melyen a szónok a hallgatóság menydörgő tapsai között terjesztette elő azt az indítványát, hogy az állam 24 óra alatt négyszeresére emelje fel a köztisztviselők fizetését, indokolván ezt a hadimilliomosok keresetével, azzal a formulával vezetvén be az indítvány indokolását: „Ha van az államnak pénze.....” Az államnak azonban ezidőszerint csak adóssága van. És ha — amit kívánunk és követelünk — a háború alatt gyűjtött összes milliókat és ezreket visszaveszi, még mindég adósságának csak egy részétől fog megszabadulni. Valamely ország gazdagságának egyetlen forrása a munka lévén, a fizetéseknek állandó négyszeresére való emelése nem jelentene mást, mint a többi dolgozó rétegeknek külön megadóztatását. És így, ámbár az ilyen szónok abban a hitben terjeszti elő indítványát, hogy az a szociális szellem lecsapód valóságban — miután a múltban felhalmozott munka, vagyis a már meglévő vagyon megterhelése csak bizonyos ideig tarthat — kísérlet lehet részben munkanélküli jövedelem szerzésére. Senki sem oly vak, hogy ne látná, hogy a háború alatt a köztisztviselők húzták a legrövidebbet, a köztisztviselők tehát több. joggal támaszthatnak követeléseket, mint bármely más réteg, azonban ennek nem egy racionalista számnak — mely nemcsak 4, hanem 10 is lehetett volna — a gyülekezetbe való dobásával, hanem a munka értékének közgazdaságilag pontosan lemérendő equivalensében kell kifejezésre jutnia, Az említett szónoki észjárás hasonlít hát annak a logikájához, aki egy kormányférfiú azon ígéretére, hogy a dolgozó rétegek adóját

le fogja szállítani, azzal vágott vissza: Ez nem elég, viselje az összes adókat maga az állam.

A munkának — legyen ez testi vagy szellemi munka — meg kell téríteni teljes értékét, vagy ami ezzel egyet jelent, el kell törölni a munkánélküli jövedelmet. Ám az ezen túlmenő követelés, már a legtisztább önámítás. Mert tegyük fel, hogy a sztrájkok szakadatlan sorával sikerül a munkabért is négyszeresére emelni, például óránkénti tíz koronára, szemben a német munkás óránként 3 márkájával. Azt hiszed, a német munkás a maga egy órai munkájáért nem fog tőled is egy órai munkát követelni? sőt két órai munkát is a maga egy órájáért, ha ügyességben, szakismeretben kétszeresen hátrányban vagy veled. Egy órai munkáért egy órai munkádat kell cserébe adnod, akár egy, vagy tíz, vagy száz koronát nyom a gyáros marokba.

Tehát öntudatos osztályharcot ugyan, de egyúttal mérsékletet is a diadalmas forradalomban!

A világháború a nagytőke forradalma volt, a világbéke a nép forradalma. Ez a forradalom éppen olyan bizonyosan végig fogja járni az egész világot, mint a száz év előtti. Az politikai forradalom volt, ez gazdasági. Kiszámították, hogy a modern gazdasági gépek annyi erőt szolgáltatnak, mintha minden egyes embernek tíz rabszolga állana rendelkezésére. És az ezzel termelt óriási értéket néhány ezer, vagy néhány tízezer ember foglalja le magának. Háromszáz ember intézi Európa közgazdasági sorsát! kiált fel Walter Rathenau.

A kereskedelmi szabadságot a nevelő vámok, a nevelő vámokat a harci vámok váltották fel. Aztán a nagybirtokkal szövetkezett banktőke kerítette kezére az egész ipart, majd az állam egész hatalmát, ugv. hogy a vállalatok versenye már nem a bankok versenye volt, hanem az államoké. Egy angol és német cég versenye Kisázsiaiban nem úgy tűnt fel, mint két ipari vállalat versenyzése, hanem, mint Németország és Anglia versenyzése. Az összeütközés kikerülhetetlen volt.

Negyven esztendeig készültek, hogy a legalkalmasabb pillanatban megrohanják egymást. Negyven esztendeig szították a fajok harcát, hogy a figyelem az osztályok harcával eltereltesse. Mert nyilvánvaló volt, hogy mihelyt a faji kérdés megoldatik, szőnyegre kerül a gazdasági kérdés.

A régi rendszernek össze kellett hát omlania forradalom útján, az uralmon lévők makacssága és korlátoltsága folytán, akik bár egész életüket a politikában töltötték el, képtelenek voltak megérteni a világháború világtörténelmi szerepét és elhitették magukkal, hogy ügyes szónokokkal a népet állandóan orránál fogva lehet vezetni.

A régi rend megdöntése: az államhatalomnak a feudális és kartell-tőke karmaiból való kiragadása és a dolgozó rétegek kezére való juttatása. Ez a világháború szociológiai jelentősége.

Mélyreható átalakulások sohasem forradalmak művei, hanem azoké a lassú átalakulásoké, melyek a néplélekben, a tömegek gondolat és..éraésvilágában hosszú idő alatt végbementek. A világháború — a marxi hasonlatot használva — csak a bába szerepét játszotta. A forradalom elsöpörte útjából azokat az akadályokat, melyek a megváltozott gazdasági viszonyoknak és az újjászületett népléleknek.

dályozták. A társadalom minden nagy átalakulását az erjedés egy korszaka előzi meg, mely az általános műveltség, az Osztályok ereje, az ellenálló erők nagysága szerint majd hosszabb, majd rövidebb ideig tart, mielőtt a mozgalom nyílt kitérésére kerülne a sor.

Ha a forradalmat nem előzi meg az ország gazdaságának és vele egvűit a néplélek átalakulása, akkor — tűnjék bár fel az örök igazságosság még oly csillogó mezében — a haladás csak látszólagos és a valóságban visszaesés van, amint az orosz példa mutatja, ahol a gyárak üresek, a mezőgazdasági gépek széttörve a földön fekszenek, munkásdemokrácia helyett termelési anarchia van, az ipar, a kereskedelem, a bánya, a vasút meg vannak bénítva.

Teljes lehetetlenség, hogy a bolsevizmus állandóan tarthassa magát. Mert ha van a politikának egyetlen igaz tétele, ez az, hogy állandó kormányzat csak a tömeg lelkében gyökerező eszméken alapulhat. E nélkül a kisebbség a hatalmat ideig óráig kezében tarthatja ugyan, akár nyílt terror útján, akár a felvilágosodott abszolútizmus leplezett formájában, de a társadalom a biztos haladás egyensúlyi állapotába nem juthat.

És hogy eddig minden forradalomra reakció következett, magyarázatát abban leli, hogy a mozgalom túlmént azon a ponton, melyet az erők méretei szerint elérhetett.

Nemcsak az az új politikai rendszerben megnyugtató, hogy a ma legerősebb politikai rétegek kompromiszuma lévén, az összes uralkodó irányzatok és ezzel együtt az egész mai magyar társadalom egyensúlyhelyzetét fejezi ki, hanem: hogy az a gondolat, hogy a vagyon és jövedelemeloszlás mai rendje igazságtalan, a tömeg lelkében tudatossá vált.

*

A radikális párt a konzervatív és forradalmi pártok között helyezkedvén el, (de nem a közepén, mint a régi polgári pártok, hanem mindinkább balfelé), egyformán ellenszegülve úgy a fehér, mint a vörös terrornak, a haladás egyetlen reális koncepciója. Éppen oly komolyan törekszik a munkanélküli jövedelem megszüntetésére, mint a kommunista szocializmus, anélkül, hogy a szabadság azon óriási értékeit, melyek az egyéni vállalkozásban bírják gyökerüket, megsemmisítené. Nem helyezvén az egyéni felelősség és kezdeményezés helyébe a kollektív felelősséget, de elérvén ugyanazt a célt, t. i. a munkanélküli jövedelem megszüntetését, illetve lefoglalását a társadalom javára., az egyénül az emberi érté-

kek lépcsőzetének legmagasabb fokára helyezi. Nem állít fel örök érvényű tételeket, hanem habozás nélkül kimondja, hogy a mi helyes vagy elég volt a világháború előtt, helytelen vagy elégtelen a világháború után.

Ha az amerikai Unió polgára volnék, syndikalista lennék, ha német, akkor szociáldemokrata, Magyarországon radikális párti vagyok. Mert Magyarország szerkezete jórészen még középkori és egyetlen politikai párt sem lesz képes sikeresen ennél a programnál többet megvalósítani. Ember és párt nevezze annak magát, ami a valóságban.

Lázár Miklós:

Az utolsó éjszakán.

Október 30-án délután hat órakor szerkesztőségemben azzal fogadtak, hogy *Lukachich* altábornagy a Várból ismételten keresett telefonon és azt az üzenetet hagyta hátra, hogy amint bejövök, hívjam fel őt. A szobám tele volt a harminckettes ezred tisztjeivel, akikkel a következő nap várható eseményeit kellett megbeszélnem. A tisztok is és azok a munkatársaim, akik kaszárnyák körüli tevékenységembe be voltok avatva, megdöbbsentek: *azt hitték, hogy Lukachich nyomára jött a hetek óta folyó propagandánknak.*

Én jól ismertem az altábornagyot. 1916 nyarán a huszadik honvédhadosztályhoz voltam beosztva; a San Michèle alatt Bigliában két hónapot éltem át mellette és tisztelni és becsülni tanultam akkor, nem közönséges férfiasságát, elhatározottságát és főként szervező tehetségét, ő tüntetett ki a nyolcadik isonzói csatában vitézségi érdemmel. Mióta Pestre helyezték át, gyakran megfordult nálam a szerkesztőségben.

Felhívtam telefonon. Arra kért, hogy rögtön keressem fel a Militárkommando épületében. Katonai autót küldött értem és *Kiss József* munkatársam kíséretében száguldottunk fel a Vádba, tüntető és mámoros pesti utcákon át. Egy vadászfőhadnagy, a parancsnok titkára fogadott bennünket.

— A kegyelmes úr már várja a szerkesztő urat, — mondotta — és rögtön bevezettek *Lukachich*hoz.

— Köszönöm, hogy felkeresett! — Ezzel fogadott és leült velem szemben. Soha ilyen idegesnek nem láttam őt, a legrettenetesebb ütközésekben sem.

— Azért hívtam, kedves Lázár, — szólt — aztán elgondolkodott. Az ablakai a városra néztek és észrevette, hogy én ismételten kinézek Budapestre.

—Tüntetnek, úgy-e, — kezdte ismét. Bólintottam. Szünet. — Azért akartam Önnel beszélni, mert közel áll hozzám. Nálam volt és ismer engem. Arra akarom kérni, ne lázítson, ne bujtogassa a kaszányákat. A lapját olvassák a katonáik és a cikkei lázítók, higgye el nekem, lázfitók. Ebből baj lesz és én nem szívesen látnám, ha a felizgatott nép és a katonaság között összetűzésre kerülne a sor.

—Ezt már ön meg nem akadályozhatja, kegyelmes úr, feleltem, — ma már minden késő. Ha néhány nap előtt Károlyit nevezik ki miniszterelnöknek, ma rend van Budapesten. így minden felfordult.

—Ne okolják a királyt. Kétszer is. beszéltem ve'e, jó érzésű, jó szándékú ember. Én katona vagyok, nem csinállok politikát, nem is érdekel a politika, ahová állítanak, ott kitartok. Most ideültettek és én el nem hagyhatom helyemet.

—Hátha ...

Egymásra néztünk. Megszólalt a telefon. Valami jelentést kapott. úgy adta ki a parancsot, mint a harctéren. Schluss, mondta és letette a kagylót. Azután felém fordult.

—Hogy érti?

—Úgy értem, hogy a kegyelmes úr aligha tartja fenn sokáig a rendet. A magyar csapatok át fognak pártolni hozzánk. A nemzetiségiek sem lőnek a népre. Kétszer huszonnégy óra múlva a Nemzeti Tanács lesz az úr Budapesten.

Közbeszölt.

—Hát úgy érti, hogy csatlakozzam a mozgalomhoz. Katona vagyok és nem politizálok. Hadik programja teljesen megfelel a magyar érzésemnek. Hiszen mindent megkapnak, hát miért lázát a lapja? Teljes függetlenség, új birtokpolitika, a nemzetiségi törvény végrehajtása, magyar hadügy, magyar külügy. Én ezzel meg vagyok elégedve.

—Mi nem. Én ismerem a kegyelmes urat, tudom, hogy viaskodik önmagával. Nem érzem magamat elég erősnek, hogy meggyőzzem. Még az éjszaka visszajövök és igyekezni fogok rábeszélni Károlyi grófot, vagy Kunfi urat, hogy elkísérjenek ide. Nem hiszek ugyan a vérontásban, de a kegyelmes urat akarom megmenteni.

Felálltam.

—A csapatok megbízhatók — mondotta halkán, inkább önmagának.

—A csapatok magyarok — feleltem. Még utánam szólt:

—*Hát nagyon örülnék. Lázár úr, ha meglátogatna az éjszaka.*

Az előszobában tábornokok, ezredesek állottak. Régi harctéri ismerősök. Izgatottan fogtak körül. — *Megtérítette?* — kérdezték. Már itt az előszobában aligha bíztak a helyőrségben. A Várból a Károlyi-palotába, onnan az Astoriába siettünk. Kunfi-val közöltem a látogatásom részletes történetét. Abban állapotunk meg, hogy éjféltűn Károlyival felkeresük Lukacliichot, elhozizuk a Nemzeti Tanácsba és felesketjük az egész

helyőrséget, őszintén: bármily hihetetlenül hangzik is, mindketten meg voltunk győződve, hogy ezt a nehéz munkát Károlyi elvégzi. Az események zuhogtak ezen az, éjszakán. Hozzánk állott a rendőrség is. Az Astoria egy benyílójában még Garamárai és Göndör Ferencsel átvettük a dolgot. Kevéssel éjfél előtt Károlyi keretet. Rettenetesen ki volt merülve, felhajtott gallérral, télikabátban didergett. Akkor már a negyedik napja alig aludt négy órát összesen. A szobák zsúfolva voltak, ember ember hátán. Az erkélyről folyton beszédeket mondtak a kint álló tömegnek. Károlyival egy *fürdőszobába* vonultunk be; bezárta, az ajtót és még egyszer elmondatta Lukachichal való beszélgetésemet.

— Azt hiszi, menjünk? Borzasztó volna a városra, a népre, ha ez a tábornok, aki annyira katona, törbe csalna bennünket. Képzelve el, mi történne?

— Feltétlenül menjünk, válaszoltam. Nékem az a hitem, hogy elhozzuk Lukachichot és ezzel mindent megnyerünk.

Az utcáról tomboló éljenzés hallatszott. Azután egyetlen harsogás: Éljen Károlyi! Ki kellett menni a grófnak az erkélyre, hogy a zuhogó esőben századik vagy ezredik beszédjét mondja, Akkor már elvétele a téparancsnokság felől puskalövések hangzottak. Mindnyájaid olyan extázisba sodródtunk, hogy tökéletesen megfeledkeztünk -arról, hogy a Múzeumkörút sarkain vár az autó, amellyel a Várba kell sietnünk. Károlyi keresett később, én is kerestem őt, de közben elfeledkeztünk mindentről. Egy óra múlva, a karhatalmi századok sorra a forradalomhoz csatlakoztak és másfél óra múlva a töméig elfoglalta a Platzkommandót.

Talán Lukachich altábornagy hajnaliig várt reánk. Ki tudja?

Lengyel Géza:

megkezdődött:

Fegyverropogás a Rákóczi-úton . . . inasgyerekeik vállukon Manlicherrel . . . pánik az Astoria előtt . . . elfoglaltuk a Platzkommandót . . . hozzák a hírnökök a Nemzeti Tanácsba, Félelmes, misztikus éjszaka, melynek eseményei egymást verték. Megkezdődött, mondtuk, midőn október 31-én reggel aludni próbáltunk. *Megkezdődött* a végső küzdelem. Szabadságharc, negyvennyolc, francia forradalom járt az eszünkben, midőn azt mondtuk: megkezdődött. S néhány óra múlva felébredvén, már más világot találtunk. Már be is volt fejezve, ami éjfélkor kezdődött, az új magyar forradalom első felvonása. Az éjjeli fegyverropogást hallván, vér, emberhalál, pusztulás rémei kísértettek. Ma már tudjuk, hogy ezek az idegeket tépő első órák minden lényeges erőszakosság nélkül folytak le s

egy Isonzo-offenzíva egy-egy órája többet pusztított emberéletben és emberi javaikban, mint a magyar forradalom eddig eltelt napjai.

Pacifista forradalom ez, a független, de békés, szomszédaival szolidáris új Magyarország megteremtésére. A háborút Magyarország nélkül indították, nélkülünk vesztették el. Ha az ország sorsa határaival azonos

— nem egészen azonos — akkor most mit sem tudunk sorsunkról, nem magunk határozunk róla, hanem ia népek nagy gyűlése. Első keserves erőpróbája lesz ez az új idők új magyar társadalmának: beletörödni a megváltozhatatlanba; nemcsak beletörödni, hanem utó gondolat nélkül, harag, keserűség és fojtott revanche-tüzek nélkül kezdeni a béke munkáját. új életet kell kezdeni. Gyűlöletet kell elfelejteni. Az -az Ausztria, az a Csehország, Jugoszlávia, mely mellettünk: él, nem a régi, elnyomott vagy uralomra vágyó Ausztria és Csehország és Jugoszlávia már. Keresnünk kell mindnek barátságát és megértését. A piaciftemus és a népszabadsáig forradalma játszódott le nálunk. Egyetlen halottja legyen: a gyűlölködés és az imperializmus.

Lengyel Menyhért:

Egyszerű gondolatok.

Éjjel az Astoriában . . . Lenézek a történelmi erkélyről az utcára s a lámpák felragyogó fényében ezer és ezer arcot látok, — ragyogó szemeket, kinyitott szájakat, zengést a melleik mélyéből, — a szentlélek tartja megszállva az emibereket. Soha ilyen szépet nem láttam. Folyton Shakespeare-re kell gondolnom, lángoló tömegjelenetekre, amilyeneket a halott színpad sohasem tudott utóiélni...

Még tele vagyok a bódító képpel, amint egyszerre sortüz pattog odakint s mi ott a hotelszobában rémülten meredünk egymásra. Mi ez? Lukachich felülkerekedett — itt a bosnyák század — el vagyunk veazive . . . A folyosó megtelik ordító emberekkel: — lent az utcán rakásra fekszenek a halottak és a sebesültek! Egy tiszt, aki az, előbb még az erkélyről szónokolt, felordít: Meglőttek! — Magyar katonák — engem löttetek meg! — s az asztalra bukik . . . Rémes volt.

Pár perc múlva kiderül, hogy valami félreértés volt az egész lövöldözés — nincsenek halottak, sem sebesültek — és a tisztnek sincs semmi baja ... De a hidegség megmarad a bőrünk körül. Hajszálon múlt az egész forradalom sikere, — igazán azi Isten őrizte. Éjfélután végkép kifáradva azzal feküdtem le a hotelbe, hogy hajnalban úgyis vége lesz mindennek. Biztosan elfognak.

Korán ébredek. Ai nedves utca élénk, katonai autók robognak — röpiratok ezreit dobálják széjjel. — Győzött a forradalom!

Délelőtt kilenckor jutok haza Andrassy-úti lakásomra. Az utcán egy sötét alak ordít: adjatok puskát, minden zsidót megölök! Az ablakomból látom, hogy délelőtt az Andrassy-úton két alak megállít egy úriembert és elveszi tőle a tárcáját. Ijesztő hideg, kedélytelen volt ez a csütörtök délelőtt, mikor néhány óráig úgy volt, hogy nem a szent forradalom győz, hanem csak aa aljas, gonosz emberi ösztön. Azután mint egy déli szél ömlött végig az utcán, hogy ez mégis csak a (költők és a próféták szerelmes, ragyogó, szép forradalma volt . . .

Még ma sem tértem magamhoz, belőle . . . Lehet írni-beszélni! Lehengeredett az a mázsás súly, ami a mellünket, az agyunkat nyomta. Ki lehet ordítani, hogy utáltuk ezt a bestiális vérengzést, amit ötödik esztendeje rendeztek a világban ... hogy a hideg rázott az undortól, mikor egy stráfos és érdemrendes osztrák generálist láttunk, — hogy ezeket a császárokat és királyokat, politikusokat és minisztereket, hadvezéreket és — stratégiákat, akik hideg szívvel rendezték ezt az öldöklést, a világ utolsó gazembereinek tartottuk s a vér elhagyott, a lélekzet elakadt a gondolatra, hogy a végén büntetlenül fognak menekülni ... De nem! Ütött az óra, a mi óránk! Kezdődik a leszámolás, — meg fogják tanulni most és mindörökké, hogy nem lehet büntetlenül állatokká aljasítani az embereket ...

Az emberiség jövőjében való hitet, amit teljesen elvesztettem, kezdem visszaka-pni.

E napokban megértettem, — ami felől már sötét kétségeim voltak —, hogy érdemes élni.

Lenkey Gusztáv:

Bizalmas.

A külső háborúnak vége. A régi cenzúrát eltörölték és ezzel bealkonyodott a Bizalmasok-nak is. A nagyközönség még csak most, a háború befejeztével tudja majd meg, hogy micsodák is voltak azok az úgynevezett bizalmasok. A lexikonok eddig még mitsem jegyeztek fel róluk, pedig a háborúban vezető és irányító szerepük volt. Mi is volt a Bizalmas? Külső alakjában szelet papiros, amelyen a sajtóbizottság gépirással, bizalmas címmel kiadta azokat az utasításait, amelyeket a hírlapírók lapjuk megírásánál szigorú büntetés terhe mellett figyelembe venni kötelesek voltak. A sajtóbizottság, melynek fele katonából, a másik fele miniszteri főtisztviselőből állott, a sajtót, a sajtóbizottságot magát: pedig a hadvezetés, a közös minisztériumok és a magyar kormány irányították. A bizalmasok a háborúban termettek és a kormányrendeleteket helyettesítették a szerkesztőségekben. A háborúnak majdnem ötödfél esztendeje alatt bizalmas

utasításokkal irányították az újságokat és révükön az ország közvéleményét. A bizalmasok útján parancsolt a hadvezetőség az újságíróknak és a bizalmasokon át vált urává a lapoknak a kormány is. A világháború alatt nem az újságíró írta és szerkesztette a lapokat, hanem a hadvezetőség, meg a polgári kormány ezeknek a bizalmasoknak az útján. Aki ezeket a sorokat írja, összegyűjtötte az elsőtől az utolsóig mindazokat a, bizalmas utasításokat, amelyeket a kormány és a hadsereg adott a világháború folyamán; összerakta azokat a bizalmas leveleket, amelyeket a miniszterelnök vagy valamelyik kormányfő intézett utasításként a laphoz, feljegyezte azokat a szigorúan bizalmas értekezleteket, amelyeken a kormány vezetője tájékoztatóan irányította a sajtót és feljegyeztette a képviselőház zárt ülésein elhangzott beszédeket, amelyeknek közlését akkor mindig büntetés terhe alatt letiltották. Ez a nagy Bizalmas-gyűjtemény illetéknél tartalmazza a háború kulisszatitkait is.

Amit itt, ezen a helyen, ezekről a bizalmasokról lejegyezek, vázlat lehet ahhoz a tanulmányhoz, amelyet ezekről a bizalmasokról majd írni kell.

Az első bizalmast a magyar sajtó 1914. július 23-án kapta. A miniszterelnöki sajtóiroda akkori vezetője, éjszakára a miniszterelnökség palotájába értekezletre hívta meg a lapok vezetőit. Gróf Tisza István ismertette ez alkalommal annak a demarchenak szövegét, amelyet belgrádi követünk, báró Giessl tábornok útján küldöttünk Szerbiának. Az előadást Tisza István bizalmas közlésekkel és utasításokkal kísérte és így másnap a lapok csak azt hozhatták, amit Tisza a nyilvánosságnak szánt. És ettől a pillanattól fogva a bizalmas utasítások özönével érkeznek a szerkesztőségekbe. Minden ilyen bizalmas újabb fonál ahhoz a gúzshoz, amelylyel a sajtót kötik. A figyelem még a kiadóhivatalok kirakataira is ráerelődik, bizalmasan elrendeltetvén, hogy csak! azokat a híreket szabad kifüggeszteni, amelyeket a sajtó-bizottság jóváhagyott. Megtiltják a lapoknak még azt is, hogy a sajtóra felügyelő és cenzúrázó hadfelügyeleti bizottság voltáról, meg működéséről írassanak, sőt arról sem szabad említést (enni, hogy a lapok cenzúra alatt állanak. így készült a háborús hangulat. A hadvezelet és a kormány egyre ontja a bizalmasokat, amelyeknek egyikéből-másikából humor ütközik ki. így a háború harmadik napján letiltották a báró Fejérváry Géza unokájának házasságkötéséről szóló híreket a részét, amely arról szól, hogy a vőlegény, báró Jósika János, a házasságkötés után Marosvásárhelyre utazott. A nemes báró a 9. honvédhuszárokhoz tartozott és az óváros cenzúra attól félt, hogy utazásának irányával ezredének hadmozdulatát árulja el.

A bizalmas közlések közötti lapozgatás egyike a legizgalmasabb olvasmányoknak és a világháború történetét ezeknek tanulmányozása nélkül megírni egyáltalán nem lehet.

Százával érkeznek a közönség levelei hozzánk, mert nem támadjuk az áruuzsorát. Nem írhatunk, mert a bírálatot a kormány megtiltotta. A háború második esztendejében Csepelen fellázad a munkásság az élelmiszerek hiánya és drágasága miatt. A cenzúra megtiltja, hogy a lapok írjanak róla. A cukor áremelését támadni nem szabad, a sör megdrágulását szintén nem. A központok garázdálkodnak, a cenzúra védelmébe veszi azzal, hogy a róluk való írást megtiltja. A közéletnek nincsen olyan ága, amelybe a cenzúra ne avatkoznék bele. A lapok egymásután előzetes felügyelet alá kerülnek a legkisebb hibáért és mindannyiunk felett ott lebeg az elkobzás, majd megszüntetés veszedelme. A lapoknak még a kritikai cikkei is cenzúra alá kerülnek. A sajtószabadság foszlányai is eltűnnek. És letiltja a cenzúra a képviselőház zárt üléseinek megemlítését márpedig ilyen ülésnek közlése sorsdöntő lehetett és a nemzet javára szolgálhatott volna. A képviselőházban például egy ilyen ülésen 1916. szeptember 15-én hangzott el Windischgraetz Lajos hercegnek az a beszéde, amely páratlan izgalmakat keltett és a maga teljes meztelenségében mutatta meg a hadvezetőség bűnös tehetetlenségét. Itt jelentette be Windischgraetz herceg, hogy emberanyagunk az utolsó harcok óriási veszteségei után aggasztóan fogy. De beszéljen maga a szónok:

„— Ha megvizsgáljuk mindazokat a hibákat — úgymond — amelyek a háború eleje óta a véderő rendszer gyönggítésére vezettek, kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy a bajok kútforrása kevés kivétellel a vezetésben keresendő. A vezérkar zseniális főnöke Konrád báró az utóbbi időben mintha elfáradt volna, ami nem csoda, ha tekintetbe vesszük azt az emberfölötti munkát, amelyet a háború első napjától végzett. Tény, hogy rászorult a maga kímélésére és az utóbbi időkben az ügyek elintézésének legnagyobb részét másoknak engedte át. Tisztelt Ház! A tescheni főhadiszálláson mostan őt ismertnevű és magasrangú vezérkari tiszt gyakorolja a katonai hatalmat, anélkül, *hogy az ügyek vezetésébe bármilyen felelős tényező betekinthesse.*

— Nyomban a háború elején kitűnt, — így folytatja a herceg — hogy a megvédendő határok kiterjedése a csapattestek számának legalább is megkettőzését tette volna szükségessé. A háború elején akadtam parancsnokokra, akik elég bátrak voltak, hogy véleményüknek nyíltan kifejezést adjanak; a vezérkar szelleme azonban mesterségesen kiölt minden önálló, céltudatos és férfias irányt. A szomorú esetek, amelyek szép számmal minden harctéren ismétlődtek és amelyek a szláv csapatok rossz magatartására volnának visszavezetendőek, véleményem szerint túlnyomó részben a hadvezetőséget terhelik, amely ebben az irányban is teljesen képtelennek bizonyult. Távol áll tőlem, hogy Potiorek urait megvédjem, de mégis különösnek tartom, hogy egyes-egyedül a vezért teszik meg bűnbaknak, míg egész vezérkarát, amelyik legalább is akkora részt vett a felelősségből, mint ő, meghagyják állásában úgy, hogy ezek az urak mind a

mai napig a legkülönbélebb helyeken okozhattak nagyobb-nál nagyobb bajokat.

— A háború elején lezajlott gigászi harcok a galíciai harctéren kudarccal végződtek, annak ellenére, hogy csapataink hősiiesen küzdöttek. A lembergi és a keletgalíciai csatatereken tönkrement, kiképzett emberanyagunk nagy része. Az első az, hogy az egész felvonulás, valamint minden parancs a megkísérelt és kudarccal végződött galíciai offenzíva végrehajtására, kizárólag a hadseregfőparancsnokság operációs osztályából származik. A második körülmény az, hogy a komarowi és krasniki diadalmas csaták kizárólag Danid, az első hadsereg és Auffenberg, a negyedik hadsereg parancsnokának tervein nyugodtak. Ezek a tények csak nyernekedek érdekességükben, ha tekintetbe vesszük, hogy a két diadalmas hadvezér ott Krasnik és Komarow csataterain a legfelsőbb hadvezetőség gyűlöletét szerezte meg, mert a háborúnak ebben a szerencsétlen fázisában ők voltak az egyedüliek, akik sikert tudtak felmutatni!

—Abban a helyzetben vagyok, hogy ezekről az eseményekről hiteles és okmányokkal támogatott részletekkel szolgálhatok igen tisztieit képviselő társaimnak.

—Az Auffenberg eset aktái e pillanatban — nyíltan és őszintén bevallom ezt — az én birtokomban vannak. Érdekes eset fűződik a komarowi győző nevéhez, olyan eset, amely csodálatos fényt vet a hadseregfőparancsnokság viszonyaira. úgy hiszem, hogy visszaemlékeznek Vázsonyi tisztelt barátom tavalyi interpellációjára, amely az Auffenberg esetre vonatkozik. Akkoriban ugyanis a hadseregfőparancsnokság minden különösebb ok nélkül elfogatta és elzáratta báró Auffenberget kevés azután, hogy a Komarow melletti győzedelmes csata után hadseregének parancsnoklásáról le kellett mondania és, hogy a hadseregfőparancsnokság minden megokolás nélkül rendelkezési állományba helyezte. Auffenberg abban az időben okmány szerű bizonyítékait gyűjtötte, hogy majdan a haditörvényszék előtt rehabilitálását kérhesse. Időközben a király a harctéri siker elismeréseként a Lipót-rend nagykeresztjével tüntette ki Auffenberget s három nappal letartóztatása előtt megleghangú kézirat kíséretében a báróságot adományozta neki. Auffenberget megvádollak, hogy minisztersége alatt államtitkokat árult el. A letartóztatással egyidejűen a hadseregfőparancsnokság egy bizottsága a győzedelmes vezér lakására ment és ott lefoglalta az összes iratokat, köztük a király kéziratát is. Nem tudom igen tisztelt képviselőtársaim, milyen jogi alapon történt a házkutatás a győzedelmes hadvezér lakásában. De fölteszem, hogy az erre kirendelt állami szerv föltétlenül megtalálja a kiutat, hogy eat a minden esetben csodálatos eljárását igazolja. Már azért is csodálatosnak tartom ezt, mert az igen tisztelt miniszterelnök úr annak idején Vázsonyi igen tisztelt képviselőtársamnak nem felelt, mert hiszen az, amivel Auffenberget vádolták egyáltalán nem való katonai törvényszék elé, hanem tekintettel

a vádlottnak, mint felelős miniszternek a kvalifikációjára, a delegáció fóruma elé. Ami azután történt, Auffenberg tökéletes rehabilitálása a haditörvényszék előtt, mindenki előtt ismeretes, de talán nem ismeretes egészen az a körülmény, hogy Auffenberget letartóztatása idején minden eszközzel arra szorították, hogy öngyilkosságot kövessen el, vagy legalább kötelező nyilatkozatot írjon alá, hogy a birtokában levő adatokat, amelyek a hadseregfőparancsnokságot, a ravaruskai és grodeki csaták vezetését illetően súlyosan kompromittálták, nem fogja felhasználni.

—Auffenberg semmit sem írt alá. Mindennek ellenére fényesen rehabilitálva tért vissza családjá körébe. Aktáinak legfontosabb részét akkoriban nem tudták megtalálni, a királyi kéziratot azonban, amely báróságra emelte őt, a mai napig nem tudta visszakapni. Az Auffenberg-ügyet illetően még csak rövid megjegyzést óhajtok kockáztatni, hogy igazoljam, náért vagyok most az őrzője a komarowi aktáknak.

— Az elmúlt tavaszon fölkerestem Bécsben Auffenberg barátomat, aki a következő igen érdekes esetet közölte velem, ő ugyanis nemrégiben a haditörvényszéktől a királyi kézirat visszaadását kérte és azt a választ kapta, hogy forduljon a hadseregfőparancsnokhoz, amely ebben az ügyben intézkedni fog. Auffenberg kérdezősködésére a hadseregfőparancsnokság azt válaszolta, hogy a bárói diplomát csak abban az esetben adhatják vissza, *ha Auffenberg a lemergi, komarowi és ravaruskai csatákról örök időkre föltétlenül hallgatni hajlandó.*

—Nos, igen tisztelt képviselőtársaim, Auffenberg semmit sem ígért meg és a bárói diploma még mindig a hadseregfőparancsnoknál van, én pedig Auffenberg kérésére vállaltam az akták megőrzését, hogy Teschen részéről várható újabb kísérlet ne foszthassa meg a komarowi győzöt igazolási bizonyítékaitól. Nem tartom időszerűnek, hogy a komarowi aktákat letegyem a Ház asztalára. Annak is eljön majd az ideje és azt hiszem, hogy *akkor kitűnik, kinek a lelkiismeretét terheli csaknem százezer magyar katonának az élete.* Ezt kívántam a hadseregfőparancsnokság 1914. nyarán és őszén kifejtett tevékenységének megvilágítására megjegyezni.

— A hadi történelem egykor napvilágra fogja hozni ezeket a tényeket. Az 1915-i elhibázott operációk *kétszázezer emberünkbe kerültek*, anélkül, hogy csak a legcsekélyebb eredményt értük volna el. *A lucki és a bukowinai harcokban elveszett emberanyag megközelítőleg félmillió emberre tehető.* És itit elsősorban nem a drágán megvásárolt és aztán ismét elvesztett terület jön tekintetbe, hanem inkább a most már csak nehezen pótolható emberanyag, amely itt veszendőbe ment. Az északi harctéren beállott szerencsétlenségnek természetszerű következménye volt csapatainknak Olaszországból való visszavonása. Nehéz tűzérsgünk, amely tiroli és északolaszországi hegyekben oly hihetetlen eredményeket ért el, a legnagyobb veszedelem idején nem léphetett akcióba, mert éppen útban volt. A lucki katasztrófa következtében *hadvezetőségünknel beállott teljes fejvesz-*

tettség újabb hibákra vezetett. Az Isonzó frontról az olasz offenzíva céljából Tirolba szállított nehéz tüzérséget a déli hadsereg parancsnokságának tiltakozása ellenére szintén az északi harctérre vitték. Ez is egyike volt azoknak az okoknak, amelyeknek következtében a görzi hidfőt és dobei>dói állásainkat, amelyeket! egy éven át oly diadalmasan védelmeztünk, elvesztettük. úgy vélem, hogy az igen tisztelt kormány bőségesen érezhette a nálunk alkalmazott rendszernek végzetes következményeit. Hogy a legutóbbi eseményekre mutassak rá: a katonai hírszolgálat nem tudta észrevenni a keleti fronton végbemenő nagyszabású orosz összpontosítást, nem tudott részleteket jelenteni, ellenben arra volt ideje és van ideje még ma is, *hogy a magyar és az osztrák állam legsajátabb politikájába beleszóljon*, sőt van ideje, hogy tökéletesen függetlenül, mondhatnám, hogy párhuzamosan a velünk szövetséges országok hivatalos orgánumaival — *fiókpolitikát űzzön*.

— Egy egészen bizonyos: *a háborúból hazatérő tömegek, amelyek miként azt valamennyien tudjuk, a legderekabbul viselkedtek, nem fogják magukat hallgatólag alárendelni egy rövidlátó politikának és egy, alapjában romlott rendszernek. És ezek a tömegek, tisztak képviselő urak, npm fognak különbséget tenni a többséghez tartozó kollégáim és mi közöttünk. »... El fognak bennünket söpörni és őszintén be kell vallanom, hogy véleményem szerint ebben teljesen igazuk lesz.*”

Windiscihgraatz végszava jóslatszerűen bevált. Ha ez a beszéd, amelynek csak egy kis részét adtuk itt vissza, akkor nyilvánosságra kerül, a közvélemény felháborodása a hadvezetőséget elsöpri és a háborút talán másként fejezzük be. De még most is elég ahhoz, hogy az akkori hadvezetőséget és a kormányt vád alá helyezték.

A külföldi áramokban megengedték a katonaság bírálatát, nálunk nem.

Itt van Porzsolt Kálmán esete. Esti levelében kifogásolta, hogy a katonákkal a kaszárnyákban durván bánnak. A cikk megjelenése után a sajtóbizottság elé idéztek bennünket és a következők közzétételére kényszerítették:

— „A Pesti Hírlap sajnálja, hogy téves információk alapján közölte a Porzsolt féle Esti levelet és meggyőződött róla, hogy e cikkben felsorolt adatok nem felelnek meg a tényeknek”.

— És ha nem adjuk ki ezt a nyilatkozatot? — kérdeztük mi.

— Akkor — így felelt a sajtóbizottság katonai vezetője — letartóztatjuk Porzsolt urat és hadbírótság elé állítjuk.

Lapozzunk tovább a bizalmasok gyűjteményében: 1917 február 5-én a szigorított tengerallattjáró harc megbeszélése céljából megint zárt ülése volt a Háznak.

Apponyi Albert kijelenette, hogy békeajánlatunk durva elutasítása után feltétlenül megengedhető eszköznek tartja a bűvárhajókkal való harcot. Vállalom — így fejezte be beszédjét — ennek az elhatározásnak a teljes

politikai és etikai felelősségét. Apponyinak ezt a kijelentését a 48-as párt, az alkotmánypárt és a munkapárt zajosan megtapsolta. *A Károlyi-párt nem helyeselt és nem tapsolt.*

Apponyi beszédét, Károlyiék maguktartását, valamint az egész zárt ülést a cenzúra szigorúan letiltotta.

Dr. Benda Jenő kartársam „Az uszítók”, „A világháború kulisszái mögül” című munkájában felveti, hogy a világháborúért ki a felelős? Megállapítja, hogy a sajtó is. — Igen! Igen! — úgymond — igazságosan kell osztzni ebben a ret enetes felelősségben és az osztozkodásban a felelősségből a sajtónak is vállalnia kell a, maga részét.

Hát én ebben kénytelen vagyok ellentmondani. A sajtó a cenzúra terrorja alatt állott. A sajtóbizottság fegyveres erőre támaszkodva, irányított bennünket. Parancsra, szigorú büntetés terhe mellett dolgoztunk. Amit mi irtunk, nem a mi írásunk, nem szabad akaratunkból folyt és ezéiri: ezekért az Írásainkért felelősek nem vagyunk. Feleljenek azok, akik bennünket erre kényszerítettek és ismerjék el, hogy a háboruban bekövetkezett állapotokat majdnem közvetlenül az idézte elő, hogy erőhatalommal megszüntették a sajtószabadságot.

Az összegyűjtött bizalmasak, amelyek írásainkat befolyásolták, megszerkesztett vádirat azok eilen, akik a háborúban irányítottak és mentslevél nekünk, hírlapíróknak, minden esetleges támadással szemben.

Légrády Imre:

Mi a forradalom legnagyobb vívmánya?

Éreztük már napokkal előbb a nagy idők elkövetkezését. Éreztük ösztönszerűleg, mint ahogy megérzi a vihar kitörését az alatt szálló fecske, Vagy talán jobb a hasonlat, ha úgy mondom: mint a sok millió kis rovar, amely a fecske táplálékául szolgál s amely a vihar közeledtének érzésekei fölszállni magasra a földtől óvakodik. E rovarok viharérzése ösztönszerű és öntudatlan. Így éreztük mi is, hogy el kell következni rövidesen a forradalom idejének; csak azt nem tudtuk, hogy miként fog az bekövetkezni: És íme eljött egy éjszaka alatt!

És amiért mi politikusok és újságírók egy emberéleten át hiába küzdöttünk, hogy kivívjuk a magyar nép függetlenségének és önrendelkezés jogának csak szikráját is, — amiért egy emberöltőn keresztül hasztalan harcoltunk, hogy t. i. elérjük Ausztriától való elválásunkat, az önálló magyar hadsereget, az önálló külügyi képviselést, a gazdasági önállóságot népünk boldogulását, anyagi fejlődésének biztosítását, a szociális birtok reformot, a hitbizományok eltörlését s hogy a nép akarata érvényesüljön az ország kormányzásában; — azt mind meghozta pár óra alatt a forrada-

lom vihara. S ha e viharnek villáma egy-egy fát ledöntött is, ha rombolt is, azért mégis többet alkotott és több jogot szerzett a népnek, mint amennyit a királyi hatalommal való évtizedes küzdelmeink során elérni remélünk.

Valóban nem tudom, kinek agyában született meg a forradalomnak az a nagy gondolata, mely a katonák sapkájáról levétette az uralkodó rozettáját? Gondolkodó elme, filozófus gondolkodó lehetett, ha öntudatosan cselekedte ezt. Mert az uralkodó nevének kezdő betűje minden katona Sapkáján olyan volt, mint a gályarabok testére süttött bélyeg, vagy a marhák testébe égetett betű, melyek azt jelentették, azt hirdették: „Az én hadseregem! Az én marháim!” Ez ma megszűnt. Öntudatossá lett a nép. Ura a saját akaratának. S ura lett az országnak. Ma minden a népé! Amikor eltűnt a rozetta a katonaság sapkájáról, akkor eltűnt *az uralkodó szuverenitása* s helyét elfoglalta *a nemzet szuverenitása*. Ezt, az uralkodói szuverenitás megszűnését tartom én a forradalom legnagyobb vívmányának.

Magyar Lajos:

Négy nap.

Most még nem szabad elmondani, hogy milyen szeplőket látott az ember a” magyar forradalom arcán. Voltak szeplők, sőt daganatok is. De maga az arc isteni szépségű, százszor szent és mindenki gondoljon arra, hogy a Doberdó, a Kárpátok, a Piave ezerszeres poklok voltak és ezeket a szörnyűségeket nem is a békéért, függetlenségért és az ént: a nemes jogért vívtuk, hogy úgy rendezkedhessünk be itthon, ahogy akarunk. Egy véletlen folytán láthattam, hogy mi történik a forradalom alatt, Budapesten, az országban és nyugodt lelkiismerettel mondhatom, hogy életben, értékben, jogban, szabadságban nem vezett el annyi a forradalom négy napja alatt, mint amennyit a háború egyetlen órája elpusztított. És a háború gyűlöletes, ronda, véres bűn volt, reménytelen, céltalan, gonosz gazság, m ig a forradalom céljai szentek, programja tisztaveretű népuralom.

És nem tudok a történelemben forradalmat, amely első napjaiban dicsőségesebb szépségű jelenségeket mutatott volna. A legtündöklőbb jelenség az, amit a munkásság csinált. Hódolat, glória a szervezett munkásságnak, mert ő védett, mentett meg: legtöbbit. Neki köszönheti a város, bánya, gyár, hogy él, van. Hódolat, dicsőség a matrózoknak, akik a legtisztultabb kronstadti és szevasztopoli hagyományok szellemében állottak a legelső pillanatban a forradalom mellé és kitarítottak mellette éhezve, fázva, harcolva, éledet, mindent kockáztatva. A kormány tagjai közül néhányan feledhetetlenül nagyokat cselekedtek. A polgárság egy kis része

is méltó volt a nagy időkhöz és szívvel, fejjel dolgozott. A városok köz-igazgatása legtöbb helyen teljesítette kötelességét. Láttunk néhány lelkes, bátor, nagyszerű embert, akik nem kímélték az életüket, erejüket. Ami ép, egészséges, tisztességes, demokratikus erő volt, az megállta helyét, A reakció szervei: megye, hadsereg, csendőrség, bürokrácia és a többi osztályuralkodó elnyomatási szervek megbuktak.

Mené, mené, líkel, ufarszin! Megmérettél és könnyűnek találtattál! Most ez van ráírva a falra. És ami könnyű, gyáva, tehetetlen, reakciós, régi, az el fog tűnni. A canaille, a csöcselék, a pseudo, a hitvány; minden, ami szuronyokra támaszkodott, ami csak parancs, ököl alapján kormányzott, elfujódik, mint aszott fa pelyhe az út mellett. Gyönyörű lenne, ha már ott tartanánk, hogy mindenről kritikát vagy történelmet írjunk. Az az érzésem, hogy nem tartunk még ott. De bármi következék is, tehetséges, jó, nemes, gránit-szervek is vannak az országban és ezekre támaszkodva nyugodtan nézhetünk a jövőbe, amely még dicsőséges dolgokat hord vajúdó méhében.

A magam élményeit nem is próbálom itt elmondani, csak azt, ami kuszán, még zavartan megmaradt; mint tanulság bennem.

A legfőbb tanulság: bízzunk a munkásságban! A másik: a canaillet mindenünnen toljuk el, söpörjük ki. Ne tűrjük meg sehol! A harmadik: felejtünk el mindent, ami tegnapi és próbáljunk a holnaputáni fejjel gondolkodni! Szárguldanunk kell a fantáziának és cselekvésnek. Az események dübörögve fognak vágatni és csak a szervezett, tudatos erők maradnak épen.

A forradalom nem tréfa és ezerszer jaj annak, — bárki legyen — aki gondolatban, szervezkedésben, tisztességben, cselekvésben nem követi a forradalom tempóját.

m árkus TMksa:

Jfaâsâurgi József. Tlaptórésziei.

Budapest, 1918. nov. S.

Tegnap délután, Budán jártamban, a kereskedelmi minisztérium-tájékan két beszélgető urat láttam nyugodtan sétálni. Mind a kettő polgári ruhában, alig is ösmertem meg az egyiket, mert a mai napig csak egyenruhában láttam. De Libitset azonnal megesmértem és így rajta keresztül a másik, barna kalapos, sárga esőköpenyegest is: Halbsburgi Józsefet.

Amikor utoljára láttam, budavári palo ájában, dicsősége és hatalma teljességében volt. Én pedig, mint kérelmező állottam előtte, *Vészi* József-kortársammal egyetemben.

Akkoriban, nem sok idővel a koronázás után, az történt, hogy vala-

mely helyről dennunciálták a királynál a sajtóhadiszálláson levő újságírókat és kiment a szigorú parancs, hogy az újságírók azonnal a frontra, a lövészárokba küldendők. Még a katonai kiképzés is a fronton végzendő el.

A magyar újságírók természetesen hozzám fordultak, hogy ezt a teljesen indokolatlan intézkedést hiúsítsam meg. Gyorsan kellett dogozni, mert jól tudtam, ha egyszer kivitték társaimat a frontra, onnan nehéz, sőt talán lehetetlen lesz visszakapni őket.

Tisza István volt akkor a miniszterelnök. Megkértem *Ágai* Bélát, a lapkiadók szindikátusának elnökét, menjen el hozzá és kérje meg, támogassa akciónkat. Tisza azonnal belátta az intézkedés igaztalan voltát, de figyelmeztetett bennünket, hogy nagyon nehéz munkánk lesz, mert az illetékes haóságok aligha mernek szembeszállni a legfelsőbb akarattal. *Ágai* megmondotta neki, hogy mi Bécsbe utazunk, hogy Hazainál és Arznál próbálkozzunk. Tisza erre hosszú táviratot küldött Hazainak, kérésünket pártolva. (Ezt a táviratot Hazai Bécsben meg is mutatta nekünk.)

Azonban még Bécsbe utaztunk előtt bizalmasan arról értesítettek, hogy utazásunk előreáthaólag hiábavaló lesz, ha nem sikerül valakit találni, aki a királylyal közvetlenül mer erről az ügyről beszélni és felvilágosítja a félrevezetett királyt arról, hogy az illető újságíróknak ez a büntésszerűen a lövészárokba küldése teljességgel igazságtalan eljárás.

Ekkor vetődött fel az a gondolat, hogy József főherceget kérjük meg erre a közbenjárásra.

Vészi József szölt Libitsnek, aki a legnagyobb készséggel vállalkozott arra, hogy az éppen Budapesten levő főhercegnek bejelenti a látogatásunkat. Egy óra múlva megkaptuk az értesítést, hogy a főherceg vár benuünket *Vészi* és én mentünk el hozzá. A főherceg nagyon komolyan hallgatta meg előadásunkat. Tudta már, hogy „nehéz ügy”. De amikor meghallotta a tényállást, habozás nélkül vállalta a közvetítést, megkért bennünket, hogy röviden foglaljuk Írásba kívánságainkat és sürgősen juttassuk el hozzá. A többit bízzuk rá. Egyet kért csupán, hogy ne mondjuk meg senkinek, hogy nála jártunk s hogy ő ezt a közbenjárást vállalta.

Néhány nap múlva aztán bizalmas úton értesítést kaptunk, hogy most már utazunk Bécsbe.

Ágai Béla, *Purjesz* Lajos, *Bernát* Ottó kollégáim és én utazunk Badenbe, ahol most már kitűnő fogadtatásra találtunk *Arz* bárónál. A sérelmes intézkedés végrehajtása elmaradt.

*

Kötelességemnek tartottam ezt megírni, amikor barna kalapban és sárga esőköponyegben láttam viszont a magyar katonák barátját. Lehetséges, hogy lesznek, akik ezért haragusznak rám és Isten tudja, minő sötét szándékokkal gyanúsítanak meg. Pedig én ezzel az írással nem kíván-

tam politizálni. Csak éppen látok egy embert, aki ma nehéz helyzetben van és aki az újságírókon segített, amikor ők voltak bajban. Bár egyénileg nem voltam érdekelve a dologban, ezt nem tudom elfelejteni ma sem és úgy gondolom, erről nem szabad megfeledkeznünk, ha bárminő politikai ellentét fejlődne is ki közte és közöttünk.

Mezei Ernő:

Éljett a köztársasági

Van-e valami logikai törvény, van-e a dolgok belső igazságának kényszere abban a forradalmi folyamatban, amely most látszólag oly kaotikus zavarodottsággal, az ellentétes vélemények, összeütköző törekvések, összefüggéstelen események örvényes torlódásával viharosan hömpölyög és zajlik előttünk?

Igenis van. A logikai törvény, a belső igazság az, hogy a most megszülető új rend a *köztársaságot* tegye Magyarországot biztosított és végleges kormányformájává. Ez legyen sarkalatos eszménk, amelybe következéseink folynak.

Sok dolog, ami e pillanatban a lelkeket megigézi, fog mától holnapra eltűnni, vagy csak a felszín könnyű habvetésének bizonyulni. De a mai rohamos evolúciónak van természeti és történeti mélysége, amelyből a magyar köztársaságnak nagy, állandó eredményként úgy kell kiemelkednie, ahogyan néha az óceán fenekének vulkánikus megrázkódása szilárd rétegű és minden termékenységre képes szigeteket dob fel a felszínre.

Elhiszem, hogy sokak előtt a közvélemény, ily irányzata meglepőnek és eddigi politikai fejlődésünk által elő nem készítettek tűnhetik fel. Igaz, hogy az utóbbi félszázad alkotmányos pártharcai között még a legszélsőbb ellenzékiek is kerültek a köztársasági eszme hirdetését. Közkeletűvé vált is az a felfogás, hogy a magyar néplélek a maga természete és alaphajlama szerint változatlanul monarchista. De az ilyen mondva-csinált konvenciók és üres babonák uralma alól a huszadik század magyarságának gyökeresen fel kell szabadulnia. Épen a magyar történelem minden közvetlen erejű kinyilatkoztatása bizonyítja az ellenkezőt. Hisz a Habsburg-ház uralmának két századán át a magyar törvényhozás megtartotta a szabad királyválasztás elvét, ami alapjában nem *egyéb*, mint a nemzet felsőbb szuverenitásának korlátolatlan fentartása.

Van csakugyan a magyar közgondolkodásnak egy erős, hagyományos vonása, amelyet az érdekelt tendencia az átörökölt *royalizmus* szellemére igyekszik magyarázni. Történelmi életünknek egy fényes erénye ez: a törvény erejében való hit, az alkotmányos jogrendnek mindenek fölé helyezése. Erre a jogfolytonosságra volt építve a magyarságunk a

Habsburg-dinasztiához való viszonya. És ez a viszony takarta el még a gondolkodók előtt is a helyzet valóságát. Mert a valóság az, hogy sehol sem volt az államszervezet royalisztikus betetőzése oly természetellenes módon megalkotva, sehol sem volt oly nemzetellenes, oly népellenes, még oly államellenes is, mint nálunk. Nem volt ez egy nagy állam merő reprezentációs díszének emelése, mint az angol királyság, nem is a nemzeti eszmének, nemzeti hatalomnak összefoglalása, mint a német császárság. Oly állami jogfolytonosság volt ez, amelyet épen a rája támaszkodó hatalom egyre véresen megtépett és a porba tördelt. Ami volt és van a magyar nemzetnek más jogfolytonossága, amely nem a széttépett corpus iuris rongyaiból volt keservesen összefércelve, hanem magából a dolgok erejéből támadt és halhatatlanul beleedződött a nemzet élő öntudatába. Az a jogfolytonosság, amely az önkényesen eltiprott és meggyalázott törvényes jog védelmére a nemzet hősi elszántságát, fegyveres ellentállását lobbantotta nagy történelmi lángolásra. Az a jogfolytonosság, amely az ónodi országgyűlésen „eb ura fakó” kiáltással harsogott a világba. Az a jogfolytonosság, amely a debreceni nagytemplomból felségesen érces kongassal rendítette meg a népmilliókat.

A magyar állami hitnek, a magyar, nemzeti jogfolytonosságnak ezt a lelkét látom most kiáradni az utcákon, mindenünnen a plakátokból, amelyek házak ablakairól, boltok kirakatairól színesen hirdetik: *Éljen a köztársaság!* És amerre járok, kirakatokból, ablakokból ömlik bele a legsötétebb éj jelbe biztatón valami új világosság, amely a négyéves öngyilkos háború rettenetes áldozatai után a gépfegyverek utolsó tűzvetéséből, a gránátok utolsó robbanásából, a kardok utolsó szikrázásából gyulladt a lelkek futótűzévé.

Miklós Jenő:

Az őrség.

A forradalom éjszakáján:

Az Astoria előtt néhány kokárdás tiszt kivont karddal szalad a katonasággal megrakott nehéz tűzoltó-autók elé, de amikor az autókból felharsanó „Éljen a forradalom” kiáltást hallja, szalutál és „Éljen a forradalom” kiáltással tovább engedi őket, A lengő zászlós, éljenző, katonasapkákat lengető nehéz autók, mint Illés tüzes szekerei robognak át a városon, mindenünnen hozzák a friss forradalmi csapatokat, kaszárnnyák, pályaudvarok, katonai raktárak elé dübörögnek, rengnek az utcák, megremegnek a házak, „Éljen a forradalom! Éljen a forradalom!” Az Astoria előtt fegyveres őrség. Néhány katona feltűzött szuronyal, egy gépfegyver a Rákóczi-utat kémleli, néhány honvéd- és matróz-poszt a Kos-

sutli Lajos-utca és Rákóczi-út házai mentén örökdik. Késő éjszaka van, a katonaság már felesküdt a Nemzeti Tanácsnak, Várkonyi városparancsnokot már őrizetbe vették, de még nem lehet tudni, hogy valahonnan Budáról vagy valamelyik pesti kaszárnyáiból nem indul-e el két ezred bosnyák, horvát vagy cseh katona, megszállja az Astoriát és az ellenforradalom elfogja az egész Nemzeti Tanácsot. Még senki sem tudhatta, milyen kitörő erővel, mindent elsöprő hatalommal tört ki ez a forradalom. Senki sem tudhatja, hogy véres barrikádokon vagy rejtett utakon nem akar-e mindent elfojtani a szoldateszka.

A Nemzeti Tanács első emeleti szobái előtt egy matrózörszem halál-sápadtan, suttogva újságolja, hogy „hatezer bosnyák jön ellenünk”. Bent a szobákban pillanatnyi halálos csend. Jönnek a bosnyákok! Fáradt taglejtések, égő szemek, fehér arcok, „jönnek” . . . Mit tenni. Hatezer bosnyák néhány gépfegyverrel, egykét ágyúval rommá lövi az egész Astoriát. Valaki belekiáltja csak úgy a levegőbe, hogy meg kell erősíteni a posztokat.

Az ajtó mellett álltam. Kiugrottam a folyosóra és már adtam tovább a parancsot az ott kavargó újságíróknak, őrségül álló önkénteseknek, matrózoknak:

— Az utcákon meg kell erősíteni a posztokat! Hatezer bosnyák vonul fel ellenünk!

A lépcsőnél beleütköztem egy ezredesbe, a második emeletről . rohant le, a sapkáján már ott a kokárda. Magából kikelve szaladt le a lépcsőn, mellettem egy pillanatra megállott, megragadta a karomat és már együtt ugráltunk le az utcára.

— Jöjjön, disznóság, pardon — kiabálta összevissza az ezredes — nézzen, ezt nem jól csinálják az urak, én rögtön föbelövetném a disznót, nekem, pardon, semmi közöm az egészhez, majd megmutatom magának —

Az utcán nagyot fűjt és cipelt a Magyar-utca felé.

— Én ma jöttem Kassáról. Bécsbe kellett volna mennem, fontos iratok. Most már fuccs, kutyateremtette! Itt lakom az Astoriában. A harmadik emeleten. Láttam az egészet. Szép volt, na! De vigyázzanak az urak! Budáról egyetlen gránátlövéssel le lehet radiózni az egész Astoriát, itt nincs Kurzschuss — a térképről pontosan leolvas mindent az ember. Most meg jönnek a bosnyákok. Danke sehen! Maguk egy posztot állítottak ide a Magyar-utcába. A Magyar-utca fontos, igen fontos, mert a bosnyákok nem a Rákócziról fognak zárt sorokban felvonulni, mert ott a gépfegyver. Az lekaszálja őket. A bosnyákok a mellékutcákon slajcholnak elő. Például itt a Magyar-utcán. És egyszerre csak itt vannak, na. Maguk egy posztot állítottak ide. Hol az a poszt, kérem, disznóteremtette? Meglógott. Mert civil volt. Egy civilt egy ilyen fontos helyen! Én néztem őt az ablakból. Olyan nagy fekete kalapja volt, valami haderlump. A puska a vállán és már itt állt esti 10 óra óta. Mért nem váltották fel az urak a

szerencsétlent? Egy poszt: legföljebb két óra. Az elég. No mindegy. Mindig néztem ezt a posztot egy ablakból. Sétált, sétált és megállt és nézett a puskával. Aztán látta, hogy semmi se történik. Minden megy rendben. Éljen, éljen a forradalom. De tudta ő, hogy jönnek a bosnyákok? Most reggel négy óra van. Megunta este 10-től. Erre vigyázni kell. Ide lökte a puskát, néztem az ablakból és gyorsan ellógott. És érmen most!

Az ezredes egy boltajtó mellől felkapott egy odatámasztott puskát, megnézte, ezt mondta: „Karabiner, sehr gut, de nincsen patron,” a válára dobta és fel-alá kezdett járni a Magyar-utcában.

— Szaladjon vissza — kiáltotta még rám — tudja meg, mi van a bosnyákokkal.

... Semmi se volt a bosnyákokkal. Nem jöttek. Rémhír. Vak lárma volt. És engem másfelé küldtek más üzenettel. De az ezredest a vállán a karabinerrel ott felejtettük a Magyar-utcában.

Molnár Ferenc:

A Margithíd forradalma.

Mintha emlékiratom egy lapját írnám, elmondom pontosan és szárazon a Margithíd forradalmának parányi történetét,

A nagy éjszaka után, október 31-ének hajnalán, négy íróársammal: Kosztolányi Dezsővel, Gellért Oszkárral, Lakatos Lászlóval és Jákó Jánossal mentünk át Budára a Margithídon. A reggelnek ez az az órája, mikor a munkások csapata szokott a hídon átjönni. Olyasmit láttam, amit még soha: a hid tele volt. A máskor siető emberek lassan jöttek, egymás hátáras sűrűsödtek. Minden második ember katona volt. Már akkor alig egy-két katonának volt sapkarózsája. A forradalom még nem volt öt-órás és már megjelent a fehér őszi rózsza a katonasapkákon. Harsogott a híd a kiáltásoktól, az éljenzéstől: érezni lehetett, hogy szárnyaló kedvű napra! fog virradni a város. Boldogan, izgatottan tolongtunk át a deszkajárón, csak utóbb konstatáltuk, hogy egy percre se hagytuk abba magunk se a kiáltozást; szinte öntudatlanul vettünk részt ebben az ordító, rövidmondatos társalgásban, amit ott akkor az egymással szembejövő emberek folytattak.

A budai hídfőnél körülbelül egy félszázadnyi gyalogság állt a hídfő két oldalán. Mindnyáján sapkarózsza. Lábhoz tett fegyver. Egy főhadnagy az ut közepén.

Ezek még császári és királyi osztrák-magyar katonák voltak. Tegnap katonák.

Megkérdeztük tőlük:

— Tudjátok, mi történt az éjszaka?

Kórusban feleltek:

— Nem tudjuk.

A főhadnagyuk idegesen mordult felénk, aztán mégis a helyén maradt.

Ebben a pillanatban megláttuk azokat a jól ismert szegény asszonyokat, akik a hajnali órán újságcsomagokat tolnak a gyerekkocsikban. Futva mentünk feléjük és nyalábszámra vettünk tőlük újságot, Soha még olyan intenzíven nem éreztem, hogy ez a néma, nedves, festéktől bűdös papircsomó a világosságot jelenti, mint mikor megrakodva mentünk vissza a katonák felé, s láttam a komoly, szinte ijedten kíváncsi arcokat az egyes sorba.

Egyikünk a főhadnagyhöz lépett, köszönt neki. Emelt hangon mondta:

— Főhadnagy úr, ha nem akarja látni, hogy újságot adunk a katonáinak, forduljon el.

Kedves, fekete fiú volt, kissé izgatottan nézett szét, aztán megfordult. Egy perc múlva hangosan olvasták fel egymásnak a katonák az éjszaka történetét.

Köszöntünk s beültünk a Margit-park kávéházba, amelynek ablaka előtt ezek a katonák álltak. Dideregtünk; sáppadt, átfázott arcok hajoltak a forró; tea fölé. Mire a teát megittuk, egyetlen egy katona nem volt látható a hídfőnél, az ablak előtt, És akkor már zúgott és zengeit az egész teli nagy hid, a munkások és katonák csizmakopogós reggeli korzója. Finom köd volt és szemergett az eső.

Móricz Zsigmond:

Forradalom.

A forradalom egyik legemlékezetesebb pillanata volt nekem a plakátolvasó orosz fogoly nyilatkozata a Lehel-téren. Sokszor ötlük fel előttem, kísér s magyaráz ez. a kis jeleneit.

November elsején érkeztem Budapestre hajóval. Itt már meg volt a forradalmi nap éjszakája, szürke, párás volt a reggel, a Margit-hídfőnél éigt villamos ellenőr állott nevetve s arról beszélt, hogy az a rendőr, akivel most beszélt, a Tisza István öre volt...

— Csak annyit mondtak neki a katonáik csendesen: Maguk vigyáznak, mert maguknak is bajuk lehet!

Az ellenőr sapkáján aranszegély volt, a rózsája ,le volt tépve, mint a katonatiszteké, szőke bajsza fel volt sütve, egészséges tárcán boldog, ideges nevetés, vadidegeneknek újra meg újra elmondta: Csak azt mond-

ták a katonák egészen csendesen, hogy: maguk vigyázzanak, mert maguknak is bajuk lehet.

Az ember látta a rendőrök megilletődése, az ember megérezte, hogy itt valami nem emberi, valami határtalan erőnek” a suttogása volt ez a csöndes szó, ez a szerény figyelmeztetés . . .

A Lehel-téri piacon orosz fogoly állott a többi szegény ember között.

Kopott volt, elnyútt, rossz csizmájú, rossz, elázott ruhájú, elnyomrodott, ruszki sapkájú, szőke orosz fogoly. Az arca fakó, betegesen éhes, olyan nyomorult pária volt, éppen olyan, mint azok a magyar munkások, akik mellette ácsorogtak a kenyérbódék körül.

Az árusasszony beszélt ideges hangosan a legelső bódében, hogy: ezt nem felejttem el a Reginának, hogy én félttem a vagyonomat, azért csukom be a bódét ... A gyűlöletnek, az emberi harcnak szele süvölt ki . . . Forradalom, vagyonok pusztulása, féltékenység, irigység, gyűlölet, a telkekből minden salaknak felszínre forrása . . . Hol van a szíves mosoly, a kedveskedő udvariasság, a biztos alapon álló ember nyugalma s türelme ...

Az emberek higgadtan, kissé befelé égő szemmel néztek oda, éhes, dologtalan munkások voltak, akiknek sem pénzük, sem kenyérgyökük nincs s a kenyeres bódé a friss reggeli kenyérral ott állott sértetlenül s félelmetlenül a Kend, a haldokló Rend még itt lebegő szárnyainak oltalma alatt ... Az orosz egy plakát előtt állott s olvasta. Lassan olvasta a magyar szókat, tagolva, s értette-e, nem, olvasta:

„a magyar a népek békés szövetségét akarja ...”

Megdöbentő volt. mikor hangosan, lassan olvasta a szókat, hogy: *„Nehéz küzdelmünk nem volt haszontalan, mert meghozta az emberiség legszebb diadalát. Véretekkel és kitartásokkal váltották meg Magyarországot, fiaitokat és unokáitokat egy jövő háború véres borzalmaitól. Meghóztátok az áhító emberiség legszebb álmát, a világbékét. A jelen és a jövő emberiség hálája lesz kiérdemelt jutalmatok . . .”*

A szegény emberek odagyültek az orosz fogolyhoz és vele olvasták. Bele-belemondtak egy-egy szót, amit az orosz nem tudott elolvasni. Meg is magyarázták egy-egy odavetett másik szóval, amit a muszka nem értett.

A háború legmeghatóbb népgyűlése volt ez.

Nem volt itt ujjongás, láztól csillogó szemek. Nem volt lelkesedés, harsogás és testi mámor. Itt valami mély, mély és csöndes érzés volt csupán: mint mikor a súlyos beteg átment a válságon s ezt maga is megérti. Az életbenmaradás mély, bágyadt, és nyugalmas öröme.

— Az este mindenki azt mondta, harmincezer orosz fogoly jön Pest ellen — szólt hirtelen mellettük egy asszony.

Nem néz oda, csak úgy mondja, de hirtelen zavar és idegesség támad.

A régi világ szörnyei ébrednek föl. mintha a letiport sárkánynak egy szőre megmozdul . . . talán a széltől, talán egy kis egér futkos már

a hullán, de akik annyit reszkettek az élőtől, a döglött oroszlántól is félnek ...

A muzska azonban csendes marad és szomorú és valami mérhetetlen bánat van a szemében:

— Százezer orosz van... éhes — mondja töredezetten. — Dolgozni szeret... orosz ember . . . Adni munkát, venni kenyeret, ruha . . . Orosz nem jött ide maga .. Küldjön haza: addig enni kell, ruha cipő ... Munka ... keresni...

Töredezett szavaiban meg volt az értelem fényessége, az igazság bölcsessége s az rávilágított a kopott többiekre s egy pillanat alatt megszünt, nem is az ellenségeskedés, de a gyenge ember félelme az ismeretlentől.

— Nem adnak ezek enni se a magyar embernek, se az orosz embernek — mondta csendesen egy nagy fekete munkás s a fejével a város felé inteti.

Nem volt szó tovább semmi. El volt intézve.

Nem volt fenyegetés, nem volt nyugtalanság: a megtört emberek csöndje ült tovább.

De mint az árnyék tűnt el az orosz fogoly szó, minden értelmével együtt. Nincs tovább *fogoly*. Vége a háborús ideológiának. A magyar földön rekedt százezer orosz egyszerre megszűnt fogoly lenni, fogoly, hadizsákmány, kétlábú állat a győztes kocsija előtt, diadalmi jel... egy pillanat alatt átváltak emberré, szabad polgárrá, akinek az élethez teljesen annyi joga van ezen a földgolyón, mint az évszázadok óta ezen a helyen élő dúsgazdag családi dinasztiák bármely tagjának.

Ott kinn, a Lehel-téren ezt mindenki megértette s az orosz ember, magyar ember, német ember, tót ember olyan egyforma volt. Sovány, kopott szegény emberek: a jövő szabadság csiráival élő emberek.

Murai Károly:

Erelem! Erelem!

Azok a magyar urak, politikusok, miniszterek és más egyebek, akiknek alkalom adódott arra, hogy I. Ferenc Józseffel érintkezzenek, vele beszéljenek: majdnem kivétel nélkül azt mondták, hogy a magyar király, (aki azonban tulajdonképpen mindenkor osa trák császárnak érezte magát) kifogástalan magyar nyelven beszél. De ezt nemcsak maguk között mondták hanem fennen hirdették is, bizonyosságot teendő arról, hogy valóban boldog lehet a magyar. Az ördögbe is, mi más kell a teljes boldogsághoz, ha nem az, hogy a magyarok királya, az úgynevezett „legalctmányosabb uralkodó”, a többek közt magyarul is tudjon.

Akadtak persze önkívületbe esett magyar hazafiak, akik a hízelgés terén nagyobb rekordot akartak elérni és akik nem elégedtek meg amit

állítólagos tény hangoztatásával, hogy a chlopi-i hadiparancs szerzője hibátlanul beszél magyar nyelven. Ezek a királyimádók, akik mellesleg szólva állásokat és kitüntetések kaptak vagy kapni akartak a királytól, tovább is mentek és azt hangoztatták, hogy I. Ferenc József ajkán a magyar szó kedvesen zamatossá válik. Ezek táborában azután némi viták is megindultak, megállapítandó, hogy a „legelső magyar”, akinek szíve jóformán csakis Magyarországért dobogott, az ország mely részében használt magyar nyelvet sajátította el. A királyhűség rezgőjében szenvedő hazaháaái azonban e tekintetben nem tudtak megállapodásra jutni és pedig talán azért sem, mert nem voltak tisztában, hogy az ország tözsgyökeres magyar népe tulajdonképpen melyik megye, melyik járásában beszéli legtisztábban és legszebben a nyelvet.

A politikusok, a miniszterek, a főurak és a főpapok révén persze a zsurnalisztikában is esküdtek, hogy a király, aki minden magyar igaz fájdalmára nem érhetette meg a háború végét és a most bekövetkezett napokat, a magyar nép igazi és hamisítatlan atyja, éppen olyan magyar volt szóban, írásban és érzésben, mint amilyen ruganyosan ugrott ki a kocsijából, ha évenként kétszer-háromszor látogatásával tisztelte meg Budapestet és annak néhány intézményét. (Zárjel között ide írhatom, hogy az öreg, megboldogult királynak magyar nyelvbéli tudását, annak minden zamatosságával utódjára-, Károlyra is ráruházták és talán keréketörték volna azt a nyomorult hazaárulót, aki azt merete volna megírni, hogy a kis Károly csapni való rosszall nyögdécselte nyelvünket, ellentétben Zita királynéval, aki életének késői éveire hagyta ama öröme teljesülését, hogy magyarul úgyahogy megtanuljon.)

Mindezek előrebocsátása után jegyzem föl, hogy egyetlenegyszer, egyéves önkéntes koromban, nyílt alkalmam arra, hogy I. Ferenc József magyar nyelvtudásával tisztába jöjjek. Bécsben történt egy díszszemle alkalmával, hogy ezredemnek, a hajdani Mollynárinak, peckes lépései megnyerték tetszését. Annyira, hogy mikor elvonultunk előtte, hangosan sőt majdnem kiáltva megszólalt és pedig, mivel tözsgyökeres magyar ezredről volt szó, magyar nyelven. Minden kétségen kívül úgy vélem, hogy abban a percben meglegedésének adott kifejezést és azt akarta mondani, hogy *örül*. Ezt aztán a magyar nyelvnek kissé különös és fölötte zamatos bájával így fejezte ki:

— Erelem! Erelem!

Most pedig, hogy minderre visszaemlékezem és talán el is döntöm, hogy miként beszélt magyarul: a már diadalmas idők idején, amikor a minket lelkesen szerető, gyámolító és boldogítani akaró Habsburgok uralkodása fölöttünk véget ért, a tobzódó gyönyörúségek perceiben hangoztatom, ha nem is a Habsburgi magyar királyok zengzetes magyar nyelvén:

— Örülök! Örülök!

Nagy Endre:**Váradi napló.***Nagyvárad, 1918. okt. 31.*

Este, vacsora után a bátyámmal elbeszélgetek. Persze, a nap legnagyobb eseménye a tárgy: a Nemzeti Tanács megalakult és csatlakozásra szólít föl mindenkit.

A bátyám buzog, mint egy apostol. A falatot sincs ideje lenyelnie, éjjel-nappal járványos betegekkel! bajlódik, ezt az egy szabad óráját is a pacienseitől kellett kikönyörögnie, hogy néhány év múlva újból szót válthasson velem. Már a hatvan felé közeledik és ez a rajongása, hitének ez a frissesége üdítő, mint egy vulkánból fakadt hideg forrás. Azt mondja, csak egy elszánt ezred kellene Pesten és mindent meg lehetne csinálni. Azonnali béke kell, köztársaság kell, demokrata uralom, általános választójoggal. Aki él, mindenki beleszólhasson a maga sorsába.

Szeretem ízetlen ellenmondásokkal megbirizgálni; ettől csak jobban szikrázik a parázs. Azt mondom:

— Tovább megyek. Én választójogot követelek a háziállataink számára is. Most még nem tudnak szavazni, de ha jogot kapnak, talán megtanulnak.

— Eh! Ostoba vicc!

— Vicc? Nem tudom. Azt sem tudom, mi a komoly és mi a vicc. Ha biztosan tudni lehetne, hogy ami ma vicc, nem válik holnap komolylyá, akkor a humorista pálya nagyon konszolidált nyárspolgári foglalkozás volna.

Szememre hánnya, hogy frivol vagyok, a nézetemet folyton változtatom. Igaz, ő húsz év óta változatlanul a radikalizmus egyik vezére itten. Mosolyogva felelem:

— Változtatom a nézeteimet? Ez az egy reményem, hogy valaha megközelíthetem az igazságot . . . E pillanatban csak egyet látok bizonyosnak: hogy ez a generáció már annyit szenvedett, hogy megérdemel egy kis nyugalmat, A leendő unokám nagyon prepotens volna, ha még mindig vérontást követelne tőlem az ő jóvoltáért. Elég volt.

A bátyám azt mondja, hogy minden állatnak közös ösztöne, hogy a fajtájáért éljen-haljon. Kipirosodik a halántéka, átengedi magát a régi ábrándoknak. Egy napon mindenki rájön majd, hogy ez így nem mehet tovább. Akik most még csak nyögnek, egy napon látni fogják a bajuk forrását is. És akkor meglesz a demokrata köztársaság. Meglesz. Meg kell lennie.

Köztársaság! Hogy nem lesznek dinasztiaiák az ő bőséges királytenyészdéikkel, hogy nem lesznek főúri sakkozók, akik hadtestekkel játszanak! Milyen különös, milyen fantasztikus beszéd ez ebben a polgári

kényelmű szobában. És e szoba itt van, Biharmegyében, Tisza vármegyéjében, egy pertu-társaság vadászterületén!

Közeledik már a lefekvés pillanata. Ilyenkor, mint egy nagy lakás ablakai, egymásután kialszanak az ütköző pontok, amelyek körül szócsaták tüzeltek még az imént és szép békésen összetalalkozunk a végső eredményben, ami olyan jól megszokta ágyazni az ember fejealját az éjszakai nyugalomhoz. Hogy az embereknek egyenként jobbakká kell válniuk. Nézetek, elvek, vallások tehetetlenek, amíg minden ember nem javul meg. Hibás nevelés folytán az emberek ostoba értéket tulajdonítanak a gazdagságnak és a hiúság kielégítésének. Olyan emberek kellenek, akik megtudják ízlelni az igazi gyönyörűséget egymás boldogulásában.

Elköszönök és haza megyek a szállodába. A Fő-utca sötét, néptelen. Ha nem esnék az eső, jó volna kimenni a Körös-partra, ahol húsz évvel ezelőtt ácsorogtam valakinek az ablaka alatt. De úgyis hiába mennék, ott is megváltozott minden. A kedves kis földszintes házak helyén ott is malter-paloták állanak idegenül. Egy ablak sincs meg a régiékből . . . Fe-küdjünk le.

Nov. 1.

Reggel kilenc óra. Fölkeljek? Olyan jól esik az ágyból hallgatni a keskeny Fő-utca zaját. Minden lépés külön-külön tisztán fölhallatszik ide. Ez még a régi korzó hangja. Magassarkú női topánkák kényesen kopognak; csinos jogász-gyerekek cipője susogva csuszan az aszfalton, a helyőrség tisztjeinek sarkantyúja hetykén csörren. Kár, hogy a villanyos néha belecsönget; ez még nem voll· husz év előtt.

Felöltözöm, lemegyek a kávéházba reggelizni. A portás-fiú udvariasan egy mai váradi újságot kínál. Mosolyogva elhárítom. Nem sürgős a dolog, az új híreket már este hallottam telefonon. A kommentárokat ráérek majd a kávéházban elolvasni.,

Amint belépek a kávéházba, a nyakamba ugrik és megcsókol régi jó barátom, Nagy Mihály szerkesztő. A szeme könnyes, a hangja remeg.

— Mit szólsz hozzá, Bandikám! Mit szólsz hozzá!

— Mihez? — kérdem ámulva.

— Mi? Hogyan? Hát még nem olvastad? Milyen öröm, hogy én újságot el neked! A hajnalban jött a redakciókhoz a távirat, hogy Pesten kikiáltották a köztársaságot; az elnök Károlyi Mihály. Vér nem folyt... Oh! Mit szólsz hozzá?

Hogy mit szólok hozzá? Hát lehet ehhez szólni valamit? Egy villanás az agyba: hátha nem igaz. Egy másik villanás: igaz. És elérhetetlennek hitt halavány ábrándokat hirtelen előszedni, felöltöztetni a valóság formaruhájába . . . itt van, megvan . . . mintha egy halottnak vélt fiú évtizedek múlva egyszerre csak betoppanna.

Nagy Mihály elmondja, hogy délelőtt tizenegy órára gyűlést fog összehozni a Munkásbiztosítóba. Egy Kenyeres nevű iskolatársam, — mintha huszonöt év óta egy szikrányi se veszett volna el diák-tüzéből — közli, hogy van egy aktív tiszt barátja, a honvéd-kórház parancsnoka, aki néhány nap előtt úgy nyilatkozott előtte, hogy ő érzelmileg csatlakozik a nemzei tanács álláspontjához.

— Menjünk hozzá! — kiáltja Nagy Mihály.

Egy másik iskolatársam, Rigói Lóránt csatlakozik.

Kocsiba ülünk. Az utcán utánunk néznek. Biztosan van olyan is, aki arra gondol, hogy párbajozni megyünk. Húsz év előtt így kocsiztam a vívóterembe.

A kórház kapujában az őrfogástalan stramm merevséggel áll. A hosszú folyosón a kaszárnyák szigorú csöndje. Egy altisztól megtudjuk, hogy a parancsnok beteg. De nem súlyosan, be lehet menni! hozzá. A parancsnok ágyban fekszik. A szomszéd ágyban egy nagybajuszú katona haldoklik, apró, szagattott hörgéssel. Csak suttogva beszélhetünk.

Magam érzem, milyen különös, amint susognom kell a nagy szavakat: hogy a nemzet ledobta egy idegen dinasztia négyszáz, éves terhét, hogy Magyarországon a magyar nép lett az úr és aki katona, az ezután a nép fegyveres tagja. Kiálthattam volna, a haldokló úgy se hallotta volna. Üveges szeme már egy másik, messze birodalomba meredt.

A parancsnok kijelentette, hogy ő legelső sorban magyar ember és a nép tagja. Mindenben rendelkezésre fog állani, mihelyt az orvos megengedi, hogy ágyából kikelhessen. Éljent, susogunk és nagy erőnkbe kerül, hogy ki ne eresszük a hangunkat. Ez az első aktív katonatiszt, aki a magyar köztársaságra esküdött.

A másik szobában egy tisztet se találunk. Betegek, de sétálni mentek, Majd megtaláljuk őket a korzón. Aztán egy kis szónoklat az irodai személyzetnek. Meghívom őket, hogy tizenegy órára jöjjenek el a gyűlésre. Mind ott lesznek.

Innen Kenyeressel átmegyünk a közös kórházába. Itt már hűvösebb, káundkás a levegő. Újabb szónoklat a tisztetekhez. Egy kis pesti zászlós habozás nélkül csatlakozik. Vannak, akik arra kérnek bennünket, hogy kérjünk engedélyt a főtörzsorvostól.

Forradalomhoz engedélyt igazán nem kérhetünk. Ehelyett megmondom a főtörzsorvos urnák, hogy Nagyvárad polgárai tizenegy órakor fognak megesküdni a magyar köztársaságnak; az én föladatomban mindössze annyi, hogy erre az aktusra meghívjam őt és az általa levő tiszteket,

A főtörzsorvos úr kijelenti, hogy ő velünk érez, de mint katona, egyelőre várakozó álláspontot foglal el. Ha a többi tiszt elmegegy, az: nem veszi tudomásul.

A tisztetek csatlakoznak hozzánk, együtt indulunk útnak. Nyolcan vagyunk összesen. A 70. közös ezred egy önkéntese mondja, hogy a hor-

vát legénység nem engedi ki a kaszárnyából a magyar tiszteket és önkénteseket, Ő is csak nagy bajjal tudott kiszökni. Megkérem, hogy menjen vissza, mondja meg a tiszteknek és önkénteseknek, hogy várjanak türelemmel, a honvédek ki fogják szabadítani őket.

Az utcán minden tiszt hozzánk szegődik. Leveszik a sapkarózsát, karonfogják egymást, az utcát betöltik egész szélességében.

Kiderül, hogy a Munkásbiztosító helyisége szűk a katonatiszteknek. Zászlót; kerítünk és a Kossuth-nótát énekelve, a köztársaságot éljenezve a színház-térre megyünk. Egyre újabb tisztek csatlakoznak, egyre újabb hírek jönnek. A főispán csatlakozóit A polgármester és a városi tanács szintén.

Horvát katonák vonulnak végig az utcán, énekelve, zsviózva, fegyvertelenül, batusan. Megtudjuk a nagy újságot: a 70. ezred legénysége és tisztikara szépen megegyezett egymással. Aki horvát, haza megy, aki magyar, itt marad a köztársaság katonájának.

A színház-tér egészen megtelik. Föltuszkolnak a lépcsőzetre, onnan hirdetem ki a magyar köztársasághoz való csatlakozásunkat, Eddig a forradalmak tavasszal voltak: nagyszerű szimbólum, hogy ez a forradalom őszszel van, gyümölcserés idején. Vihar se kell hozzá, meg se kell rázni a fát, az eddig oly makacs burok éretten kihasadt és ime, magától ölünkbe hullott a mag. Kiáltsa minden katona, hogy éljen a magyar köztársaság. Ostoba, aki azt hiszi, hogy eskü tilthatja ettől. Millió és millió öntudatos ember nem esküdhetik meg arra, hogy egy famíliának lesz a mindenre kész szolgálja. Ha esküdött, csak addig esküdhett, amíg ez a família a nemzet hatalmának szimbóluma volt. A magyar nemzet most maga vette át ezt a hatalmat, a régi eskü megszűnt tehát.

Ágoston Péter zászlós ruhában áll ki. Megeketi a katonákat, hogy ezután a magyar köztársaság katonái lesznek. A tisztek kivont karddal esküsznek. A 4-es honvédek nevében, a, Vilmos-huszárok, a tüzérek, a 70. gyalogezred nevében beszél egy-egy tiszt.

A gyűlésnek vége. Mindenki az utcákon nyüzsög. Éljenzés, éneklés, összeölelkezések és rend, amely mámoros. Összetalálkozom a bátyámmal. Boldogan szorongatjuk egymás kezét Lelkesülten kiáltja:

— Álom! Álom! ... És hányszor mondták, hogy ma már nem lehet forradalmakat csinálni!

— Ez ma bizonyosodott be a legjobban. A forradalmat nem lehet csinálni, az magától csinálódik.

A gyors ebédet átbeszélgetjük. A telefon folyton szól, folyton beteghez hívják. Sajnos, az emberek most halódnak a legsűrűbben az átkozott spanyol pestisben. Ahogy beszélünk a mai napról, idegennek halljuk a magunk hangját, mintha nagyon messziről hangzanék. Mindenki fölesküdtött a magyar köztársaságra. Nincs kivétel. És nem volt semmi zökkenő sem. És semmi vér, semmi erőszak. Véres, emberfejes dárda helyett ez a

forradalom palmaágot tart a kezében. Áldott forradalom! Isten áldása van rajta!

Délután már folyik a komoly munka. Megalakulnak a tanácsok, megszervezik a magyar köztársasági haderőt Csupa magyar katona, aki a maga jószántából tartotta meg a fegyveréit!, hogy a forradalom gyümölcsét, a köztársaságot megvédelmezze. Csak ámulok egyre. Ki csinálja mindezt? Honnan egyszerre ez a sok szervező őstalentum? Mivel foglalkoztatta ezeket az a régi, az a tegnapi társadalom?

Estefelé egy úr megy suttogva csoporttól csoporthoz a színházterén, Nagyvárad új fórumán. Szörnyű, amit újságol. Hogy a hajnali távirat misztifikáció volt; egy szó sem igaz belőle. Most érkezett egy új távirat, amely közli, hogy Károlyit a király nevezte ki miniszterelnökké, ő már le is tette a hűségesküt.

Egyezzerre megfagy minden. Néhány tiszt tűnődve a zsebébe nyúl és a sapkarózsát tapogatja, hogy megvan-e még. A Tisza-gárda gúnyosan mosolyog. Némelyek arról beszélnek, hogy Pesten szervezett reakciós erő hatalmába kerítette a Nemzeti Tanácsot.

Magam is erre gondolok. Ah, mégsem adják azt a köztársaságot ingyen! Makacs lovas ez a dinasztia; magától le nem száll a nyeregből! Beszélek a liztekkel. Megállapodunk benne, hogy Bihar megmarad minden esetben köztársaságnak. A helyőrséget rendben tartják a tisztek és ha kell, még ma éjjel útnak indulnak, hogy kiszabadítsák a Nemzeti Tanácsot. Debrecen biztosan csatlakozni fog. Nyíregyháza szintén. Szeged, Szolnok szintén.

Minden megváltozott, nem öröm most az utcán lenni. Az arcok aggodói sejtelmektől komorak; van olyan arc is, amelyik reménykedve dereng. Tisza vármegyéjében vagyunk.

Még egy szónoklat a színház-terén; újból fölesküszünk a köztársaságra. Aztán betolnak a színházba. Ott épen kezdeni akarják az előadást Marseillaise, még egy beszéd, éljen a magyar köztársaság!

Éjszaka van, amikorára végre megjön a hivatalos távirat Pestről. Semmi baj sincs hálistennek. A köztársaságot ugyan még nem kiáltották ki, de fogják. Ezzel nyugodtan; lefekhetik az ember.

Nagy Lajos:

Harcos író

voltam mindig, szocialista vagyok, ellensége az írásmű s író egyoldalú esztétikai megítélésének. Az író az emberről, annak minden dolgáról, életéről, küzdelmeiről ír, az író értéke a világszemlélete. Az író áhít és kárhoztat, tehát harcol. Már az igazi író.

Tizenöt esztendő óta írok, tizenöt esztendőn keresztül harcoltam

minden ellen, ami most megbukott és mindenért, ami most megszületett. Irtózatoss és gigantikusan gonosz hatalmak ellen való harcban teltek el legszebb éveim, az évek, amelyek legszebbek lehetnek volna. Sebesülve és megrokknva értem meg a most jövő rövid harci szünetet, bár magam is győztes vagyok és boldog.

Azt akartam, ami most történt, mindent akartam, de nem csak ennyit, hanem még sokkal többet, mindazt, ami még történni fog, mert enyém, mert mienk az igazság s majd a harci szünet után tovább, előre!

El kell tűnnie az eddigi világ értéktelen és mégis bűnös irodalmának, mely opportunusan kullog az események után, melynek szelleme olyan, mintha minden darabja hatvan év előtt kelt volna, legfeljebb, ha a külső formái lettek tetszetősebbek, legfeljebb, ha a lóvonat helyett villamos, a postakocsi helyett automobil jár bennök.

De mégis egyet kivéve, aki felé szálljon most az üdvözet, akinek adassék meg minden tisztesség. Ez Ady Endre!

Ő a mai és a még el jövő magyar forradalom vátesze. Ő volt eddig a költő. Hála mindenkinek, aki munkájával és életének kockáztatásával csinálta a most legördült és még mindig gördülő-rohanó eseményeket, de legtöbb mindannyiunk közt, írók, publicisták, tudósok és politikusok közt Ady Endrének!

Nádas Sándor:

Rendcsinálás.

A forradalom éjjelén nem aludtam semmit, reggel háromnegyed négyig voltunk az Astoriában és Vadász Miklóssal, a festővel mentem haza a Rákóczi-uton. Az Eszterházy-utca sarkán találkoztunk Nagy Györggyel, aki az Otthon-körből jött. Nagy György most tudta meg, hogy forradalom van s rohant az Astoriába, nehogy a nagy zavarban elfeledkezzünk a köztársaság kikiáltásáról. Szegény Nagy György József-körúti kis ügyvéd volt s tíz éve egy kis bérlakásból hirdeti a köztársaságot. „Most eljött a mi időnk, szerkesztő úr, jöjjön, az istenért, most kell kikiáltani a köztársaságot!” s már rohant s meg se várt, óriási teste alatt regett a Rákóczi-út, nagy fején a haja lobogva repült utána. Esernyő volt a forradalmár kezében, azt fogta, mint egy kardot s magasra tartotta, úgy rohant a Nemzeti Tanács felé.

*

Ez tegnap éjjel volt. Ma csütörtök van, október 31-e. Mára felébredt Pest s az egész város reng és robban a lövésektől, daltól s a teher-automobilok rettenetes zajától. A Rákóczi-úton állok megint s a rettenetei zavarban, zajban, vad, délamerikai rendetlenségben, a lövések üdve közt egy tengerészt látok, ahogy rendet akar csinálni a kocsúton. „Ren-

det, rendet!” ordítja a matróz s lökdösi az embereket. „Hátrább tessék, hátrább!” s a matróz kergeti az embereket s a fülsiketítő rengeteg; zavarban észreveszem, hogy a matróz kezében valami gömbölyded tárgyat tart, avval bökdösi hátra a publikumot. Kézigránát. Könnyedéig tartja kezében a gránátot, szórakozottan, mint valami kis botot, pálcikát, mint valami kis apró játékot. S az emberek hátrálnak és rend lesz. Úgy látszik, a háborúban félreértették a kis kézigránát szerepét. Csak ölték vele, csak rendtelenséget csinált. Most a forradalomban ő is megkomolyodott. Rendet csinál és nyugalmat teremt a kézigránát.

Pakois József:

Pesti forradalom.

Fehér őszirózsa . . . letépett sapkarózsa . . . nemzetiszínű kokárda . . . egy kis gyümölcsös kordé tíz-husz almával s oldalán a piros plakát: *A Nemzeti Tanács védelme alatt* . . . Katonákkal, civilekkel megrakott, szárguldó teherautók . . . levegőbe lőtt fegyverek . . . itt-ott komolyabb összetűzés . . . mámor . . . sugárzó arcok . . . éljen Károlyi! . . . Katonatanács . . . Astoria . . . rekedt szónokok . . . pánik . . . Fényes László . . . köztársaság . . . győzelem! . . . — a pesti forradalom!

Nagyszerű volt, lélekemelő, felejthetetlen! Hát ezt is tudták”. Szegény magyarok, főszoibáirák, pandúroknak szegény legényei, Habsburgoknak jámbor birkái, agrárius, feudális nagyuraknak jobbágjai, mi, alázatos túrók, ezerszer meggyalázottak, kik fölött tehetségtelen senkik országloptak, mérsárszékra vitt, vérző, nyomorgó páriák . . . hát ezt is tudtuk!

Minő boldogság. Csodálkozva, káprázó szemmel néztünk egymás arcába, — nem álom ez? Le tudtuk hát rázni az ígétet. Szabadok vagyunk, emberek.

Ezen a nagy forradalmi napon az isten jegye szikrázott a homlokokon.

Hát ez a forradalom! Ki tudta ezt, ki számította ki előre? Senki. Voltak, akik előkészítették, életüket tették rá erre az egyetlen napra, — még ők sem, ők sem tudhatták, sejtették, hogy ez a forradalom. Hiszen így, ahogy felhullámosodott, egekig nőtt és végighömpölygött a pesti utcákon, ahogy egy csapásra jobbá tette a szíveket, felmagasztosította a lelkeket — föltámadás volt!

Forradalom . . . Félelmes szó . . . Királyi fejek lehullása, ödöklés, pusztulás, martalócok garázdálkodása, fúriák üvöltése . . . így tanultuk a forradalmat. És íme lehet más is. Pest megcsinálta a maga új forradalmát, a fenséges forradalmat, annak híveivé avatta azokat is, akik ellenségei voltak, lehetetlen, hogy az egész világ ne nézzen hódolattal a vértelen, fehérvirágos! pesti forradalomra.

Nekünk, szegény magyaroknak pirosbetűs szent nemzeti ünnepünk lesz mindenkor . . .

Palágyi Lajos.

Soroznak. Fialat legények
Egymásután belépnek .sorba,
Bent várja néhány strázsamester,
Katonaoorvos, vén oberster,
Hiúz-szemű, puffadt, mogorva.
S le kell vetközni meztelenre
Akarva, nem akarva.
Íme a vágóhidra most lép
A marha, a marha.

Megmérik, mint egy árucikket,
Amíg ott áll remegve, pőrén,
A mellét, combját tapogatják,
Mikéntha fontszámra eladnák,
Becsülik s alkudoznak bőrén.
S az ifjú néz szorongva, szótlan,
Mint a szabad mezőnek barma,
Csodák csodája, hogy nem bög itt
A marha, a marha.

Jó húsa van, a combja is jó,
Maguknak tartják hát a koncot,
Egy piszkos, ódon, nagy kaszárnya
S ordítózó káplár bent várja,
Püffölve, rúgva az újoncot.
Fegyelmezett rabszolga népség
Taszítja, rántja, féken tartja
Egy-kettő! erre-arra lódul
A marha, a marha.

A marha)*

Ott lekopik minden szemérem,
Az ifjú szívnek szúzi máza,
Ott aljas szolgaság a törvény.
Vak engedelmesség, vad önkény
A büszke lelket leigázza.
Kaszárnya-szellem megtenyészti
Mindazt, mi hitvány, mocskos, durva,
Ée kápláránál aljasabb lesz
A marha, a marha.

Tanítták, hogy kell embert ölni,
Rabolni és gyilkolni kéjjel,
A hit szavát végkép feledni,
Szüzön erőszakot követni.
Országot, népet dúlni széjjel,
Anyját, testvéreit ledöfni,
Ha a parancs azt úgy akarja,
És mindezt megtanulja bambán
A marha, a marha.

Mi megmaradt sötét időkből
Erőszak, szolgaság, gyalázat,
Mi embert állattá sülyesztett,
Hogy vérbe fut minden szent kezdet,
Ml ellen milljó szellem lázadt,
Mi ellen hasztalan esengtek
S hiába gyúltak bős haragra,
Most mint egy rendszert megtanulja
A marha, a marha.

Oh, marha, marha, ember-állat,
Te, csatasík haláljelöltje,
Vak céltáblája ellenségnek-
Kit mások ágyutölteléknek
Szántak örökre, mindörökre.
Ki nemtelen, bután, sötéten
Parancsra lódult erre-arra.
Valóban marha léssz hát mindig
Te marha, te marha.

*) Először megjelent 1889-ben a szerző „Küzdelmes évek” c. kötetében. Két ízben az osztrák Reichsratban interpelláció tárgya is volt, mert több fordítását konfiskálták.

Palágyi Menyhért:

A háború kitörésekor

abban a gondolatban kerestem vigasztalást, hogy minél rettentőbb örvény szakadt föl a vezető európai hatalmak között, annál biztosabban eljuthatunk majd a háború végeztével a nemzetek testvériségének régóta áhított révébe. E reményemnek kifejezést is adtam „La crise de l'idée européenne” című tanulmányomban, mely a *La Revue Politique Internationale*-ban jelent meg (1915). Nem is csalódtam várakozásomban, hiszen az óceánon túlról minden nemzetek önrendelkezésének fönséges eszméje hangzott át hozzánk. Gyönyörrel láttam, hogy Petőfi, „világszabadsága” immár nemcsak költői álomkép, hanem a politikai gondolkodás sarkalatos hitvallása lett. Annál mélyebb kétségbeeséssel töltött el a gondolat, hogy a magyar nemzet, a Petőfi nemzete, nem a világszabadság pártján küzd, hanem ellenkezőleg, az osztrák és német imperializmus szolgátságába süllyedve, a germán világuralom gonosz ábrándjáért ontja vérének. Soha nemzet ily eszméletlenül még nem rohant vesztébe; soha világtalan államférfiak ily végzetes tévedésbe még nem ringatták a bennük bizó közvéleményt.

Kimondhatatlan, hogy a háború négy esztendeje alatt mennyi lelki szenvedésen mentek keresztül azok, akik világosan előre látták, hogy az emberiség haladó eszméivel ellentétbe került osztrák és német imperializmusnak «okvetlenül el kell bukniok és hogy velük együtt bukik — tudtán és akaratán kívül — a leigázott és félrevezetett magyarság is. Mert nem volt igazi vezére, oda jutott a magyar nemzet, hogy egy új Mohács szerencsétlensége szakadt reá, ugyanabban a pillanatban, mikor négyszáz esztendő óta először süt ki fölötte a nemzetek közös szabadságának éltető napja. Milyen különálló, milyen kivételes sors ez! Hol az a lángelme, aki meg tudná értetni a többi testvérnemzetekkel a magyar nemzet páratlanul tragikus helyzetét. De ha nincs közöttünk ilyen isten küldöttje, akkor legyünk legalább mindannyian egyek abban az életmentő törekvésben, hogy visszazerezzük a művelt nemzetek társaságának mindazt a rokonszenvét és tiszteletét, melyet 1867 óta fokozatosan elvesztettünk. Csak rajtunk múlik, hogy olyan kultúrpolitikát létesítsünk, mely a magyar lélek minden eredetiségét és szeretetre méltóságát, a nemzetfölötti európai gondolat, a világszabadság, a szociális érzés szolgálatába helyezi. Akkor ismét mienk lesz a művelt világ szeretete, akkor megbecsülnek a haladó nagy nemzetek és akkor idővel — kiheverve szörnyű bajainkat — istenadta tehetségeink szárnyán és tiszta akaratunk erejével a világ első nemzetei közé emelkedhetünk.

Pásztor Árpád:**Forradalom!**

Hát ez volt az, amiről harminc-negyven év múlva legendák mesélnek majd? Felvirágzott, rohanó autók?., lövöldöző katonák?.. Farsangi hangulat?.. A forradalom születése napján nagy tömegeket sehol se lehetett látni, harminc-negyven ember bukkant fel erre, arra, mindegyik csoport tanácsnak érezte már magát és intézni akarta az ország sorsát. Hogy mi lesz, .mi van? — nem tudtuk... Csak egy volt bizonyos, hogy a régi uralom összedőlt, romokban hever.

— Hol van Tisza? — kérdezték ezren, tízezren.

— Őrjáratok keresik a városban! — újságolták mások. A forradalom pedig zengett, viharzott, lobogott tovább...

A szerkesztőségben voltam fent délután. Megszólal a telefon:

— Tiszát összeszurkálták ... Behatoltak a lakásába és összeszurkálták.

Ennyi volt csak a hír. Igaz-e, nem igaz?.. Felhívtuk a mentőket.

— Igaz! — feleli a telefon. — De nem szurkálás ... Beléje lőttek. Meghalt!

A forradalom rettenetes feszültsége alábbhagyott. A tömeg áldozatot követelt. Halva fekszik, .mint a görög végzettragédiák hőse.

És mit szól hozzá a kar? ... Az utca?...

Lesiettem, hogy megfigyeljem a hatást, amit a hír tesz az utca népére, mikor az újság kirakatába kiírják.

Még senki semmit se tudott róla. Csendesen és nyugodtan olvasták a forradalom híreit.

Egyszerre megmozdul a kirakat papírfala, kinyúl egy kéz és szétolja a híreket. A gyakorlott kirakatácsorgók már tudják, hogy ez új hírt jelent.

Sűrűbb lesz a tömeg, hirtelen pár száz ember verődik össze.

Most megjelenik a papír, rajta vérvörös betűkkel a hír:

Gróf Tisza Istvánt agyonlőtték!

Még fel sem itták a szemeik a betűket és már ítelt a tömeg. Felcsattant az éljen és döngött a taps. Mintha: csak egy színészt ünnepeltek volna. Egy katona vidáman kiabálta:

— Most éljen, mert meghalt!

Az esőben a túloldalról férfiak, nők futottak át és örvendő, nevetve újságolták, önmaguknak mesélték:

— Nagyszerű!... Megölték Tisza Istvánt!...

Már mentek is tovább, mesélték, hirdették a jó hírt...

Felvirágzott, zászlós automobil rohant el mögöttem, üdvölvés durrant az esti feketeségbe és körülöttem lányok vihogták: — Megölték Tisza Istvánt . . .

Forradalom!

Persian Ádám:***Azt hiszem, hogy e lapon***

ahol a forradalom vezéréké az első hely, még jakkor is rövidre kellene fognom mondandóimat, ha sokat akarnék beszélni a forradalomról, de én nem akarok beszélni. A cselekvés idejét éljük és amikor minden erőmmel a megújulás munkáján fáradozom, mint e nagy munka egyik szerény napszámosa, akkor a csüggedés és ernyedés pillanataiban, mint valami fenyegető filmet pergetem le lelkemben a forradalom egyik jelenetét.

— A Ritz kapujában történt a lánchídi sortűz után. A forgóajtó és a kapualjának belső üvegfala között feküdt hanyatt, véresen, széttárt karokkal az agyonlőtt bádogoslegény. A kíváncsiak megnézték a sovány bordák között rubinként bíborló halálos sebet, azután félrehúzódtak, elmenekültek. A sebesülteket elvitték a menők és a szállodai szolgák takarítani kezdetek a hallban, amidőn minderről mit sem sejtve, jött lefelé a lépcsőn egy kient-kifent ficsúr. A kesztyűjét húzta fel és a nyakkendőjét igazgatta és ez utóbbi művelet megakadályozta abban, hogy a lába elé is pillanthasson, így piperkőködve, a jólét és megelégedés göggyével közeledett-a kapuhoz. Még mindig magasan tartja az orrát, még mindig csak fölfelé néz. Most gyanakodva szippant. úgy látszik, hogy megérezte a mentők munkája után még ott terjengő éther-szagot, de még mindig nem néz a lába elé. Még egy lépés . . . és már bele is lépett a halott tenyerébe. Megbotlik, majdnem elvágódik . . . Megpillantja a halottat . . . a megüvegesedett szemek feléje merednek. Farkaszemet néz a ficsúr és Lánchídnál agyonlőtt bádogoslegény. Azután egy rémült felhördülés és a gavallér kiugrik a kapun, ki az utcára, ahol futva csörömpöl végig a gyalogjárót elborító üvegcserepeken.

... Ez a kis incidens ott a Ritz kapujában megjelenítője volt annak a régi világnak, amelyet forradalommal kellett megdönteni.

Pete Márton:***Forradalom.***

Senki sem akarta és mindenki tudta, hogy kitör. A magyar cél nélkül szükölködő ostoba háború ötödik esztendejében ennek el kellett következnie.

Mi, ijesztő kevesen, láttuk, hogy öntudatosan hajtják a nemzetet a forradalom felé. Páriák, akik. a maguk kérész-életét csak a háború elixírjével hosszabbíthatták meg, államférfiak, akik bódultan azt hitték, hogy csak az ő orvosságuk mentheti meg — nem a hazát, hanem — a trónt, útjába állottak a népakaratnak, amelynek tehát forradalomban kellett kiobbannia ...

Mikor még azt hittük, hogy okos vagy goromba szóval észre lehet őket téríteni, megpróbáltuk ezt is. Én magam az akkor még rendelkezésemre állott újságban, a „Magyarországban” egész sorozatát zúdítottam a cikkeknek a háborús uszítók ellen. Erős akaratom megtört a cenzúrán és azok mesterkedésén, akik nem jó szemmel nézték működésemet. Nyolc hónapja hallgatók . . .

És most; engem is szabaddá tett a gyönyörű forradalom!

Napokkal előre megéreztem, hogy a nemzet széttöri bilincseit. Az utcán szemközt jövőnek szeméből kiolvastam a saját gondolatomat. A kézszorítás többet beszélt, mint a kimondott szó . . .

És, csodálatos, én, aki egész egyéniségemmel, lelküлетem egész struktúrájával, véremnek izzó hőmérsékletével forradalmi előfutárnak való vagyok: azon a csodálatosan szép, bilincstörő reggelen, amikor a fékevesztett lelkesülés lobogott, megláttam, hogy nem lelkesítők kellenek, hanem csillapítók. Mert a rend, a nyugalom tarthatja csak meg a forradalom nagy eredményeit. Nem mentem hát sem Károlyit üdvözölni (két napig nem látott engem), nem tartottam szónoklatokat, hanem minden katonát megszólítottam utcán és korcsmában s beszéltem neki arról, hogy a forradalom célja már betelt: most a rendnek kell jönnie.

Ide zsugorodott össze az én forradalmi szereplésem.

Úgy hiszem: ezzel is hazámat szolgáltam.

Peterdi Andor:

magyar erdő...

Magyar erdő, öreg erdő,
Sírt fölötted szél meg felhő.
Sírt a tavasz, búsult a nyár,
Benned csücsült rég a halál,
Minden törzsed, minden ágad
Összeaszott, összeszáradt,
És csak zúgtál bús, kesergő
Magyar erdő, öreg erdő.

Denevér és rabló kánya
Fészkelt benned éccakára,
Vihar tépett, ménkü vágott,
Nehéz panasz volt zúgásod.
Ki figyelt rád, ki szánt téged.
Ha sírtál a vándor szélnek?
Se halandó, se teremtvő:
Magyar erdő, öreg erdő.

Ágaid az égre lestek,
Vagy sírtak, vagy fenyegettek,
Süket égbolt, süket távol:
S haragod hiába vádol,
A hold néma s a napcsillag
Rád szebb fénnel csak nem
[virradt,
S a kakas se szólt, a keltő,
Magyar erdő, öreg erdő.

S megmozdultál, megindultál,
Haragodban zengtél, dúltál,
Cserélhetsz már földet, eget,
Nincs már többé rabgyökered,
Rád talál a tavasz holnap:
Virágozhatsz, lombosodhatsz.
Csudatévő Krisztus járt itt,
8 megifjulnak öreg fáid,
Nyarad bő lesz, áldott, termő:
Magyar erdő, öreg erdő! . . .

Peterdi Andor:

1918 október 31.

Ez a dátum egy olyan világ küszöbére sodort engem, ahonnan, a visszatekintés csak borzalommal, keserűséggel és irgalmatlan lázadózással jár. Nem akarok emlékezni most, nem akarom fölidézni az átkos magyar multat:, amelyben mi néhányan, előrelátók, annyit szenvedtünk. Ez az ország egy maroknyi nagy urnák az országa volt s e maroknyi úr kilenc millió magyart, ugyanannyi horvátot, csehet, tótot tartott leigázva. Aki nem született mágnásnak, csak cselédje és alázas szolgája lehetett az oligarchiának. Lángelmék és nagyrahivatott tehetségek sorvadtak semmivé, mert az alsó rend gyermekei voltak. Itt mindenbe bele kellett születni: a képviselőházba, a főrendiházba és a fizetés nélküli miniszteri segédfogalmazó állásába. A tehetség szorgalom és rátermettség alárendelt szempontok voltak, ha új ember kellett valahova, csak a születés rangja volt a fontos. Nagyságos, méltóságos, kegyelmes, báró, gróf, herceg, fenség, ezek voltak a nemzet erkölcsi, uralkodó és szellemi tényezői. A gőg, pöffeszkedés és a cím országa volt ez itt eddig s az én szegény proletár anyám itt szült engem, itt ringatott, dajkált s nevelt emberré.

Ma 38 éves vagyok. Nyomor, munka és harc kísérték idáig s mióta az eszemet tudom, esküdt ellensége voltam a meglevő társadalmi rendnek. Az én drága kis halottam, az én Miklós fiam, akit 6 éves korában szakított el a halál mellőlünk, az is forradalmár volt már s azt mondta egyszer, hittanórából hazajövet:

- Apa, keresztelkedjünk ki!
- Miért fiam? — kértem tőle meglepetve.
- Mert nem akarom azt a buta hittant tanulni.

Feleségem pedig, aki egy álmodozó lelkű színésznő volt, amikor mellém szegődött, a forradalom Várnai Zsenije lett az iskolámban.

Pogány József:

A katonatanács.

Fel akarjuk oszlatni a sok milliós hadsereget, tehát meg kellett teremtenünk a katonatanácsot. Végét akarjuk vetni a szoldateszkának, tehát demokratizálnunk kellett a kaszárnyát. A régi szellem *tisztjei* nem tudták huszonnégy óra alatt elfelejteni a kurtavas, a kikötés, a statárium régi fegyelmét, az új szellem *legénysége* nem tudta huszonnégy óra alatt elfelejteni mindazt, amire a régi rendszer kényszerítette vele szemben a tisztikart és úgy látszott kiegyenlíthetetlen és végzetes szakadék hasad a katonák két rétege közé. Valósággal osztályharc fejlődött ki tisztek és legénység között.

A rossz parancsnokokat elkergettek, a tisztí disztinkciókat erőszakkal leszaggatták. Már-már úgy volt, hogy véres összetűzésre kerül a dolog, tehát meg kellett teremteni a parancsnokok és közkatonák közvetítő kapcsaként a *bizalmiférfi-rendszert*.

Katonák tízezrei özönlenek haza. a frontról, ugyanekkor pedig a kaszárnyák termei és udvarai ürességtől konganak. A magyar katona nem rombolta le a kaszárnyákat, e félelmetes Bastille-okat, hanem bojkottálta őket. Inkább éhezett és rongyosodott, inkább az utcán ázott, inkább martalóccá sülyedí, de nem ment be a kaszárnyába, a szolgaság és önkény e rettentő Péter-Pál-erődeibe. At kellett alakítani a kaszárnyákat. Meg kellett teremteni a katonatanácsot, össze kellett gyűjteni minden kaszárnya és minden csapattest bizalmiférfiain. Ki kellett mondani, hogy a tiszték és a legénység bizalmiférfiainak joguk van az ellenőrzésre, joguk van a legénység és a tiszték érdekeinek a képviselésére. *Alkotmányt* kellett adni a kaszárnyában is, mint ahogy alkotmányt kellett adni az államban és a gyárakban. Csak a kaszárnya-abszolútizmus megdöntése után lehetett hozzáfogni a kaszárnyák átalakításához. A katonatanács életföladata, hogy minden kaszárnyát szociális otthonná és kulturpalotává formáljon át. Olvasótermeket rendezünk be minden kaszárnyában. Színházi előadásokét tartunk, tudományos és politikai előadásokat, hangversenyeket, mozielőadásokat. A katonatanács másik életé¹ ja, hogy újból emberré változtassa azt a kaonát, akit farkassá vadított a háború. Ugyanakkor, amikor megindul a testi leszerelés nagy folyamata, meg kell indulnia a lelki leszerelés nagy folyamatának is. Nemcsak a testeket, de a lelkeké is ki kell Szabadítanunk a katonazubbonynak nevezett kényszerzubbonyból. A négy és egy negyed esztendő háború gyilkosságra tanította a katonát, a katonatanács legelső rendelete pedig megtiltotta a fegyverviselést. A háború rendszerré tette a rekvirálásnak nevezett rablást, a hadmíveletnek keresztelt gyűjtogatást, a katonatanács pedig megalakulása percében már kiközösítette magából a martalócokat, a zavaros butinyikjait a konchajhászók álforradalmárait, A katonatanács fölállította a bizalmiférfirendszert, de ezzel nem szüntette meg, sőt éppn lehetővé tette a tiszték parancsnoklási jogát, a katonatanács ellenőrző szervként önként konstruálódott, de ezzel nem szüntetne meg, sőt lehetővé tette a hadügyminisztérium teljes jogú intézkedő körének visszaállítását. A katonatanács mindörökre kiküszöbölte a böjttel szigorított börtönt, a nyomoréksággal szigorított kikötés fegyelmét, ám ugyanakkor új fegyelmet teremtett, a bizalmiférfi-rendszer fegyelmét, a közkatonaközvélemény dorgáló jogának a fegyelmét, a testvéri együttműködés és megértés fegyelmét. A katonatanács és bizalmiférfi rendszere ugyanazt cselekedte a kaszárnyában és a katona életében, amit a szakszervezet cselekedett a gyárban és a munkás életében.

A katonatanács megalakult, mert parancsolóan követelték a tartalékos tiszték és a közlegények tömegei. De a katonatanács legforróbb vágya és

minden cselekedetének rugója, hogy mielőbb megszülhessen, mert megszünése egyben az állandó hadsereg és a háború minden véres intézményének kimúlását szimbolizálja. A katonatanács nem lehet állandó intézmény, szerepe csak annyi, mint az ébresztő óráé: egyetlen egyszer kell rikoltó hangon berregnie, hogy fölébressze a katonamberiséget a négy és negyed esztendő lidércnyomás álomkábulatából. Az emberiségre ránehezedett a háború sok esztendő álma. A Nemzeti Tanács, a népkormány, a munkástanács és a katonatanács élelf ő adata nem lehet más, mint hogy lerombolva a régi világ minden gonoszságát, egyenlőtlenségét, korrupszágát és kegyetlenségét, új világot teremtsen. Mire a katona a négy és negyed esztendő lidércnyomásból fölébred, olyan új, szabad, boldog és független országot találjon itt, mint a Bellamy utópiájának a hőse, aki száztizenhárom éves ál-mából ébredve, a kétezredik esztendő csodálatos szépségű, tökéletes arányú *szociális köztársaságában* találja magát.

Porzolt Kálmán:

A halottak üdvözlük a forradalmat.

Befűtött lelkünkben már éjszaka izzott a hajnali forradalom tüze. Nem álomból, hanem álmodozásból vert föl a puskaropogás döreje s amint az utcára rohantam, elfogott a vértelen forradalom mámor. S amint a felvirágzott hősök dalolva rohantak előttem, elfogott az elérzékenyülés. Könybe lábadt a két szemem. Az egyik örömeben azért, hogy a sors megérnem engedte ezt a nagy időt. A másik bánatában zokogott, hogy nem érhettem meg az egyetlen fiam, akit a tavasz virágjában tépett le ez a háború, s nem érhettem meg a *fehér őszi rózsá* kivirultát...

Millió és millió apának és anyának — kik gyermeküket veszítették — lelkében élt öt éve ez a forradalom, mely most kitört. Millió és millió gyászoló családnak átka fogant meg. Millió és millió szülőnek, testvérnek, Özvegynek és árvának sóhajából gyűlt össze az a vihar, mely most trónokat dönget, diplomatákat, politikusokat és tábornokokat kerget el. A gyászoló népmilliók nevében a bánat (fekete ruhájában köszöntöm a forradalmat, mely a hóhér vörös ruhájában jelenik meg, hogy büntessen! Néma íakeresztek, névtelen fejfák, ismeretlen -sírok köszöntik a forradalmat, mely megölte a halált. A zokogók sötét éjszakába nevében üdvözlöm a forradalmi hajnalt! S ki méri föl, hogy könyeinkből mennyit sajtolt ki a bánat a múltért s mennyit az öröm a jövő felett?!...

*

Ha a lelkünkben mérleget csinálunk s erre reá dobjuk az eseményeket, megállapíthatjuk, hogy a nemzeti veszteségeik körülbelül ki vannak egyenlítve a nyereségekkel. A szívek fölé vonhatjuk az engesztelődés fátyolát s

minden gyászoló elzokoghatja hősi halottja sírhalmán: Nyugodj fiam békében, meg vagy boszulva, nem hiába haltál hősi halált, ime kinőtt a véráldozatból a *független Magyarország*. Idegen érdekekért hurcoltak vérpadra s küzdelmek végül mégis csak *szabadságharc* lett. Amit Rákócziól Kossúihig nem tudott elérni a magyar, ime valóra vált. Drága volt az ár. De nem adtuk hiába.

Lehet a jövőendő Magyarország berendezkedése fölött kinek-kinek más véleménye, terve, ábrándja, hisz minden magyarnak mindig különvéleménye van. De nemzetiek és nemzetközies, radikálisok és mérsékelték között a fő dologban, a lényegben s a forradalom vihara fölötti örömben nem lehet különbség. A forradalom fő sikerei: *a béke, az Ausztriától való örök elszakadás, a& összes közös intézmények megsemmisítése, az önálló, független Magyarország megteremtése s egy idegen dinasztiaától való megszabadulás*, ezek oly korszakalkotó vívmányok, melyekről álmódni se mertünk. Ezekért valószínűleg áldoznunk kell. Meglőhet, hogy a magyar nyelvünk szorul szűkebb határok közé; meglőhet, hogy maga az államunk is szűkebb határokra szorul. Ez már nem egészen tőlünk függ. Inkább az ellenségeink informálásától. Erről a fájdalmas áldozatról most ne beszéljünk. De épen azért, mert valamit áldoznunk kell, legalább minden magyar ember fogjon össze, hogy a régi rabság minden láncát örökre letépjük. Ausztria és a dinasztia zúdította ránk a háborút, a leveretést, legalább ezektől meg kell örökre szabadulnunk!

Pók Ödön:

A szervezett újságíróknak,

a szervezett nyomdászoknak és a történelmi igazságnak tartozom azzal, hogy lerögzítsem, ide a nagy forradalom előkészítésének egy kis fejezetét. Jóval a forradalom kitörése előtt volt, a Wekerle—Tisza-féle osztályuralmi elnyomás rendszere még ereje és gőgje teljességében tobzódott, amikor az újságíró egyesület megindította harcát a cenzúra intézménye s ezzel az egész háborús, szuronyos, elnyomós rendszer ellen. Az újságírók egy része — igaz: kisebb része — már a háíboru folyamán háborúellenes és békepárti volt, másik része, amelyik bűnösen résizitvett a háborús uszításban, talán így akarta expiálni bűneit, bizonyos, hogy a sajtó munkásai kevés kivétellel talpra álltak és elhatározták, hogy bármi áron: legyűrik a cenzúrát és utat nyitnak a fölszabadítás nagy művének. Az újságírók a nyomdászokhoz fordultak és sohasem fogom elfelejteni azokat a higgadt, bölcs szavakat, amiket Peidl elvtárs, a nyomdászok vezetője intézett hozzánk, amikor a harcban való részvételre szólítottuk föl a hírlapszedőket. Peidl elvtárs és vezértársa, Preisz elvtársi, a legvilágo-

sabban látta, mi lehet, mi lesz a következménye az újságírók és nyomdászok egységes föllépésének.

— A mai helyzetben ez a forradalmat jelenti, — mondta Peidl és türelemre intett, pár napig várjunk csak, most még mindent elveszítünk, néhány nap múlva mindent megnyerünk.

Az újságírók benne voltak, végrehajtották határozatukat, hogy cikkeiket nem mutatják be a cenzúrának. Már csak a retorziód sztrájkokról volt szó azok ellen a lapok ellen, amelyek kísérletet tettek a határozat megszegésére vagy más módon engedelmeskedtek a hatalomnak. És esetleg általános sztrájkról, hogy a hatalomnak ne legyen egyetlen orgánuma fsem és a külföld megtudja, hol tartunk már Magyarországon. A nyomdászok javaslatára megvártuk azt a pár napot, ami még az események kifejlődéséhez, a lelkek forradalmosításához, a forradalom lángcsóvájának elvetéséhez kellett. Két nap múlva jelentkeztek a nyomdászok: megyünk az újságírókkal, tudjuk, hogy ez a forradalmat jelenti, mert a hírlapszedőket az egész nyomdászság, a nyomdászságot az egész munkásság követi a harcban, ha valakinek, ha csak egy munkásnak is hajszála gőrbülne. Ekkorra már a kiadókat is isikerült a cenzúra ellen való harcba belevinni: a- lapokban másnap megjelent az újságírók, nyomdászok és kiadók megállapodásának szövege. A magyar sajtó teljesen elveszett a régi rendszer számára. Ezzel kezdődött a forradalom.

Révész Béla:

Régen elgondolt sorok a forradalomról.

Ünnep van és mi ülünk a forradalom ölén. Erről nyög a föld, erről zug a levegő ...

Szózatot küld nekünk.

Mi vagyunk az ivadékok, akiknek harcos eszén tovább gőzölög a minden forradalmárok áldozati vére.

Mi vagyunk az eljövendők, akik vágyás, megfojtott szíveket a magunkéban újra születünk s ujjongva járunk a lüktető forró hidon, mely összeköt lecsapolt forradalmármiliciákkal. Nő a tábor? mely lihegve sorakozik és délkörök csúcsáról, aljáról összcsuhannak a nehéz álmok . . .

Valahol a szomorúság nyoszolyáján most vergődik egy munkásasszony nyúzott teste és veti ki magából a porontyot, torzult örömök kiküldött bűnhődőjét.

Valahol egy szív most rémül a gyiloktól, most szennyeződik be az érzés, mely hinni tudott és akarni mert.

Valahol egy leigázott agyvelő kriptaborújában most lobban a vilá-
gosság és gyújtogatja benne a gyűlölet ámulását.

Valahol egy éhes száj most rándul a harapásra és a roskadt emberkét
dönti a harcoló óriások indulaterője.

Valahol most sikolt a munkás leánya és tépi az érett húsát, a maku-
látlan lelkét, a gyárak fölött ólálkodó parázna griffmadár.

Valahol most fut vérbe a szorongó sejtelem, most szilajodik ismeretté
a bamba töprengés, most szakad föl az elszorult torokból a lelkiharangokat
fél reverő ordítás.

Valahol mély embererdőből fölemelkedik egy regebeli kéz, fölanya-
rodik a fiatal ég alá, megkuszálja a levegő megterített redőit, millió ujjára -
szagos uszályt tép és lemozdul a föld fölé, átrobog a rög fölött, millió új-
jával szédítő táncot lejt a föld hátán, kirántja a bolonduló talaj méhéből a
szépséget, a friss életet és millió ujjával az ébredés ünnepén proletármilliók
szívén bekopog. Milyen riadalom, milyen nyüzsgés, milyen ujjongó Össze-
visszaság kavarodik ekkorra az elhagyott világokban.

Lángoló eszünk véres hullámokon ringatózik.

Leláncolt proletárseregekről eltakarodnak a koromfelhők¹.

Vöröslő párázat emelkedik a csapzott fejek fölé.

Pihenőre, ébredőre összefut minden, a szenvedés, a bosszú, a meg-
csalatas, a levágott öröm, az alázatosság, a bestialitás¹ és piros tündökléssel
megragyognak a véres verejtékben gázoló páriák.

Salusinszky Imre:

Ha a káröröm

a legigazibb öröm — akkor október 31-én ültük a legigazibb örömnapot.
A sikerült forradalom, az utcán robogó katonai gépkocsik, a szüntelen
puskaropogás, éljenző felvonulások, letépett rozetták, katonákkal agyon-
terhelt teherkocsik, nincs telefon, nincs rendőr, de van Himnusz és Mar-
seillaise — mindez nemcsak a győzelmes forradalmat hirdette, a háború
végét is jelentette. Nem, nem jól írom. A háború nem ért véget, a háború
megdőglött. A kimúlásnak ezt a legbrutálisabb kifejezését kell hasz-
nálnom.

Estéről reggelre vége volt mindennek, amit évtizedekig építettek,
alkottak, belénk öltek, hogy háborút lehessen viselni. Vége lett a katonai
felsőbbségnek, tekintélynek, fegyelemnek, formaruhának — kiadta lelkét
ez az utálatos háború.

. . . És nem úgy ért véget a háború, ahogyan még nemrégén elképzeltük. Nem vigadunk, nincsenek diadalmasan bevonuló győztes csapatok, de nem is kell nemzeti ajándékot adni, szobrot állítani legnagyobb ellenségeinknek — az osztrák tábornokoknak.

Igaz: „a lovas mögött ül még a sötét gond”, de ha ezer év annyi baján átgázoltunk, most is talpra állunk. És mint szabad, független nemzet állunk majd a világ népeinek szövetségében. Mind szeretni fogjuk egymást itt a Kárpátok koszorúzta hazában. Nem lesz, „büdös oláh”, „buta tót”, nem lesz „vadrác”, elfelejtjük és elfelejtetjük mindazt, amit nemzetiségi testvéreink ellen vétettünk. Csak a szégyen, érzése maradt meg. Még évtizedekig röstelni fogjuk, hogy Ausztria és a Habsburgok balekjei voltunk és nem éltünk jó testvériségben a nemzetiségekkel. Talán még nem késő jó szomszédságban élni velük . . .

Scherl Ervin:

A magyar forradalom szükségszerűsége.

A magyar forradalom a háborúban felszabadult energiák természetes, mondhatni törvényszerű megnyilvánulása. Amint a villamosság nem más, mint a hő egy magasabb fajtája, úgy a forradalom is csak más, fokozott megnyilvánulási alakja a világháborúnak. De a mi forradalmunk nem jelenti csupán a szabadságot, az osztályuralom ledöntését, az új jogot, az új hazafiságot, hanem egy új vitalitást a magyar nemzet számára Hiszek a szükségszerűség törvényében. A hagyományokkal megterhelt régi Magyarország velejében megsebezve elsorvadt volna a Wilson elvei szerint megújított Európában. A régi osztályuralom és ennek ideológiájában irányított magyar nép nemzetiségeink autonom szabad fejlődésébe, önrendelkezési jogába sohasem nyugodhatott volna bele. A fel nem szabadult: Magyarország sorsa a szabad nemzetek között kétségbeesett lemondás lett volna. A forradalmi Magyarország új atmoszférát, új vitalitást teremt életünk számára. Ami ott sorvasztó lemondás, az itt világpolgári megismerés. Ami az osztályuralmi Magyarország melegházi légkörében megaláztatás érzése, az itt a szabad, friss levegőben kiengeztelődés, megbocsátás. Egy határaiban megsűkített Magyarország, melyet a régi rendszer hozna a béketárgyalásból, a „nagyszerű halál” csiráját hordaná magában; az új forradalmi Magyarország azonban nemzetileg és államilag, mindenképpen egy életképes, életerős alakulat marad, mert amit netalán elveszít külső erőben, azt hatványozottan visszanyeri belső konszolidáltságban, az európai kultúrnemzetek között való, megbecsülést kiváltó elhelyezkedése révén. Ezért természetes, egészséges, ezért

szent a magyar forradalom, egy szükségszerű szerves gyógyulási processzus, a világháború rettenetes sebei után.

Negyvennyolcban a nép szociális forradalmát gyorsan nemzeti köntösbe bujtatták, az 1918-iki szabadságharc, a szociális forradalom biborpalástjában jelenik meg és jaj annak, aki hozzányúlni mer.

Meghatottan gondolok azokra, akik a világforradalom fáklyáját a mi hazánkban gyújtották meg, ők már; történelmi alakok. Ők cselekedtek. A siker vagy kudarc szeszélye őket már nem érintheti, övék csodálatunk és hálánk. A magyar nemzet! géniusza, amely most már a világnemzetek büszke társaságában feltűnik, vezesse őket nehéz munkájukban.

Schöpflin madár:

Töredékek.

Történetírónak semmi sem lehet tanulságosabb, mint a mi forradalmunk története. Döntően és végérvényesen bebizonyítja neki, hogy a történelmet nem csinálják, nem vezető emberek forgatják és szövik, a történelem magától lesz, mint a föld növényzete s a felszínen, vezető szerepben levő embereknek csak az a dolga, hogy felismerjék, ami lenni akar s ezt megszervezzék, észszerű mederbe tereljék. A forradalomnak a szó szokásos értelmében nincs története: semmiféle tudakozódással nein bírtam megállapítani, hol kezdődött, mely pillanatban lobbant ki és kik voltak, akik a döntő dolgokat csinálták. A nép vezetői csak akkor jöttek oda, mikor már megvolt s az az érdemük, hogiy azonnal felismerték a történők értelmét és fontosságát, haladék nélkül belefogtak a szervezés munkájába. Nekik azt köszönhetjük, hogy a forradalom nem merült el abban a zürzavarban, amit maga csinált.

Tegnap még grófok és egyéb született politikusok, ma munkások, tudósok, újságírók, fiatal hivatalnokok. Tegnap még konzervatizmus, nacionalizmus, nagybirtokos- és nagybank-politika, ma radikalizmus és szociáldemokrácia,, népek önrendelkezési joga, demokratikus birtokpolitika és a kis emberek érdekpólitikája. Tegnap hajthatatlan militarizmus, ma „nem akarunk többé katonát látni”; A magyar glóbus egy nagy zökkenéssel hirtelen fordult egyet és az antipódusokat fordította fölfelé. S mindez végbement a lelkekben is. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy ami tegnap volt, az mesterséges, nem organikusán fejlődött csinálmány volt s a lelkekben nem belülről fejlett meggyőződés, hanem csak rájuk oktrojált szuggesztíó volt a régi rendhez való ragaszkodás. Magyarországon minden, mesterkélvt volt, az államjogi kapcsolat, a társadalmi szervezet, a különböző népfajok egymáshoz való viszonya, még a tudomány és művészet is. S ami mesterkélvt, az nem élhet meg sokáig, annak az első viharban el kell pusztulnia.

A magyar nemzetet hatvan év óta a hazugság uralkodott. Hazugság volt, hogy a dualisztikus államforma kell a magyarnak. Minden magyar szívében függetlenségi volt. Hazugság volt, hogy a magyar loyális nemzet és szereti a Habsburgokat. Loyalitásunk azért nyilvánult sokszor olyan túlzott és szolgálai formában, mert nem volt őszinte. Hazugság volt háborús lelkesedésünk; valamennyiünk szívére mint félelmes csapás zuhant le a háború és valamennyien megszűntünk a háborúval együttérezni, míhelyt a határainkról elvonult az ellenség. Így lehet sorba menni az egész magyar életen, mindenütt a hazugságot találjuk. S a hazugságoknak ez a szervezete megfertőztette levegőnket, úgy hogy már kezdtük nem tudni, mikor hazudunk és mikor mondunk igazat. Ha a forradalom kizisztogatja életünkéből a hazugságok e tömegét, már akkor is nagy dolgot csinált.

*

A magyarok a franciákkal rokonszenveztek és a németekkel voltak szövetségben. 1870-ben a magyar közvélemény franciapárti volt, de magyar ember akadályozta meg, hogy a franciák mellé áldhassunk. 1878-ban ellenztük Bosznia okkupációját és magyar bakák okkupálták Boszniát. És így tovább. A magyar hivatalos politika mindig az ellenkezőjét csinálta annak, amit a magyar nemzet érzett és akart. Erőnket mindig olyan célok szolgálatába állították, amelyeknek érzésünk ellentmondott. Hogy ezt a magyar nemzet tűrte, az örök szégyenünk. De hogy a nemzet ösztöne volt a helyes és a nemzet érdekeinek megfelelő, azt megmutatták a mai események. S hogy a nép ösztöne ilyen egészségesen meg tudta találni a nekivaló utat, az a biztosítéka annak, hogy a jövőben, ha majd ez az ösztön szabadon érvényesülhet, ha nem leszünk kényszerítve érzésünkkel ellenkező cselekedetekre, meg fogjuk mindig találni a mi helyes utunkat a világ népei között.

Le vagyok sújtva, tele vagyok aggodalommal és szomorúsággal, de nem értem azokat, akik a magyarság vesztéről beszélnek. A tót nép ezer évig volt rabságban — mondta Juriga Nándor, a tót képviselő — és most, íme föltámad. Nemzeteket nem lehet megölni. Körülöttünk mindenütt feltámadó népek örömrivalgása, miért kellene csak nekünk meghalni? Szilárdan hiszem: a magyar szenvedni fog, egy nemzedéknek, talán többnek is nehéz lesz az élete, de előbb-utóbb feltámad, virágzóbb életre, mint valaha. Önérzetet, bizalmat, hitet nevelni a magyarba, ez a mai nevelő generáció nagy feladata. Mert a feltámadás csoda, a csodához pedig hit kell.

Eddig úgy éltünk, mint a nagybirtokos, akinek nincs elegendő tőkéje és munkaereje nagy birtoka megfelelő kezelésére s ezért a birtok pang és rosszul jövedelmez. Ha ez a birtokos eladná birtoka egy részét és a kapott pénzt befektetné a megmaradt rész intenzív művelésébe, akkor sokkal

jobban járna. Ezentúl intenzív gazdaságot kell folytatnunk nemzeti erőinkkel és boldogulni fogunk.

Eddig a jog volt a bázisa a politikánknak. A mostani események azt mutatják, hogy a politikában nem a jogtudomány, hanem a pszichologia a fődolog, mert a politikusnak nem merev konstrukciójú kategóriákkal, hanem eleven, lélekkel bíró tényekkel, emberekkel van dolga.

Seress László:

A forradalom a legnagyobb forradalmi

tudományos ismereteinkben csinálja. Közjogi és történelmi iskoláinkat újra kezdhethetjük. Hova jutott a magyar szent korona tana, mivé lett a dualizmus, ki fog a jövőben arról beszélni, hogy a *pragmatica sanctio* törvény-e, vagy az uralkodóházzal kötött szerződés? Egyszeriben szétlozlanak a magyar publicisztika legismertebb téma-csoportjai: vámszerződés, kiegyezés, bankszabadalom, kegyúri jog, Mittel-Európa, nemzetiségi kérdés, a horvát-jog és a hozzáfűződő sok száz közjogi talány, amelyről annyi cikket írtunk és amit most a forradalom egyetlen suhintással elsepert és amiről nem fogunk többé írni soha. És új történelmet tanulhatunk, új földrajzot, új statisztikát, új államjogot, új alkotmánytani, új nemzetközi jogot. Mindenütt forradalmi átalakulás történt és történik és a magyar publicisztikának is forradalmi. átalakuláson kell keresztülmennie: sokat kell elfelejtenie és sok újat kell tanulnia.

Kezdetben fejtelenség és kapkodás lesz az új tudomány terén is, mint a kormányzás dolgaiban. Lesz kapkodás; tájékozatlanság és a, magyar publicisztikára vár a feladat, hogy még hamarabb, mint a kormányzás, beleilleszkedjék a tudományok új rendjébe és kioktassa és az új szellemenben tovább nevelje azt az írónemzedéket, amely az új közjogi és történelmi problémákkal fog foglalkozni.

De minden forradalom megállapodik, eredményei leüllednek és a magyar publicisztika is bele fog illeszkedni az új rendbe, amely csupán újat hoz és úgyszólván semmit sem visz magával a múlt emlékeiből.

Somogyi Béla:

Október 30-án este

tíz óráig néhány elvtársammal arról beszélgettünk a szerkesztőségben, hogy mikorra várhatjuk a forradalmat. Az én véleményem az volt, hogy két hónap múlva megjön, mert addigra tűrhetetlenné fog válni az élelmiszer- és a szénhiány, a szénhiány következtében pedig a munkanélküliség; azután meg hazaérkeznek az öreg népfelkelők is, akiknek sok lesz számolni valójuk lesz a .hadisegélyt visszatartó és megcsontító

jegyzőkkel és más hatóságokkal. A tömeg túrhetetlen helyzete és jogos elkeseredése adja meg az első lökést a forradalomnak.

Tizenegy órakor távoztam a szerkesztőségből. Magammal vittem jókora csomót a Nemzeti Tanács „*Katonák!*” című röpiratából, amely abban az órában került ki a Világosság-nyomdából. A József körút sarkán tüntető, ujjongó néptömeggel találkoztam: a keleti pályaudvartól a nép visszahozott két menetszázadot. Civilek hozták a katonák puskáit. A tömegből néhány fiatal hadnagy és zászlós Harsány éljenzéssel üdvözlőit; három-négy évvel ezelőtt a tanítványaim voltak. „Éljen a forradalom — kiáltotta az egyik —, úgy-e tanár úr, nem veszett kárba a tanítását?” Átadtam nekik, néhány röpiratot; a körülállók megrohantak, elszedték tőlem az utolsó darabig...

Visszahozott és leszerelt menetezázadok, civilek és munkások vállán puska: tudtam, *itt a forradalom*. Kissé rösteltem, hogy egy órával előbb rosszul jósoltam, mégis .végtelen volt az örömöm.

Miikor a Rókus-kórház sarkához értem:, puskalövéseket hallottam, előbb egyet-kettőt, azután valóságos sortüzet. Megriadt tömeg rohant felém, az emberek jajgattak, egymáson keresztül-kasul bukdácsoltak. Lassanként sikerült néhány menekülőt megállítanom. Mi történt? Sortüzet adták a népre, mondta az, egyik. Géppuskával löttek ránk, tódította a másik. Visszamentem: vaklárma volt az egész, örömlövések a szürke októberi ég felé. Már elcsöndesedett minden, menjünk haza.

A Rákóczi-úton, a rendőrposzt katonákkal és civilekkel barátkozott, politizált. Az Astoria előtt nagy tömeg. A rekedt szónokok szava belevész a boldog riadalomba: éljen a szabad Magyarország! éljen a köztársaság!

Azzal a tudattal feküdtem le, hogy megérkezett, amiért huszonöt éve agitáltam a szociáldemokrata sajtóban, a szónoki emelvényen, a iskolai katedrán: itt van a független, szabad magyar köztársaság.

Reggel fölvirágozott katonák és civilek tüntető tömege vonult el a házunk előtt. Énekeltek, táncoltak, éljeneztek a szabadságot és a köztársaságot. „Ugyan nagysága, mit akarnak ezek?” — kérdezte a házmesterné a postamesternőtől. — „Lopni és rabolni” — felelte a postamesternő.

SzántóBéla:

A kik a forradalom előtt

a forradalom lehetőségeit latolgatták, természetyszerűleg arra a megállapodásra jutottak, hogy Magyarországon forradalom csakis a szervezett munkásság és a katonaság összeműködése révén lehetséges. A szervezett munkásság szerepe adva volt, a katonaságnak pedig két szempontból volt döntő jelentősége. Egyrészt mint fegyelmezett, fölfegyverzett tömeg az

oligarchiának képezte legerősebb támaszát, melylyel a legutóbbi időkig abszolút biztossággal rendelkezett; másrészt pedig a magyarországi földbirtokmegoldási viszonyoknál fogva az az organizáció, melyben a földnélküli parasztság a legnagyobb számban föltalálható és a forradalom számára szervezhető. A háború elnyúlása, az orosz forradalom és az itt megvalósított földreform, az orosz hadifogságból visszatérő nagy tömegek lelki világának gyökeres átalakulása olyan momentumok összetorlódása volt, melyek a katonaság megnyerését a forradalom számára — Bulgáriának a hadviselők közül; való kilépésének pillanatában — a pozitív lehetőségek sorába állították. A felgyülemlett keserűség nem agitációt, csupán tudatos irányítást, szervezést tett szükségessé és erre alig néhány nap elegendőnek bizonyult. A forradalom, melynek katonalázadás jellege volt — pár óra alatt győzött!

Sokan aggódnak a vidékről jövő hírek miatt. Ezek rosszul látják a dolgokat. A falusi hadiasszonyok lázadása a jegyző, a pap, a boltos ellen, enélkül a forradalom nélkül is bekövetkeztéit volna. Beosztási helyemen a honvédelmi minisztériumban az akták ezrei között tömegesen találkoztam a jogos panaszokkal. E forradalom nélkül a kitörések rapszodikusak lettek volna, most orkánszerűen söpört, végig az országon.

Hogy mit hoz a jövő? Erre e pillanatban nehéz válaszolni. Ellen forradalomtól egyelőre nem tartok, de várok egy balratolódást. Hogy ez a balratolódás nagyobb rázkódtatásokkal, vagy anélkül megy-e végbe, attól függ, hogy a kormány beletalálja-e magát az új helyzetbe. Eddig az volt a raison, hogy „akié a katonaság, azé a hatalom.” Ezentúl: „akié a föld, azé az ország.” Ha tehát a kormány az országot maga mellé akarja állítani, földhöz kell juttatnia ennek a fogadalomnak igazi hordozóit, a fellázadt katonaságot, a földnélküli parasztokat. A Nemzeti Tanács programja ezt beígérte, elvárjuk tehát, hogy ezt az ígétét a kormány sürgősen be is váltja. A nemzetgyűlésre való választásokkor a parasztságnak már tudnia kell, hogy milyen lesz a földbirtokreform. A forradalom első kormánya ezzel a kérdéssel áll vagy bukik. Ha ezt teszi, akkor az: ellenforradalmi mozgolódásnak is kihúzza a méregfogát és a balratolódás is nagyobb megrázkódtatás nélkül megy majd végbe. Ha nem, akkor a balratolódás a város és falu proletárságának egymásratalálásával tör ki és egy véres, borzalmas parasztforradalom következik.

Szász Zoltán:

A forradalom uralkodó eszméje.

Ez a rövid kis forradalom, akárcsak a Rákóczi szabadságharca, francia segítségben részesült. Fő-szerzője Foch tábornok volt, aki július 15-én Château-Thierrynél megállította-az utolsó német va banque offenzívát s megindította a nagy visszaverő entente-offenzívát, mely eldöntötte

a háborút az entente javára. Ettől a perctől kezdve nyilvánvalóvá vált, hogy hiába harcolunk s katonáink lelkéből kitört a dac minden olyan fogalom, parancs, felsőbbtség s rend ellen, mely őket mégis az ellenségellen akarta hurcolni. Ebben különbözik a mi forradalmunk az oroszról is, amely *egy* súlyosan megvert, de egyáltalában nem reménytelen helyzetű hadsereget vetett szét. Oroszországban azonban a polgári társadalom sokkal forradalmibb szellemű volt, mint nálunk. Ott a társadalom szállította a frontra a bomlasztó szellemet, nálunk a front reménytelensége volt az, amely felszabadította a főváros cselekvési merszét. S itt is a katonaság, ez a névtelen tömeg volt a forradalom hőse és megindítója; nem a munkásság például, amely, úgy hallom, két nappal későbbre tervezte a maga forradalmi akcióját. Mikor 29-én este a katonák letépték rózsájukat s kényszerítették tisztjeiket ugyannerre, ez volt a nagy felszabadulás kezdete; bár a sapkán levő K-betű kétségtelenné teszi ennek a cselekedetnek király-fitymáló jellegét, azért nem is kell ezt egyenesen köztársasági párti demonstrációként felfogni. Ez általában a fensőbbtség, a katonai parancsnokok, a harcba kényszerítő fegyelem ellen való tüntetés volt. A háború, a militarizmus ellen való tüntetés.

A mi kis forradalmunk uralkodó eszméje a pacifizmus volt tehát. Károlyi épp azért került a mozgalom élére, mert neki is fő uralkodó eszméje ez volt. Igaz, Károlyi függetlenségi párti politikus is volt s a forradalomnak éle némileg Ausztria ellen is irányult. Azt azonban kötve hiszem, hogy Károlyi tudott volna egy Ausztriától elszakító forradalmat kirobbantani egy meg nem vert s katonai szellemében meg nem döntött hadseregből. Ez azonban nem csökkenti a forradalom értékét, már azt az értéket, amit képvisel. Mert azt meg kell jegyeznünk, hogy amilyen szép és vértelen volt ez a forradalom, oly rövid is volt; nem lefolyását illetőleg rövid, hanem az általa megtett társadalmi haladást illetőleg. A tömeg kényszerítette a királytól, hogy Károlyit nevezze ki miniszterelnöknek. Károlyi letette a királynak az esküt, aztán visszakérte a királytól & végül beígérte hat hétre az alkotmányozó képviselőház összeülését. Ez tehát csak egy nagy kezdet és egy reményteljes ígéret. Az igazi nagy forradalmi munkát ezután várjuk s ennek a munkának nem szabad már csak a pacifizmus negatív eszméjének jegyében lezajlania, hanem a demokrácia, a népszabadság, a kulturális haladás pozitív eszméjétől kell megtermékenyülnie.

Szép Ernő:

Be vagyok rekedve

a halálban, abban, amit most hagyott el a világ. Itt maradt a számban az emberiséghez tartozóknak minden jajgatása, minden nyöszörgése, minden sziszegése, minden kisóhajtása, minden arcvonaglása. Az örökre

megsérültek csalódva fordulnak ide, mikor örömet akarnék kiáltani. A ködben állok még, arra messzi előre, arra látok valami világosabbat, tudom, a napvilág. Annyi sok köny szemel arcom előtt. Még nem érzek magam körül egyetlenegy lélekző boldog embert sem, akármilyen messzire sem, a világ széléig sem,

Szilágyi Géza:

Koldusok táncdala.

*(Ez a vers még 1910-ben íródott.)*Nobel cigánytól

Nem báljuk nótánk;
Füstös cigány ise
Pazal vonót ránk.
Húzzuk magunknak,
Zúgjuk csak magunk.
Világ szemétje, sikátor rongya,
Utolsók vagyunk:
De nincs az az isten,
Aki kedvünk rontja!

Muzsikál bennünk,
El sohse fárad,
Májunkban nótáz
Sárga utálat.
Táncgörcsbe rázza
Ösztövérlábunk.
Világ szemétje, sikátor rongya,
Dáridót látunk:
És nincs az az isten,
Aki kedvünk rontja!

Éhes szívünkben
Falánk irigység
Veri a taktust,
Nem vertélt így még!
Szöges csizmával
Veri röhögve ...
Világ szemétje, sikátor rongya
Leszünk örökre? —
Még sincs az az isten,
Aki kedvünk rontja!

Nem méz a kedvünk,
Százfogú méreg.
Nem birná minden
Angyali lélek.
Mi bírjuk — s tűrünk,
S hitünk nem rendül.
Világ szemétje, sikátor rongya;
Azt hisszük .szentül:
Hogy nincs az az isten.
Aki kedvünk rontja!

Tűrésünk játék,
Dehogy is hosszú!
Nem meddő. Szül még:
Fattya a bosszú.
Gyilkos fattyú lesz,
Romlást vág bárdja.
Világ szemétje, sikátor rongya
Vidáman várja,
S addig nincs az isten,
Aki kedvünk rontja!

Porból és szennyből
Égig kell nőnünk!
Hogy görnyednek majd
Törpén előttünk!
Mindenki húzza
Csak a nótánkat , . .
Világlbiró lesz az utca rongya.
Viharon vágat,
S nem lesz az az isten,
Aki kedvünk rontja!

Szini Gyula:***Felejthetetlen pillanatok,***

felejthetetlen órák, felejthetetlen napok! Nem vagyok könnyen izguló ember, mégsem volt maradásom otthon és nem tudtam megfogadni a bölcs polgárok okos tanácsát, hogy forradalmat legjobb otthon, párnák közt élni át. Attól az izgalmas órától fogva, amikor az utcán megállították a villamosokat és a katonákkal levétették a sapkarózsájukat, emberek közé vágytam, emberek közé mentem, hogy magam is mint porszem ott táncoljak a forradalom levegőjében.

Mi volt ez? Az a rejtelmes öserő, amelynek nincs magyarázata. Amely kitör a föld méhéből azzal a szent lázzal és rejtéllyel, ahogy minden dolog a világon születik. Percek, pillanatok alatt olyan forgósél támadt a lelkekben, amely elsodorta emberöltök hatalmasan gonosz alkotásait. Mily szörnyeteg gúllak magasodtak az emberek fölé és táplálkoztak azok véréből és csontjuk velejéből: militarizmus, biziantizmus, feudalizmus, bigotizmus. És percek ezredrészei alatt váltak porrá ezek az embervérrel vakolt sziklapiramisok.

Szkeptikus ember vagyok és mégis örök életemre az idegeimbe van beleírva, belevésve a puskaropogások izgalmaival együtt az a fölemelő és mindennél értékesebb tudat, hogy az embert nem lehet soha egészen oktan barommá lealacsonyítani, mert mindig el fog jönni a perc, amikor a beléje fojtott emberség az öserők szilajságával kitör, megrázkódtatja és porszemekké fújja szét a hazugságok bástyáit, amiket lassú és céltudatos ravaszsággal emeltek köréje. Hiszek és újra tudok hinni az emberben és ezzel életem legszebb percét értem még.

Rivoluzione vedere e mori.

Szomaházy tsfván:***Két öregasszony.***

Forradalmat mi eddig nem láttunk, csak a könyvekben és az újságokban olvastunk róla. Piros vér, menekülő emberek lihegése, bestiális csőcselék, gránátok durranása, rombadőlt házak portengere kavardott össze képzeletünkben, mikor a história nagy tömegkitöréseire gondoltunk.

Humorral, jókedvűen, lelkesedve, minden zavaró momentum nélkül csinálni egy olyan forradalmat, mely századévek összes bűnös hagyományait elsodorja: ez minden-népek és minden korszakok történetében páratlan.

Végigmentetek az erjedés lázában égő pesti utcán? A házakon trikolórok lengtek, őszi rózsa fehérített a kalapok és tisztí sapkák mellett és

gyilkosok rejtőznek a homályban, hanem jókedvű suhancok lövik ki a levegőbe a mannichereiket. Ezek már kiéreztek, hogy Pesten még a forradalomnak is épp úgy meg van a maga egyéni karaktere, mint azoknak a kedves, elszánt, lelkes és minden gonoszástól visszariadó fiatal embereknek, akik huszonnégy óra alatt megcsinálták.

Szöllősi Zsigmond:

Amit láttunk.

Az a csütörtök: benzinfüsttől, puskaporszagtól, ködhullásos homálytól vastag, gépszekerek dübörgésétől, kürtbúgástól, fegyverdurrogástól, éljenek zsvajjától, énekszótól mámoros levegőjével, amelynek a hullámain mint a fehér tajték táncolt az őszirózsák könnyű áradata, — látványnak is szédületes volt és a holtig tartó emlékek magasságába tornyosodó. De érezni kellett: e külsőség minden grandiózitása is rettenetesen törpe a, Tény lelke, tartalma, hatása és jelentősége mellett. Aminek a teljes magyarázata se nem az, hogy az exponálás folyamata belesöpört a világháború négy esztendő akciójába, se nem az, hogy a forradalom technikája nagyon megtökéletesedett. Ennél teljesebb és gazdagabb magyarázat, hogy a Forradalmak, az emberiség legnagyobbrendű drámái, nem látványos színdarabok. Több van bennük, mint amennyinek a meginstrumentálására és staffirozására a legnagyobb scéna minden kelléke és eszköze is képes. Mikor embermilliók sorsa dönt magáról egy évszázadokat fölborító mozdulattal, ennek a Hősnek és ennek a gesztusnak a legnagyobb szín, a legnagyobb statisztéria és a legnagyobb pillanat i:s kicsi. Ami körülötte érzékelhető, nem arányos vele, nem is fontos magában, minden kiváltságos érdekességét, izgalmát és emlékezetességét csak a tartalom érintésétől kapja. Napoleon lába alatt megrendült és szétszakadt egy világ. De Napoleon lába is belefért egy pár csizmába és nem is ezek voltak a legnagyobb csizmák a világon.

Vajda Ernői

Jflafrőzok.

A forradalommal új embertípus jelent meg a budapesti utcán, amely addig hiányzott onnét: a matróz. Először csak egy maroknyi csapat jött, kék ruhájukban mint izzóbb tájakról érkező fecskecsoport és érkezésük az októbervégi őszi városba meghozta: a tavaszt, az örök forradalom Tavaszát. A lázadás lengő lobogóját hozták, a vörös üszköt, amely lángra lobbantotta a forradalmi erők feszültségét.

Nem véletlen, hogy a matrózok voltak. A legújabb kor történetében a flotta bontotta ki mindig, mindenütt újra meg újra a vörös lobogót. Emlékezzünk a kronstadti matrózokra, Szebasztopol és Odessza matrózforradalmaira. Németországban a kiélt matrózok lázadtak először és azután Hamburg következett, a másik tengerészváros. Franciaországban a háború előtti utolsó békés esztendőben konzervatív írók vészharangot kongattak, hogy a francia flotta csöndes erkölcsi forradalma átalakítja a francia nemzetet, ijesztő idegen elemeket oltva a francia vérbe és a francia szellembe.

Ezen a kicsi földgömbön, amelynek biztos talajú szigetkontinensein évezredek szokásokba rögződve él a szárazföldi polgár, az igazi szabad világszellemet csak a tengerész jelenti. Ma itt, holnap a glóbus ellenlábás pontján! Népek, szokások, állami rendek kavarnak, társadalmak nyílnak meg a matróz előtt. Az összehasonlítás elárulja a nagy titkot, hogy állami berendezések, társadalmi formák nem örök törvények, mert hiszen a föld minden részén másként; alakultak. A matróz látta az orosz cárt, a monarchikus kényuralom minden ragyogásával és látta az afrikai négerkirályt, akinek fején elrongyolt európai inggallér a korona és aki pálinkát koldul a matróztól is. A matróz hallotta, látta és tudta, hogy éppen olyan isten kegyelméből népe fölé örökké rendelt felsőbb hatalomnak hirdeti magát a pálinkás fekete király, mint európai fehér kartársai. Minden matrózból, aki csak egyszer is hajózott a föld körül, világpolgár lett, szabad szellem, aki régi hazugságoknak nem hisz többé sehoh. Idegen tájak, exotikus földek, forró kikötővárosok tanították a lázadásra a matrózokat. És amikor hazai kikötőikbe tértek az úszó kaszányák, az örök lázadás bölcsője lett a flotta, amelyet a legszilajabb dajka ringatott mindig: a fékezhetetlen szabad tenger.

Várnai Zseni:

Nehéz most magamról vallomást írni,

hiszen még benn vagyunk a történések kellős-közepében, a nappalok, az éjszakák lázas izgalomban telnek, minden óra, minden perc új csodákat hoz és az utcákon, amerre csak járok-kelek, még szembenéz vélem, még szívembe nyílal a versem: *Katonafiamnak*.

Kimondhatatlan, amit most érzek. Ami utópia, költői ábránd, álom volt csupán eddig, azt most egy mozdulattal valóra váltotta a nép. A vállára vette és koszorúsán meghordozta végig a városon az én gyöngye szómat és feje fölé emelte és alatta esküdött föl a Nemzeti Tanácsnak a szabadságra és békére, népek könnye, ujjongása, öröme, lelkesedése szentelte meg azokat a sorokat, melyeket öt évvel ezelőtt, 1913-ban a május 23-iki munkásforradalom alkalmából írtam.

Beteg voltam akkor, lázasan és kínlódva feküdtem pestújhelyi la-

kásunkon, mikor jöttek a hírek, hogy benn a városban forradalom készül. A képviselőket az utcára hányják, a munkások ellen katonaságot vezényelték ki, az egész város forrong, villamoskocsikból barrikádokat emelnek a munkások és akkor valami hirtelen kigyúlt bennem, hogy írni, igen, írni kellene valamit, minden anyák nevében, minden katonafiúnak és ha kézhez vennék, ha elolvassák, akkor győznie kellene a népnek, mert a nép fia nem fordulhat a nép ellen. A verset megírtam és azután este bevánszorogtam vele a Népszava szerkesztőségébe úgy, ahogy voltam, betegen — a láz, a nyugtalanság hajtott s ott a verset Buchinger és Weltner elvtársak nagy lelkesedéssel elolvasták és rögtön leadták. Másnap két hatalmas piros szekfücsokkorral jött haza az uram és letette az ágyamra. Tudtam: a vers megjelent.

A lapot akkor elkobozták miatta, de kicsit elkésve, úgy, hogy az előfizetők mégis megkaphatták, mert — mint utólag értesültem róla — sem az ügyésznek, sem a vizsgálóbírónak nem volt szívük az elkobzó rendelkezést kiadni, — annyira megkapta őket a vers. Akkor szavalták, idézték egyre-másra, ismeretlen emberektől, katonáktól lelkes leveleket kaptam és végül egy idézést a szolgabírószágtól és az ügyészségtől. Katonák között a kaszárnyákban, név nélkül, röpív alakjában terjesztették el a verset ismeretlen emberek — ezért idéztek meg és haderő elleni lázítás miatt, vád alá is helyeztek, a könyvem: lefoglalták, úgy, hogy az csak 1914-ben jelenhetett meg, miután már a vád alól fölmentettek.

Írói pályám azonban nem itt kezdődött, mert ekkor már a munkásoknak eléggé ismert költője voltam, hanem akkor, mikor feleségül mentem Peterdi Andorhoz. Tizenkilenc éves voltam, álmodozó és lelkes, jóformán gyerek még, a színésziskolát akkor végeztem el és egyben le is mondtam mindjárt a csillogó fényes pályáról, hogy hozzáfűzhessem soromat egy költő életéhez.

És ekkor születtem én is meg mint költő. Addig őket olyan magasztos, földöntúli lényeknek tartottam, hogy gondolni sem mertem arra, hogy én is tollat fogjak, én is írni merjek, leírhasam, amit gondolok amit érzek, hogy azt valaki elolvassa, de később az uram példáján föl-bátorodva, írni kezdtem. Az anyásáig, a fájdalmas, szenvedő anyai érzés, a proletáranya érzése ébredt föl bennem, mikor keblemre szorítottam kisfiam drága fejét és a végtelenbe tárult a karom, hogy minden éhes proletárgyereket a szívemre öleljek. Megírtam az Anyaság című versemet:

„Bár volna a keblem dús, kifogyhatatlan,
Akár a szilaj áradó patak,
szívem vérét italul nektek adnám
Kicsiny, éhes proletár madarak.”

Az uram csudálkozva nézett rám és azt mondta:

— Hiszen te egy tehetség vagy, ha így folytatod, a proletárok Máriája leszel.

És így folytattam. A szívem vérével és szenvedésével írtam minden versemet és igaz, könnyű volt így írni, mert ehhez, hozzásegített a mi küzdelmes, gondokkal teli életünk, amely a proletárokkal egysorsossá tett bennünket. Ekkor jött a háború és az emberiségre új szenvedés, új mártíromság szakadt. Én minden idegemmel, a szívem minden verésével éreztem ezt és amennyire gyöngé tollamnak tudni adatott, minden írásommal a háború ellen küzdöttem. Nehéz volt. Mögöttem állt a cenzúra, az írásaimnak fele se látott napvilágot és Anyaszív cím alatt összegyűjtött verseim, miket már a háború első esztendejében írtam, csak most a napokban jelenhettek meg. Közben megíródott Gracchusok anyja cím alatt egy verseskönyvem, azonban a cenzúra figyelmét ez sem kerülhette el, miután Vadász Lipót, Balogh Jenő, akkori igazságügyminiszter, sőt Tisza István is elolvasta, csak összeragasztott lapokkal, verseket eltüntetve engedték át a nyilvánosságnak. Nehéz, volt, küzdelmes és szenvedéssel teli, míg a mai nagy napokig eljutottam és hogy itt vagyok, hogy megértem, hogy meg tudtam érní, azt az uramnak és egyben mesteremnek, Peterdi Andornak köszönhetem, aki mellettem volt, mikor még bukdácsoltam, segített, harcolt, verekedett értem és erős karokkal megtartott, az életnek, hogy végleg el ne vesszek, mikor a fájdalom a földig, a porba sújtott. És most mégis örömmámorban úszik a szívem, hogy megadatott e nagy napokat elérnem, egy új, jobb korszak virradását és hogy szívemben bordázhatom ama tudatot, hogy én is a magvetőkhöz tartozom, akiknek vetéséből ez a csudálatos kalász sarjadt.

Várnai Zseni:

Anyák Éneke,

Császár szólj!

Az, én fiam, ha egyszer visszatér
A nagy csatából, hová Te küldted őt,
Az én fiam, ha egyszer visszatér
És nem találom két erős kezét:

Császár szólj, én tudni akarom,
Adatott-e néked hatalom,
Hogy visszaadjad lehullott két kezét
Az én fiamnak.

Császár szólj!

Az én fiam, ha egyszer visszatér
A nagy csatából, hová Te küldted őt,
Az én fiam, ha egyszer visszatér
És rámmered két kiégett szeme:

Császár szólj, én tudni akarom,
Adatott-e néked hatalom,
Hogy visszaadjad sugaras két szemét
[mét

Az én fiamnak.

Császár szólj!

S ha nem tér vissza már az én fiam
A nagy csatából, hová Te küldted őt,
Ha nem tér vissza már az én fiam
És sakálok tépik vérző szívét,
Császár szólj, én tudni akarom,
Adatott-e néked hatalom,
Hogy visszaadjad ifjú életét
Az én megölt fiamnak!

Vészi József:

A magyar nép nagy éjszakáján,

amikor Budapest utcáin vértelen diadalát ülte a béklyóiból kibontakozó népakarat, az én két halódó gyermekem képe tolult minduntalan szemem és az előttem fekvő kéziratpapiros elé.

Éjfél után kiragadtam magam a munkából, hazamentem, ágyamba rogytam. Elaludni dehogy tudtam. Szorongva lestem a telefon csilingelését. (A Jendrassik-klinika megfogadta, két óránként hírt ad fiamról, menyemről, milyen a lázmenet, hogyan alakul az erejük állapota, mi van kivált a szívükkel, elég erős-e kibírni a nehezen kibírhatót és mindenekfölött: halad-e a tüdőgyulladás, vagy sikerül-e megállítani a végzetes folyamatot?)

Éjfél után két órakor szól a telefon. Három emberrel vagyok egyszerre összekötve:

— Halló, főszerkesztő úr? Itt szerkesztőség. A helyőrség a Nemzeti Tanácshoz szegődött. Az egész helyőrség. Most esküszik fel valamennyi tiszt az Astória előtt.

Másik hang:

— Kérem, itt egy előfizető a Belvárosból.

— Mi tetszik?

— Kérem, a Képiró-utcából beszélek, a lakásomról...

— Mi tetszik?

— Erre mifelénk csupa lövöldözéstől reng az éjszaka. Küldjenek riportert, tudja meg, mi folyik az utcákon s telefonálják meg nekem... Megőrülök.

Harmadik hang:

— Sohse örüljön, maradjon eszénél... Halló, Pester Lloyd? Itt egy honvédszázados, száz meg száz bajtársa nevében, Győzött a forradalom. Mink csináltuk. Együtt a néppel. A kezünkben táviró, posta, távbeszélő. A csapatok jönnek ki a kaszárnyákból és köszöntik ujjongva a szabadságot ... Elfogtuk a tábornokokat. Most visszük a Nemzeti Tanács elé...

Légy üdvözölve, győzedelmes népszabadság. Sajgó szívemből forrón köszöntlek.

(Mikor lekísértem a fiamat, az én drága fiamat, azt a daliát, a fertőtlenítő kocsiba, — Istenem, az utolsó erejével jött el a karomon a liftig. Hallotta elfojtott zokogásomat: „Ne sírj, apám!” Betuszkoltuk a kocsiba. Katonatiszti köpenyegét felhajtotta. Feje, láztól égő feje ráhanyatlott a kezére... így várta a hordágyat, amelyen utána hozták a feleségét, akinek már nem volt jártányi ereje...)

Október 31. Reggel.

Énekszó, üdvölvések, zászlók lengése... Éljen a szabadság! Éljen a forradalom!...

A klinikáról komor hírek. Terjed mind a két tüdőgyulladás. Magos láz. Erőhianyatlás. Tégy csodát, tégy csodát, irgalom istene! ...

Le a szerkesztőségbe. A kötelesség parancsol. Könnyes a szemem, a koponyáidban izzik az agyvelő és ó hogy reszket bennem a szív.

De parancsol a kötelesség.

Vetem a betűt a papírra:

„Most mindenkinek, vallott légyen bármit a múltban, ott a helye a népkormány oldalán. Az ország minden alkotó irányú ereje támogatni fogja Károlyit abban a törekvésében, hogy a nemzeti egyesülés honmentő művét a demokrácia jegyében valóra váltsa.”

(Milyen borzasztó volt az, amikor a szegény asszony hordágyát betolták a kocsi! Egy utolsó pillantást, fájdalmas mosolygással, vetett felém. Mintha azt mondta volna: „Lám, idáig jutottunk!” Még mielőtt becsapódott a kocsi ajtaja, láttam, a két beteg hitvestársnak hogy kulcsolódik egymásba a keze... Ó jaj., micsoda rettenetes, rettenetes dolog ez...)

Délután 3 óra. Telefon:

— Itt Jendrassik-klinika, A szegény nagyságos asszony meghalt. (Irgalmas Isten! És a fiam?)

— A Vészi tanár úr láza emelkedett. Az állapot komoly.

A kisebbik fiam ma tért haza az olasz frontról; őt, meg szegény menyem Németországból hozzánk látogatóba jött testvérhúgait magam köré gyűjtöm, távol a gyerekszobától, ahol az anyátlanná lett kis unokám játszik s kacag.

— Meghalt Hilde. Sírjunk csöndesen. Ne vegyen észre semmit az a csöpp jószág...

(Hallgass meg, Isten. Add vissza legalább az én Gyulámat. Mentsd meg legalább az apját ennek a kis árvának... Gyulám, Gyulám!...)

November 1.

Cikk: „A tegnap éjjel fellángolt hatalmas népmozgalom méhéből órák múlva, vérontás nélkül, megszületett az első magyar népkormány...”

(A klinika nem telefonál. Mi van a klinikán? A feleségemet, aki holtáig ápolta Hildénket, felváltotta Gyulánál Margit lányom. Margit nem mozdul a beteg mellől. Baj van bizonyosan ... Istenem, Istenem ...)

A szerkesztőség jelenti, kész az esti lap. A város nyugodt. Őszi rózsák özönével ünnepli a forradalmat.

Készülődés a reggeli lapra. Ki ír cikket? Kik látják el a riportot? Mi van a berlini telefontal? ...

(Gyulának, biztos, nem, mondták meg, hogy... Én édes, drága szegény fiam! Könyörülj meg rajta, könyörületesség Istene!)

Négy óra, Telefon. Oda támolygok:

— Kiszzenvedett. Elaludt.

(Nincs Gyulánk! Nincs Hildánk! Sírjunk, sírjunk együtt, édes, jó feleségem. Ó hogy meglátogatott minket az Isten! Meg volt terítve előttük a boldogság asztala és most, most, most kellett meghalniok. Agyafúrt kegyetlenség, gonosz örület...

A harmadik szobából idecseng a zokogásunkba az apátlan, anyátlan árva kacaja ...)

Még a halálos ágyon is meg fogjuk a magyar forradalom két napját emlegetni.

**Wallesz 7enő: **

Szabad józannak lenni?

Szabad. Minthogy pedig nem ülik másokat mámorukban zavarni, önmagamat vallatom: Mi történt? Megbukott a burzsoázia? Nem. Össze-, omlott a kapitalisztikus termelési rendszer? Nem. Társadalmásítottuk a termelési eszközöket? Nem. Magához ragadta a proletárság a hatalmat? Nem. Pedig az emberiség ily eredményekkel járó forradalmat várt, mert hiszen ilyen forradalomra készítette elő a tudós, a szociológus és az agitátor. Marx kommunista kiáltványának megjelenése óta a forradalmi ideológia szinte természetesnek találta, hogy az emberiség legközelebbi forradalmát a kizsákmányoltak* osztálya viszi diadalra a kapitalizmus ellen. Mindebből semmi sem következett be. Ez a forradalom a polgárság forradalma volt és a proletárság csak asszisztált a polgári társadalomnak. Ez képtelenségnek-és a proletár érdekekkel merőben ellenkező vállalkozásnak látszhatik. És mégis úgy van. Mert a hoz. hogy erős proletár-osztály kialakuljon, mindenek előtt egy erős kapitalisátársadalom szükséges. Amde az Ausztriához való gazdasági kapcsolataink folytán nálunk nem képződhetett egy erős kapitalista társadalom. Magyarországon nem kaphatott életre a nagyarányú kapitalizmus s ezzel együtt a nagyarányú kizsákmányolás, mert ez az ország Ausztriának volt a kizsákmányolási területe. Előbb meg kellett hát teremteni a nagystílusú magyar kapitalizmus lehetőségét és ez a lehetőség az önálló, független Magyarország. A nagyarányú termelési rendszer előfeltételei már már adva vannak és ezzel aztán a magyar proletárság előtt is megnyílt az izmosodás és fejlődés útja. Az ő forradalmuk *ezután következik csak*. Mert ahhoz, hogy *gazdasági* forradalom legyen, meg kell teremteni a *gazdaságot és gazdagságot*.

*A forradalmi napok hiteles
krónikája.*

A forradalom előzményei

Bulgária kapitulációja után a magyar közvélemény előtt is napnál Világosabbá vált, hogy a háború kulminációs pontjához érkezett: nincs többé értelme a vérontásnak; hiszen abban a komplexumban, amelyet az imperialista Németország fölépített, betölthetetlen rés támadt. Bulgária elszakadása után Németországnak nem volt meg a közvetlen kapcsolata Törökországgal, — ez a pillér, amelyre a jövőendő német világhatalom terveit fölépítette, kidőlt. Hozzájárult ehhez az is, hogy Törökország, katasztrófális vereséget szenvedett a palesztinai harcvonalon, ahol ott álló egész serege megsemmisült. A kép tiszta volt. Németország kezdett lefelé csúszni a lejtőn, az entente-seregek mindenütt gyors és ellenállhatatlan nyomással neheztedek a francia országi fronton a német hadakra, az olasz harcvonalon az ellenség még mozdulatlan volt ugyan, de a helyzettel beavatottak tudhatták, hogy az első nagybbszabású támadást, amelyet a leküzdhetetlen tankokkal kezdenek, az elcsigázott, gyatrán élelmezett osztrák magyar hadsereg, bármilyen kitűnő is az emberanyaga, nem foghatja föl. Ezek voltak a külső jelenségek. Aki pedig a történelem filozófiáján keresztül is vizsgálódott, e jelenségekből joggal következtethetett arra, hogy most az a processzus indult el, amely — ha kisebb arányokban is — számtalanszor megisméltődött a történelemben. új áramlat csapódott rá Európára, amely a jog és az igaz-

ságig érvényesülését, az elnyomatás, a merev kormányrendszer, lerázását követelte. Azok a népek, amelyek belső, szellemi struktúrájának ez; az áramlat kedvezett — ez a történelem logikája — ebben az új alakulásban fölszínre kerülnek, amelyeknek pedig az új szellem befogadására nincs kellő apercpiáló képességük, rosszabbul kell hogy járjanak. Ez volt az a korszak, amelyet a magyar sajtó a háború előtti untig hirdetett: elérkeztünk a mesterségesen összetartott államrendszerek bomlási processzusához. Vonatkozott ez főleg Ausztriára.

Bulgária és Törökország veresége, Bulgária kapitulációja, Törökország béketörekvése: Ausztriában fölszabadították a csehek és délszlávok nyílt szakadási akcióját. A szűk látókörű osztrák diplomácia apró-cseprő eszközökkel próbálkozott meg azzal, hogy összetartsa a szétmállani készülő osztrák komplexumot. Burián békejegyzéke Wilsonhoz volt ennek a toldozó-foldozó törekvésnek első jele; nyilván azzal a tendenciával, hogy a békeszándék meg fogja nyugtatni a monarchia nyomortól és szenvedéstől agyonsanyargatott népeit. Mikor aztán kitűnt, hogy ezt a békelépést az entente egy „sajnálkozó”-gesztussal intézte el, mikor nyilvánvalóvá vált, hogy éppen ama törekvés miatt, amely még mindig a Németországgal való összetartozásra helyezi a súlyt, az, entente Németországot és Németország teljes átalakulását tartja, fontosnak, mikor Wilson burkoltan, de-

leplezetlenül Vilnius császár eltávolítását kívánta: Magyarországon kitört az izgalom láza.

Hadd merüljünk el kissé a közelmúlt szemléletében, a rettentő szárguldás után, amelylyel az egymásra torló események megrohantak bennünket; talán nem lesz fölösleges, ha oknyomozóan figyeljük a forradalom kitörésének előzményeit.

A képviselőház október 16-iki ülésén Wekerle Sándor miniszterelnök, miután Ausztria föderalizálódása már elhatározott dolog volt, bejelentette, hogy a kormány a perszonális unió alapján áll, bejelentéséből azonban hiányzott annak minden kétség és homály nélkül való precizírozása, hogy megszűnik a védelem közössége és meg lesz az önálló állami lét elengedhetetlen kritériuma, a külön külügyi képviselet is. Ezen az ülésen hangzott el a nagy fordulat praeludiuma, amikor Károlyi Mihály azt mondotta: „Ha nem alakítjuk át rohamosan az Ausztriával való kapcsolatunkat, nemcsak a háborút veszítettük el, elvesztettük a békét is ... A politikai és a világhelyzet olyan, hogy rohamosan kell haladnunk a végső kifejlődés felé ...” Ez volt a helyzet legpregnansabb sziglatúrája: a gyors cselekvés szükségessége. A háború zenitjéről már lefelé haladtunk; a konzervatív szellemű kormány azonban még megpróbálta a fékezést. Végezetül a fék fölmondta a szolgálatot. Megkezdődött az irtózatossá válás ...

Október 21-én megérkezik Wilson válasza, amely a monarchiát a cseh-szlovák és jugoszláv nemzeti tanácsokkal való előzetes tárgyalásokra utasítja, miig a velük való megegyezés meg nem történt, nem állhat szóba a monarchiával. Újra Károlyi az, aki tisztán látja a helyzetet; képviselőházi beszédét ezzel kezdi: „A haza veszélyben van!” És

azzal folytatja, hogy a nemzetet ki kell vezetni eddigi tétlenségéből, cselekednünk kell ... Olyan kormányra van szükség, amely kész megkötni a különbékét, és ha ez meg nem történik, a nemzet maga veszi majd kezébe a sorsát. Követelte egy demokratikus kormány alakítását, a háború azonnali megszüntetését, a magyar katonáknak külföldről való hazahozatalát és a honvédelmi miniszter rendelkezése alá való helyezését, Magyarország függetlenségének törvénybeiktatását, a német szövetség fölbontását, a nemzetiségekkel való tárgyalások megindítását, a Fiuméba vezető út és Fiume biztosítását Magyarországra számára, a széleskörű általános választójogot, a sajtószabadság helyreállítását „Minden perc, amit elmulasztunk egy kilométert jelent az ellenségnek ... És végezte azzal, hogy ha a kormány nem cselekszik, ő cselekedni fog. De még ez a vészkiáltás sem tudta fölrázni a Wekerle-kormányt, amely nem akarta, nem tudta elhinni, hogy rántör az áradat, hogy a tót kérdés mellett a román kérdés is fölszínre vetődhetik, amely nem akarta, nem tudta átlátni annak a koncepciónak a helyességét, hogy itt az utolsó perc, amikor az entente-tal kibékülhetünk és esetleg segédkeztet kapunk a mentési munkálatokra. Még Tisza is ki tudta mondani, hogy elvesztettük a háborút, a Wekerle kormány továbbra is a halogatás taktikáját választotta.

Halogatásra azonban nem volt sok idő. Elindult az események lavinája. Október 23-án, délután a képviselőház ülésén csattant föl az első bomba egy közbeszólás formájában, amely méltatlankodva háborodott föl azon, hogy a királyt Debrecenben ilyen időkből is a Got tálalással fogadják. Az ellenzéki padokon türelmetlen, indulatos vihar tört ki és maga a képviselőház elnöke is megbélyegezte a debreceni

esetet. Ilyen kuruckodásra még nem volt példa a hatvanhét óta labancodó képviselőháziban. Pár pillanatra újra helyreállt a nyugalom, de csakhamar uira kitör a vihar, amikor Balta Aladár fölolvassa a Károlyitól átnyújtott táviratot, amely jelenti, hogy Fiumét egy horvát gyalogezred elfoglalta. Egy pillanatig még kábult megdöbbenés, aztán egyszerre elfogja a lelkeket a veszedelem érzése. Mint aki súlyos sebet kapott: előbb eláll a lélekzeie, de aztán, a vér kibnggyanása után, kalapáló szívvel és pattanó idegekkel eszmél föl, — hátha elszáll belőle az élet ... a kábult tehetetlenség után mintha hirtelen mindenkin ugyanegy gondolat vágatnia végig: tenni kell, gyorsan, gyorsan, a kormány kéziéből kiesett a vezetés, az örvény szélén állók nem gondolkozhatnak. Végigzúg a kiáltás az egész képviselőházon: Föl kelt függeszteni az ülést. Most nem lehet tanácskozni, mert nem lehet kicsinyes ügyekről gondolkozni. Ki, ki a szabadba, a folyóséra, ahol nyílt utat kaphatnak a gondolatok, az indulatok. Az ellenzéki képviselők pár pillanatig szinte eszméletlen öntudatban kóvályognak, aztán valaki kiadja a jelszót: a kupolacsarnokba. A képviselőház minden nagy eseményének itt szokott lejátszódni az előkészülete . . . most is történnie kell valaminek. Mennek, tódulnak a kupolacsarnokba. A régi, sablonos fegyelem, hogy a pártvezérek irányítják a dolgokat, a közkatonák pedig vagy engedelmesen megnyugszanak, vagy halkan morognak, egyszerre eltűnt. Most a közkatonák dirigálnak, valósággal rendelkeznek a vezérekkel. Sorra megszólaltatják a rögtönzött értekezleten Károlyit, Apponyit. Andrásyt. Károlyi azt mondta: a kormánynak el kell távozni a helyéről, hadd váltsa föl egy új, amely egybefoglalja a parlamenten kívül álló elemeket is. Radikálisokat, sza-

cialistákat, nemzetiségieket egyaránt. Ebben a szellemben beszélt Apponyi és Andrassy is, ők természetesen konzervatív kikötéseket is megjelöltek. Pop-Csicsó István román képviselő, aki fölényes mosollyal hallgatta a beszédeket, akár-hogy unszolták is, nem akart föl-szólalni. A király elé megyünk, ez volt a rögtönzött értekezlet határozata.

Fél hét volt, mikor félbeszakították a képviselőház ülését. Két óra alatt egymást követte a politikai események torlódása. Wekerle elhatározta a kormány lemondását, amit a nyílt ülésen be is jelentett. A le-tűnő régi rendet imperáns, a képviselőházban soha nem látott jelenet kísérte bukása útjára. A baloldali sajtó-karzatón ülő hírlapírók föluggrottak helyeikről, sápadtan, aztán kigyúló arccal, ideges, lázas gesztusokkal fordultak Wekerle felé, a sajtószabadságot éltették, a cenzúrát abcugolták. Ifjú és elszánt össze-vissza érzések tömege viharzott el itt a sajtókarzatón: az elnyomtatás elleni kemény düh, a régi rend eltűnése fölött való öröm. Csakhogy ez a forradalom elszántsága is volt, a retorzió még a lemondott kormány kezében van, amely ezzel az eszközzel tetszése szerint élhet.

Álljunk meg itt egy pillanatra Ne szemléljük önmagában ezt a rendkívüli eseményt, amely első föllobbanása volt a forradalomnak. Figyeljünk rá: mit tett a sajtó azokban az égő, irtózatosan, gyötrelmes napokban, amikor érezte a sorsdöntő idők elérézését és érezte azt, hogy az ország közvéleményét nem szabad az események tompított regisztrálásával, dolgok elhallgatásával vagy ferde beállításával félrevezetni, amit a cenzúra kéréssel, fenyegetéssel és a kormányhatalom teljes szigorának alkalmazásával követelt.

Még október 1-én — a bolgár katasztrófa teljes kibontakozása

után — a Budapesti Újságírók Egyesülete választmányi ülése a cenzúra túlkapásainak megszüntetésére, a lapkiadókkal közösen tervezett lépését tudomásul vette, de arra az esetre, ha ezek a lépések nem vezetnének haladéktalanul eredményre, teljes elhatározottságát jelentette ki, hogy az ország érdekeit súlyosan veszélyeztető cenzúrával szemben a legvégsőbb eszközöket is igénybe veszi. Ez a legvégsőbb eszköz a cenzúra ellen tüntető sztrájk lett volna. Pár nappal később Wekerle miniszterelnök az újságírók és lapkiadók küldöttsége előtt a politikai cenzúra teljes megszüntetésére irányuló ígéretet tett. Az ígéret ígéret maradt, a lapokat egyre gyakrabban tarkították a fehér foltok, egyik lapot a másik után helyezték előzetes cenzúra alá. Sőt: Wekerle közben a képviselőházban olyan kijelentéseket tett, amelyből a cenzúra további szigorítására, a gondolatszabadság teljes eltiprására lehetett következtetni. Ez volt az újságírók képviselőházi történelmi jelentőségű tüntetésének előzménye.

Akik azonban a rohamos kifejlődés szédítő iramú expressz-vonataira ültek: az újságírók, nem álltak meg a pusztá demonstrációnál. Radikális lépésre határozták el magukat. A Budapesti Újságírók Egyesületének cenzúra-ellenes bizottságja és a fővárosi napilapok bizalmi főrfiai október 24-én ülést tartottak, amelyen elhatározták, hogy a cenzúrát megszüntnek tekintik, ezentúl nincs más cenzúra, mint a magyar sajtó lelkiismerete. Ez a merész lépés végtelen jelentőségű volt, itt kezdődött a közvéleménynek a forradalomra való előkészítése. Hiába próbálkozott meg a kormányzat azzal, hogy a cenzúrát nem respektáló lapokat elkoboztatta, — ez még inkább hozzájárult az amúgy is túlfeszült idegű közvélemény fölrázásához; aztán meg: az elkobzott lapok példányai féltett kincsként jártak kézről-kézre az országban. A felszabadulás iránt való vágy így kapta meg az első hatalmas lökést...

Jákó János.

Debrecen, október 23.

A magyar ősz csodálatosan szép, ködpárás hajnalán dübörgött át vonatunk az ébredő nagy Alföldön, négy miniszterrel, velünk újságírókkal, követve harminc percnnyire a királyi pár vonatától. Mikor e sorok íródnak, már látta káprázva szemünk a forradalmi kilobbanást, mi sem volna hát egyszerűbb, mint a történelem részére felfüggeszteni az őszinteséget és azt mondani, hogy a későbbi napok megérezése már velünk jött, lebegve a két vonat felett! Jöhetett volna: a magyar szemhatár sötét volt minden oldalon, ellenség határainkon s alig

pár órával azelőtt éreztük a parlamentben az elfulladt várakozás, gyötrő bizonytalanság, a lelkek kétségbeesett nincstelenség ének nyomasztó levegőjét. De a hajnal még olyan szép volt: óriás táblákon az őszi szántás áldott békés képe; virágos kis állomások, fellobogózott őrházacsák, tarkaruhás leány sereg. Legyen látszat, látszatnak szép volt”!

A debreceni állomáson bizonyos fanyar íz keveredik az ember érzésébe. Egy közös cseh ezred állította ki a díszszázadot. meg a bandát, noha azelőtt való nap már megállapod-

tak a debreceni uraik, bogy honvéd század áll a pályaudvarra s a nagyváradi honvédszenekar zendít itt reá a magyar himnuszra. A hadtestparancsnokság fújta le a tervet és játszott közre vakon egy még mozdulatlan lavina megindításában. Játszottak közre különben többen is: a független Magyarország e percben már valóság volt s az udvari emberek el nem engedték volna, hogy ne aranybojtos, pálcás intendáns rendezkedjék a pályaudvaron, ne tarkaruhás, strimflis osztrák lakájok szaladgáljanak ideoda, midőn a magyar király jön az ősi függetlenségi érzésű városba. Megjött a királyi pár, elhangzott utoljára a Gotterhalte s odakünnt a pályaudvar előtt bíbor baldachin alatt üdvözölte Debrecen a királyi párt. Hatalmas tér ez, rengeteg ember fér el rajta, rengeteg ember ajkán zúgott fel a magyar himnusz s a hömpölygő dallamába belekondult valamennyi debreceni hang.

Zita királyné sápadt volt, nagyon sápadt. Egyikünk sem tudhatja, hogy mit tudott és mit érzett meg az eljövő Holnapról, bizonyos az, hogy egy láthatatlan kéz e pillanatban szívében ragadta a királynét vagy az anyát, válla görcsösen megrándult és szemét elborította a köny. Zsebkendőjét szeméhez emelte s pillanatok múlva arcára rákényszerítette a kötelező mosolygást.

Debrecen város magyar ötösfogatán ment be a városba a királyi pár, de valami vak osztrák udvari ember itt is közbe-intézkedett s egész nap azután udvari fogatokon járt kelt az egész kísérettel, pofoncsapott kalapú, parókás kocsissal, gólyalábú bécsi lakájokkal, paradicsommadár bécsi testőrökkel. Küldöttségek fogadása után, délután került sorra a debreceni kálvinista nagytemplom meglátogatása, a történelmi templomé, ahol már egyszer detronizálták

a Habsburgokat. Balthazar püspök fogadta a királyi párt, bevezette az úr asztalához, hol e szavakkal mondott áldást:

— Isten nevében megáldalak benneteket, felséges királyi pár, e nagyságos alkalommal, midőn a viszonyos engesztelődés fátyola száll...

Olyan furcsán stilizáltak e szavak, olyan furcsán jönnek ajakára a fekete taláros kálvinista püspöknek, hogy alig érti meg az ember. A királyi pár aligha értette meg!

A templomkapuban pillanatnyi epizód: egy öreg ember borul a király lábaihoz. Egy csendőrszázados igyekezik meleggő tenni a jelenetet, szelíd szavakkal biztatja az öreget. Mondják, hogy 48-as honvéd, mások szerint königráti veterán. Mind egy. Talán csak azért fogják létét említeni, hogy ő volt az utolsó, ki a debreceni öreg templom előtt tétet hajtott.

Sietve lezajlott az egyetem felavatása, a színházi előadás, hol jó, esetleg nem is olyan jó verseket szavaltak a békéről és a királyi pár pályaudvarra hajtattott és visszaindult az udvari vonat. Az elutazásnak van még egy epizódja, mely feljegyzésre vár. Ez az, hogy mikor már a négy miniszter és mindenki búcsút vett az udvari vonattól s az indulóban volt, Windischgraetz herceg, a közlélmzés minisztere felszökkent a vonatra, hogy a királlyal utazzék. Még néhány lökés a lavinához!

Mi újságírók, visszatértünk a városba, hogy lapjainkkal telefonon beszéljünk.

Kik elvégeztük a dolgunkat, a folyosó falócáján üldögéltünk, hűvös, nyirkos lett a levegő, a kimerültségtől is borzongott az ember: az ősi napfény sietve enyészik bele a rideg sötétbe. Legkésőbbben beszélő egyik társunk kiszalad a telefonfülkéből;

— Budapestén valami van!

— Mi az, mi történt?

— Valami nagy botrány a debreceni Gotterhalte miatt!

Csak ennyit tudunk e percben még. A pályaudvaron az egyik miniszter magához kérette a félhivatalos könyomatos munkatársát s mire elindult a vonatunk, körülbelül sejtettük azt, hogy a Gotterhalte miatt a parlamentiben, izzó vihar tört ki.

A menetterv szerint Hajdúszoboszlón pár órát állott a vonatunk. A mi kocsink előtt a négy miniszter s a katonai főméltóságok kocsija állott, lefuggönyözött ablakaiból gyengén szűrődött ki a halvány fény. Köröskörül a Nagy-Alföld éjjelének végtelen csendje! Mintha körülöttünk ezer és ezer mértföldnyire mélységes álmodott volna az egész világ!

Éjfél volt-e, vagy túl azon, nom tudom, egy hírlapíró társani jön be és elszürkült arccal mondja:

— Fiumét megrohanták a horvátok. Lefegyverezték a honvédeket, levegőbe röpitették a pályaudvart, elfogták a kormányzót —

Sok minden nem úgy történt, amint ezt akkor az első hír mondta: de ott az Alföld néma, vak éjjelén valami rettenetes, véres összeomlás képe égett a sötétségbe meredő szemekben.

— Elmondjam a többieknek is?

Ketten intettünk, hogy ne. Azóta már sok, hangosabb izgalmú éjjelt éltünk meg, ki tudja, a Holnap mit hoz reánk: de a kegyetlen várakozásnak tanácstalanabb, reménytelenebb perceit nem szülheti semmi más, mint az ezer tévedésre feleletet adni nem tudó hajdúsági éjszaka.

És a kelő nappal ismét jöttek a békés falvak, virágos kerteeskék, talán álmodtuk mindazt, ami torkunkat szorítja, nevetni akartunk, gúnyoltuk az álhireket és rohanást kapkodtuk el a pályaudvaron az első lappéldányokat. A virrasztástól homályos szemünk előtt most már ott káprázott: a fiumei véres valóság!

Simó Ferenc.

A forradalom előkészítése és lezajlása.

Az orosz forradalom nagy átalakító hatással volt a magyar társadalom dolgozó és államfentartó rétegeire. Az értelmiségi elem: a magánalkalmazottak óriási tábora, tanárok, tanítók, bank- és egyéb vállalatok alkalmazottai, mérnökök, orvosok, ügyvédek tömegesen csatlakoztak a radikális és szociális szervezetekhez és részt vettek minden radikális politikai mozgalomban, amelynek végső célja egy gyökeres rendszerváltozás Magyarországon, ha lehet békés úton, ha kell erőszakos eszközökkel. A kormány egy ideig nem törődött ezeknek a társadalmi rétegeknek szélső

irányú politikai és társadalmi szervezkedésével és nem számolt azzal, hogy ezek nemesük számra nézve jelentenek igen tekintélyes tömeget, de veszedelmet jelenthet a régi rendszerre ezeknek az osztályoknak szervezkedése azért is, mert mint vezető értelmiségi osztályok nagy lefolyással vannak a melléjük és alájuk rendelt társadalmi rétegekre. Később, amikor egyre nagyobb számmal alakultak meg a radikális polgári szervezetek, a Wekerle-kormány védekezésre gondolt és oly módon próbált szembeszállni ezeknek a társadalmi osztályoknak balra tolódása vak hogy nem engedé-

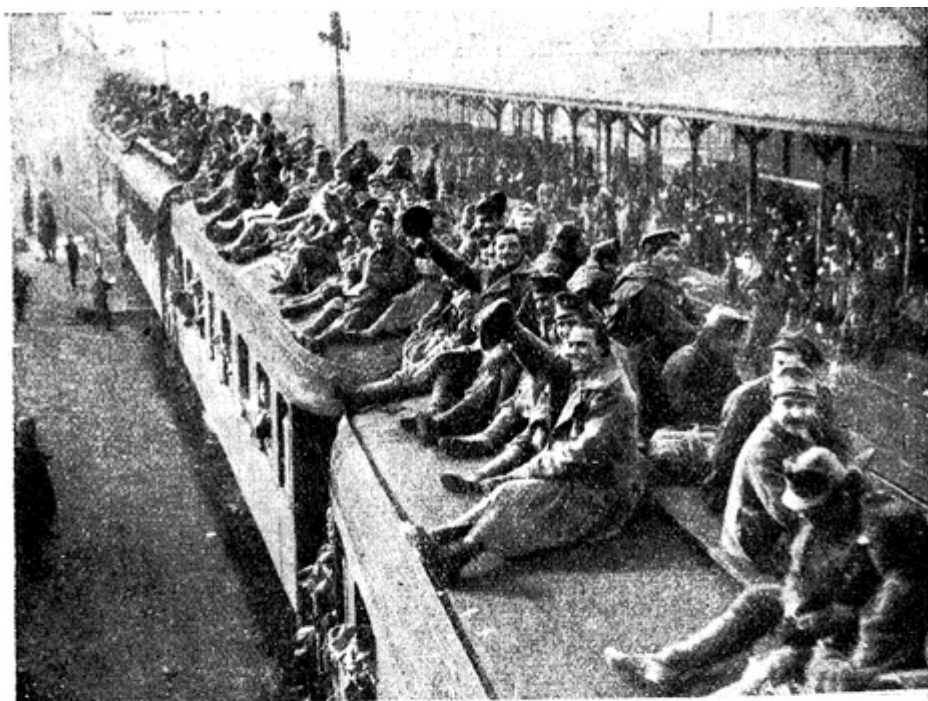

IV. KÁROLY és ZITA debreceni bevonulása.

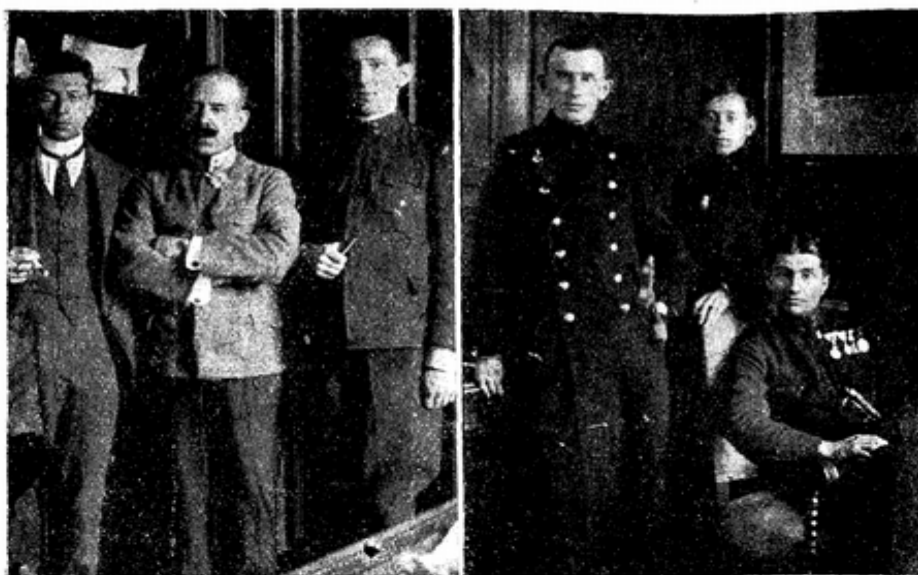
A Nemzeti Tanács intézőbizottságának üléséből.

1. HOCK JÁNOS. 2. FERNBACH KÁROLY. 3. SZÉKELY FERENC. 4. PURJESZ LAJOS. 5. SZABÓ ISTVÁN. 6. MAGYAR LAJOS. 7. ZBORAY MIKLÓS. 8. NAGY GYÖRGY. 9. KERNSTOCK KÁROLY.

Hazatérő katonáink.

A rendőrség vezetői.

BENYOVSZKY,
SZENTKIRÁLYI
és DR. WAGAST.

PÁLL, MELLÉKY
és DR. PATCH

KORMOS KÁROLY.

A közepén : DR. DIETZ KÁROLY.

DR. KÖRNYEY ZOLTÁN

TISZA ISTVÁN.

WINDISCHGRÄTZ LAJOS herceg.

lyezte a szellemi munkások szervezeteinek megalakítását, a meglevőket pedig: feloszlatta. Így feloszlatta a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetségét, amely a legnagyobb volt a hasonló tisztviselői szervezetek között. A kormányzat reakcionárizánusa. azonban ellenkező eredményt ért el: ahelyett, hogy elnyomta volna a tisztviselői rétegek szervezkedését, ezt az ideig-óráig elnémitott elemet; a forradalmi mozgalmak legagilisabb és legelszántabb barcosaivá telte.

A feloszlattott nmgánalkalmazottiszervezetnek ezer és ezer, működésben megbénított tagja, a legagilibb katonája lett a radikális politikai mozgalmaknak. Tisztviselők és munkások találkoztak a politikai és társadalmi felfogásban és a radikális tisztviselői szervezkedés megakadályozásának első eredménye az volt, hogy munkások, tisztviselők, mérnökök között a legszorosabb együttműködés jött létre.

Akik számon tartották ezeket a mozgalmakat, már körülbelül három hónappal ezelőtt; tisztán látták, hogy ezek az események, és különösen a békekilátások egyre halványabb reménye oly feszültségben tartja úgyszólván az egész ország közhangulatát, mely előbb-utóbb ki fog robbanni. A mozgalom nemcsak békét követelt, hanem radikális belső rendszerváltozást, ezzé dagasztotta a szelíd pacifista mozgalmat az orosz forradalomnak felénk hömpölygő áradata. Követelték, hogy a háborúnak azonnal vessenek véget és mind határozottabban alakult ki az irányzat messzebbmenő forradalmi jellege, amely az egész társadalom és állami berendezkedés gyökeres átalakítását kívánja. Ilyen irányban hozott határozatot a decemberi közgyűlésén a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége és emiatt a

kormány a szövetséget fel is oszlatta.

Az ország demokratizálódása felé első lépésnek a választójogok legszélesebb kiterjesztését kívánták, a Vázsonyi-féle választójogi törvényjavaslatot, amely eredetileg kölcsönös megegyezés eredménye volt, a konzervatív, radikális és szociális irányzatok közt, amikor a parlament elé került, a munkásság már nem tartotta kielégítőnek és bizalmatlansággal fogadta. A helyzet azonban ekkor még nem volt érett arra, hogy a munkásság egy nagyobb mozgalommal olyan helyzetet teremtsen, amelyben magához tudja ragadni a politikai hatalmat. Amikor azonban a törvényhozás, helyesebben gróf Tisza István és a reakcionárius többség a Vázsonyi-féle törvényjavaslatot is megfosztotta a reform jellegétől, akkor már tisztán lehetett látni, hogy a mai parlamenttel és az uralkodó kormányrendszerrel való leszámolás nincsen nagyon messze.

A harcéri helyzet megváltozása csak erősítette a munkásság körében ezt a hitet. A németek visszavonulása, a nyugati fronton, majd Bulgáriának kilépése a központi hatalmak szövetségéből, végképen megadta a lökést ennek a mozgalomnak. A munkásság körében az az álláspont kereskedett felül, hogy Bulgária lépését Magyar orszagnak is követnie kell. A hangulat most már olyan volt, hogy mindenki, aki a munkásság körében élt, tudta, hogy bárminő irányítás, vagy jeladás nélkül a felgyülemlett feszültség mihamar cselekedetekben fog jelentkezni.

Az Oroszországból hazatért katonák, azok is, akik nem voltak épen bolsevizmustól telítve, csak erősítették itthon ezt a hangulatot és ha a forradalom nem most tört volna ki, ha a háború likvidálása, békés állapotok közt ment volna is végbe, bizonyára elkerülhetetlen lett volna

a forradalom közvetlenül a háború befejezése után. Az a több százezer magyar katona, aki végigélte az orosz forradalmat, különösen a magyar földműves-katona odakünn az események hatása alatt elkészült arra, hogy a földosztást, ami Oroszországban a forradalom eseményei után végbement, idehaza is megfoga csinálni.

— A katonaság körében, lehet a mozgalmat az Oroszországból visszatért hadifoglyok indították meg. Azonban már ettől függetlenül és ezt megelőzőleg tünetek mutatkoztak, amelyek kiáltoán figyelmeztettek a hadseregben kezdődő bomlásra, amikor különféle csapatokban lázadások törtek ki (Pécs, Rimaszombat), egyes, a harc térre indított menetalakulatok pedig megtagadták az engedelmességet. Több helyen azok a tisztek voltak irányítói a mozgalomnak, akik az orosz forradalomban aktív szerepet vittek, mint a vörös gárda emberei. Tiszteink és katonáink ugyanis a forradalom hatása alatt kényszerűségből csatlakoztak a vörös gárdához, ha nem akartak testi munkát vállalni, vagy pedig — amit szintén sokan megtettek — elszerződni egy cigányzenekarba.

Később nemcsak hadifogságból visszakért tisztek, de mások is élére álltak a mozgalomnak, kezdtek azzal foglalkozni irányítólag hatni rá. és akkor nyilvánvalóvá lett, hogy a forradalmi hangulat élesztése oly tömegét vonja össze katonáinknak, hogy egy alapos szervezési munka, amely minden csatlakozót számontartana, úgy szólván teljességgel lehetetlen.

A katonai parancsnokságok lassanként szintén tudomást szereztek a legénységnek nyugtalan hangulatáról és minden lehető elkövetek, hogy azt elnyomják. Eleinte szigorú büntetéssel és a mozgalom vezetőinek letartóztatásával próbálták gátat vetni ennek a bomlási

folyamatnak, majd mikor látták, hogy az elfogatási parancsokkal ellenkező hatást érnek el, a legénység helyzetének javításával kísérleteztek.

Egymásután adták ki a rendeleteket, hogyan kell bánni a legénységgel, milyen türelmet és engedékenységet kell velük színben tanúsítani és a hadsereg copfos osztrák rendszeréhez szokott tisztikar valósággal elámult, amikor hirtelen, szakítva a régi szellemmel, felsőbb helyről a legénység iránt a legszélsőbb határig elmenő engedékenységet hirdették. Olyan rendeletek és parancsok jelentek meg, amilyeneket addig el sem tudtak képzelni a hadseregnél. Később állandó szabadságolásokba adak engedélyt, csakhogy a forradalmi hangulat terjedésének elejét vegyék. Ez azonban nem segíthetett már a helyzeten, bizonyos volt, hogy egy nagy mozgalom kitörését alig lehet késleltetni.

A szociális polgárságot és munkásságot főként a belpolitikai bizonytalanság izgatta, a reakciós csoportok minduntalan való összeszövetkezése, amelyeknek titkos célja szerintük Károlyi miniszterelnökségének meghiúsítása volt. Werkerle lemondása után attól tartottak, hogy olyan alakulás jön, amely programjába fölvesz ugyan valamit az új követelésekből de valójában a régi rendszer folytatása lesz. Attól féltek, hogy az öt éves háború vérözönéből mindenütt a világon a népuralom kerül ki győztesen, csak Magyarországon marad minden a régi-ben.

Ily körülmények közt a Károlyi-párt a szocialisták és a radikálisok elhatározták, hogy néptanácsot alakítanak, amely proklamációt intéz a nemzethez és csatlakozásra hív fel mindenkit, aki a békét, az ország függetlenségét és a teljes demokráciát akarja. Ezek a pártok, abból kiindulva, hogy egyedül Ká-

rolyi Mihály és az ő politikája képes megmenteni az országot, elhatározták, hogy miután a Károlyival való kibontakozás terve kicsinyes politikai intrikák folytán megakadt és annak végleges megghiúsulása fenyegeti az országot, a néptanács igyekszik magához ragadni a vezetést. Ha az ország ügyeinek vezetését nem bizza Károlyira a király, — mondották — kell, hogy reábizza a teljes közhatalmat a népakaratra. Október 23-ára volt kitűzve az első értekezlet a néptanács, vagy amint később elhatározták, a Nemzeti Tanács megalakítása ügyében. A három említett párnak négy-négy tagja ült össze gróf Károlyi Mihály Egyetem-utcai palotájában. Ott volt azonkívül Harrer Ferenc alpolgármester, Nagy Ferenc közéleti államtitkár, Ráczy Gyula miniszteri tanácsos és Simonyi Henrik, Károlyi magántitkára, mint jegyzőkönyvvezető. A vörös szalonban ültek együtt a néptanács szervezői, abban a teremben, amelyben egykor Haynau halálos ítéleteit írta alá. Károlyira vártak. De nem jött. Nagysokára telefonozott a képviselőházból, hogy nem jöhet, mert nagy események vannak. (Aznap buktatta meg a függetlenségi párt Wekerlét.) Éjjel tizenegy órakor újra összejöttek. Károlyi beszélt először az értekezleten. Elmondta, hogy már napokkal előbb bejelentette Wekerlének, hogy cselekedni fog, Tudja, hogy a Nemzeti Tanács megalakítása már magában véve forradalmi cselekedet. Mindenki, aki ebben részt vesz, kell, hogy előre leszámoljon az életévé, kell, hogy a nemzet végre felocsúdjon a tespedésből és magához ragadja a vezetést, mert meggyőződése, hogy Magyarországot a háborúból kivezetni és újjáalakítani csak forradalmi úton lehet. Mélyen érzi azt a törénelmi felé ősiséget, amelyet most magára vállal, de ennek tudataiban fog hozzá a cselekvéshez.

Egyhangúlag elhatározták a Nemzeti Tanács megalakítását.

Másnap délelőtt már izgatott volt a hangulat. Tudták, hogy a Nemzeti Tanács titokban megalakult és várták a cselekedeteket. A Károlyi-palota egész nap zsúfolva volt, egyetemi hallgatók, katonák jöttek, tüntető tömegek vonultak fel, délután kihallgatáson volt Gödöllőn Károlyi, este pedig nagy tiszti küldöttség kereste fel, amely bejelentette 800 tiszttal csatlakozását.

Megmozdult az utca is. Az egyetemi ifjúság tüntető körmenetet tartott mindennap. A feloszlatott és engedély nélkül újra megalakult Galilei-kör és a Márciusi kör tagját vezették a tömeget előre a függetlenségi, majd a Radikális Párt elé. A Radikális Párt erkélyéről Supka Géza, Dénes Lajos után egy katonatiszt, dr. Csécsy Imre hadnagy beszélt az ifjúsághoz és elszavalta Ady Endre versét: „Véres panorámák tavaszán”, melyet 1913-ban a Galileistáknak.

A vers úgy hatott, mintha ma írták volna.

Másnap a Nemzeti Tanács újra összeült. Hosszú vita indult meg egy nagyon fontos kérdéssel. Közben a telefonhoz hívták Károlyit. Közölték vele, hogy a politikában fordulat várható. Andrassy lesz a külügyminiszter, ő pedig a miniszterelnök. Károlyi megvitte a hírt a tanácskozóknak. A szocialisták Andrassy külügyminiszterségét bizalmatlansággal fogadták. Az volt a feltétel, hogy Andrassyt csak úgy akceptálják, ha nyolc nap alatt megcsinálja a különbekét, ha pedig ez nem sikerül neki, akkor lemond és a külügyek intézése Magyarországot illetően teljesen a magyar kormány kezébe kerül.

Október 26-án reggel a budapesti napilapok a cenzúra tilalma ellenére közzéteszik a Nemzeti Tanács,, következő kiáltványát:

A Nemzeti Tanács proklamációja

Az abszolutizmus, az osztályuralom és a nemzetiségi elnyomás átkos politikái a végveszélybe sodorta Magyarországot.

A vakmerő könnyelműséggel és öntelt rövidlátással felidézett háború nemzeteink legjavát céltalanul vágóhídra vitte és felőrölte az ország népének legértékesebb szellemi és anyagi erőforrásait. Ugyanez a nyegle, szűkkeblű és fennhájzó politika az egész művelt világot a magyarság ellenségévé tette, mert az egész országot és az egész népet felelősségre vonják az osztrák abszolutizmus, a feudalizmus és bankuralom büneiért. Ugyanakkor, amikor az ellenséges haderők már határainkat szorongatják, egyidejűen szörnyű népiélet van kialakulóban Magyarországon jövő sorsa felett.

E rettenetes helyzetben vezérek és irányító nélkül áll a magyar nemzet az előnyomuló ellenség s a már-már bizalmukat veszített nemzetiségeink kettős frontja között. A nyolc év előtt pénzzel, erőszakkal és korrupcióval összehozott magyar parlament minden szellemi és erkölcsi tekintély nélkül áll úgy odahaza, mint a külföld előtt, a belőle kikerült elvtelen, ígéreteit megszegő, programtalan, most már megbukott kormány pedig a közgyűlés és közmegvetés tárgya lett. Akkor, amikor egész nemzeti és kulturális sorsunkról fognak dönteni; amikor új, erőteljes duzzadó nemzeti államok alakulnak ki határainkon, amikor a nemzetek önrendelkező joga alapjaiban fogja felforgatni a régi alkotmányokat: ugyan akkor nálunk tovább tombol a vak osztályönzés s a nemzetieskedő elfogultság szelleme: ugyanakkor olyan parlament és kormány rendelkezik jövőnk felett, mely semmiféle nemzeti és szociális érdeket nem képvisel, amely csupán szűk osztály- és csoport érdekeltségek, valamint idegen külpolitikai erők engedelmes játkészere.

Ily körülmények között az alulírt pártok, mint az ország valóban demokratikus erőforrásainak egyedüli politikai szervezetei, súlyos erkölcsi felelőségünk teljes tudatában elhatároztuk, hogy megalakítjuk a Magyar Nemzeti Tanácsot.

Központi szerre kíván ez lenni minden olyan mozgalomnak és törekvésnek,

mely Magyarország megmentésére és korszerű újjászervezésére irányul.

Csakis egy alapjaiban megújult, gyökeréig demokratizált, az európai kultúrérettel közös vérkeringést folytató új Magyarország biztosíthatja egyrészt a magyar állam fennmaradását, másrészt pedig tisztas helyét a művelt nemzetek ama társaságában, mely egyedül hivatott tartós békét nyújtani a megkínzott emberiségnek.

Ezen országmentő céljai elérésére a Magyar Nemzeti Tanács minden párt-, osztály-, vallás-, nyelvi és faji szempontot félretéve számít minden dolgos és az ország érdekeit szíven hordó polgártársunk lelkes közreműködésére, mert csak a milliók testvéri szolidaritása lehet séges jobb és tisztább jövő forrása. Csakis a város és a falu testvéri szövetségéből születethet meg az új Magyarország.

De a tiszta szándékú és jóakaró embereknek ez a szövetsége csak akkor lehet hatékony és eredményes, ha pontosan meghatározzuk azokat az alapelveket, amelyek a magyar népet a mai végveszedelemből kivezethetik. E célból a Magyar Nemzeti Tanács a következő pontokban foglalja össze ama legsürgősebb feladatokat, amelyek nélkül el se tudja képzelni az ország megmentését és a jobb jövő előkészítését:

I. A mai *korrump parlament és Jaurmányrendszer*, amelyben az ország nem képviselőt, de ellenségét látja. — *haladéktalanul eltávolítandó.*

II. Késedelem nélkül biztosítandó *Magyarország teljes függetlensége, úgy külpolitikai, mint gazdasági és katonai vonatkozásban. A magyarországi seregek a külföldről visszahozandók, a külföldiek hazájukba visszarendelendők.*

III. Az immár *teljesen reménytelen háborúnak azonnal véget kell vetni* s a megkötendő békénél vagy fegyverszünetnél *egyes-egyedül Magyarország érdekeit szalad figyelembe venni, a német szövetség felbontásával.*

IV. *A képviselőházat azonnal fel kell oszlítani és az új választásokat ki kell írni. Haladéktalanul törvénybe iktatandó teljesen általános, egyenlő, titkos, a nőkre is kiterjedő választójog, rendszere, mely a vármegyei és községi életben is tüstént keresztülviendő.*

V. *A népek önrendelkezési jogát késedelem nélkül biztosítani kell orszá-*

gunk nem magyar ajkú népei számára a wilsoni elvek értelmében, attól a reménytől áthatva, hogy Magyarország *lerideti integritását* ezek az elvek nemcsak nem veszélyeztetik, de biztosabb alapokra helyezik. A nemzetiségek kulturális és helyhatósági önkormányzata a lehető legmesszebbmenőleg kiépítendő, hisz a különböző kultúrák békés versenye csak javára lehet, az ország minden népe anyagi, szellemi és erkölcsi fejlődésének. Ezen az új Magyarországon értelmét vesztené a nemzet és a nemzetiségek közötti régi megmérgezett különbség. Az ország az egyenrangú népek testvéri szövetségévé alakulna át, mert közös gazdasági és földrajzi összetartozás, nem pedig nemzeti féltékenykedés az, ami miatt fentartani kívánjuk az ország terület integritását. Ezen összetartozás józan felismerésétől, nem pedig a kényszer erejétől várjuk azt, hogy az ország összes népei a régi sorsközösségekben megmaradjanak.

VI. Biztosítani kell az *egyesülési és gyülekezési szabadságot.* A *cenzúrát,* amely immár nem véd semmiféle hadiérdeket, hanem csak önző párt- és osztálytörökvések leplezésére alkalmas, el kell törölni és intézményesen kell biztosítani a sajtó és gondolatterjesztés szabadságát.

VII. *Általános amnesztia* adandó minden politikai bűntett miatt elítéltek, úgy polgárnak, mint katonának, a folyamatban levő politikai perek pedig beszűntetendők, úgy a polgári, mint a katonai bíróságoknál.

VIII. Megfelelő bel- és külpolitikai rendszabályokkal gondoskodni kell arról, hogy a *fenyegető inség* elhárítható.

IX. Nagyszabású, a *népet földhöz jutató* birtok és szociálpolitikai reformokat, a dolgozó népnek, különösen pedig hazatérő katonáinknak éltsorsát hatékonyan javítani kell. A *tűlengő tőkefelhalmozás* niegakadályozandó és a közcélokra messzémenően igénybe veendő.

X. *El kell ismerni az újonan létrejött ukrán, lengyel, cseh, délszláv és osztrák-német nemzeti államokat* s meg kell őket győznünk arról, hogy a független és demokratikus Magyarország nemcsak nem ellenzi jogos életigényeik kielégítését, de kész velük minél bensőbb gazdasági és politikai szövetségre lépni, attól a meggyőződéstől vezetve, hogy ezek az

államok is respektálni fogják a tni nem kovésbbé fontos érdekeinket.

XI. Alkalmas képviselők kiküldésével gondoskodjii kell arról, hogy *a műveit külföld előtt kellő megvilágításba helyezzessenek a magyar demokrácia igazi céljai* és kidomboríttassék az a teljes érdekszolidaritás, mely a magyar népet a nem magyar testvérnépekhez fűzi.

XII. Az *általános békekongresszusra* Magyarország képviseletében oly férfiak küldendők ki, akik fentartás nélkül barátaí a leszerelésnek, a kötelező békebiróságnak és a nemzetek ligájának. *A breszi-litovszki és a bukaresti békeszerződésnek megsemmisítendő.* *A háború és léke kérdéséről a népképviselőt döntsön.*

Ezen égetően sürgős feladatok megoldásán kíván dolgozni a Magyar Nemzeti Tanács a eme munkájában *csatlakozásra hív fel mindenkit,* aki becsületesen és utógondolat nélkül akarja az azonnali magyar békét, a demokráciát, a nemzetiségek egyenjogúsítását, a nemzetek szövetségét, a föld felszabadítását és a dolgozó nép erőt fokozó modern szociálpolitikát. Körök, egyesületek és szervezetek is jelentsék be kiküldötteiket.

Reméljük, hogy *az ország más anyanyelvű népei is,* hivatott megbízottaik útján, ezen a közös alapon velünk együtt fognak dolgozni az új Magyarország kivívásáért. Arról is meg vagyunk győződve, hogy ezt a Magyarországot megmentő és népét felszabadító programunkat *a magyar katonaság is egész erejével támogatni fogja.*

Végül *felhívjuk az összes külföldi népeket és kormányokat,* hogy minden Magyarországot érintő ügyben a mai kormányhatalom helyett, amely immár teljesen elveszített minden összefüggést a dolgozó magyarsággal, a Magyar Nemzeti Tanácscsal *keressenek közvetlen kapcsolatot,* mint amely egyedül hivatott ama magyar nemzet nevében beszélni és cselekedni, amelynek vére és munkája tartja fenn Magyarországot.

*

Csatlakozó bejelentéseket elfogad:

a Károlyi Mihály elnökléte alatt álló függetlenségi és 48-as párt, (irodája IV.. Gizella-tör 2. szám);

a Magyarországi Szociáldemokrata Párt titkársága (VIII., Conti-utca 4. szám);

az Országos Polgári Kadikulis Párt. irodája (VI., Andrásy-ut 48. szám.).

Annak jeléül, hogy fenti követeléseinket az ország egész népe helyesli és támogatja, e hó 27-én, vasárnap délután 3 órakor az országház előtti téren, gyűlést tartunk. Jelenjen meg ott mindenki, aki akarja a szabad, független, népeinek jogot és kenyeret adó új Magyarországot. *A függetlenségi és 48-as Károlyi-párt A magyarországi szociáldemokrata párt Az országos polgári radikális párt.*

A kiáltványt közlétező lapokat az ügyészség természetesen elkoztatta.

Szombaton, október 26-án este nyolc órakor a király újból hívatta gróf Károlyi Mihályt, aki aznap már egy ízben kihallgatáson volt.

— Megint hívtam, — mondotta a király. — Kérem, legyen egy kis türelemmel, most vacsorához kell ülnöm. Addig is gondolkozzék újból a dolgok felett és aztán adjon választ nekem, hogy tudja-e vállalni a miniszterelnökséget az ismert feltételek mellett.

Aznap délután volt a baloldali pártok vezéreinek sorozatos kihallgatása. A király az „ismert feltételek” alatt azt a kibontakozási tervet értette, amely a kihallgatásokon a tanácskozás tárgya volt s amely szerint a baloldali pártok koncentrációjában a belügyi, igazságügyi és honvédelmi tárcákat a balközép pártjai kapják, míg a többi Jiárolyi-ék, a szocialisták és a radikálisok közt oszlik meg. Ezt a tervet Károlyinak el kellett fogadtatnia a szocialistákkal, akik ehhez akkor még nem járultak hozzá.

Alig, hogy a király Károlyival ezekről a dolgokról beszélt, a telefonhoz hívták. Károlyi egyedül maradt, föl és alá sétált a király dolgozószobájában. Majd az ablakhoz állt és onnan beszélgetett Kunfival, Garamival és Jászival, akik lent kihallgatásra a kertben várakoztak. Közben vissza-vissza nézett az ajtó felé, hogy nem jön-e vissza a király.

Húsz perc múlva megjelent az ajtóban a király.

— Kérem gróf úr, — szólott — majd vacsora után folytatjuk.

Károlyi is elment vacsorázni.

A kihallgatás lefolyása, a király nyilatkozatai, az a kérése, hogy a szocialistákat feltétlenül nyerje meg ennek a kibontakozásnak, Károlyiban joggal azt a föltevést ébresztette, hogy ő a dezignált miniszterelnök.

Vacsora után a gödöllői kastély egy másik nagy termébe vezették. Nem oda, ahol délután tárgyalt vele a király. Azt mondták, hogy itt várjon audienciára.

De nem a király jött. *A királynő lépett be a terembe*, akinek a délutáni kihallgatáson mutatta be a király Károlyit,

Károlyi az első pillanatok zavarában nem tudta, mire vélni a dolgot. Azt glitte, talán tévedés, más terembe vezették. De a királyné egyenesen feléje tartott. Odalépett hozzá és így szólott.

— Kérem Méltóságodat, *segítsen rajtunk ... úgy hallom, hogy forradalomban vagyunk ... Segítse a férjemet, mindenképpen megérdemli ... Mi Önben bízunk ...*

Károlyinak nem volt ideje szólani. A királyné elbúcsúzott tőle és kiment a teremből.

Most a király dolgozószobájába hívták.

— Kérem, kísérjen engem Bécsbe! — fordult hozzá a király. Nemsokára indulunk. Ezután magyarázólag közölte Károlyival, hogy Bécsben az újonnan kinevezett osztrák kormánnyal lesznek sürgős és fontos tárgyalások, amelyeket most nem beszélhet meg vele, mivel a vonat már indul, legjobb lesz, ha az udvari vonaton együtt felmennek Bécsbe s majd az utón megbeszélnek a dolgokat.

Gróf Károlyi Mihály még Gödöllőről két levelet írt, egyet Batthyánynak, egyet pedig Kunfinak, Ezek-

ben arra kérte őket, hassanak oda, hogy a vasárnapi népgyűlés méltóságteljesen, de nyugodtan, minden zavar nélkül végződjenek.

Károlyi, ahogy volt, minden podgyász nélkül, felutazott Bécsbe. Rákoscabán beszállt az udvari vonatra gróf Hunyady József főudvarmester. Ekkor már észrevette Károlyi a főudvarmester nyilatkozataiból, hogy csúnya játék folyik körülötte, hogy vissza akarják vonni a már megtörtént deználást. *Károlynak igen heves szóváltása volt a főudvarmesterrel.*

Látszólag gróf Hunyady József főudvarmester is úgy beszélt Károlyival, mint deznált, miniszterelnökkel.

— Szállj meg Schönbrunnban! — mondotta neki, amikor a bécsi tartózkodásról beszéltek.

— Köszönöm, nem mehetek oda. Különb, amíg kinevezésem meg nem jelenik, nem beszélek senkivel sem. A Bristolban leszek, ha van üzenetek a számomra, küldjétek oda.

Reggel a bécsi pályaudvaron Károlyi ismét találkozott a királlyal és a királynéval, akik nagyon melegen és szívélyesen elbúcsúztak tőle.

Károlyit már kora délelőtt szállóbeli lakásán az osztrák kormány tagjai és magasrangú tisztviselők keresték fel, akik főként Ausztria élelméze dolgában akartak vele tárgyalni.

Dél lett, de semmi híradást nem kapott az udvartól. Érdeklődni akart, hogy maradjon-e még, vagy visszautazhat-e Pestre?

Nem tudta a kabinetiroda és a főudvarmester titkos telefonjait. Szerencsére ott volt Medve Mikós, a király személye körüli minisztérium osztálytanácsosa, aki megmondta neki a ti kos vonalak számait.

Azt felelték, hogy még félóráig várjon, aztán választ kap.

Közben jött egy bécsi újságíró, aki elmondta neki, hogy Lammasch

az új osztrák miniszterelnök. Károlyi azonban egy lépést sem tett, nem mozdult ki a szállóból, sőt még gróf Andrassy Gyulával sem beszélt, aki ugyanabban a szállóban lakott.

Félórával későbbben megszólalt a telefon és gróf Hunyady József főudvarmester jelentette Károlynak, hogy visszautazhat. A pályaudvaron találkozni fog József főherceggel, aki majd közli vele a továbbiakat. A pályaudvaron tudta meg Károlyi a főherceg homo regiusi megbízását.

Károlyi pártja látta, hogy vezérével az udvar politikai intrikusai csúf játékot űznek, hogy csak azért csalták Bécsbe, nehogy vasárnap, október 27-én jelen lehessen a szövetkezett pártok tüntető népgyűlésen. Attól féltek, hogy már akkor megmozdulnak a forradalmi tömegek, ha a nép megtudja, hogyha király által már felajánlott kabinetalakítást visszavonták.

Október 28-án, hétfőn, József főherceg mint homo regius folytatott tárgyalásokat, amelyeket már igen izgatott hangulat kísért.

A függetlenségi párt előtt esténként nagy tömegek gyülekeztek s mind türelmetlenebbül cselekvésre szólították fel Október 28-án este a nép át akart menni József főherceghez hogy kívánságait tolmácsolja a homo regius előtt. A Lánchídnál többszörös sortűz fogadta őket

Károlyi épp akkor jött vissza József főhercegtől s midőn meghalotta a Lánchídnál történt eseményeket, felkiáltott:

— Nem engedhetem, hogy vér folyjon én miattam. Mindent el fogok követni, hogy szövetségeseink engedjenek és a többi baloldali pártokkai is résztvegyenek a kormányban.

Az Apponyi-Andrassy-párt három helyret követelt aminisztériumban: a belügyi, igazságügyi és a honvédelmi tárcát. Károlyi erre is

hajlandó lett volna, csak hogy a kibontakozás rázkódtatások nélkül menjen végbe, De a szövetségesei kivált a szocialista párt. a belügyi tárca, kérdésében tovább sem akartak engedni és ragaszkodtak ahhoz, hogy belügyminiszter a Károlyi-párttagja legyen. A többi kérdésben, tehát a baloldali koncentráció újra felvételében ők is engedlek, csak a belügyi tárca bel(li a közlélemezési Jároát kínállak az Apponyi—Andrássy-c^pportjiak. K zen az egy krca-kérdém\ akadt meg október 2H-án este a békés kibontulcozás^

A forradalmat megelőző hét pénteken megalakult a Katonatanács, amely a Nemzeti Tanáccsal karöltve dolgozott. A Károlyi-pártban már korábban beléptek fiatal tisztek, zászlósok, hadnagyok, főhadnagyok, nagyrészt olyanok, akik tanulmányi szabadság címén jöttek haza és mindsűrűbben vettek részt politikai mozgalmakban. A Katonatanács elnöke *Csernyák Imre*, a léghajós testületbe beosztott tényleges százados lett. vele együtt tevékeny tagjai voltak a tanácsnak *Szilágyi, Madocsay* és *Bán Tivadar* főhadnagyok és *Sós* tüzérezászlós.

Egy Diáktanács is alakult, amelynek dr. *Pap* és *Lőrinczy* voltak a vezetői s amely a forradalmat megelőző napok mozgalmában utcai tüntetéseiben élénk részt vett. Egyetemi hallgatók és hallgatónők nemcsak egymás között agitáltak, hanem a katonák között is híveket szereztek annak a mozgalomnak, amely első sorban belső rendszerváltozást akar, Károlyi miniszterelnökségét a mielőbbi béke és a független Magyarország programjával.

Amikor a Katonatanács megalakult, akkor még nem volt meg a kapcsolat a nagy tömegekkel, az ipari munkássággal és csak később, amikor a Károlyi-párt tagjai megérezték, hogy a cselekvéssel nem lehet sokáig várni, akkor vállalkoztak né-

hányan, köztük *Szántó Béla* honvédhadnagy, hogy az együttműködést a Katonatanács és az ipari munkásság között megteremtik.

Az első lépés ebben az irányban a forradalom előtt kedden, október 29-én este történt, amikor a Katonatanács tagjai a nagyobb gyárak bizalmi férfiáival értekezletet tartottak és elhatározták, hogy a készülő eseményekben egyöntetű eljárást követnek.

A Munkás- és Katonatanács a Nemzeti Tanáccsal állandó érintkezésben volt. A munkásság nap-nap után követelte, hogy kezdjék meg az akciót, rendelkezéseket kértek a legközelebbi napokra s a vezetőség csak nagy nehezen tudta lecsillapítani, illetőleg rávenni arra, hogy a forradalmi eseményeket későbbre tolják ki.

De az események hatalmas tempóban fejlődtek. A Nemzeti Tanács hétfőn bevonul az Astoria-szállóba, akaratlanul is intézkedő hatalom lesz belőle. Nagy gyárak, vállalatok fordultak hozzá, sőt a vasút is, hogy bizonyos nyersanyagok kivihetők-e. Valósággal rákényszerítették az intézkedésre. A Nemzeti Tanácsnak eredetileg az volt a terve, hogy felhívást intéz a magyar tisztekhez és katonákhoz, jelentkezzenek a fronton a parancsnokoknál és kérjenek engedélyt arra, hogy hazajöhessenek az ország határainak megvédelmezésére. Károlyi hiábavaló bécsi utazása, az itthonlevő katonáknak cselekvésre való sürgetése, az egyre fokozódó izgalom azonban belekényszerítették a Nemzeti Tanácsot, hogy azonnal vegye kezébe az ország vezetését.

A kaszárnyákban kezdett a fegyelem meglazulni, a parancsnokságok még lázasan kutatták a mozgalom vezetőit és beidéztek mindenkit, akiről csak sejtették, hogy valami része van a dologban. Szerdán délelőtt a Katonatanács tagjai a Me-

teor-szállónak egyik harmadik emeleti szobájában jöttek össze titkos megbeszélésre. A katonai parancsnokság megtudta a dolgot és alig tanácskoztak félóráig, valaki bekiáltotta a terembe: „Jön a rendőrség!” Mindenki kalapja, kabátja után nyúlt és rohant le a lépcsőn. A tisztek túlnyomó része civilben volt. Akik uniformisban voltak, azok a kapu alatt beugrottak a szálló kávéházába. Épp az utolsó pillanatban, mert a következő percben már szuronyos katonák tisztek vezetésével benyomultak a szállóba.

Kedden este csatlakozott a budapesti rendőrség a Nemzeti Tanácshoz. Ez végleg eldöntötte a katonaság aktivitását.

A mozgalom vezetői még mindig arra törekedtek, hogy a nagy eseményekhez kötődő elhatározásokat s a vitatkozást befejezve egformán voltak beosztva a forradalmi párthoz csatlakozott katonai alakulások, nem állapították meg, hogyan fog a munkáság a katonasággal együtt működni és hogy a forradalom milyen eszközökkel fog dolgozni.

Szerdán délben seregszemlét tartottak a vezetők a Budapesten állomásozó csapatok fölött és számbavették, hogy a forradalom kitörésének pillanatában milyen fegyveres erőre számíthatnak. Magukat a Katonatanács vezetőit is meglepte, hogy a budapesti helyőrségnek és karhatalmi készütségnek csaknem minden nagyobb alakulata a forradalom pártjához csatlakozott. Nem kevesebb, mint nyolcvan karhatalmi század állott a Katonatanács rendelkezésére és várta annak parancsait. A Katonatanács ezeknek az alakulatoknak a tisztjeivel és legénységével külön-külön bizalmi férfiak útján érintkezett.

A szervezés és irányítás Csernyák Imre százados és Szántó Béla honvédhadnagy érdeme. Amint ők a Katonatanácsot megalakították, egy-

másután jelentkeztek náluk tisztek, legénység és nemsokára meg volt szervezve a nyolcvan karhatalmi alakulás csatlakozása. Ezekkel bármelyik pillanatban rendelkezhettek, csak az utasítást várták. Részben kaszárnyákban, részben azokon kívül, gyárudvarokon, barakkokban voltak elhelyezve. A zászlóaljparancsnokok nem tudtak a legénység hangulatáról, a csatlakozás tudtukon kívül történt, de a századparancsnokokat majdnem kivétel nélkül megnyerték a mozgalomnak.

Ezidőtájt még azt sem határozták el, hogy milyen alakulások, mely középületeket fogják megszállani, csak azzal voltak tisztában, hogy milyen stratégiai pontok és közintézmények elfoglalása szükséges, hogy a forradalom berendezkedhessek. Az első dolog volt a telefonközpontnak megszállása, hogy onnan irányíthassák a kezükben lévő katonai erőt és megakadályozhassanak minden a forradalom leverésére irányuló kísérletet. Amikor az események a forrponthoz jutottak, nem voltak még tisztában azzal, hogy mekkora az a fegyveres erő, amelyet a régi rend a forradalom letörésére felhasználhat.

A katonai parancsnokság még rendelkezett a bosnyák csapatokkal. A Katonatanács most már ezeknek a megnyerésén fáradozott. A katonákkal a tanácsnak egyre gyarapodó tisztikara tárgyalt, a szervezés és irányítás munkáját pedig a háttérből Szántó végezte, aki kifelé egyáltalában nem szerepelt, nehogy a hatóságok esetleg figyelmesek legyenek reá és letartóztathassák.

Szerdán egész nap együtt voltak, délelőtt még úgy állott a helyzet, hogy péntekre várták a cselekvés napját, A péntek azonban nem mutatkozott alkalmasnak, mert ünnepnap volt, másnap pedig szombat, bérfizetés napja lévén, nem akarták a munkásságra való tekintettel elhátározni az aktivitást, nehogy mun-

kabériüket elveszítsék. Ezért abban állapotok meg, hogy *hétfőre, jut vember negyedikére, halasztják a forradalom kitörését.*

Szerdán délután váratlanul kedvezőtlen híreket kapott a Katonatanács. Báró Lukachich, Budapest karhatalmi parancsnoka, ugyanis megtudta, hogy mely alakulások csatlakoztak a forradalomhoz és ezeket a karhatalmi csapatokat kezdték elvezényelni Budapestről. A 32. gyalogezredet határvédelmi csapatnak rendelték ki és előkészítették az indulásra.

Tisztek és katonák eljöttek a Katonatanácshoz, hogy mit csináljanak, menjenek-e? jöttek még más alakulásoktól is jelenteni, hogy elviszik őket, de mivel az volt a taktika, hogy az eseményeket a jövő hét elejére halasztják, a Katonatanács úgy határozott, hogy inkább feláldozzál ezeket a csapatokat, semhogy megtagadják az engedelmességet s ezzel; arra terelje a parancsnokságok figyelmét, hogy a forradalom számára itt már teljesen elő van készítve a talaj.

Közben azonban oly események történtek, amelyek megváltoztatták a kidolgozott tervet. Egy tüzerüteg legénysége egy százados vezetésével a pályaudvarról visszafordult és a Károlyi-párthoz jött. Megtagadta az engedelmességet egy gyalogsági menetszázad is, ezt a Katonatanács a Reáltanoda-utcai reáliskolában helyezte el. A katonai parancsmokság megtudta ezt, délután letartóztatta a Katonatanács néhány tagját, a menetszázadot pedig lefegyverezte.

Ekkor már látni lehetett, hogy a katonai parancsnokság maga⁷ is érzi, hogy inog a talaj alatta s hogy tehetetlen a forradalmi áramlattal szemben. A letartóztatásra kiküldött tisztek, katonák valami érthetetlen udvariassággal bántak az engedelmességet megtagadó tisztekkel és legénységgel. Valósággal könyörgésre fogták a dolgot, senkit

nem mertek igazolásra felszólítani. Megjelent pl. egy tiszt járőr a Nemzeti Tanács helyiségében, megmondták neki, hogy a Katonatanács melyik teremben ülészik s a járőr vezető törzstiszt mégis a szomszéd szobába nyitott be.

— Van itt valaki a Katonatanácsból? — kérdezte. Egyszerre többen is jelentkeztek.

— Mi is azok vagyunk!

— Bocsánat, én csak a parancsot teljesítem! — szólt udvariasan és sietve eltávozott anélkül, hogy valakit is igazoltatott vagy elvitt volna.

Máshol letartóztatottakat szabadonbocsátottak, ha valaki, akár ismeretlen is, azt mondta, hogy „kérem, én ezért az emberért kezességet vállalok.”

Szerdán délután már olyan volt a hangulat, hogy az események kirobbanását nem lehetett többé megakadályozni. A Katonatanács a munkásság vezetőivel esté hét óra körül tanácskozással ült össze a magántisztviselők Erzsébet-körúti helyiségében, ahol megbeszélték a munkásság részvételét és mindent a részletekig a legpontosabban megállapítottak. Beszámoltak a vezetők arról, hogy a munkásság nagy része fel van fegyverezve és arra az esetre, ha a katonai erő a munkások akaratával szembe akar szállani, fegyverrel fognak ellenállani. Harmincezer budapesti munkás volt lefegyverezve munícióval, puskával és kézigránáttal.

A fegyvereket a munkásság; a Solloksári-úti fegyvergyárból, kaszárnyákból és más gyárakból szerezte. Már kedden tudomására jutott a rendőrségnek, hogy hétezer puskát eltűnt a fegyvergyárból. A katonai parancsnokság azt az utasítást adta az állami és a katonai rendőrségnek, hogy a fegyvereket a munkásoktól minden áron kobozzák el. Szücs János államrendőrségi detektívcsoportvezető kedden délután megbízást kapott, hogy embereivel menjen ki a fegyvergyárba, ott rendel-

kezésére bocsátják a munkások lakás jegyzékét és szerdán reggel, amikor a munkások megjelennek a gyárban, katonaság fogja kordonnal körülvenni az egész telepet, onnan senki ki nem mozdulhat és ezalatt a detektívek megfelelő rendőri és katonai segítséggel megjelennek valamennyi munkás lakásán és a fegyvereket elszedik.

A detektíveknek napi 500 korona külön jutalmat ígérték, azonkívül, megígérték, hogy e munka fejében öt évet külön beszámítanak a nyugdíjukba. Ugyanezért a munkáért a katonai rendőrségnek napi 300 koronát, az államrendőröknek pedig napi 200 koronát ígérték, teljes siker esetén pedig még külön jutalmakat.

Amikor a munkásság vezetői ezt megtudták, futárokat küldtek ki, hogy szerdán hajnalban álljanak a soroksári-úti villamos végállomáshoz és mondják meg minden fegyvergyári munkásnak, hogy azonnal menjenek vissza a lakásukra és rejtsek el a fegyvereket. Ez még kedden este történt, ugyanakkor, amikor a budapesti rendőrségnek egy küldöttsége már a Nemzeti Tanácsnál volt, hogy az egész rendőrség csatlakozását bejelentse. A Nemzeti Tanácsnál rögtön figyelmeztették, hogy a fegyvergyári munkások ellen milyen rendőri akció van folyamatban. *Szentkirályi* rendőrtanácsos megnyugtatta a munkásokat, hogy ne csináljanak semmit se, mert a detektívek nem fogják ezt a parancsot végrehajtani.

Az a karhatalmi század pedig, amelyet kiküldtek, hogy a fegyvergyár körül kordont vonjon, szintén azok közé tartozott, amelyek már a Nemzeti Tanácshoz csatlakoztak, úgy hogy a fegyverek visszaszerzéseért indított akció nem járt eredménnyel. Az események most már villámgyors egymásutánban követték egymást. A Nemzeti Tanács ki-nyomatta *Várnai Zseni*: „Katon-

fiamhoz” című versét és azt apró röpcédulákon szerdán délelőtt szétosztatta a laktanyákban és a különböző helyeken felállított karhatalmi készülségeknél.

A forradalmi események megindulásának legközvetlenebb előzménye egy hatalmas utcai tüntetés volt szerdán, október 30-án kora délután, amikor a munkás és a katonatanács tagjai még arról tanácskoztak, hogy hétfőre fog megérni a helyzet, egy pár lelkes fiatal tiszt, akik az Astoriában felesküdtek a Nemzeti Tanácsra, elindult, hogy katonákat, polgárokat felvonulásra toborozzon. Mindenkit megszólítottak az utcán, bementek kávéházakba, rövid lelkesítő beszédeket mondtak, egypáran elszavalták *Várnai Zseninek* „Katontafiamhoz” című versét, amelynek refrénje: „Ne löjj fiam, én is ott leszek!” gyűjtő hatású volt. Katonák, polgárok felugráltak az asztaloktól és követték a tiszteket.

A Rákóczi-úton és a Nagykörúton minden kávéházba és vendéglőbe bement egy tiszt, a százaikból ezrek lettek, a széles Nagykörúton mindenkit magával ragadott a lelkesen tüntető tömeg. Aki szombe jött velük, megfordult és követte őket. Az Erzsébet-körúton a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetségében a Munkás- és Katonatanács épen együtt ült, amikor közeledett hangos énekszóval a forradalmat és a köztársaságot éltető sok ezernyi tömege. A Munkás- és Katonatanács embereire oly mély hatást gyakorolt a népnek ez a spontán megmozdulása, hogy belátták: itt már nem lehet tovább tárgyalgatni, a szenvedélyek kitörését nem lehet feltartóztatni. A szövetség helyisége előtt megállt az óriási tömeg, aztán onnan az *Andrássy-úton* a *Károlyi-pártkor* elé vonult. Ott már ezrével álltak az emberek, úgy hogy ez a tüntető menet nem juthatott a pártkör ablakai alá.

Itt egészen katonák vették kezükbe a vezetést, nem törődve azzal, hogy talán életükbe kerülhet az, amit most tenni fognak. Egy tisztet vállukra kapnak, az beszédet mond a sok ezer katonához, *feloldja őket esküjük alól és megesketi mindannyiukat, hogy Magyarország függetlenségeért és a békéért életüket is készek feláldozni.*

A kardok kirepültök a hüvelyekből, száz meg száz tiszt, ezer és ezer katona esküdött fel a Nemzeti Tanácsnak. A mámoros hevületben a katonák, tiszték letéptek sapkájukról a rozszát és a forradalom fehér virágát tűzték helyébe. Órákig tartott, ez a tüntetés a Gizella-téren, a városban hír futott, mindenfelől jöttek katonák s egy felszólításra odaállottak közéjük.

Közben a tömeg egy része az Astoria-szálló elé vonult. A Nemzeti Tanács helyiségei zsúfolva voltak, a munkások és a katonák vezetői maguk sem tudtak helyet kapni, a folyosó egyik sarkában húzódtak meg és ott tárgyaltak arról, hogy meddig és hogyan lehetne még a forradalom kitörését elhalasztani. Sokan már hazamentek közülük, az éjjel-nappal szakadatlanul folyó tanácskozásokban kimerültek, amikor egyszerre hírnök jön és jelenti:

— Két menetszázadot most indítanak a keleti pályaudvarról a harctérre! Elengedjük őket?

Kinn az utcán már nagyon izzó volt a hangulat.

— Hozzátok vissza őket! — adta ki az utasítást valaki a Katonatanácsból.

Óriási menet indult meg a keleti pályaudvar felé. Legalább 10.000 ember. Ezek betörték a keleti pályaudvarnak már bezárt kapuit, kiszabadították a katonai vonatokból a három menetszázadot, melyek közt egy géppuska osztag is volt s diadalmármorban indultak vissza az Astoria-szálloda elé, ahol a Nemzeti

Tanács még mindig együtt volt. A Rákóczi-úton a Népszínház tájékán egy csendőrkülönítmény meg akarta a pályaudvarról visszatérő katonaságot és tömeget állítani. A csendőrök fegyvert használtak. Erre a menetszázad géppuskaosztaga rögtön működésbe hozta ott a Rákóczi-úton a géppuskákat, úgy, hogy a csendőrök elmenekültek. *Most már* szabad volt az út és az Astoria-szálloda előtt állást foglalt a három menetszázad a tömeggel együtt.

Most már bizonyos volt, hogy az eseményeket nem lehet tovább kitolni. A kaszárnyákban is tetőfokra hágott az agitáció. Az 1. honvédgyalozezred kaszárnyájában, a honnan aznap egy menetszázadot és egy karhatalmi. készütséget akartak elindítani, megjelent a *Nemzeti Tanács* több tisztje, *Heltai* főhadnagy vezetésével. Felszólították az ottlevő tiszteket, hogy csatlakozzanak ők is a forradalmi párt-hoz. Többen közéjük álltak, a többiek azonban óvatosak voltak és azt mondták, hogy még meggondolják a dolgot. A Nemzeti Tanács elé folyton újabb katonacsoportok érkeztek és felesküdték. Semmisem zavarta ezeket a jeleneteket. Csendőrség, rendőrség nem volt a közelben.

Kilenc óra felé azonban a téparrancsnokságnak egy karhatalmi készütsége állott az Astoria elé, két ezredes és egy főhadnagy vezette őket. Aki csak tiszt, vagy katona bejött a szállóba, mindenkit igazoltattak.

— Én Kovács János mezőkövesdi lakos, nagybátyámat keresem! — védekezett az: egyik tiszt és a szálló személyzete már ki is állította a *Kovács János* névre szóló bejelentési lapot, aki tudniillik nem is volt a szállóban.

Az ezredes azonban letartóztatta a főhadnagyot és már egy erős készütség vitte a Kossuth Lajos-utcán

át a térparancsnokságra. Nagy tömeg kísérte a letartóztatott tisztet, aki nem volt más, mint *Heltai* főhadnagy, a későbbi városparancsnok. A Kígyó-téren Buda felől óriási tüntető tömeg közeledett. *Heltai* odakiáltotta nekik: Éljen a Katonatanács! A tömeg, amikor meglátta a fegyveres kíséretet, feléje tartott és kiszabadította a főhadnagyot. Azután mindnyájan visszafordultak és az Astoria elé vonultak, ahol őket is feleskették.

A Nemzeti Tanács a künn lejátszódó események hatása alatt elhatározta, hogy a térparancsnokságot elfoglalja. Az Astoria előtt álló tömeg af Irányi-utcába vonult, a térparancsnokság őrségét, amely eleinte ellenállott, hamarosan lefegyverezte, azután behatoltak a hivatalokba, elfogták Várkonyi városparancsnokot és törzskarát és fedezetel az Astoriába szállították.

Mikor a Nemzeti Tanács az elfoglalásról értesült, egy bizottság ment ki. Garbai a Kígyó-téren a Werbőczy-szobor talapatáról intézett beszédet a tömeghez, kérte őket, hogy kerüljék a vérontást, erre nincs is szükség, mert a helyőrség nagy többsége a forradalomhoz csatlakozott.

Közben kinevezték *Heltait* városparancsnoknak, a nevezetes okmányt Fényes László és Garbai írták alá, zsebében az írással öt fegyveres katonával, de nagy tömeg kíséretében *Heltai* bevonult a térparancsnokságra, először elfoglalta a telefonszolgálatot és erős őrségeket állított a fontosabb helyekre. A belyzet eleinte még kritikus¹ volt, de a legizgalmasabb az a másfél óra volt, amely alatt megszakadt a telefonösszeköttetés s amikor híre jött, hogy a terézvárosi telefonközpont ellen csendőrököt és bosnyákokat vonultatott fel Lukachich. A Nemzeti Tanács ez alatt elhatározta a város stratégiailag fontos helyei-

nek megszállását. A Katonatanács egyik tagja lesietett az utcára és sorakoztatta a tömegben levő katonákat, Megint jött egy menetszázad, ezt ketté osztották, egy félszázad a terézvárosi telefonközpont, a másik félszázad pedig a józsefvárosi központ elfoglalására kapott parancsot. Az utasítás az volt, hogy végrehajtás után a telefonközpont kikapcsolandó, telefonon csak a Nemzeti Tanács beszélhet és csak a Nemzeti Tanácsot lehet felhívni.

Húsz perc mulya jött meg a telefon értesítés a terézvárosi központból: a parancsot végrehajtottam. Az ittlévő katonai erő csatlakozott, jelentette egy hadnagy. A Józsefvárosból azonban késett a jelentés. Közben megérkezett Forgó távirászfőhadnagy, aki már napokkal előbb elkészítette a telefon kikapcsolásának műszaki tervét és mindjárt átnyújtotta a forgalom korlátozására vonatkozó utasítást. Telefonon csak az beszélhetett, aki tudta a jelszót. A jelszó pedig két óránként változott. Forgó főhadnagy lett a két telefonközpont parancsnoka.

A József-központból is jött hír: a parancsnok nem akarja átadni a központot, a legénység egyik része hajlik hozzánk, a másik része ingadozik. A hadnagy kijelenti, hogy nem fejt ki semmi ellenállást, de a saját fedezetére kívánja, hogy legalább ugyanolyan erős megszálló csapatot küldjünk ki, mint amilyen az övé. Amíg ezek a tárgyalások tartottak, a József-központ személyzete bejelentette, hogy csatlakozik. Ezzel a telefon elfoglalása befejeződött.

A posta és a távirda őrsége, amint megtudta az eseményeket, jelentette, hogy ők is átpártolnak, önként felszólította a Nemzeti Tanácsot, hogy vegye át ott is a parancsnokságot. A Nemzeti Tanács egy politikai biztost és egy hadnagyot küldött ki, megfelelő őrséggel, akik ott is átvették a vezetést.

Ezután egymást érték az események. Két önkéntes letartóztatta a Lehel-utcai közös élelmezési rakárnak parancsnokát, az ezredesi rangban levő Czibulka főgondnokot, továbbá egy főhadnagyot és egy zászlós élelmező tisztet. Behozták őket és miután nem akartak felesküdni, letartóztatták mind a hármat. Kisebb-nagyobb csapatok elfoglalták a Keleti- és a Nyugati-pályaudvart, az Osztrák Magyar Bankot, a Vámházat stb. Nem úgy, ahogy kidolgozták a terveket, amelyekben pontosan meg volt jelölve, melyik kaszárnyából milyen erős készenlét hova vonul ki, hanem úgy kellett a csapatokat összetobozni az elszakadt kötelékekből.

Éjszaka többször is híre jött, hogy a bosnyákokat a Nemzeti Tanács ellen vonultatják fel. Még éjjel röpiratot nyomattak bosnyák nyelven, amelyben megmagyarázzák nekik, hogy mi történt. Egy bosnyák század valóban a főposta ellen vonult, tengerészek mentek eléjük, az első pillanatokban úgy látszott, hogy harcra kerül a sor, több lövés eldördült, aztán közéjük dobták a röpiratokat és ezzel a bosnyákok is meg voltak nyerve. Reggel lett, mire a győzelmek sorozata befejeződött.

Hét óra reggel lehetett, amikor

jelentik Károlynak, hogy József főherceg a telefonhoz kéri. A főherceg mellett Hadik áll. Károlyi részletesen beszámol nekik az eseményekről. Hadik arra kérte, hogy jöjjön fel a főhercegehez.

— Egyedül nem mehetek, — felelte — csak úgy, ha velem jön a Nemzeti Tanács két tagja is.

Megállapodtak, hogy Jászi és Kunfi megy föl Károlyival. Kérésére József főherceg intézkedett, hogy Lukachich, aki akkor még helyén volt, nem próbál a forradalmi csapatokkal szembeszállni és nem csinál vérontást. Reggel kilenc órakor történt meg a forradalom vezéreinek találkozása a főherceggel és a régi rend miniszterelnökével. Hadik egy percig sem habozhatott, lemondott. A főherceg csak arra kérte Károlyit, hogy a telefonját adják vissza, A királlyal akart beszélni ... A dolog a Nemzeti Tanács elé tartozott, ahol az operációs iroda vezetője, egy fiatal, erélyes tiszt, sehogysem akarta megengedni. Ki akarta hallgatni a beszélgetést, soká húzódtak a tárgyalások, míg végre a helyzet amúgy is szükségtelenné tette a telefonforgalom teljes szünetelését. Délután öt órára szabad volt mindenkinek a telefon ...

Kemény Ferenc.

Riportok a forradalomból.

Az utolsó hídfő.

Az ötvenegy hónapos háború utolsó hídfőállomása a mi számunkra a Lánchíd előtt vonult körbe. Ott mérkőzött a rendőrkarddal vagdalkozó régi szellem a dübörögve rajtarontó új világgal. Rendőrlovak patáinak csattogása, rendőrpisztolyok durrogása volt az új élet születésének kísérő zenéje: egy pillanatra a régi matéria gyö-

zött, mégis az acél vesztette el a csatát...

Azzal kezdődött, hogy a kiadott jelszók a tömeget a Gizella-térre rendelték, a Károlyi-pártkör elé. Megjött: izgatottan, lelkesen, dalolva, tetre készen. Fölmeredt — mint egyetlen sápadt arc — az ablakra és intésre várt. Akkor már forrt és buzgott benne valami: eddig ismer-

retlen tüze ismeretlen érzésnek. Beszéltek hozzá rokonhangok: élesen hangzottak az éjszakában az ismerős szavak és gyújtottak.

Búza Barna — akkor még a fejével játszott és ez áhítatba vonta alakját — a pártkör ablakából mérész kézzel tördelte a múlt vértet.

— Károlyi fön van a király képviselőjénél, ahol Bánk bánnal mondhatja: Tiszteletet parancsolok, mert egy megsértett nemzet áll mögöttem!

Alulról fölhördült a sokezer fejű tömeg:

— Vezessetek! Mi megyünk.

— Tudják meg azok, — dörögte *Búza Barna* — akik odafönn a kártyát keverik, hogy ez a játék nagyba, igen nagyba megy. Tudják meg, hogy korona a vizi és aki ezt a parthiet elveszti, az elveszti a koronát is.

Egetverő éljen felett a súlyos szavakra.

A király előtte való nap nevezte ki József főherceget homo regiusnak és a régi világ úgy képzelte, hogy ezzel a kopott fogással most is le lehet fojtani a szellemeket, A tömegben azonban új hangok bugyogtak föl és ezeknek a zengését mindenáron hallani akarták azok, akik régen sínylődtek siketéi».

Megmámorosodtak. Zsúfoltan álltak a tágas téren, a pártkör alatt, összeszorulva a villanylámpák fénykévéiben, fön az emeleten tüzelő szónokok, az éjszakában meghajló zászlók, a forradalmi dalok, amelyek a csillagos égre szálltak: a tömeg ledobott minden alázatos régi rongyot és beszélni akart azzal, aki éiótt eddig kényszerün bókéit.

Friedrich István egyszerre kiadta a jelszót:

— Föl Budára!

A szándék tiszta volt. Az emberek nem akartak egyebet, csak, hogy

meghallja egészséges hangjukat az, aki eddig csak halk beszédet, finom suttogásokat hallott, meghallja a friss rivalgást a Duna partja mellől, föl a budai Várba.

Elindultak, hogy megmondják József főhercegnek: nem jó az, ahogyan csinálják, a nép nem ki vámja és a nép sorsát egyszer végre mégis csak úgy kell intézni, ahogy a népnek kedves.

Az éj homályában, a redukált világítás sápadt fényében megmozdult az emberkígyó. Elöl a zászló, mögötte lelkes, danoló, békés emberek. A Gizella-térről az emberkígyó kikanyarodik a Dunapartra. Csúszik előre az, ezüstös folyam partján. Hirtelen megtorpan: a zászló előtt száz lépésnyire mozdulatlan fekete vonal zárja el az utat. Sötét és mozdulatlan, néhol ezüstösen megcsillanó. Katonaszág áll ott előre feszített szuronynyal. Talán huszonötven vannak, idősebb magyar bakák várják a tömeget.

Körülöttük izgatott emberek, csaknem imádkoznak hozzájuk:

— Segítsetek, magyar katonák! Ne hagyjatok el minket!

A néma magyarok csak néznek maguk elé és meggyőződés nélkül előrefeszítik a szuronyt. Az emberkígyó megállás nélkül kúszik előre. A hátulsók, akik nem tudják, hogy elöl katonaszág áll és elzárja az utat, szinte könyörtelenül szorítják az elöl haladókat Iszonyú pillanatok, amint a tömeg — a közepétől a végéig hangos és vidám — sápadt és riadt fejét nekiszegzi a mozdulatlan sötét vonalnak. Tolja és fúrja magát előre — fegyvercsövek elé. Az elülsők halálfélelemben szinte lerogynak, már hallják az iszonyatos vezényszót, látják a fegyvereket, amelyek eddig erre a vezényszóra elkerülhetetlen biztossággal emelkedtek vállmagasságig, a szemükbe vöröslik a csövek kilobbanó tüze és hallják azt a vérfagyasztó kiáltást, amely a sortüz nyomán kél.

Már csak tíz lépés, már csak öt: a katonák nem mozdulnak. Az emberkígyó előrevonaglik és a tehetetlen elsőket szinte rászorítja a pus-kára tűzött acél hegyére. Ösztön-szerű, rémült kapkodással nyúlnak az odaszorítottak a szuronyokhoz és íme, a szuronyok félrehajolnak, kitérnek és végül lehanyatlanak. Irtózatossá válik a robbanás föl és röpül át a folyam fölött. Az imént még halálfélelemben megtorpant emberek előreömlenek és a katonai kordon belesodródik a tömegbe.

— Éljenek a magyar bakák — hangzik mámorosan, amikor száz lépéssel odébb újra ismétlődik az iménti jelenet. Ez a kordon is félre-áll és most már szabad az út a Lánchíd-főig.

A híd előtti terecskén lovasrend-őrök állnak zárt sorban. Mögöttük a hídon katonaság. Jobbról-balról csendőrök. A téren kevés ember. Ezek közül néhányan fölkiáltanak:

— Jönnék!

A lovasrendőrök erre elindulnak és nekirohannak a bámész tömeg-nek. Férfiak, asszonyok, gyerekei menekülnek sikoltva a főkapitány-ság épülete felé. Ezalatt a menet las-san, énekelve kikanyarodik a Dunapalota felől a Lánchíd-fő felé. A lovasrendőrök feléjük rúgtnak. A vezetők beszélni akarnak a rend-őrökkel, Fényes László meg akar-ja magyarázni, hogy a nép szán-déka békés: senki sem hallgat rája: a rendőrlovak hátrafeszült fejjel szemközt néznek a néppel, a rend-őrök ideges kézzel kapkodnak kard és pisztoly után. Átmenet nélkül irtó-zatos ordítás veri föl az éjszaka csöndjét, a tömeg tiltakozása rob-ban ki és a hangzivatarban hirtelen elpukkan egy lövés.

Pillanatokig csak riadt és dühös emberi hangok hallatszanak, azután újra dörren egy revolver. Most hir-telen egymás után négy lövés hal-latszik, majd fölcattan egy sortűz.

Gyalogos rendőrök érkeznek mezte-len karddal, néhány csendőr szű-rásra készen és a fegyverek megin-dulnak a nép ellen. A rendőrlovak megmozdulnak és rátaposnak az eleven, vérző húsrá. A rendőrök éles karddal szabdalják a tömeget. Egyenként, majd együtt dörrennek a fegyverek, egyszerre csattannak, majd szakadozottan pukkannak. Talán öt percig tart az iszonyú lö-völdözés az éjszakában. Rettenetes sikongás, borzalmas jajveszékélés tölti meg a teret. A patkók alatt kínlódó, a kardokkal megsabdalt, a golyókkal megsebesített tömeg jaj-gat félelmetesen. De mégsem tágítan-ak az emberek. Háromszor-négyszor nekipattannak az emberek a fegyvereknek, de mindannyiszor visszazuhannak véresen. Az ember-kígyó megfordul és halálos félelem-ben fúrja magát vissza a testbe. Hátulról a Himnusz hangjait hozza előre a dunai szél és a fohász hang-jai összekeverednek a sebesültek vérfagyasztó jajgatásával. Már me-nekülnek az emberek, amikor újra és újra attakra indulnak a lovas-rendőrök. Már szalad mindenki. Most megindul a katonaság is. Elő-reszegzett szuronnal, lassú tempó-ban nyomulnak föl a bakák és időt engednek az embereknek a menekü-lésre. A menet kompakt része meg-fordult és a Dunaparton menekült visszafelé, akik szétszóródtak, a vá-ros felé vezető utcákon siettek el. Utóbb újra összeverődtek, de csak azért, hogy szidják a rendőröket.

A Lánchíd-fő előtti ütközetben nedves, bús éjszakán néhány halott és sebesült terült el a sáros köveze-ten. A hatalom győzött, mégis ebben a csatában bukott el. A polgárvér-től iszonyodó rendőrök voltak más-nap az első jelentkezők és az ő csat-lakozásuk döntötte el a később elkö-vetkezett forradalom sorsát.

Urai Dezső

Képek a forradalmi napokból.

Négyülés az Országháztéren a békéért és a Károlyi-kormány kinevezéséért október 27-én.

Október 31-én, a forradalom napján, az Astoria előtt.

Éljen a forradalom

A Muzseum-körut a forradalom napján.

A forradalom napján a Deák-téren és a Váci-köruton.

A rendőrség csatlakozása.

A rendőrség elhatározása volt az első komoly forradalmi tény, amely önmagában biztosította a sikert. Ez a csatlakozás eredményezte, ahogy másnap akkora tömegek pártoltak a Nemzeti Tanácshoz, melyek elemi erővel ragadták magukkal a katonaságot.

Október 29-én. történt a nagy esemény. A rendőrök az előző nap véres benyomásai erősen lehangolták. Szomorúak, egyben elkeseredettek voltak. Vér az utcákon, vér a polgárok szemében, erős szemrehányás a sajtóban. Az elgyötöri, agyonhajszolt emberekből megmozdult a magyar szív és a magyar dac.

— Nem vagyunk pribékek — mordultak föl komoran a legények és suttogás, sűgás-bűgás támadt, amelynek sziszegése így bujkált az őrszobákban, kaszárnyákban, mint a vihar előtti kis szél a fák koronái közt. A legénység a tisztektől várta a kezdeményezést, a tiszték a legénységet figyelték. Nagy lépésről volt szó: életbe ment a játék.

Szentkirályi Béla rendőrtanácsos hirtelen elhatározással neki vágott a döntésnek. Andrejka rendőrtanácsos szobájában maga köré gyűjtötte a forradalmi elemeket és rövidesen kemény elhatározás született.

Küldöttség megy a főkapitányhoz: csa lakozzék. *Sándor László* sápadtan áll és merészen nézi a kipirult embereket. Nem érti a helyzetet, nem érti az embereket: kábult, szédült a rázuhanó eseményektől. A következő pillanatban azonban már a régi hang tör ki belőle élesen:

— Esküszegők vagytok! Cserben hagyjátok az országot és örök időkre beszenneyezitek az államrendőrség régi becsületét és tekintélyét. Csenedőrséget hozatok, karhatalmat alkalmazok!

A küldöttség sötéten néz maga elé:

— A mi elhatározásunk szilárd.

— Akkor elválnak utaink — hangzik vissza keményen.

A főkapitány ott marad egyedül, bösz haraggal, Szentkirályi pedig elmegy és szervezi a deputációt, amely a Nemzeti Tanács elé fog járulni. Emberei ezalatt lázasan dolgoznak a rendőrkaszárnyákban és az őrszobákban.

Este elterjed a hír az Astoria-szállóban: .

— A rendőrök csatlakoznak.

Senki sem hiszi: lehetetlen. De álmélkodásra nincs idő: máris jönnek: *Szentkirályi Béla* tanácsos uniformisban, *Szilárd Rezső* kapitány, *Wagaszt János*, *Pál György*, *Patoh Sándor* fogalmazók, továbbá *Bcnyovszky Sándor* és *Kormos Pál* detektívek. Mögöttük sisakos, köpönyeges, nehéz járású legények. Az arcuk halálosan komoly, a szemek fénylenek. A riadó éljenzésre, amely az épületben fogadja őket, csöndes fejbólintással válaszolnak.

Károlyi Mihály nyomban fogadja a küldöttséget. Szentkirályi beszél, bátran, férfiasan.

— Nem arra esküdtünk, hogy az önkényuralomnak készséges és vak eszközei legyünk, hanem arra, hogy megvédelmezzük a törvényt és a közrendet.

Riadó éljen.

— Azzal, hogy csatlakozunk, nem szegünk meg esküt — hallatszik tovább.

Vihasos tetszésnyilvánítás. Szentkirályi memorandumot nyújt át Károlyinak:

— Ez a mi csatlakozásunk a Nemzeti Tanácshoz.

Károlyi meghatottan felel:

— Boldog vagyok, hogy ez a cselekedetük nincs ellenkezésben az esküjükkal és a királyhűséggel, mert elpártolásra és esküszegésre mi nem is csábítanak önöket, Nem követnek el kötelességmulasztást, mert arra

senki sem kötelezheti önöket, hogy egy reakciós tábor országromboló munkájának engedelmes eszközei legyenek.

Sándor László nem nyugodott bele a dolgok alakulásába. Néhány főtitviselővel megpróbálta, hogy a tisztviselőket és a legénység nagy részét visszatérítse. Magához hívatta a kerületek vezetőit és tanácskozott velük. Jelentést tett Hadik gróf designált miniszterelnöknek és csendőrséget, meg határrendőrséget kért, Hiába volt minden.

Másnap hívatta *Szilárd Rezső* kapitányt és *Páll György* fogalmazót. — Fölfüggesztem Önöket! Kilitom a főkapitányság épületéből! Ha ide mernek jönni, karhatalmat alkalmazok.

Pattogott, kemény volt, mintha ezzel meg tudia volna állítani a rohanó eseményeket.

Ábrahám Dezső országgyűlési képviselő megjelent nála és arra kérte, hogy engedélyezze a rendőrségnek délutánra tervezett gyűlését. — Nem! — hangozott az éles válasz és gyorsan elterjedt a szobákban és folyosókon, amelyek telve voltak izgatott és elszánt emberekkel.

Nagy János detektív az őrszobákra telefonál:

— Délután négy óraker legyen itt minden ember!

A főkapitány megtiltja a főkapitánysági központnak a kapcsolást. A legénység mégis összegyülekezik, de nem a főkapitányságon, hanem a szomszédos Gresham-kávéházban. *Szilárd Rezső* elnököl.

— Meg kell óvni a közrendet, ezt akarjuk, nehogy vérbe füljön az ország jövője.

— Úgy van — vágja rá a tábor.

— Továbbra is lelkesedéssel végezzük kötelességünket és meg vagyunk győződve arról, hogy ez a lépés, amit tettünk, nem törvénytelen.

Megalakult a rendőrök szabad-szervezete, megválasztották a bizalmi férfiakat. Este *Nagy János* detektív négyes sorokba állította a rendőröket és a Károlyi-pártkör elé vonult velük. Soha ilyet a város nem látott: lelkesen tüntető rendőrök.

Három nap mulya *Sándor László* volt főkapitány is megjelent a Nemzeti Tanács előtt és letette az esküt. Utána felajánlotta szolgálatait. Az ajánlatot udvariasan tudomásul vették — és az új főkapitány dr *Dietz Károly* lett. *U. D.*

Dr. Dietz Károly:

szívvel-lélekkal szocialista és demokrata voltam, — már abban az időben, amikor még nem volt divat ezt az irányt követni — sőt némi veszéyekkel is járhatott. Mindig emberséges ember módjára bántam a tőlem függő alkalmazottakkal. Talán ezzel magyarázhatom, hogy a közbizalom engem állított most a rendőrség élére . . .

A megbízás váratlanul ért. Közvetlenül akkor szereztem róla tudomást, amikor a Nemzeti Tanács kiküldöttje, dr *Ábrahám Dezső* képviselő, hivatali elődömet elmozdítva, engem az ügyek vitelével megbízott . . . Emberileg rendkívül mély benyomást gyakorolt reám a forradalomnak ezen személyemmel kapcsolatos epizódja, mert dr *Sándor László* volt főkapitánynak nevelése, jó barátja, irói munkatársa voltam: olyan szálak fűtek tehát vele össze, amelyek szétszakadása fájdalmasan érintene. Ez volt abban a pillanatban első gondolatom . . . De nyomban úrrá lett rajtam a helyzet komolyságának tudata. Nekifogtam a munkának és . . . azóta alig van pihenésem . . .

Kormos Károly:

Régóta figyelemmel kísértem minden szociális mozgalmat. Mint detektív teljesen tisztában voltam a régi rendszer minden hibájával, politikát hivatásomnál fogva ismertem és már évekkel ezelőtt meg voltam győződve arról, hogy bármilyen módon, de el kell jönnie a teljes rendszerváltozásnak. A rendőri testület minden panaszát, baját; ismertem, ennek a színmagyar érzésű és becsületes testületnek mindig fájt, ha meggyőződése ellen szűk hatalmi érdekek megvédésére hasznának fel. Ha alkalom nyílt, nem titkoltam véleményemet, azt, hogy ha forradalom törne ki, a magyar államrendőrség lenne az első, amely a forradalmat diadalra juttatná.

Így is történt. Szolgálatom közben megforduljam a rendőrőrszobán, közel fértem a legénység szívéhez, közelebbi kollégáimat, a detektíveket ismertem, tudtam, hogy ők, ha kell, egy-két kivéteiel velem jönnek.

Egy hónapja lehet, amikor a Nemzeti Tanács megalakult és én meggyőződéssel hittem, hogy a viszonyok gyökeres átalakulása rövidesen meg fog történni. Kevéssel azután, miután már a Nemzeti Tanácssal összekötöttem, elkezdtem a hívek toborzása!; és mikor ez rövidesen előrehaladt, elmentem Jeszenszky Gellért detektívfőnökhöz és őt is felkértem, hogy álljon a mozgalom élére. Jeszenszky azonban kijelentette, hogy bár szívben velem van, az én munkámról nem vesz hivatalosan tudomást és az elé akadályokat nem gördít, de ő nem lehet, hogy nyíltan csatlakozzék.

Egy rendőrkapitány szobájában ült össze először a „kis demokrata kör”, ahová mind többen és többen kezdtek jární és az általunk terjesztett elveket szétvitték a testületben a tisztviselők között. Ezentúl a tisztviselők, a detektívek, meg a legénység külön tanácskoztak. A rendőrlaktanyában a vezetőség ellen kitörli, lázadás már a mi mozgalmunk következménye volt. Mikor azután a rendőröket, a detektíveket és a tisztviselőket akarattuk ellenére a nép ellen vezényelték, akkor már tudtuk, hogy a Nemzeti Tanácshoz kell nyíltan csatlakozni. Sietette a csatlakozást az a rágalom, hogy rendőrök löttek a népre, pedig a velünk érző legénység között könnyen megállapíthattuk, hogy csak egy lovasrendőr lőtt, de az is a levegőbe. Másnap este 1/27 órakor a detektívtestület indítványomra kimondta a csatlakozást. Erről a tisztviselőket értesítettem Wagast rendőrfogalmazó barátom útján.

A tisztviselők azonban ekkor már a politikai osztály vezetőjének szobájában, mialatt az Sándor László volt főkapitánynál tartózkodott, gyűlést tartottak és Szentkirályi rendőrtanácsos indítványára elhatározták a csatlakozást. Azonnal a főkapitányhoz mentünk és felkértük, hogy csatlakozzék. Sándor László azonban reánk támadt és a csatlakozást megtagadta, sőt arról minket is lebeszélni igyekezett. Nem hallgattunk reá, elmentünk a Nemzeti Tanácshoz.

Az államrendőrség csatlakozásának döntő súlya volt az eseményekre. Másnap kitört a forradalom.

Ezen az éjjelen a rendőri sajtóirodából együtt indultam el Környey Zoltánnal, a sajtóiroda vezetőjével az Astoria felé. A tömegben keresztül felmentünk a Tanácshoz és Károlyi Mihály gróf szobájában felajánlottam, hogy a főkapitányságot elfoglaljuk.

A főkapitányságon felkeltettük Sándor Lászlót és mikor őt az események arra készítették, hogy rendelkezésünkre álljon. Környeyvel meg-

állapodtam abban, hogy gépkocsin, elmegyek a főparancsnokságra és átveszem annak vezényletét. Gépkocsimon a soffőr mellett egy sisakos rendőr, a gépkocsi lépcsőjén egy szuronyos katona, mellettem egy magam mellé vett huszár főhadnagy áll.

Keresztül rohantam a forradalmi városon üdvölvések közt. Ezek a lövések a katonák üdvözlései voltak a rendőrségnek. A főparancsnokságon Benitzky Tamás főparancsnok, aki érkezésemet már várta, készséggel állt a Nemzeti Tanács nevében kiadott rendelkezéseimnek teljesítésére. Negyven rendőr Salin rendőrfelügyelő vezetésével kiküldöm az ügyészség védelmére, azután a főkapitányságon maradt dr. Környeyvel léptem érintkezésbe telefonon egész reggelig. Korán reggel Benitzky főparancsnokkal: együtt kimentem jelentést tenni a Nemzeti Tanácshoz. Ott Benitzky főparancsnok Fényes László országgyűlési képviselő kezébe letette a Nemzeti Tanácsnak a hűségesküt.

Szentkirályi Béla:

Hogyan lettem forradalmár? Lázás beteg voltam; a sok utcai kirendelés beteggé tett; boldogan viseltem a lázt, legalább otthon maradhattam s nem juthattam egyelőre abba a kényszerhelyzetbe, hogy a haza sorsát enyhíteni akaró néppel szembekerüljek,

Mert amióta a várban a hazafiasan tüntető lelkes fiatalságot kegyetlenül széjjelverték, szégyeltem hivatásomat s féltem a pribékszolgálat lealázó és megbélyegző erkölcsi következményeitől.

Éppen lefeküdni készültem; teát főztem magamnak s ennek koryolása közben töprengtem magamban, hogy miért is lettem köztisztviselő . . . ha most szabad ember, vagy pláne képviselő lehetnék, szabadon küzdhetnek hazám jövőjéért, függetlenségéért!

Számot vetettem politikai meggyőződésemmel s rájöttem arra, hogy én voltaképpen szocialista vagyok, s amint egyenként levettem egyenruhadarabjaimat, úgy éreztem magam, mintha színházi öltözőben volnék, úgy éreztem magam, mint a színész, aki leveti a kegyetlen Nero tógáját abban a tudatban, hogy Nero szerepét, alávalóságát átérés nélkül, csupán kényszerből, színészi hivatásból kénytelen személyesíteni, eljátszani.

Töprengésemet lövések puffogása zavart meg; kinyitottam a Duna-partra nyíló ablakaimat és a Lánchíd pesti tájéka felől puskalövéseket hallok. Felöltözni s elrohanni egy pillanat műve volt... átfutok... átrohanok a hídon... de már végére érkeztem; egy csendőrtől kérdezem, mi történt?... egy katonát, egy rendőrt is meghallgatok ... egyöntetűen felelik, hogy tüntetők készültek a Várba menni, hogy József főherceg palotájára kitézzék a vörös-fehér-zöld lobogót...! Egymásután hallom: „három ember meghalt!” „temérdek sebesült”... „majdnem kezigránátokat dobtunk”... szédülten, kábultan álltam ott; s e pillanatban forradalmár lettem a legszentebb meggyőződésből.

Három halott, temérdek sebesült, csupán csak azért, mert egy palotára ki akarták tűzni sokat szenvedett hazánk ezer és ezer veszélyben, viharokban megtépázott szent jelvényét — a trikolórt!

Elhatároztam, hogy a legközelebbi alkalommal, mihelyst csak kínálkozik, ha török, ha szakad, ha állásomba iis kerül, ha szabadságomat is veszttem, nyíltan színt vallok, nem színészkedem többé, szívem és lelkem

szerint fogok cselekedni, ember leszek, s érzelmeimet, gondolataimat nem fogom többé gyáván titkolni, rabszolga kalodába zárni, gúzsba kötni...

Álmatlanul töltött éjszaka, végnélküli, szerterepeső gondolatok, örült, lehetetlennek tetsző tervezetések kínoztak. Alig bírtam bevárni a reggeli lapok megjelenését, amelyek hasábjain — amint vártam i» — rémes tudósításokat olvastam a rendőrség és a melléje kirendelt katonai karhatalom brutális eljárásáról.

Ez döntően hatott aggódó, a haza sorsáért féltő, remegő lelkekre, elhatároztam, hogy nem várok alkalomra, magam keresem azi alkalmat, egyszóval mint kész forradalmár léptem be reggel a főkapitányság kapuján. Eltökéltem magamban, hogy ha felettes hatóságom megint az utcára rendel, rábeszélem a mellém osztott karhatalmi csapatot s nyíltan a tüntetőkhöz állunk.

Erre azonban nem került a sor, mivel még aznap este a rendőrtisztek gyűlésén egyhangúlag elhatároztuk a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozást. Ezen gyűlés elnöke én voltam s ez volt életemnek legfontosabb, legmagasztosabb, leggyönyörűbb funkciója; boldog leszek szívemnek utolsó dobbanásáig, hogy mint elnök én vezethettem a rendőrség küldöttségét a Nemzeti Tanácsba, ahol lelkes szavakkal s magyar szívemnek legbecsületesebb meggyőződésével bejelentettem az államrendőrség csatlakozását.

Ezen lépéssel egy és mindenkorra megszűntünk pribékek, szív nélküli véredek lenni s elfoglaltuk helyünket abban a táborban, amelynek őrtüzei már réges-régen visszatükrözödték szemeinkből Θ amelynek sürgését-forgását máj” régen néztük könybeboruló szemekkel... hallgató, de remegő, sóvárgó ajakkal... gúzsbakötve... tehetetlenül...

És az államrendőrségnek ez a lépése eldöntötte a forradalmat; könnyítette és siettetette Magyarország függetlenségének megszületését, s büszke vagyok azon szerepemre, hogy az államrendőrség elhatározó lépésével, amelynek szószólója és irányítója én voltam, én lehettem hazánk függetlensége megszületésének bábája.

Ha erről kaphatnék oklevelet, senkivel, még Rotschilddal sem cserélnék!

Nincs az a kutyabőr, mely ennél értékesebb volna.

Főnökeim, néhai Boda Dezső és Sándor László mindig anarchistának csúfoltak, ismerték borongó, nyughatatlan lelkemet,... de ma már világosan lát a lelkem szeme, ma már egészen nyugodt vagyok... megszületett a szabadság, a testvériség, az egyenlőség!

Dr. Páll György:

A rendőrség forradalmainak személyi vonatkozásban reám nézve fájdalmasan érdekes mozzanata szembekerülésem régi főnökömmel, dr. Sándor László volt főkapitánynyal. Évekig voltam a segédje s a forradalom előtti lázas napokban is személyi titkára voltam, ő jól ismerte szociáldemokrata meggyőződésemet, számtalanszor szidtam előtte a „rég uralom” bűneit s ilyenkor mosolyogva mondogatta: „öreg, ha egyszer itt revolúció lesz, magát csukják be először!” Hát ez is megtörténhetett volna, de a diadalmos forradalom után most már nem kell félnem ettől az eshetőségtől.

Mióta a Magyar Nemzeti Tanács működését megkezdte, folyton azon gondolkoztam, hogyan lehetne a budapesti államrendőrséget a Nem-

zeti Tanács mellé sorakoztatni. Azon a napon, mikor csatlakoztunk a Nemzeti Tanácshoz, reggel megadtam édesanyáin és nagybátyám címét lakótársamnak, Sándor Albert rendőrfelügyelőnek. hogy ha valami „baj” történik velem, értesítsék őket. Estére megtörtént a rendőrség csatlakozása a Nemzeti Tanácshoz, amiben egyik főszerepet vittem. Az éj folyamán a Népszava nyomdájában röpcédulákat rendeltem a rendőrség megszervezése céljából. Az események meghaladták ezt, harminchat óra múlva már főkapitány-helyettes voltam. Sic fata tulerunt.

A forradalom éjszakája az Astoriában.

A Károlyi pártkör előtt hatalmas tömeg. Zúg, zszibong, néha énekel, többször türelmetlenül fölkiált. Feszült várakozás kering a levegőben, amely ostromolni látszik a pártkör ablakait. A tömeg ideges: valami nagy akarás iparkodik ki belőle.

A pártkörbe az újságírók viszik a híreket.

— A népnek mára proklamációt ígértek.

— Lent azt hiszik, hogy ma nagyfontosságú határozatokat fognak hozni.

Friedrich István izgatottan fogadja ezeket a jelentéseket. Az arca piros, hevesen gesztikulál.

— A nép joggal türelmetlen — fordul *Búza Barnához* — mert napok óta Ígérjük a nagy cselekedeteket és még mindig nem történt semmi.

Búza Barna ajánlkozik, hogy maid beszél a néphez.

— Nem kell ezeknek már beszéd — mondják hevesen a körülállók, alulról pedig fölhasan:

— Itt vagyunk! Vezessenek! Mint a tenger zúgása, úgy dönteti a rivalgás a házak falait.

A tér minden sarkában alkalmi szónokok álltak föl és tüzes beszédek mondtak, amelyeknek közös témájuk volt: nem lehet elfogadni semmiféle próbálkozást és kísérletezést: jöjjön az egyetlen lehetséges radikális megoldás.

— Éljen a köztársaság! — hallá tezott kórusban.

— Le a királlyal!

Eközben folyton érkeztek a hírek:

— A postások és távirások csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz!

— Bécsben kikiáltották a köztársaságot!

— A hű matrózok monitorral jönnek fölfelé a Dunán!

Fél hétkor riadó éljenzés: négyes sorokban érkeznek a tüntető rendőrök. Egy küldöttség fölmege a pártkörbe. Később újabb rendőrdeputáció jelentkezik: a rendőrök bizalmi testületének hat kiküldötte keresi föl a pártkört. A deputáció tagjai: dr. *Páll György*, dr. *Nagy Endre*, *Benyovszky Károly*, *Kormos Károly*, *Berky János* és *Dudok Pál*.

Kalmár Antal szól a néphez, mellette testvéries közelségben egy sisakos közrendőr. Átöleli a rendőrt, úgy beszél. Erre a látványra egetverő riadalom csattan föl.

Ugyanebben az időben az Astoria-szálló előtt is roppant tömeg türelmetlenkedett. A villamosközlekedés megakadt. A bérkocsik benne szorultak az embertömegben és emelvényül szolgáltak az alkalmi szónokoknak. A tömegben rendőrök, katonák, munkások, polgárok izgatottan vitáztak. Itt is fölhangzott sűrűn és fenyegetően:

— Cselekedni kell! Nem várunk tovább!

A szálló erkélyéről *Garbai Sándor* beszélt, utána *Fényes László*, dr. *Landler József*, végül *Nagy József* detektív. Mind azt hangoztatták, hogy gróf Hadik miniszterelnöksége halva született. Ezalatt folyton jöttek a testületek és bejelentették a csatlakozásukat.

Lent morajlik a nép: tetteket követel. Az erkélyen egymást váltják a hírnökök.

Kihirdetik, hogy a Nemzeti Tanács ma leküldte Polába *Balla Aladárt*, hogy a tengerészekkel tárgyaljon.

Egy főhadnagy lekiáltja, hogy a tisztek és katonák jöjjenek és esküdjenek föl a Nemzeti Tanácsnak. A tömegből kiválik a katonaság és a kapu felé iparkodik. Kiadják a jel-szót;

— Le a sapkarózsáikkal!

A katonák valóságos dühvel szagatják le sapkáikról a fényes rézgombokat.

A szálló hallja megtelik csukaszürke egyenruhákkal. A tisztek fölsietnek a Nemzeti Tanács kis szobáiba és kipirult arccal, határozott hangon mondják egy főhadnagy után az eskümintát. Azután visszatérnek, sorakoztatják a legénységet és viszik esketni.

A katonaság ebben az órában már kezdett átpártolni a Nemzeti Tanácshoz. A katonák mozgalma természetesen nem aznap indult. Már október első napjaiban kezdett sugnibugni néhány lelkes, bátor tiszt. Október 25-én a katonaság már résztvett az egyetemi ifjúság gyűlésén, a hol *Pusztai-Gazda Jenő* hadnagy felszólította az ifjúságot, hogy fő vessék öt és zászlóval a kezében elindult a Várba, hogy kitűzze a trikolorot. Ez a demonstráció vérbe fült de megszülte a Katonatanácsot, a mely *Csernyák Imre* százados elnöklésével megkezdte a katonaság szervezését. A munkában résztvetlek: *Hüttner Sándor, Estyefány Jenő, Lengyel László, Geiger József, Pusztait Jenő, Pusztai-Gazda Jenő, János Andor, B. Pásztor Béla, Czenner Zoltán, Hoffmann György* és *Szlanikovszky Tibor*.

Ilyen előzmények után robbant föl 30-án éjjel a régen visszazorított, nagy feszültség. A katonaság sorakozott és óriási nemzeti színű

zászlók alatt járta be a várost. Mindenütt mámoros örömmel fogadják, ölelik, csókolják őket.

— Hazajöttetek hát? — sírják a nők. — Isten hozott magyar katonák!

Nyolc óra táján az Astoria előtt megjelent egy nagyobb csapat katoná. Zárt, fegyvelmezett sorokban jöttek, feltűzött szuronyyal. Egy ezredes vezette őket. Pár pillanat alatt körülfogták a szállót. A katonák egy része a vezénylő tisztekkel lent maradt, az ezredes néhány lelégéányel fölment a Nemzeti Tanácsba, hogy letartóztassa az ott talált katonákat.

Az ezredes németül pattogott és elsőnek haragosan megállított egy zászlóst.

— Nem tudok németül — felelte nyugodtan a zászlós és otthagyta az elképedt ezredest. Az aranygalléros fönt tovább lármázott, ezalatt lent kilép az egyik vezénylő tiszt és harásny hangon kiáltja:

— Hátra arc!”

Morgás. A katonák kelleetlenül megfordulnak.

— Csak nem vezetnek a nép ellen? — kérdezik sötéten a legények.

A tiszt nagyot néz, azután erélyesen megrázza a fejét:

— Dehogy, fiúk. Hazamegyünk.

A legények egyet rikoltanak, a fegyverek zörögve repülnek a vállra és ezzel már énekelve, Károlyit éltetve vonulnak is. Az ezredes ott maradt három közlegénnyel. A tömeg erre megtámadta és megkergette. A Ferenciek-teréig futott a szerencsétlen itt újra megtámadták és végkép megfutamtították.

Fél tíz órakor beláthatatlan tömeg áll az Astoria előtt. Polgárok, tisztek, katonák, tengerészek ezrei szorongnak izgatottan. Egyezzerre az Astoria erkélyén megjelent egy tiszt és intett, hogy beszélni akar. Síri csönd lett és ebbe a mélységes hallgatásba belesüvített egy érces férfihang:

— Esküdjetek, katonák!

A gyönyörű, csillagos, forradalmi éjszakában fölhangzott az -eskü.

— Én esküszöm, hogy életemet és véretem áldozom a szabad, független, demokrata Magyarország kivívásáért és csak a Nemzeti Tanács parancsait követem szárazföldön, vízen és levegőn keresztül Isten engem úgy segéljen!

Leírhatatlan lelkesedés vett erőt a tömegben. A polgárok lekapták kalapjaikat, a tisztek kardot rántottak és úgy esküdött az egész tábor zúgva, harsogva, mint egy haragos tenger.

Ami később történt, azt alig lehet pontosan követni. A lázas éjszaka ontotta magából az eseményeket. Jó és rossz hírek jöttek rohanó egymásutánban, sokszor kétségbeejtve azokat, akik az Astoria kis szobájában dobogó szívvel érezték, hogy túlnőtt az erejükön, amit fölidézték. Ebben a pillanatban már élt, már égett a forradalom és az éj sötétjében félelmetesebb volt, mint valójában.

Jelentések jöttek: a keleti pályaudvaron egy menetszázad vár elszállításra.

— Hozzák be őket! — hangzik a parancs.

— Elfoglalták a térparancsnokságot — érkezik a hír.

— Mienk a főkapitányság.

— A Mária Terézia-laktanyát ostromolja a tömeg.

— A József-körúton a forradalmárok összecsaptak a bosnyákokkal. Egyik sortűz a másak után dörög. Patakokban folyik a vér!

Sápadt, lihegő emberek hozzák ezeket a híreket. Verejtékeznek, fuldokolnak, intézkedést kérnek. *Fényes* László néhány tiszttel autóba száll, hogy rendet teremtsen a városban, ha lehet.

Újabb hírnökök jönnek:

— Kinyitották a Conti-utcai fogház kapuját és kieresztették a foglyokat.

Tisza merénylője, *Lékai János* és a galileista forradalmár-nő, *Duszynszka Mária* is szabadok.

— A csöcselék megrohanta a vasúti kocsikat és fosztogat.

— Ég a ferencvárosi pályaudvar!

Néhány apró, füstös hotelszobába futottak be ezek a rettenetes jelentések, amelyek azokban a pillanatokban megőrijtették az embereket. Karhatalom nem állt rendelkezésre: hallgatták a híreket tehetetlenül, lüktető halántékkal, összeszorított szívvel. Iszonyatos pillanatok voltak. Az újságírók a telefonokra tapadtak és így próbáltak megbizósodni a hírek valóságáról. Egyik álhírt a másik után szerelték le.

Később már az utcáról is megnyugtatóbb jelentések érkeztek:

— Lesz karhatalmi erő. ment bejön a keletiről a menetszázad.

— Nem igaz a József-körúti vérengzés. A mieink lövöldöznek a levegőbe.

— Nem igaz a Mária Terézia-laktanya megostromlása.

— A ferencvárosi pályaudvarnak semmi baja!

Ezalatt a matrózok és katonák kimentek a keleti pályaudvarra, ahol a pályaudvari kirendeltség meg sem kísérelte az ellentállást. Egy katonai küldöttség felszólítja a menetszázadot, hogy csatlakozzék, jöjjön be a városba. Pillanat alatt határoznak a katonák és énekelve követik a matrózokat. A régi Nemzeti Színház előtt megállnak, éljeneznek és a fegyvereiket felnyújtják az Astoria erkélye felé. — A tisztek a szakaszok élére állnak, kirántják kardjukat, a meztelen pengék ott fénylenek a villanyos lámpák világosságában, azután mintha ezer harang kongana, hirtelen fölsendül a „Szózat”. A dal után összedobantiak a mellek; tisztek, legények üsszeesókolóztak és lelkesen fölesküdték a Nemzeti Tanácsnak.

Közben Várkonyi tábornok rendelkezéséből két gépfegyverosztag

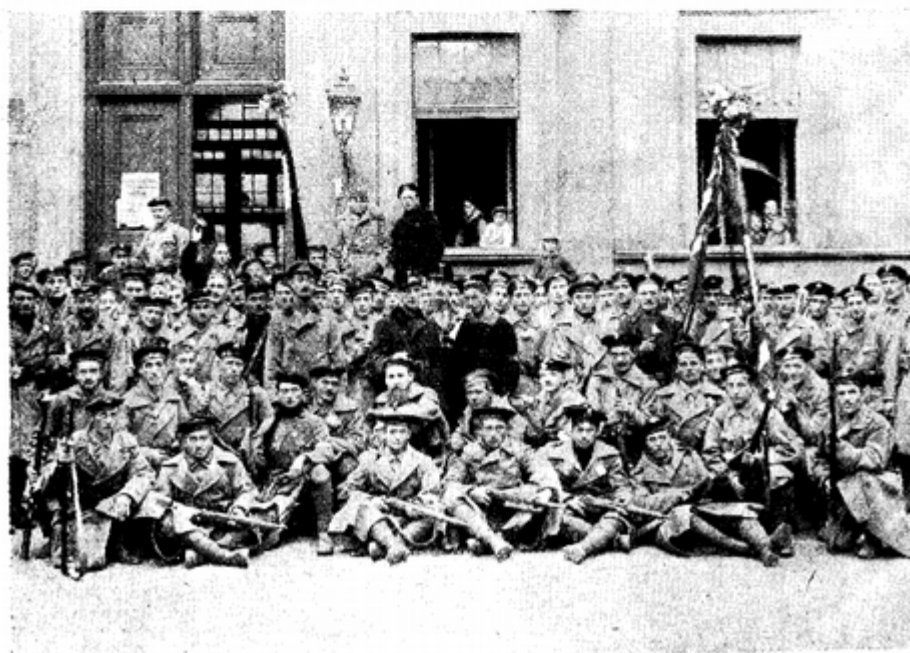
NAGY GYÖRGY Kossuth sirjánál tüntet a köztársaságért.

A Hentzi-szobor lerombolása.

Orosz hadifoglyok tüntetnek a magyar orradalom mellett.

Forradalmár tengerészek, akik a csehek ellen vonultak

érkezett a térparancsnokság elé. Az volt a parancsuk, hogy védjék meg az épületet és kíméletlenül lőjjenek bele mindenkibe, aki a térparancsnokság felé közeledik. A derék fiúk ehelyett nyomban küldöttséget menesztettek a Nemzeti Tanácsba és jelentették, hogy rendelkezésére állnak. Közölték velük, hogy maradjanak nyugodtan a térparancsnokságon és várják meg a rendelkezéseket. De a fiúkkal nem lehetett bírni. Futva jönnek és hozzák a két géppuskát.

— Éljen a Károlyi puskája! — kiáltják a katonák, mialatt a két gépfegyvert felállítják a szálló bálijában.

Éjfélkor dr. *Környey* Zoltán fogalmazó és *Kormos* Károly detektív jelentkeztek Károlyi Mihálnál, akinek följánlották, hogy elfoglalják a főkapitányságot. Hajnali három órára ez is megtörtént. *Kormos* Károly még a főparancsnokságra is elsietett, ahol *Benitzky* Tamás főparancsnok várta és kijelentette, hogy a Nemzeti Tanács rendelkezésére áll. Negyven rendőrt nyomban kiküldtek az ügyesség védelmére, a többi készenlétben maradt.

Az Astoriában éjjeli félkettő táján elterjedt a híre annak, hogy *Várkonyi* tábornok, a városparancsnok csatlakozni akar a mozgalomhoz és már útban van néhány generális kíséretében. A szálló hallja zsúfolásig van tisztekkal, akik dobogó szívvel várják a történelmi pillanatot. Kívülről behallatszik a morajlás:

— *Várkonyi* jön!

A tisztek kardot rántanak, éljenek és amikor *Várkonyi* megjelenik a vállukra kapják és úgy viszik föl *Kunfi* elé. Itt egy kicsit lehül a lelkesedés, mert kiszül, hogy a tábornok nem csatlakozik, csak az erőszaknak engedve átadja a városparancsnokságot.

— Én magyar nemes vagyok, — mondja, — én értem az urakat. De én katona is vagyok — folytatja németül — és én hű maradok az eskümhöz. A katonáim kényszerítetek, hogy letegyem a hatalmat, én tehát eljöttem, hogy átadjam a város parancsnokságát. Tessék megmondani, hogy ki veszi át.

A tábornokot leültetik, azzal, hogy a Nemzeti Tanács rögtön dönt ebben a kérdésben.

A legsürgősebb munka el volt végezve. A főposta, a telefonközpont, a főkapitányság, a térparancsnokság és a pályaudvarok a forradalmárok kezében voltak. Éjfél utáni két óra is elmúlt már, az utcák is meglehetősen elcsöndesedtek. Csak az Astoria előtt volt még nagy tömeg, katonák és polgárok fegyveresen. Egyszerre valaki elkiáltja magát:

— Csendőrök jönnek!

Ugyanakkor valamelyik túlbuzgó katona a levegőbe süti a fegyverét. Pánik keletkezik. A tömeg egy része nekiveti magát a szálló forgó ajtajának, amelynek üvegtáblái rettentő csörömpöléssel törnek össze. Maga az ajtó félelmetesen ropog a tömeg nyomása alatt. A kívül rekedt emberek a földre dobják magukat. Jajkiáltásokkal, sikolyokkal telik meg az éjszaka csendje. Eközben folyton szól a fegyver. Egész sortűzek ropognak, össze-vissza füttyülnek a golyók. Talán húsz percig tart a vérfagyasztó üvöltés és fegyverropogás, akkor újra csend lett.

Es miből keletkezett a pánik?

Abból, hogy egy teherautón húsz csendőr érkezett föltűzött szurony-nyal. Ki küldte őket, miért, azt nem tudták megmondani. Rendcsinálásra? Lettek volna húszan ezek ellen. A fölizgatott idegzetű tömeg mégis megrémült a látásukra és pokoli zavart csinált. A csendőrök később szintén felesküdték és elvonultak.

Reggelig tartott a szórványom lövöldözés. Sok suhancnál volt fegy-

ver és muníció, ezek nem tudtak ellentállni a kísértésnek. De lövöldöztek az örvendező katonák is, akik a háborút búcsúztatták ezzel a puffogással.

Szürkén, ködösen közeledik a novemberi hajnal, a forradalmi Ma-

gyarország első hajnala. A derék polgárok még dunyháik alatt alusznak és nem tudják, hogy új világra fognak ébredni. Most viszik szét a forradalom első újságjait . . .

U. D.

A főkapitányság elfoglalása.

Égő szívű emberek a ködös városban felnéző arccal hallgatják az ablakok, erkélyek szónokait, elkopott öreg polgárok riadtan bújnak össze a rendetlen kávéházak asztalainál. A nép idegrendszere, a sajtó jelzi a kitörni készülő vihart, de mindenki azt hiszi, hogy az messze van.

A Lánchíd előtt belelöttek a néphe. Lobogó lelkű emberek vére hullt a kövekre. . . azért minden ment tovább.

Forradalom. Szép virágzása az igazságnak, tavasza minden lelki ifjúságnak, milyen más mint a háború! Katonák millióit küldhették azok meggyőződése nélkül a balába, — forradalmat szív nélkül, ok nélkül, kevesek kényére nem csinált még senki.

A főkapitányság sajtóirodájában ültem Kormos Károly detektívvel, jó barátommal. Fáradtak voltunk a múlt napok álmatlan munkájából. Arról beszélgettünk, hogy a forradalom órák, legfőlebb napok kérdése.

Éjfélkor indultunk el a Nemzeti Tanácshoz. Az Astoria előtt rengeteg ember, a szónok felmászott egy fára: úgy beszélt hozzájuk. Felmentünk. Egyszerre nagy láрма, futkosás támad lenn. Kimegyünk az erkélyre, a szítáló esőben ordítják: a katonatanács csapatai elfoglalták a térparancsnokságot.

Tenni kellett. Bementünk gróf Károlyihoz, felajánlottuk, hogy mi elfoglaljuk a főkapitányságot. Gróf

Károlyival és Jászi Oszkárral kezdet szorítva magunkhoz vettünk két tisztet és rohantunk lefelé. Ugyanakkor Mihály gróf is lesietett és egy nagyobb tömeg által kísérve a térparancsnokság felé indult.

A főposta előtt egyik tisztünk bement az ottani őrséghez, kijövet kiáltotta, hogy a főposta épülete már a mienk.

A Gizella-tér táján négy szuronyos katonával találkoztunk, ezeket magunkhoz vettük. Szívesen jöttek.

Teljes csönd volt a Ferenc József-téren. Bementünk a főkapitányság központi ügyeletére, ahol közöltük Keresztessy tanácsossal, hogy a Nemzeti Tanács megbízásából elfoglaljuk a főkapitányságot. Ennek telefonközpontjában a kisasszony mögött ekkor már a mi tisztünk állott s nem engedte kapcsolni, csak engedélyünkkel. Garai rendőrfelügyelőnek 80 embere volt, lovas és gyalogos vegyesen, de közöltük vele, hogy ellenállás esetén katonaság s gépfegyverek állanak rendelkezésünkre s erre ő maga intette csendre a fölébredt és készülődő legénységet. Neki köszönhető, hogy vér nélkül dolgozhattunk.

Fölmentünk a főkapitányhoz s fölkellettük. Nem hitte el a helyzetet, ekkor megengedtük, hogy győzdjön meg telefonon. Készen voltunk: közölte, hogy rendelkezhetünk vele.

Kormossal abban állapodtam meg, hogy ő gépkocsin a főparancsnok-

ságra siet, átveszi azt és állandó összeköttetésben maradunk a közvetlen telefonon.

Kinéztem az ablakon, A telefon esengett, tudatták a jelszót: Ez „Rémi” volt. A Duna vize hidegen, szürkén szaladt, egyszerre a Dorottya-utca irányából három század katonaság futott a főkapitányság felé. Súlyba fogott fegyverrel, zárt sorokban jöttek, azt hittem, hogy a közben téves hírrel visszafoglaltnak jelzett térparancsnokság küldte őket az én megtámadásomra. Mikor azonban az épület elé értek, magyar nótát kezdtek dalolni, úgy futottak tovább. Mindjárt tudtam, hogy forradalmi csapatok. Felejthetetlen kép volt.

Megint telefon. Kormos közölte, hogy tartja a hatalmat az egész legénység fölött. Ekkor leadattam a riadót, felhívtam a Nemzeti Tanácsot és boldogan közöltem, hogy az államrendőrséggel rendezhetőek. Leadták a második jelszót: „Kandafi.”

Felhívtam a miniszterelnökséget, kíváncsi voltam mit csinál gróf Hadik? Nevetnem kellett: Magyarország dezinált miniszterelnöke a forradalom első óráiban nyugodtan aludt.

Csend. Hirtelen nyílt az ajtó s megjelent egy szakasz katona. Körülfogták a közelemben álló Sándor

Lászlót és jelentették, hogy le fogják tartóztatni, mert jelentés érkezett, hogy telefonon segítséget kért. Én tudtam, hogy a hír nem igaz, hiszen egy szobában voltam vele s így utasítottam a katonákat, engedjék szabadon, vonuljanak el.

Nemsokára bejött egy kedves, fiatal főhadnagy, avval, hogy elmegy a monitorokat elfoglalni, a legénységük már a mienk. Kérdezte, hová állítsa fel a hajókat. Én a Bristol szálló irányát jelöltem meg. Két óra múlva visszajött és jelentet e, hogy tejesítette, amire vállalkozott.

A homályos hajnalban sorban jöttek be a főkapitányhelyettesek, nagyon meglepte őket a helyzet, de alkalmazkodtak.

Nagy örömem volt, mikor reggel a sajtóirodába bejáró kedves újságíró barátaim bejöttek hozzám s én mint a főkapitányság vezetője, fogadhatam őket.

Megérkezett Kormos. Délelőtt 10 órakor vette át tőlünk a rendelkezést a Nemzeti Tanács tagja, Ábrahám Dezső képviselő és az új főkapitány dr. Dietz Károly.

Két napi alvás után frissen, Jó kedvvel, gyalog mentem aznap éjjel lakásomra két órát pihenni.

Dr. Környei Zoltán

A telefonközpontok hősnői

Elegáns, divatos szabású fekete ruha, magas termet, széles váll, kivágott nyak, hullámos, telt idomok, ovális fehér arc, csillogó dióbarna szem, sikkos kontyba csavart gesztenyeszín haj. Kedvesen, mosolyogva, szépen, fiatalon így jelenik meg előttünk Rományi Margit kisaszszony, a telefonos hölgyek vezetője, akinek fontos és döntő szerepe volt abban, hogy a telefonközpont a kri-

tikus csütörtöki éjjel, azokban a pillanatokban, amikor egy telefon-üzenet még talpra állíthatta volna az Ellenforradalmat és elrabolhatta volna a gyönyörűen megszervezett forradalom minden sikerét, a Nemzeti Tanács mellé állott és a védekező reakciós rend helyett a forradalom ügyét szolgálta.

Rományi Margit kisaszszony keresztül vezet bennünket azon a ter-

men, ahol a végtelen hosszú telefonkapcsolók előtt száz és száz leány görnyed. Szemük a kigyúló, majd elhunyo kis lámpákon, kezük szédítő gyorsan dobja a kapcsolókat egyik lyukból a másikba. Emberfeletti, idegölő, rabszolgamunka. Rományi kisasszonyt meleg és bizakodó mosolyok kísérik végig, ahogy a termen át egy belső szoba felé megyünk. A szívünkben mély részvét és rokonszenv, a csendes, türelmes, szorgalmasan dolgozó lányok iránt. Amikor a szobába értünk, beesszük magunk után az ajtót és Rományi kisasszony a pályatársnőről kezd beszélni.

Elmondja, milyen volt itt a helyzet még egy-két év előtt. Akkor ezek a szegény kis elhagyatott nyomorult lányok csak saját magukat, az idegeiket emésztették a belső elégedetlenséggel, a sok gonddal és keserőséggel. Olyanok voltak, mint a riadt özök, senkihez sem volt bizalmuk, még egymáshoz sem. Sejtelmük sem volt arról, hogy így együtt milyen óriási hatalmat képviselnek, hogy az ő szegény, megviselt, elnyútt idegeiken keresztül fut nemcsak a városnak, hanem az egész állami életnek, katonai, politikai igazgatásának minden idegszála. Ha az ő idegeik föllázadnak, az állam idegei is fölmondják a szolgálatot. Nincsen az a szál, amelyik a tagok felé a parancsot vigye, nincsen az a fonál, amelyik a külső hatóságok jelentéseit a kormányhoz továbbítja. Egyszerre meg kell zavarodni, összekuszálódni mindennek, ha ezek a sápadt, vérszegény, görnyedt hátú lányok úgy akarják...

Eleinte mindezt nem tudták. És abban, hogy ezt megtanulták, főrésze volt Rományi kisasszonynak, akinek, amint maga mondja, nem hiába volt kriminalista ügyvéd az édesapja Máramarosszigeten, erősen kifejlett érzéke van a jogtalanság és

az igazságtalanság iránt. Még most is tüzel, még most is akaratlan, az agitátor szónokias figuráit használja, amikor elmondja, hogy még ma egy éve is a fiatal, kezdő telefonos kisasszonyoknak ötven korona volt a havi fizetésük, annyi, amennyiért manapság egy pár harisnyát sem lehet kapni. Ez a nagy nyomorúság azu án összereltele és megértésbe hozta őket. Szervezkedtek, választottak egy tízes bizottságot, — enaiek egyik előkelő szerepet játszó tagja Rományi kisasszony, — a tízes bizottság agitált, memorandumokat szerkesztett. Az igazgatóság azonban hatalmi kérdést csinált az egész nyomorúságból, még arra sem volt hajlandó, hogy a tízes bizottság tagjait magánál fogadja. Akkor aztán ezek a lányok is fölvtették az odadobott keztyüt és vállalták annak az eldöntését, hogy ki hát a hatalmasabb? Tavalý november 28-án kétórás sztrájkot rendeztek. Erre aztán hirtelen megnyíltak az addig zárt ajtók, a hatalmasok egyszerre készen álltak arra, hogy a tízes bizottsággal tárgyaljanak ee nagy vonakodás után teljesítették a telefonos kisasszonyok követeléseinek — egy negyed részét.

Ezzel természetesen nem intéződő t el kielégítő módon a telefonos kisasszonyok sorsa. A drágaság tovább fokozódott és újra a nyakukra nőtt. Tovább írták a memorandumokat, tovább jártak küldöttségben. Hiába. Erre megint a sarkukra álltak, néhány hét előtt kijelentették, hogy ha nem rendezik emberi módon a sorsukat, mindannyian egyszerre leköszönnek, vagy sztrájkba lépnek. Akkor aztán lássa az állam, hogy mit tud csinálni, hogy folytassa a háborút, hogyan érintkezik az országban szétszórt szerveivel? Erre a föllépésre Szterényitől ezer koronás ruhasegéyt kaptak. Az elégedetlenség ez után az alamizsna után is tovább forrongott, a telefonos kisasszonyok sorsuk érdekében

nagy dolgokra készültek, amikor ebbe az elégedetlen milióbe egyszerre besüvített a forradalom szele ...

Ezt így beszélte el nekünk Rományi kisasszony:

— Mi, a tízes bizottság állandó összeköttetésiben voltunk Fényes Lászlóval, aki már akkor fölkarolta az ügyünket, amikor még senki sem törődött velünk. Mellénk állt és védte a mi igazunkat. Ezt soha sem felejtettük el neki.

A Nemzeti Tanácsosai titkos szövetségben dolgoztunk már akkor, amikor ebben az országban még a régi rend parancsolt. A tízes bizottságnak egy tagja, vagy egy másik megbízható kisasszony állandóan figyelemmel kísérte az állami, katonai beszélgetéseket, vagy a politikai urak telefonozásait. Sok érdekes beszélgetést hallottunk így.

A Nemzeti Tanács frissiben értesült minden fontosabb beszélgetésről.

Október 29-én a lánchídi vérengzés után, amikor a szocialisták fél órás sztrájkot tartottak az elesettekért érzett gyász jeléül, a Nemzeti Tanács az állami tisztviselőket is fölhívta arra, hogy tíz órakor félórára szüntessék be a munkát. A többi államhivatalban a tisztviselők haboztak, nem hoztak határozatot. Mi nem kérdeztünk senkitől semmit, hirtelen tanácsot tartottunk magunk között és elhatároztuk, hogy a kijelölt időben be-szüntetjük a munkát.

Tíz óra előtt én magam mentem végig a kapcsoló-termen. A kisasszonyok ott ültek a kapcsolótáblák előtt, a hátuk mögött férfitisztviselők jártak, az igazgatóság megsejtett valamit, azért voltak itt, hogy ha valami történik, jelentést tegyenek. Az ellenőrök fölszólították a hölgyeket, hogy maradjanak a helyükön. Hivatkoztak arra, hogy milyen fontos államérdekeket tartanak a kezükben, hogy járvány van, fontos katonai és vasúti beszélgetések foly-

nak. Emberek életét jelenthei az, hogy a telefon zavartalanul működ-jék. A hölgyek végighallgatták ezeket a beszédeket, azután, amikor az óra tízet ütött, mintha egy szív dob-bant volna, olyan egyszerre abba-hagyták a kapcsolást és szétbontot-ták a már összekötött vonalakat is. A legfontosabb állami és katonai beszélgetések egyszerre félbesza-kadtak. A kezelők összegyűltek a terem közepére és a himnuszt kezd-ték énekelni. Azután gróf Károlyi Mihályt és a köz ársaságot éltették. A főnökünk elsőrangú, kitünő úri-ember, aki soha sem igyekezett a mi szervezkedéseinket meggátolni. Most is belátta, hogy ezzel a lelke-sedéssel és ezzel a tömeggel a har-cot fölvenni nem lehet, ő is megha-tódva állt a terem közepén és ve-lünk énekelte a himnuszt.

— Másnap vártuk, hogy mi tör-ténik? A helyzet teljesen feszült vol-t, tudtuk, hogy valaminek jönnie kell. Szerdán este beérkeztek az éj-jeli szolgálatra beosztott hölgyek-Mintegy ötvenen lehettek. Éjjel tí-zenegykor a hölgyek fele aludni ment, a teremben mintegy huszonöt hölgy dolgozott a kapcsoló táblák-nál.

Háromnegyed egy óra lehetett, amikor Lukachich számát kéri Krucsay Margit, >a tízek egyike, figyelmes lett erre a kapcsolásra, kihallgatta a beszélgetést. Lukachich fbeszél, nem tudtuk megállapítani, kivel. Lukachich éppen azt mondta a telefonba, hogy rendeletet fog ki-adni és letartóztatja a Nemzeti Tanács tagjait. Krucsay azon-nal fölhívta telefonon Fényest és közölte vele a kihallgatott beszélge-tést. A Nemzeti Tanács erre rögtön megtehette az ellenintézkedéseket. Azt hiszem, ezzel súlyos bonyodal-makat tudtunk megakadályozni. Ab-ban az időben a kaszárnyákban még olyan készültségek voltak, ame-lyek a hatalom rendelkezésére ál-lottak.

— Félóra sem telt bele, jöttek a katonák. A Nemzeti Tanács csapatai. Egész csendben érkeztek meg. Fölverték a portást, aki beengedte őket. Följöttek az emeletre és egyszerre benyitottak a terembe. Minden hölgy háta mögé odaállt egy katona és főlshólitotta, hogy ne kapcsoljon. A kisasszonyok engedtek a parancsnak. Ezentúl a Nemzeti Tanácson kívül csak a mentők és a tűzoltók beszélhettek.

— Reggelre már nagy lövöldözés volt a központ előtt. A lányok, akik a hivatalba érkeztek, természetesen nagyon féltek, amire a főnökünk haza küldte őket. Összesen csak nyolcan vagy tízen maradtunk itt, akik a Nemzeti Tanács beszélgetéseit kapcsoltuk. A közönség köréből csak annak adtunk kapcsolást, aki a Nemzeti Tanácsal akart beszélgetni, vagy aki a kiadott jelszót tudta. A jelszók két óránként változtak. Néhány jelszóra még most is emlékszem. Ilyenek voltak: Marci, Pentelei, Köztársasága Kenden, Jóljárt, stb. Ezen a kritikus napon arról is volt szó, hogy a Nemzeti Tanács biztosokkal ellenőrizteti a beszélgetéseket. Veres, a telefonok kormánybiztosa és Fényes László azonban jót álltak értünk és így

ránk bízták az ellenőrzés fontos és felelősségteljes munkáját.

Gratuláltunk Rományi kisasszonynak ahoz a fontos szolgálathoz, amelyet a forradalom ügyének tett. Ő azonban szerényen elhárította magáról az elismerést és társaira, a tizes tanács többi tagjaira terelte a figyelmet.

— Ne felejtkezzenek meg róluk! — mondotta. — Krucsay Margit, Szende Matild, Polák Elvira, Fehér Ilona, Ebers Vilma, Somogyi Margit, Keberle Józsefné, Templom Juliska és Kecskés Erzs. Így hívják őket. Ők valamennyien éppen annyit tettek, annyit dolgoztak, mint én!

Azt hiszem ezeket a neveket Rományi kisasszony nevével együtt érdemes följegyezni az utókor számára. És érdemes az utókor figyelmébe ajánlani azokat a névtelen hősoket, azokat a rosszul fizetett, sápadt és vérszegény lányokat is, akik már akkor a Nemzeti Tanács parancsainak engedelmeskedtek, amikor az még nem a hatalmat jelentette és akkor éltette a köztársaságot, amikor a magyar politikusok legnagyobb része még a királyi kegyet vadászta...

B. J.

A József telefonközpont elfoglalása

Akkor már végigrohantam a forradalom testet öltött fúriájával a Rákóczi-úton a Keletihez, onnan még irtózatossabb erejű lendülettel vissza a Rákóczi-úton át a Józsefkörúton végig a Mária Terézia-laktanya felé. És akkor már többé el nem oltható lángtengerben égett a forradalmi akarat.

A fegyveres tömeg Fényes beszédére pillanatok alatt eloszlott, hogy a következő pillanatokban az akarat már tetté testesüljön.

A nagy rohanást követő tíz perc-

elmúltával kocsiba vágom magam az Emke előtt, hogy a térparancsnokságra siessek megtudni: csakugyan befejezett tény-e a félelmetes „Platzkommando” elfoglalása.

Kikiáltok olykor remegő izgalmossal a kocsis felé:

— Hajtson, hajtson, ahogyan csak bír!

Valaki az Uránia-színház előtt hirtelen beugrik mellém a kocsiba. A felhúzott kocsiernyő sötétségében nem ismerem fel rögtön, hogy

egy főhadnagy. Utána egy civil és még egy katona.

— Kiszállni! — kiált rám a főhadnagy.

— Hopp! Jó estét! — mondja a civil, aki szintén a Katonatanács egyik tagja, mint a többiek és aki megismer engem.

— Hova? — kérdezi a főhadnagy.

— A Platzkommandóra — felelem én azzal a sejtéssel, hogy már minden megtörtént és minden történetben van.

— Az rendben van. A mienk. A József-központ-hoz.

— Rendben — felelem én és az agyam hirtelen és szinte fizikai fájdalmat okozva izzadni kezd.

— Kocsis, forduljon vissza! A Baross-utcába, a József-központ-hoz!

A kocsi megfordul és vágatásra bírjuk. Mögöttünk egy másik kocsi néhány fegyveres, forradalmár katonával.

Útközben mindent elmondanak nekem a Platzkommando elfoglalásáról. És én reszketek szinte, az arcomon pedig a belső pokol égető tüze lángol.

Megérkezünk.

A kocsik a Német-utca sarkán állanak meg, a telefonközpont monumentális épületének a sarkán.

A sarkon a központ őrségének egy szuronyos őrszeme.

— Állj, ki vagy? — és az őrszem levágja a fegyverét.

— Magyarok és bajtársak — mondja bámulatos nyugalommal a főhadnagy. Mögötte mi és a mi fegyvereseink.

A főhadnagy odamegy az őrszemhez. Mi is.

Néhány csodálatos, nyugodt és szép szó.

— Fiam, a háborúnak mi ebben a pillanatban véget vetünk és csak magunknak, magyaroknak akarunk élni. Tépd le, fiam, te is a sapkarózsádat. Éljen a Nemzeti Tanács!

Az őrszem néz meglepett csodálkozással néhány pillanattal, azután a sapkarózsáját letépi és fegyverét átadja.

Tovább, a főkapu elé! Ott is egy őrszem. Ugyanazok a szép, nyugodt szavak, mintha csak vizitáló közegek volnánk. A sapkarózsát letépi ő is. de a fegyvert nem akarja átadni. Melléje állítjuk egy emberünket és lopakodó halksággal bemegyünk az előcsarnokba.

Bent egyszerre talpra és fegyverbe ugrik az egész őrség. Több mint húsz legény.

No, most! A szívem irtózatossan kalapálni kezd és az agyam szinte a szerterobbanásig izzik.

— Fiuk — sűgom hátra a mi embereinknek — jól fogjátok a fegyvert. úgy látszik, szükség lesz rá.

A főhadnagyunk beszélni kezd az örlegénységhez. Megint olyan bámulatos szépen és lefegyverzően.

És a következő pillanatokban különös zajjal, az idegeimet megrázó muzsikával koppannak a padozat kőkockáira a K. betűs királyi rézrózsák.

Föl akarok lélegzeni, hogy az irtózatossá váló feszültség alól felszabadítsam a mellem. Abban a pillanatban rohan le a lépcsőn egy tiszt. Az őrség parancsnoka.

Most mi lesz!

A főhadnagyunk elébe siet.

A tiszt — egy hadnagy — a revolveréhez kap.

Én idegesen megkapom az egyik katonánk fegyvert tartó kezét.

A főhadnagyunk és a hadnagy halkan beszélgetnek, azután fölmennek a lépcsőn. Néhány katonánk is velük.

A hadnagy szabadkozik. Életével játszik, nem adhatja fel a szolgálatot.

Mintha már nem sikerülne a halálosan vakmerő bravúr.

A hadnagy halkan a főhadnagy tudomására adja:

— Többen jöjjetek. Tízeteknek nem adhatom meg magam huszonötöd magammal.

Sietve elmegyünk. Két emberünket otthagyjuk.

Néhány nehéz pillanat, percek és öt percek.

Azután megérkezik ötven emberünk.

És ettől a pillanattól kezdve a József-telefonközpont is csak a Nemzeti Tanács parancsára kapcsol.

*

Hajnali 5 óra.

Lázban remegek, miközben váfom, hogy meginduljon a gép,

amely a röpiratokat nyomja 80.000 szocialista munkás számára, hogy reggelre szállják meg az egész várost, elfojtani minden ellenmegmozdulást.

Rohanok katonákat és mindenkit összeszedni, aki utamba kerül.

— Jöjjenek velem! A röpiratoknak hat órára a gyárakban kell lenni, hogy a szocialisták hadserege tovább csinálja, befejezze és megmentse a forradalmat.

És a szocialista hadsereg reggel megszállta a várost.

Gyetzvai János.

A forradalom telefon-titkaiból

Ebben a cikkben néhány történelmi nevezetességű telefonbeszélgetés pontos és hiteles részleteit kapja az olvasó. Két beszélgetés huszonhetedikéről huszonnyolcadikára virradó éjjel folyt le, akkor, amikor Károlyi Mihály sikertelen bécsi útjáról a fővárosba visszaérkezett. A többi beszélgetés a forradalom éjszakáján kelt. Mindegyik beszélgetésnek a legmagasabb állású szereplő egyéniségek a hősei.

Hogyan kerültünk abba a helyzetbe, hogy ezeket a beszélgetéseket közölhessük? Erre vonatkozólag csak ennyit jegyzünk meg: A budapesti telefonközpontok már a forradalom kitörését megelőző napokban a Nemzeti Tanács szolgálatában állottak; ez alatt az idő alatt minden fontosabb beszélgetést kémlelő füle hallgattak, róluk a Nemzeti Tanácsot azonnal értesítették. A beszélgetésekről pontos és hiteles följegyzések történtek. E sorok írója a beszélgetések szövegét olyan helyről kapta, ahol birtokában vannak a beszélgetésekről szóló hiteles följegyzéseknek. Az

alább következő, sokszor drámai, mindig jellemző és a forradalom kulisszái mögé mélyen bevilágító párbeszédet tehát az olvasó teljesen hiteleseknek fogadhatja el.

És most következzenek időrendben maguk a beszélgetések!

I.

Október 27-ikéről 28-ikóra virradó éjjel 12 és 2 óra között.

Windischgrätz és Rác Gyula beszélgetése.

Rác Gyula: Kegyelmes uram! Értsék meg végre: ez már a forradalom. A kormányt gyorsan ki kell nevezni. Ez nagyon sürgős, mert minden perc az ország helyzetét veszélyezteti.

Windischgrätz: Nem kell olyan könnyen megijedni! Ha nálunk a sörös korsót gyorsabban emelgetik, mint, rendesen, akkor már forradalomról beszélnek. Ha nem türtöztetik magukat, közibük lövetünk és akkor majd rend lesz!

Rác: Kegyelmes uram! Én nagyon szerencsétlen intézkedésnek

tartom, hogy Károlyit föl vitték Bécsbe és azután üres kézzel engedték el!

Windischgrätz: Károlyi máris a mi emberünk. A király azt teszi, amit mi akarunk.

Rác: És ha az elkésett intézkedések miatt tényleg kitör a forradalom és ha az elkeseredett és túlcsigázott magyar katonák nem akarnak a népre löni?

Windischgrätz: Akkor majd lőnek a csehek! Különbösen az a legfontosabb, hogy a délnyugati fronton még három napig ki bírjuk tartani.* Mert-Tirol felé az olasz csapatok a terepnehézségek miatt csak nehezen tudnak majd mozogni. De ha a Piavénál megvernek bennünket, az olasz katonaság Magyarországra fog özönlenni. Akkor az olaszok jövő héten Pesten lesznek. És jaj nekünk, ha a mi megvert katonáink fegyverrel a kezükben az országba özönlének! Míg ha csak még három napig tartani tudjuk magunkat, a csapatokat lefegyverezzük, rendekbe állítjuk.** Azt mondjuk nekik: csend, rend, békesség! És megígérjük nekik, hogy mindnyájan földet kapnak. Azután zárt csoportokban csapatonként hazaszállítjuk őket.

Rác: Andrásy külügyministerségét szerencsétlen dolognak tartom, mert az ő családjukban tradíció a német barátság és ez az ententénél bizalmatlanságot kelthet.

Windischgrätz: Ennek így kellett lenni! Mert ha nincsen közös külügyminiszter, akkor a csehek, szlovének, jugoszlávok, románok és így tovább mindannyian a saját nemzeti érdekeiket veszik irányadó-

* Akkor várták Wilson választát Andrásy békekérő jegyzékére.

** Úgy látszik, Windischgrätz akkor még nem tudta, hogy az olaszok már is áttörték a Piave melletti utakat.

ul és mi magyarok, akik rokon nemzet nélkül állunk Európában, teljesen magunkra hagyatva föltétlenül a rövidebbet húzzuk. Andrásy személye tehát garancia a számunkra. (Ez a beszélgetés még sokáig tartott. A megfigyelő megjegyzése: Rác Gyula továbbra is igaz magyar ember s radikális gondolkodású, tisztességes férfi módjára viselkedett.)

II.

(Hajnali 2 óra.)

Vázsonyi és Windischgrätz.

Az előbbi beszélgetés nagyon sokáig tartott. Addig, amíg Windischgrätz és Rác Gyula beszéltek, Vázsonyi többször egymásután föl szólította a központot és kérte a Windischgrätz számát. A központ azonban mindig azzal felelt, hogy „mással beszél”. Ez Vázsonyit végtelenül bosszantotta, követelte, hogy kapcsoljuk be őt is a vonalba, vagy pedig szakítsák meg azt a másik beszélgetést. A központ ezt természetesen megtagadta. Végre Windischgrätz és Rác befejezték a beszélgetésüket, a központ erre azonnal odacsengetett Vázsonyihoz és kapcsolta Windischgrätzhez. Íme az ezután következő beszélgetésből néhány töredék:

Vázsonyi (haragosan és türelmetlenül): Miért közlöd előbb mással a dolgokat és csak azután velem? Pedig valamennyien itt vagyunk és valamennyien azt várjuk, hogy hívj bennünket.

Windischgrätz: Kik vannak ott?

Vázsonyi: Mindannyian itt vannak a hátam mögött. Döntöttek-e már a miniszterelnöki kinevezés dolgában?

Windischgrätz: Döntés valószínűleg holnap lesz.

Vázsonyi: Micsoda zöldség ez már megint? Ha tovább is így megy, magam is republikánus leszek. Mi

van Hadikkal? Miért nem bízzátok meg őt? Hiszen ő akarna lenni!

Windischgrätz: Holnap fogunk erről dönteni.

Vázsonyi: Beszéljete a királylyal, az adott ígéretét ne másítsa meg minduntalan. Micsoda zöldség volt tőletek, hogy Jászit kihallgatásra rendeltétek? Ha Jászit még egyszer kihallgatásra viszik, akkor én többet őfelségéhez nem megyek.

Én Jászival egy nyomdokon nem haladok. Nekem szovjet nem kell.

Windischgrätz: Itten egyetlen ember volna, aki rendet tudna teremteni. És ez te vagy.

Vázsonyi: Ti akarjátok Szurmeyt! Szurmey katona, de különben gyáva. Micsoda éretlenség volt Szurmeytől a múltkori alarm-komédia?* Szurmey nem való miniszternek!

Windischgrätz: Holnap mindenestre döntés lesz ebben az ügyben. József főherceget esetleg nádornak fogja a király kinevezni.

Vázsonyi: Ez szerencsétlen intézkedés volna. Ezzel nincsen megoldva a helyzet.

A beszélgetés további során szobakerült a Várban lezajlott tüntetés.

Vázsonyi (gúnyosan): Ez forradalom?! Négy halottal?!

III.

(Október 30-ról 31-re virradó éjjel
1 óra.)

Hadik és József főherceg.

Hadik János (Ő hívja telefonon József főherceget): Fenséges Uram! Történtek e intézkedések a forradalom lecsillapítására és ha igen, szabad-e tudnom, hogy mik ezek az intézkedések?

* A budapesti kaszárnyákban egy este alarmot fúvattak. Ez a célzás erre vonatkozik.

József főherceg: Tessék engem ebből az ügyből teljesen kihagyni! Tessék belátása szerint intézkedni!

Hadik János: De hiszen én sem intézkedhetem, mert én csak politikai miniszter vagyok. Ez az ügy nem tartozik rám.

IV.

(1 óra 20 perc.)

Hadik és Szurmey.

Alig fejezte be Hadik a József főherceggel folytatott beszélgetést, azonnal Szurmey Sándort szólította föl.

Még mielőtt Hadik beszélgetést kezdhett volna vele, Szurmey erőlyesen tiltakozott az ellen, hogy Hadik a katonasággal intézkedjék és lövetésre adjon parancsot. Megkérdezi, ki bízta meg Hadikot azzal, hogy intézkedéseket tegyen?

Hadik: Én nem adtam ki ilyen intézkedést!

Szurmey: A katonaság erre hivatkozik!

Hadik: Erőlyesen tiltakozik ez ellen, megmarad amellett, hogy ő semmiféle intézkedést nem tett.

Szurmey: Ezt végül tudomásul veszi.

V.

(1 óra 35 perc.)

Szurmey és Lukachich.

Szurmey: Fölvívja a tábormokot. Kijelenti előtte, hogy tanácsokat nem adhat, azonban ő a katonai parancsnok és joga van arra, hogy teljesen belátása szerint cselekedjék.

VI.

(1 óra 40 perc.)

Lukachich és Szurmey.

Lukachich: Fölvívja Szurmeyt Jelenti, hogy a helyzet kezd komolylyá lenni. Tenni kellene vala-

mit. Megtudta, kik a Katonatanács tagjai. El kell fogatni őket.

Szurmay: (Egyenként följegyezte ezeket a neveket) El kell fogni ezeket az embereket!

VII.
(1 óra 45 perc.)

Lukachich utasítást ad egy kaszárnyának.

Lukachich: Kiadja a parancsot a Katonatanács és a Nemzeti Tanács tagjainak az elfogatására.*

VIII.
(1 óra 50 perc.)

Hadik és Arz.

(Az ezután következő beszélgetédeknél a Nagymező-utcai telefonközpont már a Nemzeti Tanács hatalma alatt volt. Megbízható telefonkezelők egy része azonban továbbra is adott egyeseknek kapcsolást azzal a céllal, hogy ilyen módon az ellenforradalom titkait kihallgathassák.)

Hadik: (Bádenben Arzot kereste. Onnan azt a fölvilágosítást kapta, hogy Arz Schönbrunnban van. Fölvívja.) Jelentést tesz neki a helyzetről és előadásához hozzáfűzi:

— Egyetlen egy dolog mentheti még meg a helyzetet: az, hogy még vannak megbízható ezredeink.

IX.
(1 óra 55 perc.)

Szurmay és Arz.

Szurmay: (Alig végződött az előbbi beszélgetés, fölhívta Arzot.

* Hogy melyik kaszárnya kapta ezt az utasítást, azt nem sikerült megállapítani. Est a beszélgetést egy Kruccsay nevű telefonos kisasszony azonnal tudatta a Nemzeti Tanáccal.

ő is beszámol az eseményekről és hozzáteszi): Itt most már csak az erőszak használhat. És az, hogy még vannak megbízható ezredeink.**

X.
(2 óra 15 perc.)

Lukachich és Hunyady.

Lukachich: Izgatottan jelenti a telefonba, hogy most már csak egyetlen egy eshetőség van: a városban levő csapatok alarmírozása. De mielőtt ehhez a végső eszközhöz nyúlna, ki akarja kérni a király tanácsát. Ha azonban nem tudna beszélni a királlyal, ha a vonal le volna zárva, vagy a telefon más okból nem funkcionálna és ez a beszélgetés nem sikerülne, akkor mozgósít.

XI.
(2 óra 15 perc.)

Lukachich és Surmay.

Lukachich: (Fölvívja Schönbrunn, a telefontól Hunyady, a király főudvarmestere jelentkezik.)

Kéri, költsék föl a királyt. Olyan súlyos a helyzet, hogy a király parancsa nélkül nem intézkedhetik.

Hunyady: Szabódik ez ellen.

Lukachich: Követelem, költse föl öfelségét!

Hunyady: Ezt megtagadja. És hozzáteszi:

— Politikai manőver az egész? Részünkről nem lehet ezt olyan komolyan, venni!

** Föltűnő, hogy Surmay és Hadik szinte ugyanazokat a szavakat használják. Valószínű, hogy ez előtt a telefonbeszélgetés előtt érintkezésben voltak egymással.

XII.

(3 óra 10 perc.)

Lukachich és Hunyady.

Lukachich: Újra követelem, költsek föl azonnal öfelségét! A helyzet nem tűr semmiféle halasztást.

Hunyady: Erre az erélyes fölszólításra bemondja, hogy azonnal kapcsolja a király hálószojáját.

XIII.

(3 óra 11 perc.)

Lukachich és Károly király.

Károly király: Személyesen jelentkezik a telefonnál.

Lukachich: Jelentést tesz a helyzetről. Elmondja, hogy forradalom van Budapesten, hogy a középületeket a forradalmi katonaság elfoglalta. A katonaság egy része az engedelmességet megtagadta. Szurmayval megegyeztek, hogy a Nemzeti Tanács tagjait elfogadják, mert most már csak a legnagyobb erőszak segíthet. Fölhatalmazást kér a királytól arra, hogy a katonasággal lövethessen. Kérdi, megadja-e a király ezt a fölhatalmazást?

Károly király (Egyetlen egy szóval felel): Nem! (És leteszi a kagylót.)

XIV.

(3 óra 35 perc.)

Hunyady és Budapesti telefonközpont.*

Hunyady: Schönbrunból a magyar miniszterelnökséget kéri. A

* Ez a kapcsolat a Mária Terézia-téri József központban történt ahol akkor még nem jelentek meg a Nemzeti Tanács katonái.

központ ezt kapcsolást már megtagadja.

Hunyady: A legnagyobb grombaságokkal és fenyegetésekkel akarja kierőszakolni a kapcsolást.

A központ: Állhatatosan megmarad amellet az elhatározása mellett, hogy nem kapcsol.

Hunyady: Az udvar nevében megparancsolom, hogy azonnal kapcsoljon!

A központ: A Nemzeti Tanácsra hivatkozik és nem kapcsol.

Hunyady: Könyörgésre fogja a dolgot. Kéri, mondja meg a központ legalább, hogy mi van Budapesten?

A központ: Azzal felel, hogy a városban most már minden a Nemzeti Tanács hatalmában van.

Hunyady: Könyörög, hogy adjanak neki Gödöllővel kapcsolást.

— Becsületszavamra mondom, hogy nem politikai ügyben! A király gyermekeiről van szó!

A központ: Megadja a kapcsolást.

XV.

(Pár perccel később.)

Hunyady és a gödöllői kastély.

Az inspekciós: Jelentkezik.

Hunyady: Kiadja a rendeletet, hogy Válla százados és N. N. százados** társaságában a gyermekek úgy, ahogy vannak, induljanak el. Két autóra kell őket fölültetni. Az autókról a címereket le kell venni. A sofförök magyar honvéd egyenruhát viseljenek. Útirány Vác. ő, Hunyady gróf, az Esztergom-Érsekújvári vonalon eléjük jön.

** Ennek a századosnak a nevét a megfigyelő nem értette meg.

XVI.

(8 óra 40 perc.)

Hunyady és a gödöllői kastély.

Hunyady: Érdeklődik, hogy végrehajtották-e a parancsait?

A kastély-inspekciós: Jelenti, hogy az autók elindultak.

*

Eddig terjednek a rendelkezésünkre bocsátott feljegyzések. Meg

kell jegyeznünk, hogy normális viszonyok között a miniszteri beszélgetések kapcsolása olyan, hogy a központnak nincsen módja arra, hogy ezeket a beszélgetéseket kihallgassa. A forradalom előtt azonban gondoskodás történt arról, hogy ez a technikai berendezés megfelelő módosítást nyerjen.

Benda Jenő.

Lukachich letartóztatása

A Nemzeti Tanács vértelen forradalma már győzött, már Károlyi volt a miniszterelnök, a Városházán együtt, tanácskoztak a Nemzeti Tanács vezérei és a miniszterek, amikor mind sűrűbben jelentések jöttek, hogy rendbontó elemek és a csőcselék a váratlan átalakulást arra használják fel, hogy fosztogassanak és raboljanak. Közbiztonsági okokból is szükségesnek látta, tehát a Nemzeti Tanács, hogy a csapatok visszamenjenek a kaszárnyákba s hogy a fegyelem, amely egy kicsit meglazult, újból helyreálljon s a csapatok visszanyerjék nyugalmaikat.

Ez csak úgy volt lehetséges, ha a katonáknak kihirdetik, hogy a forradalom győzött és ha a régi parancsnokoknak visszaadják a parancsnoklási jogot. Ez azonban nehézségekbe ütközött, mert báró Lukachichot, a budapesti városparancsnokot, a helyőrség nagy része nem szerette és bizonyos volt, hogyha ő marad továbbra is a parancsnok, módjában van ellenforradalmat szervezni.

A Katonatanács tagjai azt követelték, hogy Lukachichot azonnal mozdítsák el helyéről. A munkások már az utódját is kijelölték Hun-

ke altábornagy személyében, aki a munkáspanaszbizottságnak volt évekig az elnöke és emberséges bánásmódjával, részrehajlatlanságával megnyerte a munkások bizalmát. Lukachich elmozdítását oly határozottan követelték, hogy a Katonatanács rögtön elhívatta Hunke altábornagyot és megkérdezte, hajlandó-e átvenni a városparancsnokéagot. Hunke vállalkozott. Nyomban felesküdt a Nemzeti Tanácsnak és megbízták a budapesti katonai parancsnokság vezetésével.

Mialatt ez történt, Kobek Kornél volt főispán megjelent Lukachichnál és közölte vele, hogy a katonaság és a munkásság kívánságára *kénytelenek elmozdítani állásától.*

— „Kérem, tudomásul veszem, — válaszolt lemondóan a tábornok. Tessék jönni, én átadom a hivatalomat.”

A Nemzeti Tanács megbízásából Hunke altábornagy, Kobek Kornél, Csernyák Imre százados és Szántó Béla hadnagy felmentek Lukachichnak a katonai parancsnokságon lévő hivatalaiba. Nem volt a szobájában, éppen ebédelt. Egy fiatal tüzérhadnagy, aki szintén a bizottsággal jött, bement hozzá az étterembe, mögéje állt és közölte vele, hogy egy

bizottság keresi. Az altábornagy ebédnél tartott, a fiatal hadnagy biztatta, hogy csak fogyassza el nyugodtan a borjúsültet és káposztát. Körülbelül húsz perc múlva Lukachich megjelent a hivatalában. Hunke altábornagy közölte Lukachich-csal, hogy a Nemzeti Tanács őt bízta meg a budapesti katonai parancsnokság vezetésével és kérte, hogy adja át neki a parancsnokságot.” Lukachich kijelentette, hogy ezt minden ellenkezés nélkül kész megtenni. Hívatta a vezérkari főnökét, egy cseh ezredest, akinek utasításokat adott az átadásra. Ennél az aktusnál a parancsnokságtól megfosztott altábornagy nem vett részt, hanem leült íróasztalához, megkínálta helyel Szántó Béla hadnagyot, a Katonatanács egyik tagját és beszélgetésbe elegyedett vele.

— Tudtam, hogy ez így fog történni, — kezdte a beszélgetést. Én már három nappal ezelőtt jelentettem ő Felségének, hogy itt bajok vannak, csak azt nem tudtam, hogy a csapatok ilyen nagy mértékben megbízhatatlanok ...

Hosszasan maga elé nézett, elgondolkozott, aztán folytatta:

— Higyje el nekem, én sokszor szerettem volna az urakkal összeköttetést találni és tárgyalásokat folytatni a Nemzeti Tanáccsal, de nem sikerült. A Katonatanács tagjaival is szerettem volna beszélni.

— Hisz erre Excellenciádnak lett volna alkalma! — Szólt közbe Szántó.

— Mikor?

— A Katonatanács több tagját letartóztatták, ezekkel beszélhetett volna...

A tábornok erre már nem felelt. Más dologról kezdett beszélni.

— Én Tiszáék erőszakoskodásainak tulajdonítom a helyzet kiélekedését, — folytatta. Nagy baj, hogy Károlyit kellő időben nem bízták

meg a miniszterelnökséggel, így el lehetett volna kerülni ezt a katasztrófát, de csakis így. A szerda délutáni események és az esti tüntetés után tisztán láttam, hogy megindult a lavina.

— Éjjel felhívtam Badent, a *királlyal akartam* beszélni. Azt mondták, már lefeküdt. Erre *bekapcsoltattam a telefont a király hálószobájába és felküldtettem. A király az ágyból kell fel és úgy jött a telefonhoz.* Megmondtam neki nyíltan mindent, hogy *baj van, hogy a karhatalmi csapatok nem megbízhatók, hogy itt a katasztrófa ...*

— Ha Felséged parancsolja, — mondtam neki — én *meg fogom próbálni, hogy rendet csináljak, azonban már előre jelenthetem, hogy rettenetes vérfürdőbe fog kerülni, ezért a felelősséget már előre elhárítom magamtól* és csak ő Felsége egyenes utasítására vagyok hajlandó ezt a parancsot teljesíteni.

Ő Felsége végighallgatta jelentésemet s aztán minden habozás nélkül így szólt:

— *Nem. Nem szabad ellenállani!*

Lukachich elmondotta, hogy az éj folyamán beszélt még József főherceggel, ugyanezeket közölte gróf Hadik Jánossal is.

Közben az átadás megtörtént. Mielőtt a bizottság eltávozott volna, Szántó Béta tovább beszélgetett az altábornagygyal és előkészítette a bekövetkező eseményekre.

— Közölni akarok Nagyméltósággal valamit — mondtotta.

— Mit? — kérdezte meglepődve Lukachich.

— Jöjjön velem az Astoria szalóba ... További rendelkezésig ott kell maradnia...

— De miért van erre szükség?

— Szükséges ez egyrészt Nagyméltóságod testi védelme szempontjából, de szükséges ez azért is, mert nem akarjuk, hogy ez a tizenkét

órák győzelmes, vérméltú forradalom a végén bemocskoltassék.

— Hát ha az urak kívánják, megteszem! — mondotta rezignáltan Lukachich. — Majd újra megszólalt. — De gondolja ön, hogy erre igazán szükség van?

— *Igen*, — felelte határozottan Szántó.

Lukachich elgondolkozott:

— *Hát olyan nagyon haragszának rám az emberek?*

— *Igen. Nagyon haragszanak.*

— *Miért? Talán a letartóztatásokért?*

— *Nem. A kivégzésekért...*

A kemény katonát egy pillanat alatt elnyomta Lukachichban az ember, nagyon érzékenyült, *könynyek hullottak a szeméből.*

A beszélgetés megakadt, Szántó érezte, hogy ezt meg kellett mondania ...

Lukachich rágyújtott egy -szivarra és szótlanul nézett maga elé. Kis szünet után még mindig érzékenyülve mondotta:

— Mondja kérem, *nem maradhatnék meg én a helyemen? Nem, dolgozhatnám én továbbá ...* Hiszen fiatal ember vagyok még... *Engedjenek dolgozni...*

A vaskezü, kíméletet nem ismerő katona szelíden, szinte megalázkodottan várta a választ, de a Katonatanács embere kérlelhetetlen volí.

— Nem, nem lehet...

— Ha nem lehet, akkor, hát kénytelen vagyok engedni.

Lukachich idegesen sétált fel és alá a szobában. Politikáról kezdett beszélni. Azt mondta, ő mindig jó hazafi volt, most is az akar maradni. Felajánlja szolgálatait a Nemzeti Tanácsnak.

— Én nem vagyok illetékes arra, hogy erre választ adjak, úgyis az

Astoriába megyünk a Nemzeti Tanács helyiségébe, ott alkalma nyílik tábornok úrnak ezt majd elismételni. Ott majd döntenek fölötte.

Belenyugodott. Az átadás közben megtörtént, a bizottság tagjai autóba ültek és az Astoria elé robbogtak. A gépkocsit nagy tömeg vette körül és bár igyekeztek Lukachichot észrevétlenül bejuttatni a szállóba, a tömeg felismerte és gyorsan híre futott, hogy Lukachich ott van.

A Nemzeti Tanács egyik szobájában helyezték el. Az utcáról riadó éljenzés zúgott fel, a tábornok egy percig azt hitte, hogy az ováció neki szól, felrántotta az ajtót, kiállt az erkélyre és beszélni akart. De alig szólt egy pár szót, felismerték és a sértő kiáltások egész orkánja elnyomta a szavait. Kénytelen volt bemenekülni.

Csüggedten, szomorúan ült egy fotelben. Kis várakozás után megkérdezte örzőit:

— Meddig kell nekem itt maradnom?

— Civil ruhában kell majd innen elmennie, mert különben nem válalhatjuk testi épségéért a felelősséget...

Lukachich megmondotta a sógorának, egy miniszteri főtisztviselőnek a címét, aki a József-körúton ugyanabban a házban lakik, ahol ő és kérte, hogy onnan hozzanak számára civilruhát. Erre azonban nem várhattak, mert a tömeg hangulata odakünn egyre izgatottabb lett és így a Nemzeti Tanácsban adtak neki egy nadrágot, kabátot, kalapot, azután ráadták Polányi Adolfnak, egy gőzmosóintézet igazgatójának felöltőjét, s az Astoriának a Magyar-utcában levő mellékbejáratánál lekísérték. Beugrott egy autóba és elrobbogott.

K. F.

A forradalmi utca.

Október 31-ikén, csütörtök hajnalban, három óra előtt néhány perccel találkoztam először a budapesti utcán a Forradalommal ...

Benn a szerkesztőségben akkor már tudtuk, hogy az utcákra újszólván vér nélkül bevonult a Forradalom, hogy a térparancsnokság, a főposta, a telefonközpontok már a kezén vannak. A mi idegeinken, virrasztó újságírók idegein vibrált át először a nagy idők izgalma. Minden közvetlenül a lap zárta előtt történt, alig volt annyi időnk, hogy kevés, szavú, távirati stílusban fogalmazott jelentéseket írjunk meg róla már indítani kellett a gépeket, hogy magukból ontsák az újságpéldányok százezreit és széles ez országba mindenhová szétröpítsék a nagy események hírét.

Azután kiléptünk az utcára, a nedves, sáros, őszi éjszaka fogadott bennünket. . . Kíváncsi szemmel kerestük magunk körül a Forradalmat, Nem találtuk. Az utcán sehol egy eleven lélek, az emeletes paloták ablakaiban sehol egy égő világoosság ... A város aludt, éppen olyan magafelejtkezett, hangtalan nyugalommal aludt, mint a zárórás háborús napok bármelyikén. A házakban millió ember aludt és pihegett megszokott módja szerint. Mii-Hó ember, aki reggel egy új és fénekestől felfordult világban ébred, most azonban még semmit sem sejt arról, hogy körülötte eresztékeiben recseg, ropog a rég megszokott álami rend ...

A Nagymező-utcába értünk és itt, a telefonközpont előtt találkoztunk először a Forradalommal. A telefonközpont kapuja előtt katonák álltak. Éjjeli őrség. Nem úgy, mint máskor, egy vagy két elgémberedett, dolgát unottan végző, némán tipegő, topogó katona, Őt-hat katona állt össze-vissza csoportban. A csuka-

szürke uniformisok között egy-két civilruha. Amikor közeledünk, az egyik katona, szuronyos puskával a vállán, kilép a csoportból, á jön az utcán, odalép elénk és a nyugodt, öntudatos erő biztonságával számon kéri tőlünk, mi keresni valónk van arra felé?

— Honnan jönnek az urak?

— A Pesti Hírlap szerkesztőségéből. Megyünk haza lefeküdni!

A forradalom katonája szalutál nekünk és visszaindul a helyére. Pár lépés után hátrafordul és megkérdezi:

— Nem tudják az urak, elfoglalták már a térparancsnokságot?

Megmondjuk neki, hogy elfoglalták, hogy most már az egész városban úr a Forradalom. Az ór arcán egy boldog, elégedett mosoly, némán szalutál és megy vissza a helyére, ahová állították, ahol ha nem foglalják el a térparancsnokságot, ha hirtelen felülkerekedik az ellenforradalom, készen kell állnia arra is, hogy meghaljon ...

Akkor a szívünk megdobbant az örömtől. Ez a Forradalmi rend, az öntudat, a fegyelem forradalma! Ez a Forradalom nemcsak kiharcolta, hanem meg is tartja az ország számára azokat a nagy értékeket, amelyek egy őszi éjszaka elszánt lendületével megszerzett.

Ez volt éjszaka három órakor.

Egy-két órai alvás után pedig arra ébredtünk, hogy a puskák ropognak. Álomittas fülekkel csak kételkedve és vonakodva hittük el ezt az újságot. Figyeltünk a betett ablaktáblák mögött meghúzódó csendben. Eleinte azt hittük, hogy tévedünk, talán csak álmodunk, vagy hallucinálunk . . . De nem, most öt vagy hat puskalövés hangzik, gyors egymásutánban, autók dübörögnek, messziről, mint halk zsongás érke-

Képek a magyar delegáció belgrádi utjáról.

KÁROLYI a belgrádi partot figyeli

A parlamentérek a parthoz közelednek.

KÁROLYI instruálja a parlamentért.

FRANCHET d'ESPÉREY
az entente balkáni főparancsnoka.

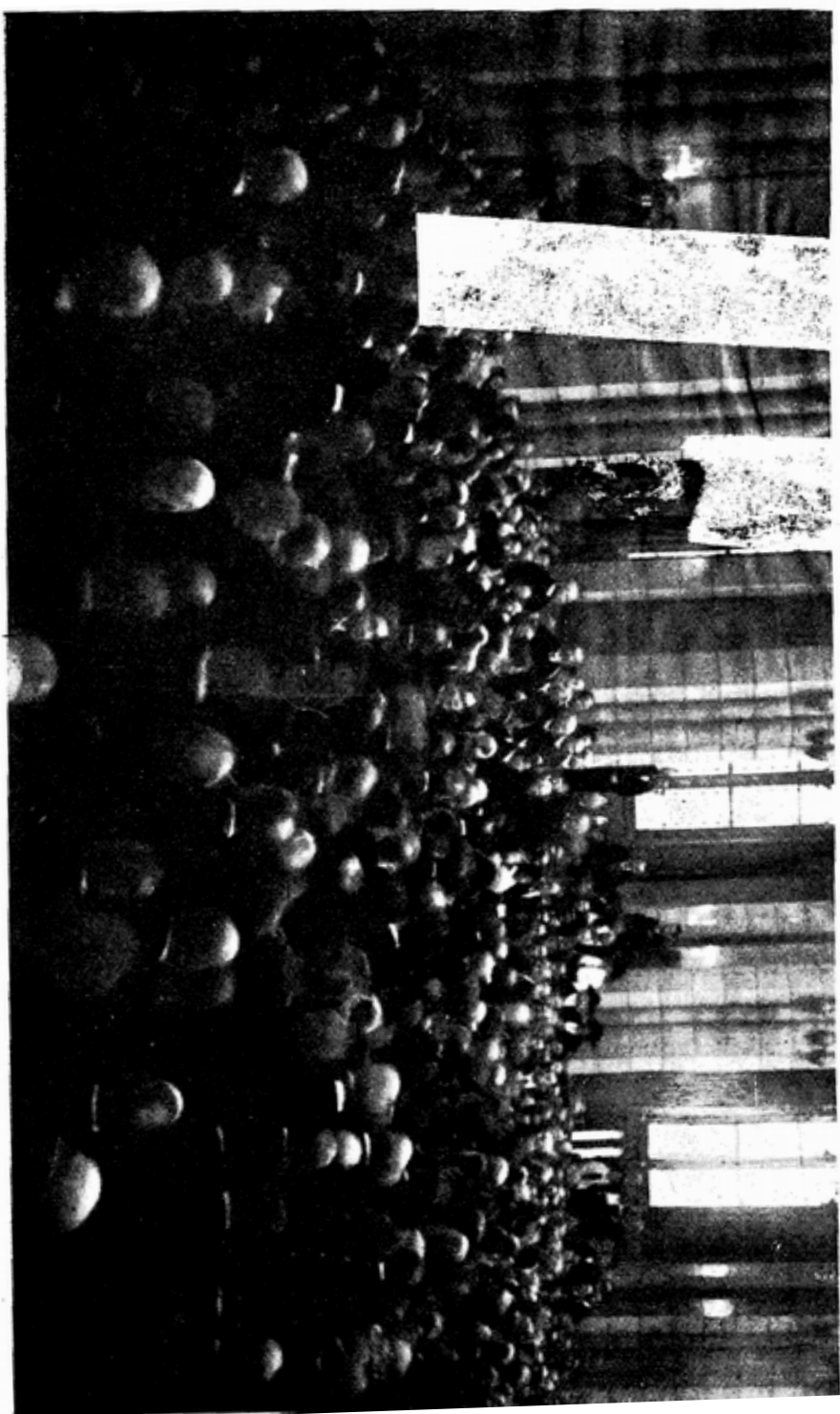
DIAZ tábornok
olasz főparancsnok.

MANIU GYULA és MIHÁLYI TIVADAR
a Román Nemzeti Tanács vezetői

POP-CSICSÓ ISTVÁN

A népköztársaság proklamálása a parlament kupolacsarnokában..

zik hozzánk a tömeg zúgása ... Ez az elnyújtott hang olyan, mintha egyszerre százan és ezren jajgatnának, mintha egy megsebzett, megmarcangolt város segítségért ordítana. Mi történik itt? A forradalom harcol, még harcol, hogy teljes legyen a sikere? Vagy az éjszaka óta njra elveszett minden és ez már az ellenforradalom megtorlása? Sietünk az ablakhoz, ideges kézzel rántjuk föl az ablaktáblákat, a szemünk előre borzad azoktól a rémségektől, amiket mindjárt látni fog . . . És az utcán nincsen semmiféle rémség, semmiféle borzalom. Az Andrássy-út hosszú vonala az esős őszi reggel ködfátyolán keresztül áttetsző sárga párákban fénylik. Az úttestén végig automobil automobil után, a gépkocsikon vidám és fölvirágozott katonák, lila és fehér virágok virulnak ki a gyilkolásra rendelt puskák csövéből. A járdákon vidám, ünnepi hangulatban zsbongó tömeg virágot szór a katonák felé, a katonák integetnek a gyalogjáróknak, a gyalogjárók vissza a katonáknak. Az ácsorgó nép virágesővel borítja el az automobiloikat, A fegyverropogás szüntelenül tart, egyszer távolabb, máskor közelebb szólnak a puskák. Ez azonban nem gyilkos sortűz, hanem mámoros szalve, nem arról van itt szó, hogy vérbe akarnák fojtani a forradalmat, hanem arról, hogy a meghódított fővárosban a győzelmes forradalom tartja a maga ünnepi fölvonulását ...

Az utcán vagyunk mi is. Ma egész Budapest kinn van az utcákon. A gyárakba igyekvő munkásokat már a szociáldemokrata-párt fölhívása fogadta:

— „Kitört a forradalom! Ki az utcára!”

A gyárak üresen maradtak. Az üzletek zárva. A villamosok nem közlekednek. A hivatalnokok nem

mennek be az irodákba. Budapesten minden dolgos kéz dologtalan lett erre az egy napra és mindenki itt van az utcán, hangosan kiabál, ordít, a zsebkendőjével integet, a kalapját lengeti. Mintha senki sem volna józan, mintha mindenkinek a fejébe szállt volna a váratlan szabadság ujj, bora.

— Győztünk! — hirdetik a falakról a Nemzeti Tanács plakátjai,

És a mámoros tömeg, ujjongva ismételteti a nagy újságot:

— Győztünk! Győztünk!

Akik tegnap még aggódok voltak, vagy kicsiny hitűek, akik tegnap még megfontolták azt a szót, amit kiejtettek, mert hiszen a nyárspolgári bölcsesség axiómája az, hogy „soha sem lelhet tudni!” — ma mind úgy érzik, hogy ők is győztek, mert ez a győzelem az az ő győzelmük. Sőt talán az övék különösen, mert ők azok, akik a letűnt rendszer rabszolgaságát legjobban érezték. Az ő gyáva meghunyászkodásuk, engedelmes félénkségük tette lehetővé a reakcionárius terror megmaradását. Mind máig azt hitték, hogy egy eleven minisztert csak üdvözölni, egy trónon ülő királyt csak éljenezni lehet. És most kitörhet belőlük az az elnyomott, ösztönös érzés, mely eddig óvatosan meghúzódott legtitkosabb gondolataik mögött és hangosan mondhatják, tele torokkal ordíthatják azt, amit eddig elgondolni is alig mertek:

— Éljen a független Magyarorszag!

— Éljen a forradalom!

És a katonák ...

A katonák, akiket gépeknek nevelték, a vak engedelmességre szoktattak. A katonák, akik parancsszóra ölték, akik meghaltak, ha úgy rendelték, akik fogcsikorgatva túrték maguk fölött az idegen nyelvű kommandót, a cseh, német, morva, szlovén, polyák tiszték basaságát. rosszindulata szekatúráját. A kato-

nák, akiket az őrmester pofozott, a tejfeles szájú tiszthelyettes kikötött, akik háromszor megsebesültek, aztán negyedszer is engedelmesen visszamentek a nagy mézárszékre, ahol vagy gyilkos lesz az ember, vagy lemészárolt barom . . .

Ezek a katonák hősei a napnak, ők döntöttek el a forradalmat. És most, mikor a győztes revolúció ittas bachanáliáját tartja, ők is részegek a szabadság első leheletétől. A kaszárnnyak még mindig ontják őket. egyre jönnek, folyton sokasodnak ... A városnak nincsen olyan nagyobb útvonala, ahol virágeső és fegyverdurrogás közben ne tartana a forradalom korzója. Ahány katonai autó, civil jármű a városban, az ma mind az övék, azt mind rekvirálják. Csodálatos, fantasztikus kép: nagy teherautók után elegáns plüssüléses gépkocsik, robogó fiakkerek és lassan cammogó, széles peremű stráfszekerek . . . Valamennyin szorongva szorong a csukaszürke, fegyveres ember. Mintha szurony, pikkelyes, óriási tüskés állatok vándorolnának régig Budapest utcáin. A katonák magasan lengetik a szuronyos manlichert, egy-egy üdvlövésre az egész kocsit ordít és a sapkáját dobja a levegőbe. A fölhágókon fűrtökben csüng az ember. A katonák fölmásznak a zári autók tetejére, ott kuporodnak, guggon ülnek és ebben a lehetetlen, veszélyes pozitúrában ordítanak, éljeneznek, a puskájukat sütögetik. Utcakölykök szaladnak a katonakocsik után. Az ő kezükben is fegyver. A földön vonszolják a nehéz manlichereket. A katonák lenyúlnak értük és fegyverestől együtt fölrántják őket magukhoz, a kocsi-ra. Van olyan katona, aki két-három fegyvert is hozott magával. A felesleges puskákat kiosztja az ácsorgók között. A múlt éjszaka, a mikor a Keleti pályaudvaron kiszabadították a két menetszázadot, néhány száz puska jutott a civilek kezére. Most ezek mind itt vannak, a

forradalom karnevál-menetében. És a romantikusan zagyva, félelmetesen forradalmi tömeg ajkán lépten-nyomon felhangzik egy kiáltás, eddig merőben idegen a budapesti utcákon A katonák kezdik:

— Éljen a köztársaság! — kiáltják.

Kocsiról-kocsira, autóról-autóra száll a jelszó:

— Éljen a köztársaság!

A járdákon ácsorgó tömeg először meglepetve hallja ezt az új szót. A pesti polgár körül néz, nem áll-e mögötte csendőr, vagy rendőr? Titkon még szorong és óvatoskodik benne a tegnapi szolgáló, aztán egyszerre úrrá lesz fölötte a tömeglélek, elfelejti azt, hogy lakáj parlamentek törvénye szörnyen bünteti az ilyen merészséget. És kisiklik az ajkán a szó, mely most már min egy viharzó zúgás járja be az egész várost:

— Éljen a köztársaság!

— Polgártárs! — mondják egymásnak az emberek és boldogan mosolyognak hozzá. Mindannyian úgy érzik, hogy ma más emberek, mint akik még az elmúlt este voltak, hogy ma ez a város más város, ez az ország más ország, mint tegnap volt. Itt újra kezdődik minden. Ami volt, a négyszáz éves Habsburguralom szégyene és szolgálata, egy oligarcha kaszt kizsákmányoló osztályuralma csak lidércnyomásos álmom. A valóság ma kezdődik, katoná, polgár egy testvér, éljen a magyar köztársaság!

Az égen még mindig sűrű sárga fellegek csüngenek. Vékony cérnszálakban szaporán permetezik az őszi eső. Az őszi eső odakinn a magyar földeken a magyar gazda elvetett magvát csiráztatja, jövő esztendei kenyérünket gazdagítja. Az a kenyér, — milyen édes, szép fehér kenyér lesz! — már csak a miénk, magyaroké! Itt a fővárosban pedig, ahol az ázott aszfalton a forradalom

magvetése csírázik, a borús ég, a makacs eső senkinek a kedvét nem rontja. Boldog izgalom és ragyogó kedv minden arcon. Az emberek csillogó tekintettel méznek egymás szemébe. Ebben a városban, ha egy Bastille volna, most ez a tömeg megostromolná. Ebben a városban ha egy király volna, ez a tömeg most fölkeresné, hogy számon kérje tőle a múltak bűneit. Budapesten azonban nincsen Bastille, a király előre megérezte, hogy magyar földön nincsen több keresnivalója. Mit kell tehát tenni, mit lehet még tenni itt a köztársaságért?

És új jelszó támad az utcán:

— Le a rozettával!

Minden tisztet, minden katonát megállítanak. Hirtelen gyűrű támad körülöttük, egyszerre tizen, húszan, aztán ötvenen és százan kiáltják feléje:

— Le a rozettával!

Emberek futva érkeznek az utca, túlsó oldaláról, beleolvadnak a gyűrűbe. Van tiszt, aki szabódik. A legtöbb azonban készséggel és örömmel tesz eleget ennek a fölszólításnak. Fiatal zászlósok és öreg ezredek szelíd, zavart mosolylyal maguk tépik le a rozettát. A rozettán Károly király jelbetűje. Ez a rozetta a királyság szimbóluma. Azé a királyságé, amelyiknek a nevében csataterek vágóhídjára küldték az embereket, meghalni. Tegnap még érinthetetlen szentség volt, mert mindazt jelentette, aminek a kultuszában a tisztikart fölnevelték. Tegnap még ölni kellett, kirántott karddal hadakozni kellett, ha valaki ezt a rozettát tiszteletlen szóval illette. Ma pedig mint egy megunt és gyűlölt nyűgöt dobják el a tiszték maguktól, a rozetta lehullik a sárba, a lábak taposnak rajta. És valahányszor egy-egy rozetta a sárba pottyan, a tömeg ujong és mindig újra fölhangzik ugyanaz a kiáltás:

— Éljen a köztársaság!

És a katonák, a tiszték, akik a rozettát eldobták, örömmel és a szívükből jövő szóval ismétlik:

I?9

— Éljen a köztársaság!

A Váci-utcán magasrangú katonatiszt megy a járdán. Egy fiatal zászlós eléje lép, feszesen szalutál és ezt mondja neki:

— Altábornagy úr, kérem! Legyen, olyan szíves és dobja el sapkájáról a rozettát!

Az altábornagy tágranyitott szemmel néz a zászlósra, mintha álomból ébredne. Csodálkozás, zavar, visszafojtott méltatlankodás a tekintetében. A zászlós egy kicsit hátralép és most már keményebb hangon ismétli meg a kívánságát:

— Altábornagy úr! Azt tanácsolom, vegye le a sapkájáról a rozettát!

Az altábornagy tanácstalanul néz körül a csoportosuló tömegben.

— Le a rozettával! Éljen a köztársaság! — kiáltja a tömeg.

Az altábornagy megcsóválja a fejét. Az ő öreg feje nem érti ezt az időt. De érzi, hogy nem tehet mást: a rozetta a földre hull. A zászlós szalutál. A tömeg éljenez.

És ez így megy tovább. Délfelé az eső eláll. A piszkos sárga fellegek azonban még mindig ott csüngnek, az emberek feje fölött. Most már a rozetta sem elég. Azokat a tiszteket, akiknek a sapkáján a rozetta helyett csak egy darabka nemzetiszínű szalag, vagy egy odatüzött őszirózsa látható, új jelszóval állítja meg a tömeg:

— Le a csillaggal Tessék a csillagot levágni!

Civil kezekben nyitott bicska. Katonák kezében meztelen bajonett. Így vadásznak a csillagokra. Ez nem megy olyan könnyen, mint a rozetta-irtás. Több tiszt tiltakozik ellene:

— A harctéren érdemeltem ki ezeket a csillagokat! — mondta egy kapitány.

— Mi is a harctéren kaptuk a magunkét! Mégis ledobtuk! — kiáltják vissza a tömegben levő katonák.

A kapitány nom tehet mást, oda-nyújtja csillagait egy készségesen előre nyújtott bicskának. Asszonyok, lányok, piros az arcuk, a szemükben ott ragyog a forradalmi nap hisztériás izgalma. Olólóval a kezükben vadásznak a csillagokra. És aki nem engedne az erőszaknak, meghajlik a szépek kérésének.

Az úttesten dübörögve jönnek-mennek a katonákkal megrakott automobiloik. Mintha a kedv, a lövszer soha el nem fogyna, a lövöldözés egy pillanatra nem szűnik. A tömeg zsibong és ujjong. Ez a forradalmi nap olyan, mint egy csodálatos, gyönyörű majális!

Vajon kinek jut az eszébe az, hogy az utcákon sehol egy rendőr, sehol egy őrszem? Ki gondol arra, hogy a kültelkeken katonai rak-tárak égnek, a bakák hordószámra gurították: ki az úttestre a rumot és a hordók körül asszonysikon-gatás, részeg kurjongatás közben iszik a fékevesztett tömeg? Ki gondol arra, hogy ma Budapesten százezer puskának és százezer szuronynak nincsen parancsolója, hogy pár óra múlva este lesz és milyen sors vár erre a városra, ha addig minden rumos hordó ki-ürül, ha senki sem elég hatalmas arra, hogy ezt az örült autóforga-tagban keringő, az utcákon végig dülöngöző tömeget a kaszárnyáik-ba visszaterelje?

A falakon megjelenik a katonatanács plakátja.

— Katonák! — mondja ez a plakát, — győzött a forradalom, most helyre kell állítani a rendet. Szüntessétek be a lövöldözést. Az autókat vezessétek a térparancsnokságra, ti pedig menjetek vissza a kaszárnyákba!

Ezeket a plakátokat senki sem olvassa.

Egy katonatiszt mondotta nekem, aki a felelős tényezők között dolgo-

zott kínlódott, lótot, futott, könyör-gött, verekedett, intézkedett, rekedt hangon ordítózott a rendért:

— Ebben az időben azt hittük, hogy minden elveszett, hogy Boha sem leszünk urak a város fölött. A forradalom fölött győzött a fejtelenség, a durva ösztönök teljes és fékevesztett elszabadulása.

Közben lassan, tapogatózva meg-indul a rendcsinálás munkája. Tisztek rohannak szét a városban, hogy összeszedjenek és a rendcsinálás szolgálatába állítsanak egy-egy csapat katonaságot. És minden hála, minden köszönet a fiatal tiszteknek, akik halál-megvetéssel és csodálatos bátorsággal vetették magukat a tomboló tömeg elé. Láttunk a Bákóczi-úton egy tisztet, aki megállt az út közepén és egyenkint igyekezett megállítani az veszett keringésben nyargaló autókat,

— Ne lövöldözzetek! Elég volt! Haza a kaszárnyába! — kiáltotta.

A katonák azonban csak nevettek rajta. Ma lehullott minden csillag, nincs tiszt, nincs senki, aki parancsoljon! Az autók tovább iramodtak mellette, A tiszt pedig utána az autóknak és vékony nádpálcával a kezében ütötte verte a katonákat. Hihetetlen csoda, bogy egy megörült puska sem akadt, amelyik rálőjjön és egy részeg szurony sem, amelyik belefürödjon.

Lassan, egyenkint már kezdtek a térparancsnokság elé szállingózni a megtisztított autók. Az épület fölött az utcát ellepi a kíváncsi közönség. Egy fiatal zászlós és egy csapat katonaság igyekezik föntartani a rendet.

— Hátra a civiltársasággal! — kiáltja a zászlós.

A tömeg hangosan nevet ezen a tegnapi rendre emlékeztető katonai kiszóláson. Azonban senki sem haragszik meg érte. Derús arccal szorúlnak bátrabb, utat nyitnak az autóknak. Az autók üresen érkez-

nek. Katonasággal megrakva távoznak. Ez a katonaság már a Rend hadserege. Az autók az Astoria elé vonulnak. Itt székel a Katona Tanács. Itt kapják a parancsot, hogy hová keli menniük, hol fordult föl minden rend, hol rabol és gyújtogat a csöcselék? Az Astoria első emeleti erkélyén időnkint egy csukaszürke ruhába öltözött fiatal tiszt jelenik meg és vihartrombitával letükköli, hogy melyik automobilnak mi a rendeltetése?

Öklömnyi tengerész katona, a kezében kurta karabély, mint egy kis megveszekedett fiaördög lót-fut a "sokaságban". Katonákra vadászik. Rájuk ordít, viszi őket magával Egy óriási autó, husz-huszonöt főnyi katonaság rajta, kiválik a tömegből és bűgő szirénnel nyílsebesen vág neki a Rákóczi-utnak. Ez az autó a ferencvárosi pályaudvarra megy, ahol fosztogat és észveszetten tombol a csöcselék. Rengeteg vörös lobogó úszik és hullámozik a nyomában. Néha elfödi a katonákat, akik még most is Károly király ruháját viselik. Azután ott csapdos a fejük fölött, mint egy vérrel itatott és új vérre szomjas óriási ragadozó madár. A forradalom katonái mennek rendet csinálni — a forradalom nevében. Vajon az elszabadult, tomboló forradalom engedi-e megfegyelmezni önmagát?

És hősiességel folyik tovább a verejtékes munka. A káosz vajódik, hogy újra megszüljön a fölborított szervezetséget, önkéntes vállalkozók és a Nemzeti Tanács vörös karszalagos civil kiküldöttei sietnek a tisztek segítségére.

A Rákóczi-úton bosnyák katonák gyalognak az úttestén. A hátukon batyu, amelyben mindenféle olyan dolog, ami nem tartozik a rendes felszereléshez. Hosszúszáru csizma egyiknek a hóna alatt, másoknak a bornyújából mindenféle

felismerhetetlen holmi csüng ki. Egyszerre egy harsány hang hallatszik a hátuk mögött. Hosszú, kopott kabátos civil ember kiált:

— Fegyveres ör ide!

Egy szuronyos katona kiválik a járdán hullámozó tömegből.

— Ezek a bosnyákok résztvettek az óbudai fosztogatásban. Vigye be őket a térparancsnokságra!

— Előre? — mondja a fegyveres katona a három bosnyáknak. És nagyot lök rajtuk. A bosnyákok megállnak, hangosan szabódnak. A szuronyos baka azonban még egyet lök rajtuk. Megindulnak visszafelé. A pályaudvar felől ugyanekkor három katona négy vagy öt fosztogató terel maga előtt a Belváros felé. A fosztogatók roskadoznak a vállukon levő teher alatt. A három katona fegyvertelen.

— Hozd ide azt a hármat is, testvér! — kiáltják a fegyvertelen katonák a fegyveresnek.

A foglyokat összecsapják. És most négy katona egy fegyverrel hajtja a martalócokat maga előtt a térparancsnokság felé.

Katonák jönnek velük szemben. Csak úgy gyalogszerrel, puska nincs velük, a hátukon kis motyó. Az arcukon ragyogó öröm. Ezek már elindultak a pályaudvarra, hazafelé. Lehet, hogy a pályaudvaron három napig és három éjszakáig kell várniok, amíg tovább mehetnek, de ők már útban vannak, végeztek a háborúval, a háború minden nyomorúságával. És boldogok. Ebben a vándorló karavánban most egy kis csapat bosnyák közeledik. Csodálkozva nézik a három bosnyák katonát, akit a magyar bakák a Rákóczi-úton a térparancsnokság irányában terelnek. Átkiáltanak valamit nekik. A rab bosnyákok viszszafelelnek. A pályaudvarra törekedő bosnyákok megrázzák a fejüket, szemmel láthatólag nem helyeslik ezt a dolgot. Azt-e, hogy a derék testvérek raboltak, azt-e, hogy

ezért elcsípték őket, nem lehet tudni. Most autó kerül melléjük és elválasztja őket a börtönbe vándorló martalócoktól. Az autón ordítanak a részeg katonák:

— Éljen a forradalom!

A bosnyákok visszakialtanak nekik:

— Éljen matyar! Éljen forradalam!

Már a nyugati ég felé bukik a nap. Már csak egy-két óra és azután jön a sötétség, minden, rabló, minden gyilkos, minden martalóc bűvő köpönyege. Mi lesz akkor, ha addig nem sikerül megfékezni az elszabadult rossz szellemeket?

A nagy káosz tovább tart, az autók ördögi körforgása egy pillanatra sem szünetel, a katonaság még mindig lövöldöz és bár a hangja elfullad az órák óta tartó ordítózástól, még mindig kurjongat, még mindig éljenez. A nagy káosznak az atomjai közül azonban egyre többen érzik, hogy ez nem mehet így tovább. Most kezdődik a versenyfutás az élet és a halál, a forradalom rendje, vagy az éjszaka sötétjével egyszerre beköszöntő anarchia között. A szociáldemokrata párt röpíveket osztogat. Jelenti, hogy a forradalom győzött, hogy a reggel proklamált forradalmi sztrájknak vége, térjen mindenki haza, vagy vonuljon be a gyárba és a műhelyébe.

A szervezett munkásság csodálatos önfegyelmet tanúsít. A civil közönség egyszerre megritkul. A katonák között is egyre több józan magyar fejben világosodik ki az a fölismerés, hogy ez nem mehet így tovább. Megható, amint a bakák kisebb csoportokba verődnek és igyekeznek rendet teremteni maguk körül. A katonákat küldözik hazafelé a kaszárnyákba. Huszonöt katona együtt egy tiszt elé lép. A vezetőjük szalutál és azt mondja:

— Hadnagy úrnak alázatosan je-

lentem, huszonöt ember. Tessék vezényelni bennünket!

Az alkony már sűrűsödik. És most kezdődik a fiatal tisztek döntő és elhatározó rohama a fejetlenség és az anarchia ellen. A nagyobb útvonalakon összeállnak, egymás kezét fogják, úgy mennek végig az uttestén. És így szedik össze az utcán hemzsegő legénységet.

— A Katona-Tanács nevében!

Ezzel szólítanak meg minden katonát. És beállítják maguk előtt a sorba. És terelik őket tovább. A tisztek lánc eleinte gyenge, rendesen át sem tudja fogni az úttestet. Azonban egyre szaporodnak az önkéntes vállalkozók. Aki tiszt szembejön, az hívás nélkül mind beáll a sorba. A tiszt lánc nyúlik, a lánc előtt terelt katonatömeg egyre nagyobb lesz. Az autók már megritkultak, úgy látszik legnagyobb részükből kifogyott a benzin, a kisebb részüket pedig sikerült a Katona-Tanács embereinek visszarekvirálniok. A katonák legtöbbször gyalog jár. Az első fölhívásra szép sorban beáll a nyájba.

Egyszerre egy elkésett autó nyargal szembe a Vilmos császár-úton. A Külső Váci-út felől jön, onnan, ahol egész nap folyt az utcán a rum. A katonák részegek, állnak az autóban és hadonáznak. Mind valamennyi ordít, de rekedt hangjuk alig tudta túlkiáltani a motor zúgását és a kerekek dübörgését. Egy főhadnagy odaugrik az autó elé:

— Állj!

Az autó el akar kanyarodni. Most még több tiszt ugrik eléje föltartott karral:

— A Katona-Tanács nevében! Állj!

Az autó megáll. A főhadnagy rendelkezik:

— Mindenki azonnal leszáll! A fegyvereket az automobilon hagy-

ni! Egy ember a kocsit elviszi a térparancsnokságra!

A katonák leugrálnak. Egy katonán azonban fönn marad.

— Azonnal leszállni! — kiált rá a főhadnagy.

A katonán nem mozdul.

A főhadnagy a revolver táskája felé nyúl és még erélyesebben rákiált:

— Szállsz le rögtön?!

Kritikus másodperc. A katonán morog és nem mozdul. Csak egy pillanat híja és előkerül a revolver, eldőrdül a lövés. Az első igazi, komoly, gyilkos lövés ebben a puszkaporos levegőben. Mi lesz azután? A tisztiként elött nyájban terelt ezer ember. Nem szedik-e szét ezek pusztán csupasz kézzel ezt a néhány vakmerő embert? A főhadnagy szemé a katonára, mered, állatszélidítők arcán látni ezt az elszánt, mozdulatlan, szinte megkövesedett kifejezést. A részeg katonán nem bírja ki ezt a tekintetet. Régi szubordináció ösztönei mozdulnak meg a tudata alatt. Káromkodik, de enged, leszáll az autóról. A katonán beáll a sorba, az

autó elindul a térparancsnokság felé.

A Vilmos császár-út hoszában négy század katonaság állt, lábhoz tett fegyverrel. A bakák egykedvűen nézik a körülöttük tomboló fölfordulást. A tisztek nyugodtan cigarettáznak embereik mellett. Ez a csapat még friss és érintetlen. Egy géppuskás zászlóalj érkezett itten Szentendréről, azért, hogy fölesküdjön a Nemzeti Tanácsunk. A forradalom hadserege, a Rend katonasága, ismét megszorodott. A négy egymás végtében álló század után szekerek következnek. A szekereken gépfegyverek és töltényes ládák ...

Az este most már teljesen leszállt, ...

Ebben a pillanatban a küzdelem már eldőlt. A Forradalom a mai napon nagyobb diadalt aratott, mint tegnap éjjel, amikor a reakciót és az elnyomó hatalmat legyőzte. Mert ma a Forradalom legyőzte és fegyelmelte önmagát.

Benda Jenő.

Tisza István végzete.

A forradalom diadalmas napján, október 31-én, a régi reakciós rend egyetlen emberének sem történt bántódása; a tömegfegyelem az ünnep mámoros, boldog perceiben tiszta öntudattal érezte, hogy a forradalom nem újabb vérontásért született, hanem azért kellett csodálatos suhanással kirepülnie az idők titokzatosságából, hogy az új, békés korszakot, a szabadság korszakát életre hozza. Gróf Tisza Istvánnak azonban megkellett halnia.

Tisza megöletése óta felérthetetlenül lüktet az emlékezetünkben Andreyev Leonidnak egy regénye. A kormányzót, aki rálövetett a kenye-

ret követelő népre, a halottak látása óta elfogja egy elnyomhatatlan belső tudat: meg fogják ölni, a nép boszút fog állni. Lassan hozzászokik a gondolathoz: sétáiban, magányában mindig elkíséri a halál. A dolgozószobájában, mikor az idegeinek háttartalan feszültségén keresztül érzi, hogy vannak még eltöltendő napjai, izgatottan bontogatja a névtelen leveleket, amelyek bejelentik, hogy merénylet készül ellene, hogy halálra van ítélve. Öntudatlanul, az elkerülhetetlen sorsban való megnyugvást megelőző ideg-viadal pózba kényszeríti, végigmegy a szobán, a gondolatai taktusa kíséri: így lép-

ked-nek-a-kor-mány-zók. Visszaül az asztalához, rendezgeti a leveleket, az érdekeseket összegyűjti, a többi papírkosárba dobja . . . így tesz-
ezt-a-kor-mány-zók . . . Már hire száll a városban, megölték. Csak álhír volt. Még él. Egy napon aztán leteríti a golyó.

Mikor a forradalom még az idők méhében szunnyadt, Tisza ellen revolvermerényletet követett el Lékai János. Lékait letartóztatták. Tisza vitakozott vele, bogy nem oka a habomnak. Tisza megdorgálta. így tesz-
ezt-a-kor-mány-zók. A forradalom reggelén már szájról-szájra; járt a hír Budapesten: Tiszát letartóztatták. Tiszát agyonlőtték. Még nem volt igaz. Még élt. De halálos ítélete már alá volt írva. Hozzá is érkeztek a névtelen levelek. Tudta, hogy Magyarország leggyűlöltebb embere, tudta, hogy a tüntető menetekben akasztófára akasztott karrikatúráját hordozzák. A családja kérte, ne maradjon Budapesten ezekben a napokban. „Nem vagyok bujkáló” — felelte. Így tesz ezt a kor-mány-zók.

Október 1-én reggel két látogatója érkezett. E tiszt és egy polgári ruhába öltözött ember. Felesége arra kérte, ne fogadja őket. Azt felelte, ő nem fél. jöjjön, aminek jönnie kell. A tiszt egy cseh hadbíró iránt érdeklődött.

— Önnél lakik az a cseh gazember, aki engem elítélt? Itt rejtegeti?

Tisza becsületszavát adta, hogy nem rejteget senkit. A látogatók eltávoztak. Terepszemle volt? Meg akarták tudni, hogy Tisza Budapesten van-e? Vagy csakugyan a cseh hadbíró miatt jártak nála? Mii lehet tudni. Nem fog kiderülni sohasem. A látogatás után a családja, kérlelni kezdte Tiszát, legalább egy napra költözzék a sógorához. Halani sem akart róla. Délután úgysem történik semmi, — mondta; éjjel pedig meg tudom magam védeni.

Este fél hat óra tájban nyolc fegyveres katona vette körül Tisza Her-

mina-úti villáját. Négyen künn maradtak, négyen átmásztak a villa vasrácsán. Egyenesen a souterrain felé tartottak, ahol a Tisza őrizetére kirendelt nyolc csendőr tartózkodott. A csendőrök fegyverei a falnak támasztva; kártyáztak. A katonák rájuk rivalltak:

— Menjen innen, akinek kedves az élete!

A csendőrök eltávoztak. (A rideg Tisza, aki soha életében senkinek nem adott egy szivart, egy fillér borralót, nem gondoskodott az őrzésére kirendelt csendőrök élelmezéséről. Ez a hatóság dolga, gondolta, a csendőröknek pedig, akik parancsot kaptak, kötelességük, hogy őrizzék.) A katonák, lövésre készen tartott fegyverrel, belépték a villába. A komornyik megkérdezte tőlük, kit keresnek.

— Tiszát

— Nincs itthon.

— Nem igaz, tudjuk, hogy itthon van.

Három katona belépett a hallba. egy az előszobában örködött. A szóváltásra Tisza, aki felesége és unokahuga, Almássy grófnő, társaságában volt, kilépett a hallba, elébe ment a katonáknak. Így lépkednek a kormányzók. A kezében revolvert szorongatott.

— Mit óhajtanak?

Gróf Tisza Istvánné és Almássy grófnő közrefogták Tiszát.

Az egyik, katona megszólalt:

— Nyolc éve vagyok katona. Ön az oka ennek a háborúnak, ön az oka, hogy ezren és ezren elestek, milliók szenvedtek. Eljöttünk, hogy leszámoljunk.

Tisza felel:

— De fiaim, nem vagyok oka a háborúnak.

A katonák:

— Tegye le a revolvert.

— Leteszem, ha maguk is félrete-
szik a fegyvert.

— Tegye le a revolvert.

— Nem teszem.

— Álljanak félre a nők!

- Nem állunk.
- Álljanak félre a nők!
- Nem megyünk.

Almássy grófnő Tisza elé veti mását. Tisza pár lépést tesz egy kis asztalka felé, rádobja a revolvert.

- Na, hát mit akarnak!
- Álljanak félre a nők!

Semmi válasz. Tisza a katonák felé lép, hogy félretolja a puskacsöveket. Három lövés. Tisza elterül a földön. A feje belevágódik az ajtóba. Tiszáné fölsikolt. Tisza még él, eszméletnél van. Egy golyó a vállon tatálta, egy golyó a lépet fúrta át. Tisza tompa, halálküzdelmes hangja nyög:

— Meglöttek . . . végem van . . .
Ennek így kellett lennie . . .

Még pár perc és halott. A katonák vállra kapják a fegyvert. Mannek. Az orvos, akit negyedórát múltán tudtak csak megtalálni, a halált konstatálja. Megérkeznek a mentők is. Tisza holtteste mellett ott ül egy zsámolyon a felesége. Az ura kezét a kezében szorongatja és üveges szemekkel mered a holttestre . . . A mentők már csak Almássy grófnőnek nyújthatnak segítséget, akinek egy golyó az orrát fúrta át.

Pesten egy pillanat alatt végigrepült Tisza halálhíre. Este nyolc órakor megjelent a villában Sas László tüzérhadnagy, Linder Béla hadügyminiszter adjutánsa, hogy a kormány részvétét tolmácsolja. Báró Radvánszky, Tisza sógora, így felel:

— Ezt a részvétet nem köszönjük meg.

Károlyi Mihály miniszterelnök estére részvétáviratot küld Tisza Ist-

vánnénak: „Emberi kötelességemnek tartom, hogy legnagyobb politikai ellenfelem tragikus halála fölött őszinte és mély részvétemet fejezzem ki.”

. . . Ezalatt bekerül a mentők naplójába ez a pár sor: „92. sorszám. Név és foglalkozás: Gróf Tisza István, ezredes. Kórisme: lőtt seb. Az eset rövid leírása: Állítólag lelőtték, halva találtuk, bemeneti nyílás a lép táján.” A mentőknél a háború alatt szokás volt, hogy a katonai eseteket két kék fölkiáltó jellel, halálesetnél még egy vörös kereszttel látták el. Milyen más jelentőséget kapott egyszerre ez a külön megjelölés!

. . . Éjszaka ravatalozták föl Tiszát. A temetésrendező nem tudott munkásokat kapni, akik Tisza koporsóját elszállították volna. A villa körül éjszaka két újságíró tartózkodott. A temetésrendező nem tudta róluk, kik, őket kérte meg, segítsenek a koporsó elszállításában. Leoltott lámpájú stráfszekéren viszik be a koporsót a villába, amely körül el-elisívit egy-egy puskagolyó. úgy hangzik, mintha ez volna a sorstratégia kórusa . . .

Másnap, november elsején, eltemették Tiszát. Holt testénél nagy pártjának csak kevés tagja jelent meg. Maga a párt aznap akart belépni a Károlyi-pártba. A gyászszertartás elvégzése után Gesztre szállították a holttestet. Eltemették Tiszát. Az ifjú diadalmas forradalom megszabadult az ellenforradalom kísértésétől.

J. J.

A Hentzi szobor lerombolása.

Ezek a forradalmi napok a Hentzi-szobrot is elsöpörték helyéről. Ez a botrány-szobor, mely anynyi keserűség és nemzeti megaláztatás oka volt a múltban, régi szolgaság emlékműve nem ismert itt többé.

Egy egyszerű fővárosi kereskedő érdeme, hogy így történt. Ezt a kereskedőt Tolnay Károlynak hívják. Tolnay Károly már a forradalom első napján, október 31-én gondolt erre a szoborra, a Habsburg-gőg és

a magyar nemzet gyalázatának ércbeöntött emlékére. A szobor legutóbb tudvalevőleg a Hadapród-iskola kertjében állt. Budavárából, ahol folytonos botránykő volt, ahol több tüntetést és egy bombamerényletet okozott, ideszállíttatta át a hadvezetőség, hogy a jövőbeli tiszteknek példányképpül szolgáljon arra, hogy a király milyenek tartja az igazi katonákat . . .

Tolnay Károly október 31-én délután kiment a Hadapród-iskolába és a parancsnokságnak egyszerűen bejelentette, hogy szét akarja rombolni a szobrot. A parancsnokságnak aggályai voltak, igazolásra szólította föl Tolnayt és számon kérte tőle, van-e erre jogosultsága? Tolnay azt felelte, hogy neki nincsen semmiféle írása, de ha nem engedik meg szépszerével, hogy a szobrot összetörje, ötezer ember élén jön vissza a Hadapród-iskolába és akkor senki sem fog tőle igazoló írást követelni.

A hosszas tárgyalásoknak az lett

a vége, hogy Tolnay elment a Nemzeti Tanácshoz és itt írásbeli fölhatalmazáskért a Hentzi-szobor megsemmisítésére. A Nemzeti Tanács természetesen ezt a fölhatalmazást szívesen megadta. Tolnay az írással zsebében másnap, november elsején tért vissza a Hadapród-iskolába, a hol most már nem gördítettek akadályt szándéka véghezvitele elé. Azonban segítséget sem adtak neki. Tolnay elébb maga dolgozott a nehéz munkán, azután egy Fazekas István nevű hazafias közlegény sietett a segítségére, ők ketten leszerelték a szobornak minden elmozdítható alkatrészét, úgy hogy végül csak egy alaktalan bronz-tömeg maradt vissza a kertben. Az aktusról jegyzőkönyvet vettek fel, mely a szobor leszerelt részeivel együtt a Nemzeti Múzeumba kerül.

Hentzire senki sem mutat rá többet, mint a jövőbeli magyar katonák követendő példányképre . . .

B. J.

Legendák a királyi pár gyermekeinek útja körül.

Ha valaki a jövőben fel fogja vetni azt a kérdést, hogy a királyi pár gyermekei miként utaztak el a gödöllői öreg várkastélyból, a válasz rövid és érthető lehet: simán, egyszerűen, minden izgalmas incidens és epizód nélkül. A magyar nemzeti nagy átalakulás nyugalmas nagyszerűsége szinte parancsolja azt, hogy a történelem számára megrögzítsük ezt a tényt, mielőtt a szenvedélyesen szőtt legendák izgalmas epizódokkal teszik érdekeső és hazuggá ezt az elutazást, melynek valódi érdekessége éppen az, hogy nincs benne semmi izgalmas epizód.

Két óra telt el a királyi pár gyermekeinek elutazása óta akkor, midőn kint jártunk az őszi őlmos eső-

től vert Gödöllőn, melynek szinte álmos nyugalma nem verte föl egyetlen hangos szó, elhagyott utcáin sehol egyetlen csoportosulás, a kastély kertjének kapujában unatkozva pipál két derék javakorbéli magyar népfölkelő, kik azzal fogadják a pesti utast, hogy hát mi hír van odabent?

A kastélyban az udvari emberek, még a közvetlen események hatása alatt, nem szönek legendát, pontosan el tudják mondani a szemük előtt történt elutazás külső körülményeit. Fél kilenc óra után néhány perccel négy automobil, három udvari és egy katonai, állott a kastély bejáratának boltozata alá és ebbe szállott az öt kicsiny királyi gyermek, René páрмаi herceg, egy

vezérkari tiszt és két udvari hölgy. Csupán a legszükségesebb úti holmit vitték magukkal. A gyermekek közül Ottó és Adelhaide örültek az autó-útnak, vidámak voltak, a kicsik nyugösködtek, hiszen kora reggel volt, esős, kellemetlen idő.

Az őrség tisztjei szalutáltak, az autók a váci országút felé vágtak és senki, de senki a környéken sem észre nem vett semmit, sőt nem is érdeklődött. Maguknak a gyermekeknek sejtelmük sem volt, hogy köröskörül a világban mi történik.

Ez az elutazásnak rideg ténye, ahogyan megtörtént csütörtökön, október 31-én, délelőtt háromnegyed kilenc óra előtt.

Az első órákban már legendák szövődtek izgalmas telefonüzenetekről, melyek az éjszakában cikkáztak volna ide-oda, egészen odáig, hogy René páрмаi herceg fejveszetten szaladgált szobájában. Ezek nem történtek meg. A gödöllői katonai parancsnok is, a várkastély nagyszerű magyar őrsége is egész idő alatt helyén volt, szívük is a helyén volt, René herceg tényleg több ízben beszélt telefonon a gyermekek anyjával, Zita királynővel és reggel hat órakor adta ki a rendeletet, hogy mikor történjék az elutazás.

Ott voltunk véletlenül akkor is, mikor szombaton délelőtt megjött a hadügyminiszteri rendelet, hogy a kastélyban maradt ládákat, bőröndöket nem szabad addig útnak indítani, míg újabb parancs nem jön. Egy nagy terembe hordták a sok úti készségeket, melyet fegyveres őrség vett oltalmába. Másnap már legendák születtek, hogy kincseket foglaltak le! Tévedés van a dologban: a ládák nagy-nagy része a személyzet és kíséret holmija, a királyi párnak nem sokkal több bőröndje volt ott, mint bármely más utazó házaspárnak. Az egész viszatartás pedig azért történt, mert

a vasúti szállításnak akadályai voltak!

Tehát haljanak meg a legendák: semmiféle tömeg nem ordított, hogy a gyermekeket adják ki, semmiféle drámai sírás-rívás nem csődítette össze a környék népét, semmiféle hajnali szökésről nem volt szó. Olyan annyira nem volt semmi efféléről szó, hogy ott voltunk szombaton délután, mikor a főportás fegyvert kért, ha netán valami környékbeli elszánt fickó betörést kísérelne meg éjnek idején. Nem kellett itt senkinek félnie!

Az autók újáról tudják azt, hogy Esztergomon át Pozsonyba s Pozsonyból Schönbrunnba érkeztek, ismét csak minden incidens nélkül. Elterjedt hamarosan a hír, hogy Esztergomból azért kellett menekülni, mert az orosz foglyok elhagyták a táborát s nem volt többé biztos a primási kastély. Csakhogy mikor az orosz foglyok pénteken a táborban gyűlést tartottak, akkor már az autók régen hazaérkeztek. Szóval nem lehet, nem lehet izgalmas momentumokkal tarkítani ezt az utazást és — Isten látja lelkünket — ennek csak örülni tudunk.

Két öreg magyar vágta a fát az öreg udvarház előtt, semmivel se másként, mintha odahaza a főbíró háza előtt vágták volna. Az udvari emberek világában sem lehettek rózsások a viszonyok a szívni valók dolgában, mert a két magyar szíves-örömet rágyújtott egy-egy felajánlott szivarunkra. Azzal sem siettek jobban, mint a favágással.

— Kinek lesz ez a fa? — kérjük.

— Kell az a télen ide bé — mondják.

— De vájjon ki fog most már itt lakni?

Reám néz a magyar, mintha mondaná, hogy bolond kérdés, de csak azt feleli:

— Fűtőzni azért csak kell!

— De hát mégis vájjon ki lesz itt a gazda?

Ránevét a szemé a másakra, mint-ha mondaná, hogy idehallgass, majd megfelelek én s úgy válaszol, ahogyan illik a régi gazda kapujában:

— Én nem!

Talán nem tartozik ide e pár sor,

a gyermekek elutazásához? úgy érezzük, hogy idetartozik. Sokkal úribb, sokkal tempósabb a magyar ember vére, semminthogy a régi gazda gyermekeinek szöknie kellett volna magyar emberek közül.

S. F.

A tengerészek a forradalomban

Külön fejezetet kell szentelni a forradalom történetében a tengerészeknek. Ők voltak az elsők, akik a hadseregből a függetlenségi párt béke- és forradalmi propagandájához csatlakoztak. Szabadságra hazajövők, olyanok, akiknek a pólai és cattarói lázadásban való részvétel miatt menekülniük kellett, tömegesen jöttek a Károlyi-pártba és beszámoltak: arról, hogy a magyar tengerészek, akik még künn vannak is, készek hazajönni, hogy egy demokratikus átalakulást forradalmi úton diadalra juttassanak.

A hazajövő tengerészek rendes találkozó helye a Károlyi-párt Gizella-terei klubhelyisége volt. Amikor a pártkör kicsinek bizonyult az ott összejövő Katonatanácsnak, akkor elfoglalták ugyancsak a háznak egyik harmademeleti lakását, amelynek bérlője, két aggszűz, Bácsalmásra utazott és talán még ma sem tudják, hogy a forradalmi propaganda egyik főhadiszállása az ő lakásuk volt. Délelőtt, délután tele volt ez a lakás katonákkal, akik fegyvereket és muníciót is hoztak magukkal, úgy hogy nemsokára valóságos fegyverraktár lett a lakásból. A parancsnokságok is megtudták, hogy katonák itt összejövetelet tartanak, azért a ház előtt gyakran őrségek és dektívek sétáltak, mindenkit igazoltattak, ami ellen a katonák úgy védekeztek, hogy a házban levő üzleteken át jártak be és ki.

A lánchídi véres tüntetés éjszakáján ez a lakás és a pártkör első

emeleti helyiségei tele voltak sebesültekkel. Késő éjszaka, fél egy óra tájban a balközéphez tartozó politikai pártok éjszakai bizalmas tanyajárói, a néppárttól, magam is idevetődtem. Amint becsöngetek a kapun, a házmester mellett álló tiszt gyanúsán rámnéz, majd a jelszót kéri. Bemutatkozom. Írást kér. hogy tényleg az vagyok-e, azután bizalmasabb lesz és kérdezősködik, nem láttam-e katonákat és rendőroket jönni. Megnyugtatom, hogy csak cirkáló őrzérek vannak a közelben.

Egyszerre autó túlkölés, a ház előtt gép-kocsi áll meg. Nagy ijedelem, a lépcsőházban állók felkiáltanak:

— Mindenki fel a harmadik emeletre! Bezárkózni!

Lachne Hugó, a pártkör igazgatója, jött meg embereivel.

Most hallom, mondja izgatottan nekem, hogy a téparancsnokságról egy bizottság jön ide és letartóztat mindenkit, aki itt van. Én mint a pártkör igazgatója, itt maradok és tiltakozni fogok az ellen, hogy a katonaság egy politikai pártban vizsgálatot tarthasson.

Végigjárjuk „a” pártkör helyiségeit, A tanácskozó-terem zöld asztala tele van kötszerekkel, véres vattával, körülötte diákok, fiatal katonák, tiszték, nagyrészüik sebesült. Őt-hat csinos fiatal lány, amint később megtudom, valamennyien egyetemi hallgatónők, akik az antimilitarista agitációban résztvettek, odadással

ápolják a sebesülteket. Forró teával itatják a szenvedő, elalélt fiúkat.

A telefon csönget, a mentők kérdezik, hogy van-e még szükség szanitészre? Nem, hangzik a sebesültek válasza, itt maradunk.

A puskákat, a töltényeket összeszedik: iratokat raknak össze és sebtiben elrejtik. Lachne egy irat-csomót nyújt át nekem:

— Rejtse el a belső zsebébe, magát úgy se fogják megmotozni, hiszen mint újságíró van jelen.

... Még egy főhadiszállása volt a forradalmat előkészítő Katonatanácsnak, a belvárosi reáliskolának épülete a Reáltanoda-utcában, amelyet a tengerészek foglaltak él és tartottak megszállva. Október 28-án, amikor a Katonatanács úgyszólván állandóan üléseket tartott és napon-ta száz-kétszáz embert felesketett, akiknek viszont az volt a kötelességük, hogy újabb híveket toborozzanak, délben megjelent egy alezredes vezetésével egy karhatalmi készütség a Károlyi-pártban és katonákat kerestek. Az ott levő katonáknak még volt idejük az üzleteken át elmenekülniük s a közelben várakoztak, hogy az őrség elvonuljon. Az ezredes azonban egy készültséget ott hagyott s emiatt a tengerészek, katonák nem tudtak visszamenni. Ekkor jutott eszükbe, hogy a Reáltanoda-utcai iskola jó volna a Katonatanács helyiségeinek. Másnap reggel kétszáz ember tisztekkel öszszegyülekezett és bevonult a belvárosi reáliskolába.

Az igazgató és a tanárok nem akarták átadni az iskolát, amire a tenger eszek a tanárokat öszszegyűjtötték egy szobában és bezárták őket. Egy tanár azonban az ablakon át megszökött, mire a tengerészek utánairamodtak és üldözték.

— Tanár úr, itt hagyta az erenyőjét, kiáltotta egy jókedvű tenge-

rész, a professzor egérutat nyert és egy átjáró házban eltűnt

Bizonyára ő értesítette Lukachichot, mert félóra múlva karhatalmi század vette körül a házat és mindenkit, aki bent volt, le akartak tartóztatni. A tengerészek azonban az őrség elöl a háztetőre menekültek s onnan át a Franklin nyomdába, amelynek tetőzetéről a padláson át lejutottak a földszintre.

Ennek dacára a Reáltanoda-utcai iskolában maradt a tengerészek főhadiszállása, akiknek a forradalmi cselekmények gyors végrehajtásában mondhatni oroszlánrészük volt. Ötleteikkel nem egyszer ejtették bámulatba a forradalom polgári vezéreit.

Csak egy jelenet az Astoriából: Nyílik az ajtó, belép egy tengerész, rohamsisak van rajta, a derékszija körül jobbról-balról tölténytáskák között két hatalmas revolver. Mögötte két fegyveres matróz közt egy elegáns sorhajóhadnagy. A matróz az egyik revolvért az asztalra csapja:

— Behoztuk ezt a parancsnokot!

A sorhajóhadnagy, nagyon kedves fin, elmondja, hogy a Stör nevű osztrák-magyar monitornak a parancsnoka, az volt az utasítása, hogy reggel Újvidékre menjen, de ez a három tengerész a hajóján le tartóztatta, ellenálló embereit lefegyverezte, a többiek pedig pártjukra állottak, most itt van. Mint osztrák állampolgár nem akar fel esküdni a Magyar Nemzeti Tanácsnak.

— Miért hoztátok be a hadihajót?

— kérdezték a Nemzeti Tanácsban a tengerésztől.

— Van rajta két tizenötös üteg

— feleli a bravúros foglyulejtés hőse, *Horvát Sándor* (valódi nevén Horvatsanovics Tivadar) behozzuk a hajót a Petőfi-térre, az egyik üteggel lövetni fogjuk a királyi várat, a másikat pedig beállítjuk a Lövöldetér 4-nek.

- Mi van ott?
- Hát ott lakik a Tisza!
- Dehogy, az már rég nem ott lakik.
- Hát hol?
- Azt nem mondjuk meg.

Csak nagynehezen lehetett a három tengerészt lebeszélni arról, hogy a város bombázásától elálljanak.

Nem lehet hű képet adni arról, mi mindent csináltak a tengerészek ezekben a napokban. Csak töredékesen adja vissza azt a példátlanul szívós és vakmerő munkát, amelyet végeztek, az alább következő pár adat.

A tengerészek egyik lelkes megszervezője, Horváth Sándor (Horvatsanovics Tivadar) szerb származású, de jó magyar érzésű tengerészpilóta, A 22 éves fiatalember részt vett a pólai tengerészlázadásban, májusban! Pécsre jött, ahol a 6. gyalogezred zendülésében volt szerepe és emiatt el is ítélték. Szeptember közepén jött Budapestre, belépett a Károlyi-pártba, majd felesküdt a Katonatanácsnak, ahol azal bízta meg, hogy a tengerészek között szerezzen híveket a készülő forradalomnak. Lukachich elfogatósi parancsot adott ki ellene, de nem tudtak ráakadni, mert Horvát hol kéményseprőnek, hol parasztagzának öltözve bujkált és ágitált a városban.

Az első, akit a mozgalomnak megszerveztem — beszélte Horvát — *Dobó István* volt, akit a Keleti-pályaudvarral szemben egy kapu alatt eskettem fel, hogy a szent célért a népuralomért, híven küzdeni fog és bennünket nem árul el. A forradalom előtti vasárnapon gyűlésünk volt a Katonatanácsban, amelyen mindenki beszámolt arról, hogy mennyi embert tud magával hozni, ha nagyobb karhatalommal kellene szembeszállni. A gyűlés

után bejártuk a Ráikóczi-útnak és a Nagy-körútnak forgalmasabb vendéglőit, kávéházait, agitáltunk és felhívtuk a katonákat, álljanak mellénk. Amikor Károlyi hazajött, a nyugati pályaudvar előtt egyenruhában intéztem beszédet a tömeghez. Amikor befejeztem a beszédemet, odajött hozzám egy főhadnagy és azt mondta, tűnjék el, mert különben le fognak tartóztatni. Ekkor ötven társammal el akartunk menni Lukachich lakására, hogy felszólítsuk, tegye le a karhatalmi parancsnokságot. Erről azonban lebeszéltek bennünket és azt mondták, hogy terrorista eszközökkel nem dolgozunk.

Horvát többször megfordult Károlyi lakásán is. Egyszer éppen akkor jött oda, amikor Sényi Péter korvett-kapitány, az óbudai tengerészeti különítmény parancsnoka, távozott el a gróftól.

— Hát te mit keresel itten? — kérdezte a kapitány Horvától.

— Amit te! — hangzott a közkatona válasza. Majd hozzátette:

— Hiszen te József főhercegnél is jelentkezél.

Horvátnak és még vagy negyven tengerésznek, akik a mozgalmat vezették, folyton változtatni kellett lakásukat, mert állandóan letartóztatás veszélye fenyegette őket.

A forradalom, éjszakáján, — beszéli Horvát — mi néhányan megugrasztottunk egy bosnyák karhatalmi századot, amely azután csatlakozott, később pedig lefegyvereztünk több mint száz csendőrt. Szvetlik János, Dobó István, Tót András, Pálfi Lajos, Kis Antal, Rutó Kálmán. Vécsei és mások voltak jelen. Mi hoztuk be a Stört, amelynek legénysége felesküdt a Nemzeti Tanácsnak. Hajnalban az 1-es honvédlaktanyába kellett kimennünk s útközben órákig harcban álltunk a csöcselékkel, amely a Ludovika akadémiaát megtámadta és annak pénz-

tárát és élelmiszer raktárát ki akar-
ta rabolni.

Arra, hogy Horvát kémei milyen
buzgalommal dolgoztak, jellemző
egyik kémének következő jelentése:

Tegnapi nap folyamán álürügy
alatt sikerült megtudnom a Követ-
kezőket az óbudai tengerész-kaszár-
nya viszonyairól:

A laktanya legénysége megköze-
lítőleg 300—400 emberből áll, egy sor-
hajóhadnagy parancsnoksága alatt.
Parancsait a kaszárnya közvetlenül
a hadügyminisztériumtól kapja s így
nem is tudják, hogy létezik más fon-
tos szerv is s így a városparancs-
nokság. Az egész különítményben
még három embernek van nagy ha-
tása a legénységre, egy Jelinek ne-
vű embernek, aki állandóan civilben
jár, egy másik úrnak, aki szintén
delegálva van a Katonatanácsba s
Varga waffenmeisternek.

Az ő mozgalmuknak politikai hát-
tere van. Tisztek és altisztek mind
royalisták, a királypárt emberei, akik
egyéni ambícióból álltak a mozga-
lom élére.

S így lehetséges az, hogy pld.
Sényi Péter korvettkapitány aspirál
a magyar flotta parancsnoki tisztére,
míg Horthy tengernagy, aki polgári
ruhában állandóan pesti lakásán tar-
tózkodik, szintén reméli, hogy neki
is kreálnak egy nagyon fontos meg-
bízást.

A tegnapelőtti kiruccanásnak av-
val magyarázható, hogy a hadügy-
minisztériumból, Gretter századostól
azt a parancsot kapták, hogy a Gizella
tér 2 sz. alatt egy részeg matrózcsa-
pat duhajkodik nők társaságában,
ők azt hitték, hogy valami korcsma
van itt. de mikor meggyőződtek a
valóságról, megelégedtek hogy verbu-
válnak az ő táborukba.

Mint említettem, mozgalmuknak
politikai céljai vannak. Eszközeik is-
meretesek. A tegnapi naptól kezdve
állandó jó élelmiszerünk van, kaptunk
azonkívül minden ember fejünkint
(tegnap) 16 q. szentet, egy teljes alső-
és felsőöltözöt ruhát pár vadonatúj
bakancsot, két tábla cipőtalpat. Ilye-
nekkel akarják édesgetni az embe-
reiket.

Az altisztek mind féltik a kenyé-
rüket, s így a régi, rendszer hívei.
Az emberek — kezdetben úgy tizen-
ötven. — kijelentették, hogy ők már
Pólában kiáltották a köztársaságot
s bármikor hajlandók hozzánk csat-
lakozni, ha nálunk rendezve lesz a
szállás s az élelmiszeri ügy.

A bizalmasabb emberek arról me-
sélnek, hogy bármikor, esetleg egy-
két napon belül, várhatjuk elfogatá-
sunkat, ha nem jelentkezőnk, akkor
a legsiralmasabb sors vár reánk.
Budapest, 1918. november 5.

A magyar forradalomban részt
vett tengerészek átérték Pólában és
Cattaróban a januári nagy láza-
dást. Egyikük, Schöffler Izidor, aki
a pólai lázadásban is vezetőserepet
játszott, elmondta, hogy a tengeré-
szek bizalmi férfiak útján értesül-
tek arról, hogy Budapesten a talaj
elő van készítve a forradalomra. A
tengerészek a cenzúra dacára érint-
kezést tartottak fenn Budapesttel.
Levelekben tájékoztattak őket a
helyzetről, de újságok, nyomtatvá-
nyok is körül teile kezeikbe. Magyar
tengerészek között terjesztették ezt
a dalt:

A MAGYAR TENGERÉSZ DALA.

A „Kossuth Lajos,„ dallamára.

Károlyi gróf azt üzente,
Minden matróz jöjjön Pestre,
Ha nem is üzente volna,
szívünk csak tehozzád vonzna.
Éljen a magyar népszabadság
És a demokrácia.

Folyt a vérünk oly sokáig,
Dnyesztörtől a Piaveig,
De már többé nem fog folyni,
Szabadság fog ránk virulni.
Éljen a magyar népszabadság
Es a demokrácia.

Eljutottunk már odáig
A szabadság kapujáig,
Apáinknak örömére.
Hazánk nagy dicsőségére.
Éljen a magyar népszabadság
És a demokrácia.

A tengerészek figyelme arra is kiterjedt, hogy nincs-e készülöben a hadseregben egy ellenforradalmi mozgalom. Amikor a hadügy-miniszter engedélye alapján *Radnay* István főhadnagy vezetése alatt megalakult a „nemzetőrség tengerészeti különítménye”, megtudták a tengerészek, hogy az 1. honvédhuszárezred és a 7. közöshuszárezred tisztjeinek egy része, arisztokratákai esténként összejöveleket tart, hogy az ellenforradalmat megszeivezze és egy royalista pártot tobozozzon. Megtudták, hogy a jezsuitáknál, majd később a Bristoliban és a Vadászkiúrtban tartottak titkos megbeszéléseket. A tengerészek azonban nyomukban voltak. A reakció is megneszelte, hogy résen vannak a forradalmárok és nem mozgó-lódó! t többé.

A tengerészek az elsők közt voltak, akik biztonsági őrségeket kül-

döttek, a fontosabb helyekre. A forradalom éjszakáján már hajnaltájban Károlyi Mihály kimerülten tért haza Egyetem-utcai lakására, hogy pár órára lepihenjen. A palota kapujában és a lépcsőházban fegyveres matrózokkal találkozott. Megéljenezték, ő pedig barátságosan beszélgetni kezdett velük. Feltűnt, hogy néhányan közülük csak törve beszélnek a magyar nyelvet. Megkérdezte, hogy talán nem magyarok?

Egy magyar tengerész felvilágosította:

— Vannak köztünk horvátok, dalmátok és isztriaiak is.

— És maguk is eljöttek — fordult hozzájuk Károlyi — küzdeni a magyar függetlenségért és népuralomért?

— Kérem szépen, — felelte *AZ* egyik dalmát — nekünk az mind-egy. *A matróznak az a fő, hogy lázadás legyen . . .*

Kemény Ferenc.

Esküszik a budapesti helyőrség

A Duna partjáról a Himnusz, a Szózat és a Kossuth-nóta hangjait hozza a friss szél és egetverő kiáltás robban bele sűrűn az őszi reggelbe: a parlament előtti téren a budapesti helyőrség tisztikara esküszik föl a független, szabad Magyarországának.

...Sokan vannak: fiatal, vidám hadnagyok, komoly főhadnagyok, sok háborús rémületet látott kapitányok, maguk elé néző, elgondolkozó törzstisztek és tábornokok. Bajtársak, akik a harctéren forrtak össze, igaz barátságban, örvendve üdvözlik egymást. Innen is, onnan is ujjongó kiáltások hangzanak: régen halottnak vélték találnak egymásra. Zsibong az egész tér. A jobb jövő reménye fölfrissíti a lelkeket és szabad, független, munkára vágyó emberekből lelkesen buzog a

szó. A polgári közönség szeretettel veszi körül a sokat szenvedett tiszteket és várja, hívja vissza a maga körébe a hősöket.

Zeneszó hallatszik és mindjobban erősödik. Csoportok érkeznek: a huszonkilences honvédek, az egyes honvédek és a tüzérek tisztjei jönnek négyes sorokban. A tüzértisztek élén egy idősebb kapitány hatalmas nemzetiszínű zászlót visz. A közönség éljenezve nyit utat a tiszteknek, akik bevonulnak a lépcsők alatt üresen hagyott négyszögbe. A levegőben megjelenik két alacsonyan szálló repülőgép. A fekete kereszt helyén óriási piros-fehér-zöld lobogó. A pilóta röpcédulákat dob a tömeg közé. Azután percekig nem történik semmi.

Hirtelen, meglepetésszerűen a szabad téren terem egy polgári ru-

KÁROLYI kihirdeti a népszavazást a köztársaságot. Mögötté jobbrol BARTHA hadügyminiszter, balrol HOCK JÁNOS. Hock mögött GARAMI kereskedelemügyi miniszter

JÁSZI és BOKÁNYI
kihirdetik a kupolacsarnokban hozott néphatározatokat.

házatú, őszhajú, de fiatalos arcú férfi. aki meglepetti a kalapját és harsányan kiáltja:

—Katonák!

A tisztek csak most eszmélnek rá, hogy ki lehet az ismeretlen úr: *Linder Béla*, a magyar hadügyminiszter. A sapkák lerepülnek és sok ezer ember ajkáról egyszerre harsan föl az éljen.

—Katonák — kezdi újra a hadügyminiszter — fegyelmet kérek, fegyelmet követelek, mert csak így tudjuk lerakni az új Magyarország alapjait.

— Mi eddig híven teljesítettük kötelességünket kint a harctéren szenvedtünk, borzalmakat álltunk ki, melyekről embereknek, akik nem voltak kint, fogalmuk sincs. Mindezt lelkesedéssel, nagy önmegtágadással cselekedtük, mert azt hittük, hogy azok az ideálok, amelyekért küzdöttünk, megérdemelték ezt. Uraim! Én, mint az önök felelős hadügyminisztere, jelenem itt ki, hogy azok az ideálok hamisak voltak. Azok az ideálok megbuktak az egész eddigi rendszerrel együtt. új világrend alakult ki. Ebben az új világrendben, ebben az új Magyarországon is szükség van fegyelemre és ezt én minden eszközzel fön is fogom tartani.

Minket nem vertek le, mi győztünk, a nép győzött. Leverték azt a hamis rendszert, amely minket ebbe a háborúba belekényszerített. Amikor az orszokat levertük, amikor tehát nemzeti védelemről sem lehetett már beszélni, még akkor is tovább kellett küzdőnünk imperialista, militarista, egoista célokért. A régi, hamis ideálok azonban összeomlottak, mert agyagból voltak, mert sallangos jelszavakkal voltak csak fölcifrázva. Mi ebből a háborúból azt a tanulságot merítettük, hogy csak egy örök igazság van: a felebaráti szeretet igazsága, a népek egymásközi szeretetének igazsága. Kint a lövészárokban nines különbség magyar, olasz vagy francia közt, az mind szenved, borzalmakat áll ki és egymást sajnálja, hogy még mindig kint kell lenniök. De én azt merném mondani, boldogok lehetünk, hogy a háború ilyen soká tartott, igen, ennek sokáig kellett tartani, hiszen ezer év

tradícióit, ezer évek szolgátságát, ezer évek zsarnokságát kellett rombadönteni. Ehhez öt éves háború kellett, ehhez millió és millió halál kellett, hogy egy új győzelmes élet támadjon föl belőle. Ez az új, győzelmes élet a pacifizmus jegyében születik meg. *Lelkes* éljen fogadja a nagyszerű szavakat és imbolygó sapkafelhő emelkedik a tömeg felé.

A hadügyminiszter is magasra emeli a kalapját és úgy kiáltja:

— Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni! Fegyvert többé szolgálaton kívül nem viselünk, se tisztek, se legénység. Mielőtt kivenném Önökből az esküt, másik esküt kérek. Arra esküdjenek Önök, akik eddig a háború lelkes zászlótartói voltak, hogy ezentúl a békének még lelkesebb munkásai lesznek. Esküdjenek meg arra, hogy gyermekeiket olyan szellemben fogják nevelni, hogy ezentúl a háborúnak mély a lehetősége is ki lesz zárva.

— Esküszünk — harsant föl elemi erővel.

Ebben az ünnepi pillanatban érkeznek *Károlyi Mihály* és *Jászi Oszkár*.

— Éljen Károlyi Mihály — kiáltják a tisztek, — éljen a magyar köztársaság elnöke!

A lelkesedés elültével újra fölcseng a hadügyminiszter hangja:

—Katonák, esküdjünk!

—Ki a kardokkal — kiáltják tühányan, de közös akaratban egyesülve vágja vissza a tömeg:

—Nem kell a kard! El a fegyverrel! Látni sem akarjuk.

A néhány meztelen penge engedelmesen visszacsúszik a hüvelyébe.

— Tegyük a jobb kezünket a szívünkre — harsogja *Linder* — és úgy esküdjünk Magyarország függetlenségére.

A tisztek jobb kezüket a szívükre nyugtatva mondják az esküt. Robbanva, egyforma ütemben zúg és harsogva száll a nép háza felé:

— Esküszünk, hogy Magyarországhoz hűek leszünk, teljes függetlenségét megvédjük és minden erőnkkel az or-

szág javát, gazdagságát és haladását akarjuk szolgálni. Isten minket úgy segítjen!

A zászló földig hajolt, a katonazenekar rázendített a Himnuszra és katonák és polgárok dobogó szívével, könnyes szemmel énekelték végig az „Isten áldd meg a magyart”.

Ezután *Károlyi Mihály* lépett a zászló alá.

— Katonák! Pajtások! Akik a házat ötödfél éven keresztül véretekkel és életetekkel akartátok megvédeni, akiket félrevezettek, de azért a hazáért küzdöttetek, hozzátok szólok ebben a gyönyörű pillanatban, arra kérlek titeket, legyetek a magyar függetlenségnek és a demokráciának olyan leverhetetlen katonái, amilyenek eddig voltatok. Mától kezdve a békéért kell küzdenünk, de nem fegyverrel, hanem «rős akarattal. A fegyverek korszaka megszűnt. Az akarás korszaka következett el. Polgártársak, nagy lelki erő kell ahhoz a fizikai bátorsághoz, amelyet ti a lövészárkokban tanúsítottatok. Mi most a haza, a béke és a paciizmus nevében — ha lehet — még nagyobb bátorságot kérünk tőletek. Ez pedig a lelki bátorság, mely a fizikai bátorságnak felette áll. Oda kell államink a művelt világ arénája elé és megmondani bátran, nyíltan és őszintén: függetlenek akarunk lenni, békét akarunk és nem akarunk többé semmiféle imperializmusnak szolgái lenni.

Katonák, hozzátok szólok, kérlek titeket, gondoskodjatok a rend fentartásáról, mert a forradalom eredményeit, ennek az országnak függetlenségét csak úgy biztosíthatjuk, ha rend van ebben az országban. Mi nem akarunk rablóvezérek lenni, nem akarunk a felforgatókkal menni, nekünk a munka a fő és a köz- és vagyónbiztonság. A magyar kormány tudja, hogy mivel tartozik nektek és épen ezért

elhatározta, hogy a legénység zsoldját napi négy koronára emelte föl. A tisztek fizetését századosig bezárólag száz százalékkal, a törzstiszteket pedig hetvenöt százalékkal emelték föl.

Üdvözlőfogadás fogadta ezt a bejelentést, azután folytatta a miniszterelnök:

— Polgártársak! Katonák! Azaz nem is mondom most már, hogy katonák, mert jói mondta a hadügyminiszter úr, hogy nem lesznek többé katonák, csupán nemzetőrség a rendintartására. Üdvözlöm Önöket és ha lehetne, valamennyiöket szívemhez szorítanám, szeretnék leborulni Önök előtt, hogy megköszönjem azt, amit tettek.

Leírhatatlanul lelkes jelenet következett. A zenekar a Szózatot intonálta, a lobogó újra felemelkedett, a teret szegélyező házak erkélyeiről kendőket lengettek és virágot dobáltak a tisztekre.

Ebben a hevületben *Károlyi* kiáltta karjait és úgy kiáltotta:

— Most pedig ismételjük meg *Petőfi* szavait: esküszünk, esküszünk, hogy rabok többé nem leszünk.

Mint az orkán zúgása, úgy csapott föl a tisztek serege:

— Esküszünk, esküszünk, hogy rabok többé nem leszünk.

A következő pillanatban megszólalt a zenekarban és ezrek ajkán:

— *Kossuth Lajos* azt izente... Véget ért a gyönyörű aktus. A tisztek *menetté* sorakoztak és elindultak a zászló után. Bejárták a város főbb utait, a polgárok ünnepték a derék katonákat és dél felé a legnagyobb rendben elszlott a tömeg.

U. D.

Döntsön a nemzetgyűlés.

Péntek estére vége szakadt az eddigi habozásnak. A forradalom széki maga előtt söpörte a szereplőket és most már teljesen a nép-

akarát nyomása alatt fejlődtek a dolgok. *Károlyiék* addig arra gondolhattak, hogy az átalakítást a régi államformában is végre lehet

hajlam, de pénteken már pontosan lehetett érezni, hogy ez a megoldás nem elégíti ki a széles néprétegeket.

Ennek a megismerése után most már drámai egymásutánban peregték le az események.

A kormány délután minisztertanácsra gyűlt össze. Elvben elhatározták, hogy fölveszik programjukba az államforma megváltoztatását. De eskü köti a kormányt az esküszegéstől pedig irtóznak. *Károlyi* autóba ül és föl siet *József* főherceghez, akinek őszintén föltárja a helyzetet.

József főherceg némán végighallgatja, a grófot, aztán lehajtott fejével mondja:

— Jó, én megpróbálom.

Onnan, a szobából fölhívják a királyt. *Károlyi* telefonon előadja a kérését, a király félórai gondolkodási időt kér. Fél óra múlva megjelen a felelet: a király föloldja a minisztereket az adott eskü alól. *Károlyi* siet vissza a minisztertanácsba.

A központi városháza előtt szorongó tömeg — most már ott dolgozott a Nemzeti Tanács — sejtette, hogy miről folyik a tanácskozás és szinte elementáris erővel követelte a köztársaság rögtöni kikiáltásait. *Nagy György* tüzelte a népet, amelynek egy része fölnyomult Déri alpolgármester szobájába. A zsvivaj behallatszott a minisztertanácsba.

A várakozás perceit egy rémhír tette még elviselhetetlenebbé. Vilámgyorsan futott körül a vészkiáltás:

— Az orosz foglyok kiszabadulnak a kenyérmezei fogolytáborból és fölfegyverkezve Budapest ellen jönnek. Hetvenezren vannak és már a Vörösvári-úton járnak. *Fényes László* hiába csitította az embereket, nem akartak hinni a józan szavaknak. Sokan a főkapitányságra szaladtak, ahol fegyvert osztogattak, mások a színházakat verték föl ijedt kiáltásukkal. Hisztéria vett erőt az egész városban.

Hirtelen híre járt, hogy vége a minisztertanácsnak, öt perccel később kijött a kormány. Zúgott az éljen és a taps, amikor a kormány tagjai a tanácskozó asztalnál helyet foglaltak. *Hock János*, a Nemzeti Tanács elnöke előbbre lépett és csöndet intett. Átmenet nélkül, szinte fájó csönd lett a forró teremben.

Linder Béla, a hadügyminiszter, föláll. Kezében papiroslap reszket, szemei könnyesek, hangja elcsuklik.

— A legnagyobb megindulással szölok önökhöz. A magyar kormány teljes felelőségének tudatában e nehéz viszonyok között elhatározta, hogy a frontokon a katonák mindehnyütt azonnal tegyék le a fegyvert, Szomorúan megtört szívvel jelentem ezt, mert négy esztendő keserves küzdelme, a magyar nemzetnek páratlan vitézséggel és önfeláldozással vívott harca után kellett megtenni ezt a lépést. De megtettük azzal az erős akaratral, hogy ilyen háborút pedig többé nem viselünk és a felelőséget ilyen háborúkért nem vállaljuk. Polgárok, katonák és munkások! Felolvasom azt a proklamációt, amelyet mint hadügyminiszter a katonákhoz intézek, amelyben a kormány lépését velük tudatom. Az összes frontokon utasítást kaptak a hadseregparancsnokságok, beleértve az Arme-Oberkommandót, hogy valamennyi magyar csapat tegye le a fegyvert, rögtön kezdjék meg a tárgyalást az ellenséggel és amennyiben az ellenségnek Magyarországot meg kell szállania, azt is követeljék a tárgyaláson, hogy ide angol, vagy francia megszálló csapatot küldjenek.

A miniszter azután fölolvasta a katonákhoz intézett proklamációt, amely a következőképpen hangzott:

Katonák!

Több mint négy évi dicsőséges küzdelem után Magyarország válságos helyzete és az új világnézet, mely megdönti az erőszak uralmát és a né-

pek békés szövetségét akarja, a felelős magyar kormányt arra az elhatározásra készítette, hogy a további harcot az összes harctereken beszüntesse.

A magyar kormány elhatározásából e rendelkezéseket erre egyidejűleg megtettem.

Nem vagytok legyőzöttek! Emelt fővel, férfias öntudattal kövessétek a parancsot. Nehéz küzdelmek nem volt haszontalan, mert meghozta az emberiség legszebb diadalát. Véretekkel és kitartástokkal váltottátok meg Magyarországot, fiaitok és unokáitokat egy jövő háború véres borzalmaival.

Meghoztátok az áhító emberiség legszebb álmát: a világbékét. A jelen és jövő nemzedék hálája lesz kiérdemelt jutalmatok.

A magyar kormány tudja kötelességét és gondoskodni fog, hogy benneteket munkával, élelemmel és ruhával várjon, hogy a visszatérés után ki-ki folytathassa becsületos, békés munkás életét és hogy elfeledtesse veletek hosszú szenvedéseket.

Hogy ez az átmenet a mai viszonyokból a nyugodt, békés életre biztosítva legyen, katonatanácsokat és nemzetőrséget szervezünk, amely örködni íg a belrend fölött, hogy végre átvehesse mindnyájunk felett kiengesztelő uralmát az „Örök béke”.

Mélységes megilletődés fogadta a szavakat, a hadügyminiszter kimerülten ült le. Utána *Károlyi Mihály* szólott:

— Alig huszonnégy órája vagyunk kormányon és máris súlyos helyzetben vagyunk, amelyben a kormány szükségét látta annak, hogy programját azonnal kibővítsé. Érezve azt, hogy a közhangulat ereje szerint a nép nemcsak afelett akar most már dönteni, hogy a demokrácia és a függetlenség kivívható legyen, hanem a közhangulatnak szinte elementáris ereje követeli, hogy az államformára nézve is döntés történjék, még pedig az egész nép döntése. Nem akartuk, hogy az eskü, amelyet a királynak letettünk, bennünket szabad elhatározásunkban és cselekvésünkben korlátozzon, mert a királyságra történt eskü kötötte kezünket. Belátva a közóhajt, meg kellett kérnünk a királyt, hogy mentsen föl

bennünket a neki tett eskü alól. Indokoltuk ezt azzal, hogy az egész magyar kormány úgy látja, hogy az ország létiére, a nép megnyugvására nézve rendkívül fontos az, hogy a kormány programjába felvegyük az államforma kérdését. A választ megkaptuk: a király felmentette a magyar kormányt esküje alól.

Viharos éljenzés csattant föl ezekre a szavakra. Az emberek kalapokat, zsebkendőket lengetve kiáltották:

— Éljen a forradalmi magyar kormány!

— Mi tudatában vagyunk annak, — folytatta *Károlyi* — hogy bármily formák közt foglalta el helyét a kormány, hatalmát a néptől kapta, helyét a nép akaratából foglalta el, tehát csak a nép akaratából és akaratával maradhat itt. *Kunfi Zsigmondot* kérem föl, olvassa fel a kormánynak és a Nemzeti Tanács intéző bizottságának egyhangúlag elfogadott javaslatát ebben a kérdésben.

Kunfi Zsigmond a következő határozatot olvasta föl:

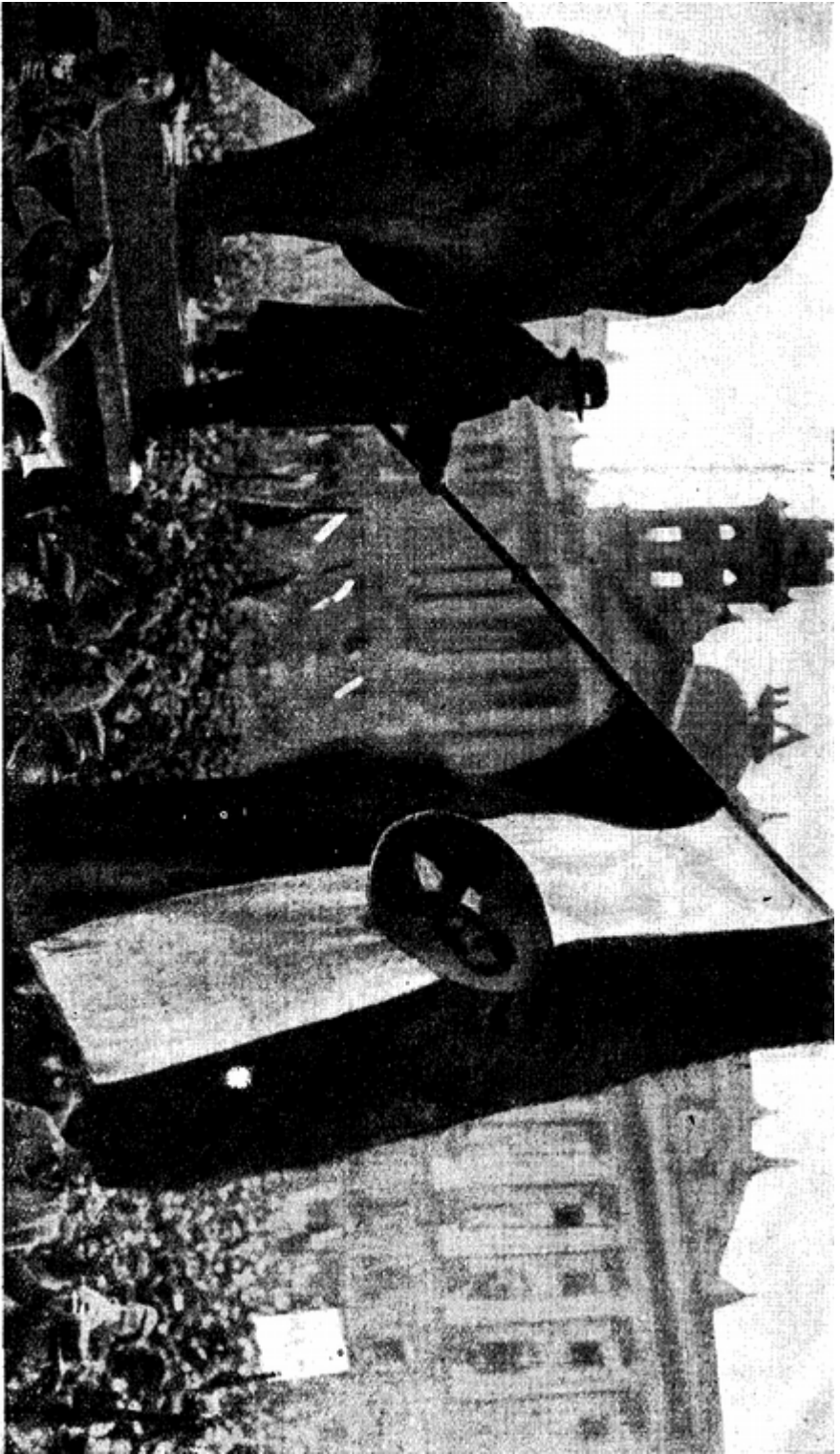
A nép legszélesebb tömegeiben megnyilvánult köztársasági hangulat alapján a kormány elhatározta annak a kérdésnek a kormányműjében való felvételét, milyen legyen Magyarország államformája: monarchia vagy köztársaság. E kérdés eldöntéséi a kormány arra az alkotmányozó gyűlésre bizza, amely az általános, egyenlő, titkos, a nőkre is kiterjedő választójog alapján a legrövidebb idő alatt, legfőleg hat héten belül össze fog ülni. Ennek a választójognak az életbelépését a kormány, ha lehetséges, a törvényes formák betartásával, ha ellenben ez akadályokba ütköznék, más alkalmas eszközökkel fogja biztosítani.

Zajos helyeslés. *Kunfi* tovább beszél:

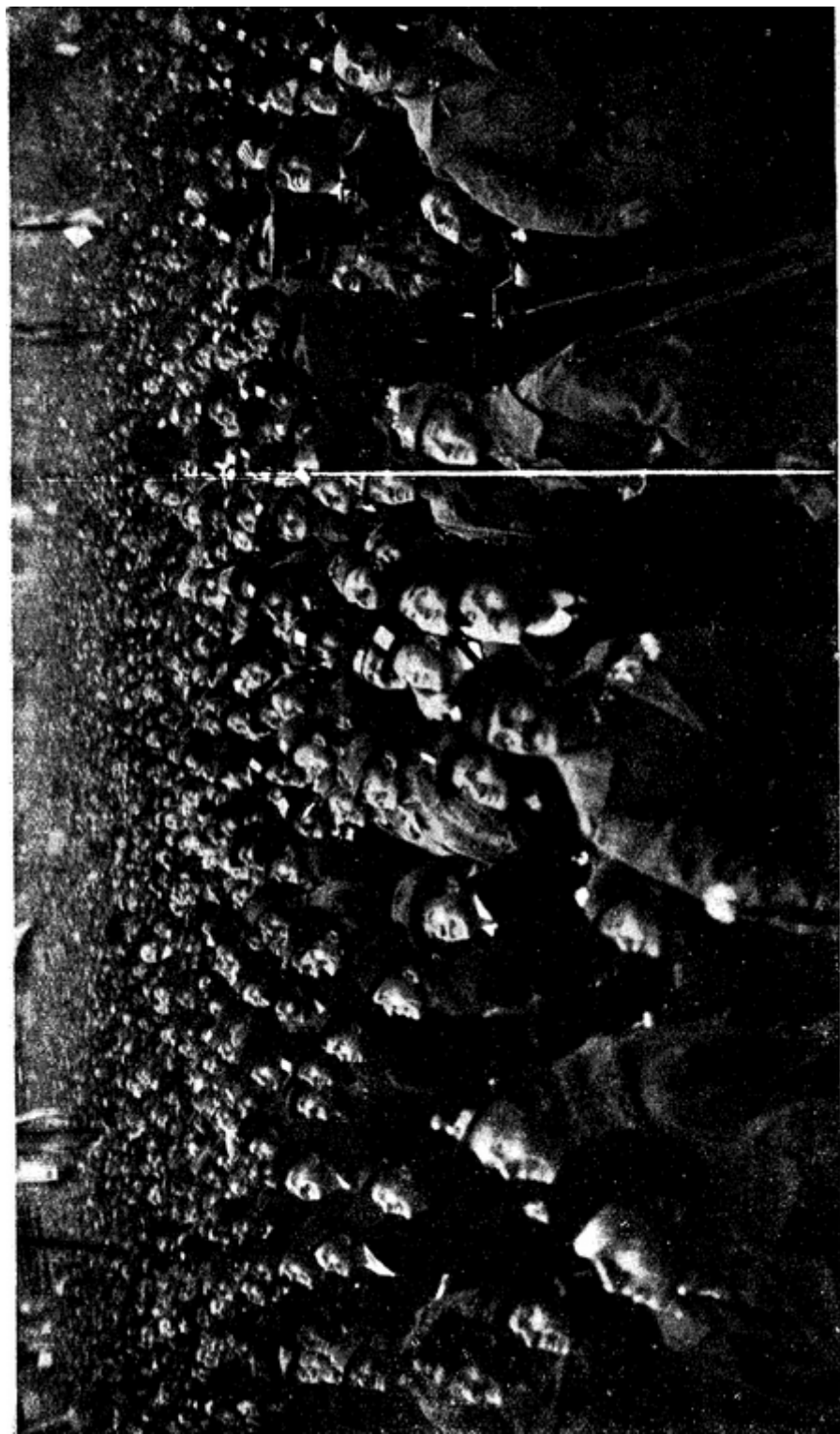
— Legyen béke az országban. Ehhez elsősorban véget kell vetni a fosztogatásnak. Nem akarok rablók és fosztogatók vezére lenni. Vigyék be mindenkinek az öntudatába, mondják meg önök mindenkinek, hogy mi ezt megköveteljük tőlük és árulóknak, háborús uszítóknak, a népuralom ellenségeinek, a megbukott rendszer szövetség-

Az Alkotmány-utca a köztársaság kikiáltása napján.

Kossuth-zászló a Kormányzóság kihirdetésénél.

At ünnepi nap a kerengő repülőgépeket figyelni.

Aki két magyar forradalmat és detronizálást ért meg : 48-as honvéd a parlament előtt.

geseinek és kémeinek tartjuk mindazokat, akik akármilyen jelszóval ide be akarják dobni olyan társadalmi fel-fordulásnak, rablásnak gondolatát, amely a nagy munkái lehetetlenné teszi.

Most ismét *Hock János* lépett elő. Fekete reverendájában, sápadt arccal, szinte fölmagasztosulva állott ott és ünnepélyesen mondta:

— A kormányt a király felmentette az esküje alól, én pedig fölszóltom, hogy a visszaadott esküt most tegyék le a Nemzeti Tanács kezébe.

A kormány fölemelkedett: a templomi csöndben felhangzott az eskü.

Én esküszöm, hogy Magyarország-hoz hű leszek és teljes függetlenségét megvédem. Minden erőmmel Magyarország népének javát, szabadságát és haladását fogom szolgálni. Isten engem úgy segítjen.

Percekig tartó lelkesedés felelt az esküre.

— Éljen a köztársaság elnöke! Éljen Károlyi Mihály! — hangzott és fölszendült a Himnusz. Magukon kívül, a szemükben könnyel énekelték a jelenvoltak, az „Isten áldd meg a magyar”-t. Károlyi Mihály lehajtotta a fejét észleplezetlenül törölgette a szemét, Jászi Oszkár halálsápadtan, Kunfi keményen fölszegett fővel állt, mialatt az ima hangjai megtöltötték a kis termet.

— Legyenek ma apostolok — fejezte be *Hock János* — vigyék szét a hírének az eseménynek, éleszsék a népben a szent tüzet és vigyék el ennek a pillanatnak a magasztosságát.

— Éljen Kossuth Lajos köztársasága — felelte a tömeg és mint a hírnökök serege rohant ki az éjszakába, hogy belekiáltsa a sötétségbe Magyarország újjáalakulásának hírének.

U. D.

A forradalom plakátjai.

Budapesten ma minden utcáson egy darab história: a kiragasztott plakátokból el lehet olvasni az egész forradalom történetét.

A forradalom első fecskéi hosszúkás vörös és piros-fehér-zöld plakátok voltak, a következő szöveggel:

A NEMZETI TANÁCS VÉDELME ALATT!

Ezek a plakátok akkor jelentek meg, amikor Károlyi a királyi kihallgatásokra ment, amikor a főváros ideges izgalomban készülődött a vasárnapi nagy népgyűlésre. Akkor még úgy látszott, hogy ez a népgyűlés lesz a forradalmi mozgalom nagy erőpróbája. Föl vonulásoktól, hangos tüntetésektől, rendőr-sortüzektől és bosnyák szuronyrohamoktól tartott mindenki. És egyszerre nagy lett a piros fehér-zöld és az égő vörös plakátok keletje. Rögtönösen megjelentek minden kirakatban, minden kávéházi ablakban. A nyárspolgároknak jó szimatjuk volt: megérezték azt, hogy a Nemzeti Tanács védelme már akkor többet ért, mint a roskadozófélben levő hivatalos hatalomnak minden erőfeszítése. A nép önfegyelmére hivatkozó plakátoknak talán nagy részük volt abban, hogy a nagy forradalmi mozgalmak alatt a kirakattáblák úgy szólván semmit sem szenvedtek. Mindenesetre kevesebbet, mint a mennyibe a Tisza-korszak alatt akármelyik utcai tüntetés került.

I.

Polgártársak!

Összetű, tisztelt ja kedvű Budapesti dútlános népmű! A nép forradalma győzött!

Magyarország első népkormánya béke megkötése

Aznap megtörtént minden állam, hogy az nap alatt létrejött a fegyverszünet és a békeszerződés. Bizony benne, hogy ugye rémülést váltott ki, hogy a háború következtében a nemzeti, hogy szabaddá fog megmozdulni az ország, fordított irányban. Magyarország teljes állami igazgatására kiderült, hogy az ország igazgatására is át kell venni. Szabadon vagyunk és mind szabadon meg lehetünk szabadok a hazánkban, mind szabadon meg lehetünk szabadok. Minden megkötött a fegyverszünet megkötésére és szervezettel megkötötték az ország szabadon megkötését, a jogszabadságot, az alkotmányt, a győzelmet és igazságot. Minden a teljes állami igazgatásra kiderült, hogy az ország igazgatására is át kell venni. Szabadon vagyunk és mind szabadon meg lehetünk szabadok a hazánkban, mind szabadon meg lehetünk szabadok.

Polgártársak! Mi hiszünk, hogy bár az első kormányt bírálni lehet, olyan válságos és katasztrofális helyzetben van ma az ország, amilyetől félni kell, hogy a nap forradalmi győzelmének ellenében az ország, hogy szabaddá fog megmozdulni az ország, fordított irányban. Magyarország teljes állami igazgatására kiderült, hogy az ország igazgatására is át kell venni. Szabadon vagyunk és mind szabadon meg lehetünk szabadok a hazánkban, mind szabadon meg lehetünk szabadok.

Budapest, 1918. október 31.

Károlyi Mihály gróf miniszterelnök és elnök
Károlyi Mihály gróf miniszterelnök
Károlyi Mihály gróf miniszterelnök
Károlyi Mihály gróf miniszterelnök

II.

Budapest, 1918. október 31-én.

Budapest Polgárai!

A székesfehérvári tanácsa az idők hívő szavára felkeltésével csatlakozott a szabadság kivívására és a hamisítatlan népiuralom megvalósítására.

Magyar Nemzeti Tanácshoz!

Ünnepélyesen kijelentjük és fogadjuk, hogy hazafias felkészüléssel és szívós munkával minden erővel szorgalmunk azokat a magasabb eszméknek szolgálatába nyeljük a Magyar Nemzeti Tanács pillanatuk alatt vértanúsággal megvalósított. Minden intézkedésünk a Magyar Nemzeti Tanácsal egyetértésben fogjuk megtenni és főgondunk lesz a személyi és vagyonszerzés megvédése, a polgárok elemi szükségleteinek és a közbiztonság zavartalan menetének biztosítása.

Bizalommal fordulunk a főváros hazafias többségéhez, hogy szíveskedjen bennünket a haza ügyére és a nemzet minden polgáranak javára határozottan támogatni.

A Székesfehérvári Tanácsa.

III.

Munkások! Elvtársak! Egyetlen nap alatt vértelenül imponáló fegyverkezéssel győzött a magyar forradalom!

A katonák és a szervezett munkások testvéri ölkezése eldöntötte a harcot. A reakció zsoldosainak minden erőszaka és ravaszága hatástalannak bizonyult.

A népkormány megalakult Gróf Károlyi Mihály miniszterelnökkel az élén azzal, hogy valósítsa meg a Nemzeti Tanács teljes programját.

A Nemzeti Tanács szervezete megmarad. A hadsereg és az összes hivatalos testületek csatlakoznak.

Munkások! Elvtársak! Amilyen imponáló fegyverkezéssel kiközösítették a független demokratikus Magyarországot, úgy térjetelek vissza a munkába.

A forradalmat nem szabad bemozdítani fosztogatásokkal és a rend megzavarásával. A szervezett munkások kötelessége gondoskodni arról, hogy a rend és nyugalom minél előbb helyreálljon.

Képviselőink gondoskodnak arról, hogy a munkások követeléseit teljesüljenek.

A karhatalom teljesen kezünkben van.

Éljen az új, demokratikus Magyarország!

A Nemzeti Tanács. A magyarországi szociáldemokrata párt.

Magyar Nemzeti Tanács

IV.

A Nemzeti Tanács a következő utasítást adja:

Akinek nincs dolga, ne járjon az utcán és ne zavarja a rend fentartását.

A népkormány vállalja a rend fentartására, de ehhez az szükséges, hogy senki ne járkáljon fölöslegesen az utcán.

Győztünk!

A Nemzeti Tanács.

Magyar Nemzeti Tanács

V. PARANCS

Budapest városparancsnoka segítségülben meghagyja, hogy minden polgár a mozgalmak napokban, amelynek remélhetőleg nem sokáig tartanak, csak a leg-halaszthatóbb esetben hagyja el lakását a minden iskolában igyekszik a mind Tartására.

Katonák!

Ti, akik a legnagyobb hősiességben meghaltatok az elmúlt 24 órában, ne melegekéljétek be kívülről becsületeteket azért, hogy vértelen polgárokat személyi életben és vagyonukban bánthassatok.

Bizonyítok olyan katonáknak, mint amelyeknek élettel az egész világ szemében a rettentés háborúban magyart!

Tartózkodjatok a szeszveszélyektől és állojro vonuljatok be lakotányátokba.

Annál is inkább, mert a parancsot ellenkezők a Nemzeti Tanács a leg-kegyelmesebb **Ágja békéltet.**

Amennyiben katonáktól, hogy hazájuknak engedelmesséjének, mert ok akartak megkérni a Nemzeti Tanácsnak.

Ugyancsak becsületet, jó magyark és fogadjatok szót bejárásotoknak, kik a válságokhoz.

Budapest, 1918. október 3.

HELTAI

VI. Tudomásul!

A magyar kormány ma letette az esküt a Nemzeti Tanács kezébe és a következő határozatot hozta:

A ma megválasztott Nemzeti Tanácsnak a Magyar Kormány teljes hatalmát átadta, amely a kormány feladatát megkezdte, a kormány elnökét a kormányzó megválasztotta az alkotmányozó gyűlésre.

alkotmányozó gyűlésre

Éppen ezért elrendeljük, hogy az alkotmányozó gyűlés **máregnapon** kezdje meg munkáját, amely az országos, egyenlő, titkos, a székben is kifizetés nélküli választás alapján a legközelebbi idő alatt, legkorábban hat hétben kezdődik be. Ezen a választáson résztvevőknek a törvény és a választás szabályait meg kell tanulniuk az országos választás előtt, ma utolsó alkalommal fogják kiadni.

A kormány el van határozva, hogy olyan utat, amelyet az adott viszonyokhoz legjobban alkalmasnak tart, megkeresse, hogy az a választás, amelynek alapján beállít az alkotmányozó gyűlés, **máregnapon** kezdje meg munkáját, akár a képviselőházban való szavazás, akár október utján a nép akaratából törvényes emelkedjen. Mivel szemben csak az az álláspont lehetett elfogadható, hogy az a parancsot kiderítik, bármennyire is meg akarjuk kezdeni Magyarország, ma egyetemes döntés, ma az egész magyar nép és nemzet!

Az alkotmányozó gyűlésnek, hogy emberrel emberre járjon, mondja meg mindenki, aki meg akarja, hogy bele legyen az országban, hogy egyenlő legyen az országban, akkor az ezt elvárunk, hogy véget kell vetni a fosztogatásnak és rablásnak. Mert az egy katonának ennek a kormányának programját messze túlnemlégi programot akarunk megvalósítani.

Budapest, 1918. november 1.

A kormány nevében:
Károlyi Mihály
miniszterelnök.

VII.

Katonák!

Mint négy év dicsőséges küzdelem után Magyarország s helyzete és az új világnézet, mely megdőnt az erőszak és a népek békés szövetségét akarja, a felelős magyar yt arra az elhatározásra készítette, hogy

az utolsó harcot az összes harctereken azonnal beszüntesse.

magyar kormány elhatározásából a rendelkezéseket erre íg megtehetem.

Nem vagytok legyőzöttek!

Ugyancsak meg kell értenetek, hogy a parancsot, Nehéz megkérni nem volt haszontalan, mert meghozta az emberiség több áldását. Véretekkel és kártartásokkal váltottátok meg a világbékét, halottak és emokáltakat egy jövő háború véres tanyáit.

Meghatároztok az áhító emberiség legszebb álmát,

a világbékét.

A jelen és jövő nemzedék hája lesz kiérdemelt jutalmatok. A magyar kormány tudja kötelességét és gondoskodni fog, hogy bevezesse

munkával, étellel és ruhával

várni, hogy a választás után közzé hozhassa a békés munkatársak és hogy elfogadja a választás hozta szervezeti elhatározásokat. Hogy az az álommal a mai viszonyokból a nyugodt, békés életre bírható legyen.

Katonatanácsokat és nemzetőrséget szervezünk, melyek által fog a belső békét, hogy végre átvessze a kormányunk feletti kötelességét annak az „Jóak belső”.

Budapest, 1918. november 1.

Linder Béla
Magyarország hadügyminisztere.

VIII.

Budapest egész helyőrségéhez

KATONÁK!

A NEMZETI TANÁCS, a Hadügyminiszterrel egyetértésben és minisztertanácsai határozat alapján elrendeli a Katonatanács újalkotását és végleges megszervezését.

A forradalom dicsőséges első napjaiban a legelsőszintű és legkiválóbb harcosokból szerveződött és egyszerű cselekedeteket hajtott végre. Most azonban új feladat előtt állunk:

meg kell szervezni a nagy katonatömegeket!

Eppen ezért elrendeljük, új demokratikus alapon az egész budapesti helyőrség szabad választásából kikerülő **KATONATANÁCS** megalakítását.

Minden lakonyában és mindenütt, ahol csapatok tartózkodnak, azonnal bizalmiférfiakat kell választani! A választás minden alakulat gyűlésén történik. Minden zászlóalj tisztjára egy, legénysége pedig négy bizalmiférfi választ. Minden bizalmiférfi pecsétet igazolvánnyal kell ellátni. A bizalmiférfiik valamennyien jelenjenek meg november 3-án, vasárnap reggel 9 órakor a régi képviselőház (Főherceg Sándor-utca) nagytermében. Itt fog megalakulni a budapesti helyőrség katonatanácsa.

A katonatanács megalakításával a minisztertanács és a hadügyminiszter Dr. Pogány Józseffel, a Katonatanács kormánybiztját bízta meg.

A Nemzeti Tanács
Linder, hadügyminiszter.

Azután elmúlt a népgyűlés. Károlyi visszatért Bécsből és nem kapott megbízást. Huszonnyolcadikára, hétfőre, nagy fehér plakátok terpeszkedtek el a budapesti házak falain. A plakátot József főherceg írta alá, mint homo regius és fölhívta a nemzetet, hogy az ország korszerű és minden tekintetben független berendezése érdekében óvja meg az ország törvényes rendjét és segítse elő az erők egyesítését.

A régi rendnek ez a plakát volt az utolsó följajdulása. Láthatatlan kezek már előkészítették a nagy erőszakos földindulást és ezek a láthatatlan kezek egyszerre száz és száz plakátot ragasztottak Ma Várnai Zseni gyönyörű forradalmi versével:

Én magzatom, szép katona fiam
szíve vérével ír neked anyád.
Mióta a császár kenyerét eszed,
Vörösbe fordult itthon a világ,
Most készülünk a döntő nagy csatára
S ti lesztek ellenünk majd a sereg,
Ha ráuszítanak önnön véreidre:
Ne lőjj, fiam, mert én is ott leszek.

— Ne lőjj fiam, mert én is ott leszek! — kiáltotta a katonák felé ez a vers, melyben benne lüktetett az elkeseredett és kitörésre váró népharc, minden elszánt fájdalommal és vad eltökéltséggel.

Azt, amit Várnai Zseni versben irt meg, a Nemzeti Tanács csakhamar prózában is kiragasztotta a háziak falára.

— Katonák! — ez volt a fölhívás megszólítása. És azt kérdezte a proklamáció, hogy miért tilos az Budapesten, ami megengedett dolog Prágában, vagy Zagrebben, aztán fölszólította a katonákat, hogy az egész haderő ismerje el a Nemzeti Tanácsot.

Arról, ami közben történt, a plakátok nem tudnak semmit. A következő falragasz október harmincegyedikéig kelettel már a Nemzeti Tanács győzelmét jelentette. (Lásd az I. sz. plakátot!) Ezzel egyidejűleg jelent meg a Székesfőváros plakátja, mely jelentette a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozását. (II.)

Ez az izgalmas csütörtöki nap különben talán a leggazdagabb volt a plakátok és az utcán osztogatott röpívek tekintetében. Reggel a gyárak előtt egy röpívet osztogattak, mely azt parancsolta a munkásoknak, hogy menjenek ki az utcára, legyenek résen, mert az ellenforradalom puccsra kész. Később azután, amikor már nem kellett az ellenforradalomtól tartani, amikor a legnehezebb probléma az volt, hogy miképpen fog sikerülni a közrendet fenntartani, a plakátok és a röpcédulák a rendcsinálás minikajába állottak. Ezt a célt szolgálja a Nemzeti Tanács és a magyarországi szociáldemokratapárt közös plakátja. (III.) A szocialistáknak ugyanekkor röpcédulákat osztogattak: „A szervezett munkásokhoz!” fölírással, melyben — az izgatott nap nyugtalan és izgatott stílusvirága — többek között ezeket mondja:

Az ellenforradalom segítőcsapatai azok, akiket sohasem tudtunk megnyerni eszméinknek, most különféle jelszavakkal fosztogatni akarnak és ezzel kockára teszik a győzelmes forradalom minden vívmányát.

Szervezett munkások! Minden államban rendszerben szegényteljes cselekedetek nélkül vette a nemzeti tanács a hatalmat a kezébe.

Álljatok össze csoportokba, alakítsatok szervezett munkásörseget, akadályozzátok meg a fosztogatást, teremtsetek rendet, mert csak így lehet megtartani a kivívott vívmányokat.

Hasonló célt szolgált a Nemzeti Tanácsnak egy röpcédulája Budapest népéhez szól ezeket mondja:

Rend és fegyelem a nemzeti tanács jelszava Mindenki ehhez alkal mazkodjék. Idegen vagyont ne rongáljunk! A fosztogatást ne tűrjétek! A löfegyvert fölösleges, ijesztő lövésekre ne használjátok! — A rend fen tartásánál a Nemzeti Tanács igazolványával ellátott pirosszallagú bizto sok gondoskodnak.

Rendbontást ne tűrjünk!

A hatóság és rendőrség velünk van!

A Nemzeti Tanács parancsa:

Ne igyunk alkoholt!

Minden pálinkamérést rögtön bezárni! Vendéglőkben tilos az alko hol-fogyasztás!

Éljen a nép!

Testvéri üdvözzel
a Nemzeti Tanács.

— Vasuta-sok! — mondja egy harmadik röpcédula. Mindenki azon nal helyére! A forgalom zavartalanul föntartandó!

Ezt a Nemzeti Tanács és a Vasutas Szindikátus közösen parancsolja.

— Tengerészek! — hirdeti egy negyedik. — Valamennyien jelent kezettek az óbudai magyar tengerészeti laktanyában!

Ezt a Tengerész Katonatanács hatos bizottsága rendelte el.

Jöttek azután a többi rendcsináló plakátok. A Nemzeti Tanács pi rosszínű plakátjai, amelyek az alkoholtilalmat hirdették ki. Azután a hasonló falragaszok, amelyek a járókelőket hazaküldték. (IV.) Majd Heltainak, az új városparancsnoknak „Parancsa”, mely a katonákat a laktanyákba kommandírozta. (V.)

Ez volt az első napnak legérdekesebb és legfontosabb plakát hatása.

Másnap reggelre kelve nagy zöld plakátok jelentek meg az utcasar kokon. A zöld plakátról Petőfi szólt Budapest népéhez:

„Itt a nyilam, mibe lőijem?
királyi szék áll előttem,
Belelövöm bársonyába,
Hogy csak úgy porzik kínjába
Éljen!
Éljen a köztársaság!”

Ismét egy olyan plakát, mely a nép óhajából tört ki, amelyet ismeretlen kezek ragasztgadtak ki a forradalom vívmányain lelkesülő milliók és milliók kívánságának adva így hangot és külső megnyilvánulást. Egy nap telt el s már az az óhajítás is megvalósult ... A Nemzeti Tanács ezt fehér plakátokon jelentette. Károlyi nem a király kormánya többet, hanem a nép kormánya. (VI.) Ugyanekkor Linder hadügyminiszter azt jelenti, hogy az összes frontokon beszüntettük a harcot és közeledik a béke. (VII.) Az ezután következő plakátok már csak szürke, rendelkező és szervező plakátok, alig különböznek a normál kormányzat hirdetményeitől. Legfeljebb egy plakát érdekes még, az, amelyikben Linder hadügyminiszter elrendeli a Katona Tanácsok megszervezését. (VIII.)

Az újabb keletű plakátok közül a forradalmi szint és a forradalmi hangot már csak kettő képviseli.

ÉLJEN A KÖZTÁRSASÁG!

— kiáltja az egyik. A másik plakát a fontosabb épületeken, a Nemzeti Tanács, vagy a kormány szolgálatában álló automobilon és kocsikon jelent meg és így szól:

NEMZETI VAGYON, ÓVJÁTOK MEG!

Édes jó Istenem! Milyen szép dolog volna, ha ezt a plakátot lehetne kiragasztani egész nagy Magyarország területére! És ha ez a plakát elég hatalmas volna is arra, hogy az ország területét megvédelmezze azok ellen, akik az elmúlt kormányrendszerek bűnéből ma a magyar földet szabad prédának tekintik!

B. I.

A forradalom naptára.

IV. Károly debreceni útjától a népköztársaság kikiáltásáig.

Október.

23. Károly király és Zita királyné Debrecenbe érkeztek az egyetem föl-
avatására. Megérkezésükkor a Gotterhalteval fogadták őket. A királyi pár délután bevonult a nagytemplomba, ahol 1848-ban detronizálták a Habsburg-házat. — A debreceni Gotterhalte miatt a képviselőházban izgalmas jelenetek játszódtak le. Közben híre érkezik, hogy a 79. horvát gyalogezred betört Fiúméba. Olyan izgalom támadt, hogy az ülést föl kellett függeszteni. Az ellenzéki pártok rögtönzött értekezletükön a Wekerle-kormány lemondását követelték és a parlamenten kívüli elemeknek az új kormányba való bevonását. Az ülés végén Wekerle Sándor miniszterelnök bejelenti a kormány lemondását. A beszéd során a hírlapírók páholya a sajtószabadság mellett tüntet. A ház ülése után Tisza István a választójog kiterjesztése mellett nyilatkozott párt-hívei előtt.
24. Károly király jóváhagyta a Wekerle-kormánynak az ország önállóságáról és függetlenségéről szóló javaslatát. Gróf Andrássy Gyulát a király osztrák-magyar közös külügyminiszterré nevezte ki. Gödöllőn kihallgatáson fogadta Wekerlét, Andrássyt, Windischgraetz herceget és Arz vezérkari főnököt. Délután a budai királyi palotában Burián lemondott külügyminisztert, Arz vezérkari főnököt és Snijarics tábornokot, Zágráb katonai parancsnokát fogadta. — Az olaszok offenzívát kezdtek; első rohamukat általánosságban visszavertük.
26. A király Gödöllőn kihallgatáson fogadta Károlyi Mihályt, utána Ugrón Gábort és Batthyány Tivadart. —
^Megalakult a Magyar Nemzeti Tanács. Az egyetemi ifjúság fölvonult a Várba; a királyi palotára kitűzték a nemzeti lobogót. A katonasággal való összeütközés során több sebesülés történt. — Az olaszok kisebb helyi sikereket arattak; a front többi részén a támadás visszaverésében magyar katonáknak jutott az orosz-lánrész. — Szerbia kiürítését tovább folytattuk. — A német birodalmi gyűlésen tüntettek Vilmos császár ellen.
26. A Magyar Nemzeti Tanács kiadta proklamációját. A király” Gödöllőn kihallgatáson fogadta a politikai pártok vezéreit, továbbá a parlamenten kívül álló pártok képviselőit: Jászi Oszkárt, Garami Ernőt és Kunfi Zsigjmondót. Későn este a király Bécsbe utazott Károlyi. Mihálylyal együtt. —

Az olaszok átmenetileg elért eredményeit ellentámadással meghiúsították az osztrák-magyar hadsereg katonái.

— Lammascht osztrák miniszterelnökké nevezték ki, likvidáló programmal. — Megalakult a tót nemzeti tanács.

27. Károlyit Bécsben a király nem értesítette arról, kihallgatáson kivárijá-e fogadni. A király József főhercegnek homo regiusi megbízatást adott. — Károlyi József főherceggel utazott Marcheggig. — A Nemzeti Tanács népgyűlése az Országház-téren — Károlyi este Budapestre érkezett. Több ezer főnyi tömeg „lelkesen ünnepelte. — Az olaszok átkeltek a Piavén.
28. József főherceg proklamációja a nemzethez az összes nemzeti erők egyesítéséről és Magyarország teljes önállóságáról és függetlenségéről. — Andrássy jegyzéke Wilsonhoz: a különbekére is készek vagyunk. — A király hadseregparancsa a béke közeledéséről. — József főherceg tanácskozása a pártvezérekkel és a parlamenten kívül álló pártok képviselőivel. — Sortúz a Lánchíd előtt. — A horvát fegyveres erő a horvát nemzeti tanácshoz csatlakozott. — A Piaven át hátsó állásokba vonultunk.
29. Gróf Hadik János a király miniszterelnökké deignálta. A budapesti rendőrség csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz. — Fiumét a magyar hatóságok átadták a horvátoknak. — A horvát szabor kimondta Horvátország függetlenségét. — Megkezdjük a megszállott olasz terület kiürítését.
30. Az éjszaka folyamán Budapesti városparancsnok,,. Vároponyi tábornok átadta a hatalmat a Nemzeti Tanácsnak. A nemzeti tanács megszállta a postát és a távírdát. — Megalakult a Munkástanács. A tótok a cseh-szlovák egységhez csatlakoztak és függetlenségi nyilatkozatot tettek. — Megalakult a román nemzeti tanács. — Forradalmi tüntetések Bécsben a köztársaság kikiáltásáért. — Az osztrák-magyar flottát átadták Jugoszláviának. — Az olasz fronton megkezdődtek a fegyverszüneti tárgyalások.
33. A király Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnökké. A kormány József főherceg előtt letette az esküt. — A

Nemzeti Tanács átvette az ország uralmát — Andrássy Gyula lemondott a közös külügyminiszterségről. — Tisza Istvánt agyonlőtték. — József Ferenc főherceg a Nemzeti Tanács védelme alá helyezte magát. — A Károlyi-kormány kiáltványa a nemzethez: a nép forradalma győzött, a törvényes rendet helyre kell állítani — Német-Ausztria megalakulása.

November.

1. A király föloldotta a Károlyi-kormányt esküje alól; a miniszterek letették az esküt — a Nemzeti Tanács előtt. — A kormány kimondotta az államforma megváltoztatásának lehetőségét. A végleges államformáról az alkotmányozó gyűlés dönt. — A magyar hadügyminisztérium utasította az olasz és balkáni frontok főparancsnokait, értesítsék az ellenséget hogy a magyar csapatok leteszik a fegyvert. — Szerbiát kiürítettük.
2. A budapesti helyőrség tisztjei fölesküdték a független Magyarországra. — József főherceg és fia, József Ferenc főherceg esküt tettek a Nemzeti Tanács előtt. — A hercegímás csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz. A király a hadseregfőparancsnokságot átadta Kövess tábornagnak. — A magyar katonák fegyverletételét a hadseregfőparancsnokság meggátolni igyekezett. — Az egész hatalom a kormány kezébe szállt át; a Nemzeti Tanács, a Munkástanács és a Katonatanács csak ellenőrző szervei a kormánynak.
3. Az olasz harctéren az osztrák-magyar hadseregfőparancsnokság megkötötte a fegyverszünetet. Az olasz főparancsnokság csak 24 órával később szüntette be az ellenségeskedést.
4. A Károlyi-kormánynak sikerült az osztrák hadvezetőséggel szemben azt az álláspontját érvényesíteni, hogy Magyarország november 1. óta semleges állam és hogy a balkáni fronton levő katonák is tegyék le a fegyvert.
5. Károlyi Mihály és Jászi Oszkár miniszter Belgrádba utaztak, hogy Franchet d'Espérey tábornokkal, a balkáni front entente-főparancsnokával a fegyverszüneti feltételekről tárgyaljanak. — Kielben, Németország hadikikötőjében kitört a forradalom.

- Klofac jelen tette: az ukránok a magyarországi rutén megyéknek Csehországhoz való csatolását kérik Wilsontól. — Cseh katonák elindultak Felső Magyarország ellen.
7. Cseh csapatok elfoglalták Szokolcát. kikiáltották a tótok függetlenségét. — A népkormány fölhívása a katonákhoz: földet kapnak; ebben nem részesülnek a fosztogatók. — Németországban kitört a forradalom.
8. Károlyi, Jászi és Franchet d'Espérey tábornok tárgyalásainak eredménye:
Magyarország katonailag kiüríti a Szamos—Beszterce — Marosvásárhely—Gyulafehérvár—Arad — Baja — Pécs közötti területet; a belső rend fenntartására csak hat gyaloghadosztály és két lovashadosztály maradhat fegyverben; az entente-csapatok megszállhatnak Magyarországon minden stratégiai fontos pontot; a magyar állam belső igazgatásába az entente-hatóságok nem avatkozhatnak bele. A magyar békeküldöttség a föltételeket csak elvben fogadta el és kijelentette, hogy csak akkor írja alá, ha az entente biztosítja a magyar állam mai határait minden idegen támadással szemben. — Wilson táviratát intézett a Magyar Nemzeti tanácshoz: a válságos átalakulások rendben, mérséklettel, megértő szeretettel és határozottsággal hajtassanak végre. — Az Apponyi-párt föl-oszlott. — Münchenben kikiáltották a bajor köztársaságot.
9. A szerbek bevonultak Újvidékre. — Linder Béla hadügyminiszter lemondott; tárcanélküli miniszterré nevezték ki. — Bartha Albert az új hadügyminiszter. — Vilmos császár és a német trónörökös lemondtak. — Berlinben kikiáltották a köztársaságot.
10. Clemenceau távirata Franchet d'Espéreynek: csak katonai kérdésekről tárgyaljon. — Linder Béla Belgrádba utazott a fegyverszüneti szerződés aláírására,
11. A Nemzeti Tanács határozata a köztársaság rögtöni proklamálása mellett. A minisztertanács ilyen értelmi határozatot hozott. — A kormány proklamációt intézett az országhoz a cseh támadásról; elhatározta, hogy fegyveres erővel védi meg az ország határait. — Vilmos császár Hollandiába menekült.
12. Jászi Oszkár miniszter Aradra utazott a román nemzeti tanácsosal folytatandó tanácskozásra. — Német-Ausztria proklamálta a köztársaságot.
13. A román nemzeti tanács 26 megyét követel; teljes impériumot a Nagyszébenben föllábitandó román kormány számára. Jászi miniszter a kormány nevében ellenjavaslatot tett: külön kormányzatot a székely, és a szász tömbök számára és közös államszervet valamennyi kormányzat fölött. — Romániai járőrök átkeltek a határon. — Károly királyt, magyar zászlósúruk fölszólították a lemondásra.
14. A román nemzeti tanácsal meghiúsult a megegyezés. — A fegyverszüneti szerződés aláírása Belgrádban — A szerbek megszállták Pécsét. — Károly király lemondott az államügyekben való részvételről; alávetette magát a nemzet döntésének. — Megalakult a cseh-szlovák köztársaság. Elnöke Massaryk. — A német-osztrák nemzetgyűlés ülésén Renner kancellár kijelentette, hogy meggondolás tárgyává teszik Mosón, Sopron, Vas megye, ezenfölül Pozsony megye egyes részeinek Német-Ausztriába való bekebelezését.
- 1-5. A csehek újra elfoglalták Ruttkát. Kramarz cseh miniszterelnök nyilatkozata: a cseheknek joguk van a fegyverszüneti szerződés 3. pontja értelmében arra, hogy a magyarországi tótok nevében cselekedjenek.
16. A képviselőház és a förendiház kimondta föloszlását. Az országház kupolacsarnokában összeült a nemzetgyűlés, amely kikiáltotta a köztársaságot. A néphatározat szerint Magyarország független és önálló népköztársaság, amelynek alkotmányát az alkotmányozó gyűlés fogja megállapítani; az állami főhatalmat ideiglenesen a népkormány gyakorolja a Nemzeti Tanács intézőbizottságának támogatásával; a népkormány alkotson sürgősen törvényeket az általános, titkos, egyenlő, közvetlen, nőkre is kiterjedő nemzetgyűlési választójogról, a sajtószabadságról, az esküdtbírárságról az egyesülési és gyülekezési szabadságról, a földműves népnek földhöz juttatásáról. A köztársaság kikiáltásáról szikratáviratban értesítették a világ összes nemzeteit.